

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Právnická fakulta
Ústav európskeho práva

OCHRANA KULTÚRNYCH HODNÔT PROSTRIEDKAMI MEDZINÁRODNÉHO A REGIONÁLNEHO PRÁVA

Zborník príspevkov z
VIII. ročníka študentského Sympózia z
medzinárodného práva verejného
konaného dňa 20.- 21. apríla 2015
v Danišovciach

Košice 2015

Zborník vznikol v rámci riešenia projektu APVV-0823-11 – *Regionalizmus a jeho prínos pre medzinárodné právo*.

Ochrana kultúrnych hodnôt prostriedkami medzinárodného a regionálneho práva

Zborník príspevkov z VIII. študentského sympózia konaného dňa 20.- 21. apríla 2015 v Danišovciach

Zostavovatelia: JUDr. Adam Giertl
JUDr. Ludmila Elbert, PhD.

Ústav európskeho práva, Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani jeho žiadnu časť nemožno reprodukovat', ukladať do informačných systémov alebo inak rozširovať bez súhlasu majiteľov práv.

Za odbornú a jazykovú stránku tejto štúdie zodpovedá autor.

Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Umiestnenie:

<http://www.upjs.sk/pravnicka-fakulta/publikacie-zborniky-zverejnenia/>

<http://unibook.upjs.sk/predaj-vydanych-titulov/pravnicka-fakulta>

Dostupné od: 1.10.2015

ISBN 978-80-8152-313-7 (tlačená publikácia)

ISBN 978-80-8152-314-4 (e-publikácia)

Predhovor

„Any destruction to Palmyra [would be] not just a war crime but...an enormous lost to humanity“

Irina Bokova

Dobytie historického sýrskeho mesta Palmýra bojovníkmi radikálneho Islamského štátu vyvolalo zdesenie v svetovej verejnosti. Hlavnou príčinou je barbarizmus s kým táto organizácia postupuje a to nie len vo vzťahu k pokladom svetového kultúrneho dedičstva. Situácia na blízkom východe kde sa v priamom ohrození ocitajú kultúrne poklady nevyčísľiteľnej hodnoty ukazuje aké krehké je svetové kultúrne dedičstvo. Reakcia medzinárodnej verejnosti a svetových lídrov ukazuje ako citlivo je vnímaná deštrukcia kultúrneho dedičstva. Citovaný výrok, ktorí zostavovatelia zvolili súvisí s hrozbou ktorú predstavuje Islamský štát – avšak duch tohto výroku možno použiť na akékoľvek kultúrne bohatstvo, ktoré patrí do svetového kultúrneho dedičstva. Zničenie alebo poškodenie týchto hodnôt predstavuje predovšetkým stratu pre ľudstvo ako také. Každý zničený artefakt svetového kultúrneho dedičstva predstavuje zánik jedinečného odkazu, ktorý zanechali minulé generácie pre budúcnosť. Pritom kultúrnym dedičstvom musíme rozumieť široké spektrum statkov – hmotných aj nehmotných. Ich právna ochrana bola témou tohtoročného sympózia. Tak ako každý spoločenský záujem aj ochranu kultúrneho dedičstva možno zabezpečiť rôznymi mechanizmami a zastrešiť rôznymi formami spoločenskej organizácie. Tieto rôznorodé postupy zastrešuje právo ako normatívny systém. Otázkou pre VIII. ročník sympózia z medzinárodného práva bolo, akú úlohu pri ochrane kultúrneho dedičstva má medzinárodné právo. V kontexte európskeho regiónu bola skúmaná úloha Európskej únie ako regionálnej organizácie. Tematicky boli príspevky zameraním oddlíšené na také, ktoré sa zaoberali témami všeobecného medzinárodného práva a príspevky, ktorých pozornosť smerovala k medzinárodnému právu regionálnemu a právu Európskej únie. Tém jednotlivých príspevkov sa zhostili predovšetkým študenti druhého ročníka Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach. Už po niekoľkýkrát sa stalo, že k sympóziu prispievajú aj študenti vyšších ročníkov čo prispieva ku kvalite výstupov z podujatia. Výsledkom práce, ktorú študenti venovali svojim príspevkom je predkladané dielo. Zborník je tematicky rozdelený na dve časti – jednak na príspevky zamerané na všeobecné medzinárodné právo a v druhej časti na príspevky venované úprave regionálneho medzinárodného práva a práve EÚ. Zborník v určitých aspektoch zapadá do širšieho kontextu výskumu, ktorý prebieha na Ústave európskeho práva a oddelení medzinárodného práva a ktorý sa zameriava na skúmanie vplyvu regionalizmu na všeobecné medzinárodné právo a *vice versa*. Poďakovanie za úspešné usporiadanie sympózia z medzinárodného práva patrí predovšetkým dlhoročnému odbornému garantovi podujatia prof. JUDr. Jánovi Klučkovi, CSc. za jeho podporu a cenné postrehy k príspevkom, ako aj doc. JUDr. Martine Jánošíkovej, Ph.D., riaditeľke Ústavu európskeho práva za pomoc pri organizácii a zastrešenie podujatia.

Zostavovatelia

Obsah

Predhovor	III
Obsah	IV
Podrobný obsah	I
Ochrana kultúrnych statkov prostriedkami medzinárodného práva	1
1 Typy svetového kultúrneho dedičstva	2
2 Nehmotné kultúrne dedičstvo - ochrana kultúrnej rozmanitosti	10
3 Ochrana podmorského kultúrneho dedičstva prostriedkami medzinárodného práva	16
4 Ochrana pred nezákonným predajom kultúrnych objektov	27
5 Dohovor o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu z roku 1954: Ochrana kultúrneho dedičstva počas ozbrojeného konfliktu	38
6 Dohovor o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu z roku 1954: Ochrana kultúrneho dedičstva počas okupácie	53
7 Kultúrne dedičstvo v rozhodovacej činnosti Medzinárodného súdneho dvora	62
8 Prípád Jokić: Trestnoprávna zodpovednosť za porušenie povinnosti chrániť kultúrne dedičstvo	73
Ochrana kultúrneho dedičstva nástrojmi regionálneho medzinárodného práva a práva Európskej únie	84
1 Rámcový dohovor o ochrane národnostných menšín: Regionálny mechanizmus ochrany kultúrnych menšín	85
2 Návrh Americkej deklarácie práv pôvodných obyvateľov (American declaration on the Rights of Indigenous Peoples): Možný prínos k regionálnej ochrane kultúrneho dedičstva pôvodných obyvateľov?	92
3 Spoločné kultúrne dedičstvo Európy	100
4 Inštitucionálna výstavba ochrany kultúrneho dedičstva v rámci EÚ	110

- 5 Únijné prostriedky podpory a rozvoja ochrany kultúrneho dedičstva 119**
- 6 Značka „Európske dedičstvo“ ako prostriedok podpory spoločného kultúrneho dedičstva členských štátov Európskej únie 127**
- 7 Prístup Európskej únie ku kinematografickým dielam ako podstatnému prvku kultúrneho dedičstva Európy 134**

Podrobný obsah

Predhovor	III
Obsah	IV
Podrobný obsah	I
Ochrana kultúrnych statkov prostriedkami medzinárodného práva	1
1 Typy svetového kultúrneho dedičstva	2
Úvod.....	2
1.1 Svetové dedičstvo UNESCO	2
1.2 Typy svetového kultúrneho dedičstva	3
1.3 Pamiatky, pamiatkové celky a historické miesta, ktoré sa berú do úvahy	7
Záver	9
2 Nehmotné kultúrne dedičstvo - ochrana kultúrnej rozmanitosti	10
2.1 Pojem nehmotné kultúrne dedičstvo.....	10
2.1.1 Nehmotné kultúrne dedičstvo vo vybraných krajinách	10
2.2 Cesta k prijatiu Dohovoru na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva	11
2.2.1 Zákon o ochrane kultúrnych vlastností.....	11
2.2.2 Odporúčania na ochranu tradičnej kultúry a folklóru.....	12
2.2.3 Living Human Treasures System	12
2.2.4 Vyhlásenie majstrovských diel ústneho a nehmotného dedičstva ľudstva	12
2.2.5 Dohovor na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva	13
2.3 Ochrana nehmotného kultúrneho dedičstva podľa Dohovoru na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva	13
2.3.1 Osvedčené postupy	14
2.4 Kultúrna rozmanitosť	14
3 Ochrana podmorského kultúrneho dedičstva prostriedkami medzinárodného práva	16
Úvod.....	16
3.1 Podmorské kultúrne dedičstvo	16
3.1.1 Pojem.....	17
3.1.2 UNESCO a podmorské kultúrne dedičstvo.....	17
3.2 Dohovor o morskom práve.....	18
3.3 Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou.....	19
3.3.1 História Dohovoru	20
3.3.2 Ciele Dohovoru.....	21
3.3.3 Zaobchádzanie s kultúrnym dedičstvom pod vodou a jeho ochrana	21
3.4 Riešenie sporov	23
3.4.1 ITLOS.....	23
3.4.2 Prípád „LOUISA“	23
3.4.3 Prípád „DIANA“	24
4 Ochrana pred nezákonným predajom kultúrnych objektov	27
Úvod.....	27

4.1	Charakteristika pojmu kultúrny objekt.....	28
4.2	Právna úprava ochrany kultúrnych objektov.....	29
4.2.1	Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva v prípade ozbrojeného konfliktu..	29
4.2.2	Dohovor o opatreniach na zákaz a zamedzenie nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov.....	30
4.2.3	Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva.....	32
4.2.4	Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou.....	33
4.3	Uplatnenie dohovorov v Slovenskej legislatíve	34
4.4	Činnosť UNESCO v boji pred nezákonným predajom kultúrnych objektov	35
4.5	Ciele UNESCO na najbližšie obdobie.....	36
	Záver	37
5	Dohovor o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu z roku 1954: Ochrana kultúrneho dedičstva počas ozbrojeného konfliktu	38
	Úvod	38
5.1	Ozbrojené konflikty a kultúrne dedičstvo.....	38
5.1.1	Ozbrojené konflikty.....	38
5.1.2	Kultúrne statky a kultúrne dedičstvo.....	40
5.1.3	Kultúrne dedičstvo celého ľudstva	41
5.2	Vznik islamského štátu: Štát, povstalecké hnutie alebo teroristická skupina?	42
5.2.1	Štát.....	42
5.2.2	Národno-oslobodzovacie hnutie a povstalecké hnutie.....	43
5.2.3	Teroristická skupina.....	44
5.3	Právna úprava ochrany kultúrneho dedičstva počas ozbrojeného konfliktu ..	44
5.3.1	Haagsky Dohovor 1954.....	44
	<i>Protokol I a Protokol II k Haagskemu dohovoru.....</i>	<i>45</i>
	<i>Dodatkový protokol I z roku 1954.....</i>	<i>45</i>
	<i>Dodatkový protokol II z roku 1999.....</i>	<i>45</i>
5.4	Status quo ozbrojených konfliktov v súčasnosti- ISIS.....	48
5.4.1	Medzinárodnoprávna a individuálna trestná zodpovednosť ISIS a možnosti trestnoprávneho postihnutia	49
5.4.2	Medzinárodný trestný súd a ISIS.....	50
	Záver	52
6	Dohovor o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu z roku 1954: Ochrana kultúrneho dedičstva počas okupácie	53
	Úvod	53
6.1	Základná charakteristika Dohovoru o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu z roku 1954.....	53
6.1.1	Historický vývoj	53
6.1.2	Všeobecná ochrana kultúrnych statkov podľa Dohovoru.....	55
6.2	Ochrana kultúrneho dedičstva počas okupácie v zmysle ustanovení Dohovoru	56
6.3	Povinnosti okupačnej a okupovanej strany podľa Dohovoru	58
6.4	Povinnosť okupačnej strany ochraňovať kultúrne statky aj pred tretími stranami, áno či nie ?	59

6.5 Povinnosť okupovaného štátu ochraňovať kultúrne statky aj pred tretími stranami, áno či nie ?	61
Záver	61
7 Kultúrne dedičstvo v rozhodovacej činnosti Medzinárodného súdneho dvora	62
Úvod	62
7.1 Medzinárodný súdny dvor v systéme vynucovania medzinárodného práva ..	62
7.1.1 Konanie pred Medzinárodným súdnym dvorom	63
<i>Lichtenštajnsko v. Nemecko</i>	64
7.1.2 Medzinárodnoprávne záväzky a zodpovednosť	65
<i>Zodpovednosť za ničenie kultúrneho dedičstva</i>	66
<i>Ochrana kultúrneho dedičstva pod vodnou hladinou</i>	67
7.2 Ničenie kultúrneho dedičstva ako genocída	67
7.3 Územné spory a kultúrne dedičstvo	68
7.3.1 Kostarika v. Nikaragua	69
7.3.2 Kambodža v. Thajsko	70
7.4 Imunita štátu a jeho majetku	71
Záver	71
8 Prípado Jokić: Trestnoprávna zodpovednosť za porušenie povinnosti chrániť kultúrne dedičstvo	73
Úvod	73
8.1 Pojem zločinu podľa medzinárodného práva	73
8.1.1 Skutková podstata zločinu podľa medzinárodného práva	75
<i>Všeobecne</i>	75
<i>Objekt skutkovej podstaty zločinu podľa medzinárodného práva</i>	76
8.1.2 Individuálna trestná zodpovednosť	76
<i>Historický a teoretický základ individuálnej trestnej zodpovednosti</i>	76
<i>Individuálna trestná zodpovednosť v zmysle Štatútu ICTY</i>	78
<i>Sankcie v zmysle Štatútu ICTY</i>	80
Záver	82
Ochrana kultúrneho dedičstva nástrojmi regionálneho medzinárodného práva a práva Európskej únie	84
1 Rámcový dohovor o ochrane národnostných menšín: Regionálny mechanizmus ochrany kultúrnych menšín	85
Úvod	85
1.1 Pojem národnostná menšina	85
1.2 Rámcový dohovor o ochrane národnostných menšín	86
1.3 Stručná história vzniku	87
1.4 Štruktúra rámcového dohovoru	87
1.5 Monitorovanie plnenia záväzkov z Dohovoru	88
1.6 Národnostné menšiny v krajinách Európskej únie	88
1.6.1 Baskovia	88
1.6.2 Škóti	88
1.7 Národnostné menšiny na Slovensku	89
Záver	91

2	Návrh Americkej deklarácie práv pôvodných obyvateľov (American declaration on the Rights of Indigenous Peoples): Možný prínos k regionálnej ochrane kultúrneho dedičstva pôvodných obyvateľov?	92
	Úvod	92
	2.1 OSN, UNESCO a kultúrne dedičstvo	92
	2.2 Pôvodní (domorodí) obyvatelia.....	95
	2.3 Pôvodní obyvatelia v Amerike.....	95
	2.4 UNDRIP	96
	2.5 Regionálna ochrana kultúrneho dedičstva pôvodných obyvateľov - Amerika	97
	Záver	98
3	Spoločné kultúrne dedičstvo Európy	100
	Úvod	100
	3.1 Dedičstvo predkov.....	100
	3.2 Kultúrne dedičstvo ako program ochrany EÚ	101
	3.2.1 Medzivojnová a povojnová situácia.....	101
	3.2.2 Angažovanie Rady Európy v kultúrnej činnosti	102
	3.2.3 Celosvetová činnosť pri ochrane kultúrneho dedičstva.....	103
	3.2.4 Angažovanie Európskych spoločenstiev a EÚ pri programe ochrany kultúrneho dedičstva Európy.....	104
	3.3 Projekty, programy a iniciatívy na ochranu kultúrneho dedičstva v rámci EÚ	105
	Záver	109
4	Inštitucionálna výstavba ochrany kultúrneho dedičstva v rámci EÚ	110
	4.1 Kultúra, kultúrne dedičstvo a primárne právo	110
	4.1.1 Kultúra a kultúrne dedičstvo	110
	4.1.2 Kultúra v primárnom práve	110
	4.2 Inštitúcie a iné orgány Únie zaoberajúce sa kultúrou a ich vzťah k medzinárodným organizáciám.....	111
	4.2.1 Inštitúcie Únie.....	111
	4.3 Orgány, agentúry a úrady Únie	115
	4.4 Vzťah Únie a medzinárodných organizácií.....	116
	Záver	117
5	Únijné prostriedky podpory a rozvoja ochrany kultúrneho dedičstva	119
	Úvod	119
	1. Integrovaný prístup ku kultúrnemu dedičstvu Európy	119
	a) Právny rámec - základ pre budúci rozvoj kultúrneho dedičstva.....	120
	b) Stratégia EÚ pre kultúru	120
	c) Nástroje európskej politiky pre rozvoj a ochranu kultúrneho dedičstva	121
	d) Finančná a vonkajšia politika EÚ vo vzťahu ku kultúrnemu dedičstvu.....	125
	Záver	126

6	Značka „Európske dedičstvo“ ako prostriedok podpory spoločného kultúrneho dedičstva členských štátov Európskej únie	127
	Úvod.....	127
	6.1 Funkcie Európskej únie v oblasti kultúry	127
	6.1.1 Európske dedičstvo	128
	6.1.2 Výber lokalít.....	129
	<i>Oprávnenosť lokalít.....</i>	<i>129</i>
	<i>Kritériá výberu.....</i>	<i>130</i>
	<i>Predbežný výber.....</i>	<i>131</i>
	<i>Výber na úrovni Únie.....</i>	<i>131</i>
	<i>Monitoring.....</i>	<i>131</i>
	<i>Odňatie značky alebo zrieknutie sa značky</i>	<i>132</i>
	6.1.3 Európske dedičstvo a Slovensko.....	132
	Záver	133
7	Prístup Európskej únie ku kinematografickým dielam ako podstatnému prvku kultúrneho dedičstva Európy	134
	Úvod.....	134
	7.1 Európske kultúrne dedičstvo a kinematografia v ňom	134
	7.1.1 Opatrenia zachovania kinematografie zavedené Európskou úniou	136
	<i>Reakcia Slovenskej republiky na Odporúčanie Európskeho parlamentu a Rady zo 16. novembra 2005 o „filmovom dedičstve a konkurencieschopnosti príslušných priemyselných odvetví“ (ďalej len „odporúčanie“)</i>	<i>136</i>
	7.2 Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ o nelegálnom sťahovaní filmov.....	138
	7.3 Dopad rozhodnutia SD na Slovenskú republiku	139
	Záver	140

Ochrana kultúrnych statkov prostriedkami medzinárodného práva

1 Typy svetového kultúrneho dedičstva

Denisa Kisel'ová

Úvod

Podľa môjho názoru za typy kultúrneho a svetového dedičstva by sme mohli považovať diela architektúry, monumentálneho sochárstva a maliarstva, prvky alebo štruktúry archeologickej povahy, nápisy, skalné obydlia a kombináciu prvkov, ktoré majú výnimočnú svetovú hodnotu z hľadiska histórie, umenia alebo vedy. Teda vlastne to, čo Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva¹ definuje za kultúrne dedičstvo ako pamätníky, skupiny budov a lokality.

Za svetové dedičstvo sa okrem kultúrneho dedičstva považujú aj prírodné pamiatky. Dôležitú úlohu kultúrneho dedičstva taktiež zohráva nehmotné kultúrne dedičstvo, ktoré je prezentované aj tradíciami a spoločenskými udalosťami. „Hmotné kultúrne dedičstvo hnutel'né zahŕňa výtvarné diela, remeselné produkty, zhmotnené hnutel'né technické diela a vynálezy. Hmotné kultúrne dedičstvo nehmotel'né predstavujú pamiatky architektúry a územia so zachovalou hodnotnou architektúrou, pamiatky archeológie a územia archeologického významu, zhmotnené nehmotel'né technické diela a vynálezy, historická zeleň, kultúrna krajina.“² Podľa článku I. Deklarácie Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva³ „jednotlivé druhy a časti kultúrneho dedičstva sú rovnocenné a tvoria nedeliteľnú súčasť kultúrneho dedičstva Európy a celého ľudstva.

1.1 Svetové dedičstvo UNESCO

Organizácia spojených národov pre vzdelanie, vedu, kultúru a komunikáciu, ktorú poznáme pod skratkou UNESCO, si dala za cieľ chrániť a udržiavať svedectvá minulých kultúr a jedinečné prírodné krásy. Vymenovaním takýchto miest za kultúrne a prírodné pamiatky a ich uvedením na listinu svetového dedičstva UNESCO sa štáty, ktoré patria k signatárom Medzinárodnej konvencie pre kultúrne a prírodné dedičstvo ľudstva, zaväzujú k tomu, že budú aktívne ochraňovať svoje najkrajšie pamiatky. Do roku 2000 podpísalo túto konvenciu 158 štátov.

O zaradenie pamiatok na listinu rozhoduje raz do roka Komisia svetového dedičstva UNESCO. Kritéria na prijatie sú „jedinečnosť“ alebo „autenticnosť“ (historická pravosť) kultúrnej pamiatky, prípadne „integrita“, teda zachovanie celistvosti prírodnej oblasti. Na listine svetového dedičstva UNESCO, ktorá existuje od roku 1978, bolo do novembra roku 2000 zapísaných 630 pamiatok zo 118 krajín. Z toho je 480 kultúrnych a 128 prírodných pamiatok. Do oboch kategórií patrí 22 oblastí. V „červenej knihe“ registruje UNESCO miesta, ktoré sú mimoriadne ohrozené rozpadom alebo

¹ Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, (oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 159/1991 Zb.).

² ŽABENSKÝ, M.: Legislatívna podpora ochrany prírodného a kultúrneho dedičstva na Slovensku a jeho kategorizácia: príspevok. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa. 21 s.

³ Deklarácia Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva (č. 91/2001 Zb.), dostupné online: <http://old.culture.gov.sk/kulturne-dedicstvo/ochrana-pamiatok/vsledky/deklaracia-o-ochrane-pamiatok>.

zničením.⁴ Záujem celého spoločenstva zachrániť pred stúpajúcou vodou výnimočné pamiatky z ptolemaiovského obdobia v starovekom hornom Egypte podnietil nielen konkrétne záchranné kroky viacerých krajín, ale nakoniec aj vznik rozsiahlych medzinárodných kampaní hľadajúcich východiská pri záchrane najvýznamnejších lokalít kultúrneho a prírodného dedičstva. Finančne nákladné a technologicky zložité premiestnenie monumentálnych chrámov v Egypte sa vydarilo práve vďaka nezištnej finančnej a technickej podpore viacerých štátov a medzinárodných organizácií, ktoré nedbali na to, že zachraňované pamiatky ležia v inej krajine. Úspešný výsledok jasne ukázal, že ochrana a záchrana pamiatok si v súčasných ekonomických podmienkach často vyžadujú mimoriadne nákladné a technicky i technologicky zložité postupy. Pre mnohé štáty sa stáva ťažko riešiteľným bremenom, ktoré bez cudzej pomoci nezvládnu. Riešenie otázky, ako sa môže dedičstvo nachádzajúce sa v jednej krajine stať dedičstvom celého ľudstva, viedlo po dlhých diskusiách k prijatiu medzinárodného dokumentu na úrovni jedinej celosvetovej organizácie, ktorá sa zaoberá aj otázkami kultúry a kultúrneho dedičstva – Organizácie Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru UNESCO. Dohovor o ochrane svetového a kultúrneho dedičstva prijali delegáti Generálnej konvencie UNESCO v Paríži na jeseň v roku 1972. Na základe dohovoru sa od roku 1975 mohol začať vytvárať zoznam najvýznamnejších a jedinečných pamiatok celosvetovej hodnoty, ktoré reprezentujú najlepších predstaviteľov svojho druhu.

Ako sa Zoznam svetového dedičstva vytvára? Každý štát, ktorý ratifikoval dohovor, môže na zápis do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva navrhnúť svoje vlastné pamiatky a prírodné lokality spĺňajúce stanovené kritéria a zároveň vykazujúce autenticnosť, čiže pôvodnosť v použitých materiáloch, konštrukcii a realizácii. V prípade prírodných lokalít je okrem pôvodnosti lokality dôležitá jej integrita, čiže dostatočne veľké kompaktné územie. Rovnako dôležitou podmienkou je preukázanie schopnosti štátu zabezpečiť nielen náležitú právnu ochranu, ale aj fungujúce mechanizmy správy zamerané na uschovanie tých hodnôt pre lokality, pre ktoré ju zapísali do zoznamu.

1.2 Typy svetového kultúrneho dedičstva

Podľa dohovoru môže byť kultúrne dedičstvo zastúpené pamiatkami, skupinami budov a sídlami. Za pamiatky sa považujú diela architektúry, monumentálneho sochárstva a maliarstva, prvky alebo štruktúry archeologickej povahy, nápisy, skalné obydlia a kombinácia prvkov, ktoré majú výnimočnú svetovú hodnotu z hľadiska histórie, umenia alebo vedy. Skupiny budov môžu predstavovať izolované alebo spojené budovy, ktoré pre svoju architektúru, homogenitu alebo umiestnenie v krajine majú z hľadiska histórie, umenia alebo vedy výnimočnú svetovú hodnotu. Sídla predstavujú diela človeka alebo kombinované výtvyry človeka a prírody a územia s archeologickými lokalitami, ktoré majú z historického, estetického, etnografického alebo antropologického hľadiska výnimočnú svetovú hodnotu.

Od deväťdesiatych rokov 20. storočia sa za kultúrne dedičstvo považuje aj kultúrna krajina. Kultúrnu krajinu predstavujú diela, ktoré zámerne navrhol a vytvoril človek,

⁴ HUMAJOVÁ, D. a kol.: Kultúrne pamiatky a prírodné krásy na zozname UNESCO. 1. vyd. Bratislava: Ikar, 2001. 8 s. ISBN 80-551-0109-4.

záhrady a parková krajina, často spájané s budovami. Druhú kategóriu predstavuje krajina, ktorá prešla organickým vývojom a do súčasnej formy sa vyvinula spojením s prírodným prostredím alebo ako reakcia naň. Do poslednej kategórie patrí asociatívna kultúrna krajina, ktorej zaradenie do Zoznamu svetového dedičstva je oprávnené skôr na základe silných náboženských, umeleckých alebo kultúrnych asociácií prírodných prvkov ako materiálnych kultúrnych dôkazov.

Návrhy posudzujú odborní poradcovia, ktorými sú pre oblasť kultúrneho dedičstva ICOMOS (Medzinárodná rada pre pamiatky a sídla) a IUCN (Medzinárodná únia ochrany prírody). Lokality môžu do Zoznamu svetového dedičstva zapísať, ak Výbor pre svetové dedičstvo usúdi, že spĺňajú jedno alebo viac z prísne definovaných kritérií a zároveň sú autentické. Každá lokalita nominovaná do Zoznamu svetového dedičstva ako kultúrne dedičstvo musí spĺňať niektoré z týchto kritérií: Navrhovaná lokalita:

- 1) je jedinečným umeleckým dielom tvorivého génia alebo
- 2) významne ovplyvnila počas dlhšieho obdobia v určitej kultúrnej oblasti sveta vývin architektúry, monumentálneho umenia, urbanizmu a krajinotvorby alebo
- 3) predstavuje svedectvo jedinečnej alebo prinajmenšom výnimočnej civilizácie, ktorá zanikla alebo
- 4) je výnimočným príkladom typu budovy alebo architektonického súboru, ktorý ilustruje významnú éru v histórii alebo
- 5) je výnimočným príkladom tradičného osídlenia predstavujúceho určitú kultúru, ktoré sa stalo zraniteľné pôsobením nezvratných zmien alebo
- 6) je priamo alebo nepriamo späté s udalosťami, myšlienkami, so živými tradíciami, s umeleckými a literárnymi prácami výnimočného svetového významu. (Výbor je toho názoru, že toto kritérium sa posudzuje len vo výnimočných prípadoch a v spojení s inými kultúrnymi alebo prírodnými kritériami). Za prírodné dedičstvo sa považujú prírodné pamiatky pozostávajúce z fyzickej alebo biologickej formácie alebo ich skupiny, ktorú majú z estetického alebo vedeckého hľadiska výnimočnú svetovú hodnotu. Ďalej to môže byť geologické a fyziografické lokality a presne vymedzené zóny, ktoré sú sídlom ohrozených živočíšnych alebo rastlinných druhov výnimočnej svetovej hodnoty z hľadiska vedy alebo ich zachovania. Prírodné lokality majú dokumentovať významnejšie prírodné javy, geologické a fyziologické útvary a prírodné lokality z hľadiska vedy, starostlivosti o zachovanie prírody alebo prírodnej krásy. V rámci týchto štyroch kritérií musí prírodné dedičstvo spĺňať aj požiadavku integrity a zároveň:
- 7) predstavovať vynikajúce prírodné fenomény alebo územia výnimočnej prírodnej krásy a estetického významu alebo
- 8) byť výnimočným príkladom predstavujúcim hlavné vývojové stupne histórie Zeme
- 9) byť výnimočným príkladom predstavujúcim ekologický alebo biologický proces v evolúcii a rozvoji pozemského, vodného, pobrežného a morského ekosystému alebo

- 10) obsahovať najdôležitejší a významný prírodný habitus pre ochranu biologickej rozmanitosti *in-situ* vrátane tých, ktoré obsahujú ohrozené druhy výnimočnej svetovej hodnoty z hľadiska vedy alebo ochrany.

Podľa pôvodných zámerov mal dohovor vytvoriť medzinárodnú platformu pre spoločné kampane za záchranu jedinečných a nenahraditeľných hodnôt. Dnes sa stal vyhládanou pomôckou pre turistov zaujímavých sa o unikáty v jednotlivých krajinách. Popri spoločnom hľadaní spôsobu ochrany najmä ohrozených lokalít tak zároveň napĺňa jedno zo základných poslání UNESCO, pretože umožňuje rozširovať vzájomné poznanie často vzdialených kútov zemegule a napomáha k pochopeniu a uznaniu ich hodnôt a významu v kruhoch odbornej a laickej verejnosti. Práve vzájomne rešpektovanie hodnôt spoločného dedičstva je jedným z nástrojov, ktoré môžu napomôcť aj pri riešení dlhodobých vzájomných konfliktov vo viacerých nepokojných regiónoch.⁵ Pod pojmom kultúrne dedičstvo si netreba predstavovať len kultúrne pamiatky v podobe monumentov či súborov kultúrnych predmetov. Kultúrne dedičstvo zahŕňa aj tradície, rituály, múzické umenie, spoločenské zvyklosti, slávnostné udalosti, vedomosti a skúsenosti týkajúce sa prírody a vesmíru alebo vedomosti a zručnosti potrebné pre tradičné remeslá, ktoré možno súhrnne označiť pojmom nehmotné kultúrne dedičstvo alebo aj žijúce dedičstvo (z angl. *living heritage*). Na ochranu tejto kategórie kultúrneho dedičstva, ktoré sa prenáša z generácie na generáciu, bol v roku 2003 podpísaný Dohovor na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva (ďalej len „dohovor“).⁶

V súvislosti s dohovorom boli vytvorené aj dva zoznamy nehmotného kultúrneho dedičstva: 1. Reprezentatívny zoznam nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva (momentálne je na zozname celkovo zapísaných 314 elementov) a 2. Zoznam nehmotného kultúrneho dedičstva, ktoré si vyžaduje naliehavú ochranu (momentálne je na zozname zapísaných 38 elementov). Zápis elementu na jeden z hore uvedených zoznamov predstavuje medzinárodné uznanie, ktoré UNESCO priznáva výnimočným formám ľudových a tradičných vyjadrení, akými sú napr. hudba, tanec, národné rituály a mytológia, poznatky a praktiky týkajúce sa prírody a sveta, skúsenosti spojené s tradičnou výrobou, ako i osobitné kultúrne prostredia. Súčasne sa týmto formám národnej kultúrnej identity poskytuje medzinárodná podpora a ochrana. V súvislosti s ochranou nehmotného kultúrneho dedičstva vznikol aj zoznam tzv. „*best practices*“ (voľný preklad z anglického jazyka - najlepšie alebo osvedčené postupy), ktorý momentálne zahŕňa 12 programov, projektov a aktivít, ktoré sa osvedčili ako najlepšie pri ochrane nehmotného kultúrneho dedičstva a boli za najlepšie označené Medzivládny výborom pre ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva.

Slovenská republika tiež zaujala svoje miesto na Reprezentatívnom zozname nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva a to až s dvomi elementmi: 1. Fujara – hudobný nástroj a jeho hudba a 2. Terchovská muzika.⁷

⁵ DVOŘÁKOVÁ, V.: Svetové kultúrne dedičstvo UNESCO. Bratislava: DAJAMA, 2009. 4-7 s. ISBN 978-80-89226-76-4.

⁶ Dohovor na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva, dostupné online: <http://www.culture.gov.sk/extdoc/1516/dohovor-na-ochranu-nehmotneho-kulturneho-dedicstva>.

⁷ Nehmotné kultúrne dedičstvo SR, dostupné online: <http://www.unesco.sk/nehmotne-kulturne-dedicstvo-SR>.

Archeologické pamiatky sú tie časti kultúrneho dedičstva, ktoré sa skúmajú pomocou archeologických metód; väčšinou ukryté v zemi sú nenahraditeľným zdrojom poznania tisícročí ľudskej histórie. Striktné rozlišovanie medzi archeologickými a architektonickými pamiatkami nie je vždy vhodné, pretože archeologické pamiatky často pozostávajú zo zvyškov budov, ktoré sú ukryté pod zemou (stavby z kameňa alebo dreva, pozostatky múrov, sfarbenia dreva a pod.), ako aj zvyškov bývalého príslušenstva. Archeologické nálezy môžu niekedy zmeniť archeologickú pamiatku na architektonickú pamiatku (napr. odhalené ruiny hradného komplexu, ktoré sa potom následne konzervujú).⁸

Medzi hmotnú hodnotu kultúrneho dedičstva patria aj pamiatky výroby, vedy a techniky. Táto časť kultúrneho dedičstva v značnej miere spĺňa atribúty týkajúce sa priemyselného dedičstva. Pod pojmom priemyselného dedičstva (na báze kultúrneho odkazu) rozumieme vlastne súhrn výsledkov vzdelanosti a hodnôt vytvorených tvorbou prácou ľudstva v priebehu jeho vývoja, ktorý súvisí s ťažbou surovín, ich spracovaním a výrobou tovaru, a ktorý tým, že sa dá vnímať ako dedičstvo minulosti, má aj tendenciu prechádzať z pokolenia na pokolenie. Technická pamiatka – nehnuteľná a hnutel'ná pamiatka dokumentuje vývoj výrobných prostriedkov, a teda aj výrobných síl v jednotlivých spoločensko-ekonomických formáciách, odráža hospodársko-sociálny vývoj krajiny.⁹ Obsah kultúrneho dedičstva inštitucionálne a legislatívne kategorizuje druhová klasifikácia: Kultúrnym dedičstvom sú hmotné a nehmotné hodnoty, hnutel'né a nehnuteľné veci vrátane importovaných diel a myšlienok, ktoré našli na Slovensku svoje uplatnenie. Nehmotnou hodnotou kultúrneho dedičstva sú najmä jazykové a literárne prejavy šírené ústne alebo zvukovými nosičmi, diela dramatického, hudobného a tanečného umenia, zvyky a tradície, historické udalosti, zemepisné, katastrálne a mieste názvy. Hmotnou hodnotou kultúrneho dedičstva sú najmä archívne dokumenty bez ohľadu na spôsob zaznamenania informácie, historické knižničné dokumenty a fondy, diela písomníctva, scénografie, kinematografie, televíznej a audiovizuálnej tvorby, zbierky múzeí a galérií, diela výtvarného, úžitkového a ľudového umenia, dizajnu, architektonické objekty, urbanistické súbory, archeologické nálezy a lokality, objekty ľudového staviteľ'stva, pamiatky výroby, vedy a techniky, historické záhrady, parky a kultúrna krajina.¹⁰ Podľa dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva za kultúrne dedičstvo možno považovať pamätníky, architektonické diela, diela monumentálneho sochár'stva a maliar'stva, prvky alebo štruktúry archeologickej povahy, nápisy, jaskynné obydlia a kombinácie prvkov, ktoré majú výnimočnú svetovú hodnotu z hľadiska dejín, umenia alebo vedy; skupiny budov: skupiny oddelených alebo spojených budov, ktoré majú z dôvodu svojej architektúry, rovnorodosti alebo umiestnenia v krajine výnimočnú svetovú hodnotu z hľadiska dejín, umenia alebo vedy; lokality: výtvary človeka alebo kombinované diela prírody a človeka a oblasti zahŕňajúce miesta archeologických

⁸ DVOŘÁKOVÁ, V., HUSOVSKÁ, L.: Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch ICOMOS. Bratislava: Kontakt Plus, 2004. 37 s. ISBN 80-88855-56-X.

⁹ BAJZÍKOVÁ, M.: Ochrana a využívanie kultúrneho dedičstva 2008: zborník príspevkov z odbornej konferencie. Martin: Slovenská národná knižnica, 2009. ISBN 978-80-89301-33-1, s. 27.

¹⁰ LENOVSÝ, L. a kol.: Cestovný ruch a kultúrne dedičstvo. 1 vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2008. 102-103 s. ISBN 978-80-8094-229-8.

nálezov majúce výnimočnú svetovú hodnotu z dejinného, estetického, etnologického alebo antropologického hľadiska.¹¹

1.3 Pamiatky, pamiatkové celky a historické miesta, ktoré sa berú do úvahy

V národných meradlách sa vyzdvihol princíp globálnosti kultúrneho dedičstva a toto dedičstvo treba chrániť zaradením jeho rôznych prvkov do dnešnej i budúcej civilizácie. Opatrenia, ktoré uskutočnilo UNESCO a najmä vypracovanie Medzinárodných aktov o danom probléme, majú za cieľ pripraviť podmienky nevyhnutné pre ochranu všetkých prvkov tohto dedičstva. V súvislosti s aktívnym zásahom Medzinárodného spoločenstva sa upresnilo, že v existujúcich podmienkach táto forma spolupráce by sa mohla uskutočňovať len v krajnom prípade pri pamiatkach, pamiatkových celkoch a historických miestach, ktoré majú celosvetový význam. Hoci túto kategóriu hodnôt celosvetového významu nie je tak ľahko určiť, možno ju porovnať s ponímaním stredísk sústredenia kultúrnych hodnôt a iných hnutelných kultúrnych hodnôt, ktoré majú veľký význam, na ktorých špeciálnu ochranu v prípade vojenského konfliktu sa nevzťahuje Haagska konvencia. Tiež v prípadoch, ak nemajú konkrétny estetický význam, môžu takéto kultúrne hodnoty podporiť chápanie unikátnych archeologických svedectiev zaniknutých v civilizácii, majstrovských diel architektúry, skanzenov a grandióznych historických miest, ktoré charakterizujú obdobia alebo obdobie rozkvetu v dejinách konkrétne vzatého umenia, štýlu atď. Na určenie pamiatok, pamiatkových celkov a historických miest, ktoré majú celosvetový význam z medzinárodného hľadiska, nejaví sa účelné robiť „medzinárodný zoznam“, ktorý je v správe UNESCO, pravda takáto iniciatíva sa stretla so značnými ťažkosťami, z ktorých jednou a nie malou by bolo urovanenie nezhôd medzinárodným orgánom a štátom vždy vtedy, keď by vznikli protichodné mienky ohľadne zaradenia tej či onej hodnoty do tohto zoznamu.

Preto sa zdá najlepším riešením, aby sa každý štát mohol slobodne obrátiť so žiadosťou o použitie medzinárodného režimu vo všetkých prípadoch, keď podľa mienky štátu hrozí pamiatkam, pamiatkovým celkom a dôležitým historickým miestam, nachádzajúcich sa na jeho území, reálne nebezpečenstvo. Berúc na zreteľ univerzálne uznaný princíp, že hocijaká strata väčšej nehnuteľnej kultúrnej hodnoty znamená duchovné a materiálne ochudobnenie celého ľudstva, budúca reglementácia sa musí uskutočniť preto, aby sa použila v záujme všetkých pamiatok, pamiatkových celkov a historických miest, ktoré majú celosvetový význam. V dôsledku toho by bolo žiadateľné, aby zachránené kultúrne hodnoty alebo hodnoty, ktoré treba zachrániť, patrili rôznym civilizáciám celého sveta.

Je nutné preskúmať otázku o geografickom rozdelení pomoci zo strany medzinárodného spoločenstva, aby všetky prvky celosvetového dedičstva sa mohli zachovať pre nasledujúce pokolenia.¹² „Pojem historickej pamiatky“, píše sa v čl. I Benátskej char-

¹¹ Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, (oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 159/1991 Zb.).

¹² Problematika medzinárodnej ochrany pamiatok a historických miest v riešení UNESCO: hlavná konferencia UNESCO 16 C/19: 16. zasadnutie: Paríž, 31. júna 1970.

ty¹³ „zahrňuje nielen samostatné architektonické dielo, ale aj mestský alebo vidiecky sídelný útvar, ktorý je svedectvom určitej civilizácie, významného vývoja alebo historickej udalosti. Tento pojem sa vzťahuje nielen na veľké umelecké diela, ale aj na skromné diela, ktoré nadobudli význam postupom času.“ Koncept historických štvrtí a súvisiace témy urbanistickej ochrany, ktoré sa stali významnými v uplynulých rokoch, sú okrajovo zachytené v čl. 14 Benátskej charty. Charta si všíma, že práca v týchto oblastiach „má vychádzať zo zásad vyslovených v predchádzajúcich článkoch.“ Pamiatkové súbory majú byť predmetom zvláštnej starostlivosti v záujme zachovania ich neporušenosti a zabezpečenia ich ozdravenia, úpravy a vhodného využívania.¹⁴

Dokument o autenticite z Nary z roku 1994 končí rozhodujúcim čl. 13: V závislosti od povahy kultúrneho dedičstva, jeho kultúrneho kontextu a jeho rozvoja v čase môže byť posudzovanie autenticity spojené so zdrojmi informácií rôzneho druhu a odlišnej hodnoty. Tie zahŕňajú koncepciu a formu, materiály a hmoty, použitie a funkciu, tradície a techniky, polohu a rozmiestnenie, ducha a pocity a iné vnútorné a vonkajšie faktory. Použitie týchto zdrojov umožňuje vypracovanie a preverenie špecifických, umeleckých, historických, sociálnych a vedeckých dimenzií. Táto formulácia sa pokúša interpretovať test autenticity dizajnu, materiálu a remeselníckej zručnosti, ktorý má osobitnú úlohu v kritériách na zápis do Zoznamu svetového dedičstva. Uvádza ho v širšom kontexte, ktorý prikladá vážnosť všetkým možným autentickým hodnotám pamiatky.

Stavebné dedičstvo, ktoré ešte nie je pochované v zemi, treba tiež zdokumentovať a zachovať ako súčasť celého kultúrneho dedičstva.

Pamiatky ako historický dokument, pamiatky ako archív autentických prameňov kultúrnej histórie, sociálnej histórie a podobne, sú človekom vytvoreným svedectvom, ktoré podľa definície v klasicistickom komentári o Cicerovi by malo evokovať spomienku na niečo (*omnia monumenta sunt, quae faciunt alicuius rei recordationem*). Materiál, z ktorého je pamiatka ako predmet spomienky urobená, môže byť rovnako rozmanitý, ako je stupeň „materializácie“ toho, čo pamiatka predstavuje – od stôp prehistorických osídlení, ktoré sú teraz rozoznateľné len na tmavom negatívne snímok jám po koloch, až po obrovské kamenné bloky „nesmrteľných“ pyramíd, vyrobené ako keby na večnosť. Keďže sme nútení s ohľadom na pomínutelnosť všetkých diel vytvorených človekom zvažovať všetky možnosti, hodnota veku má výhodu („prísne vzaté, je to jediná schodná kategória“). Zatiaľ čo historická hodnota podľa požiadaviek vedeckého výskumu by vďaka modernej dokumentácii mala mať tiež svoj podiel.

Podľa Riegla okrem týchto dvoch pamiatkových hodnôt – hodnoty veku a historickej hodnoty – musí ochrana pamiatok brať do úvahy aj súčasné hodnoty, predovšetkým úžitkovú hodnotu pamiatky. Iba diela, ktoré nemajú využitie, môžu byť vnímané výlučne z hľadiska hodnoty veku. V Európe po 2. svetovej vojne, keď väčšina najvýznamnejších pamiatok, ale aj celé historické mestá ležali v ruínach, redukovali sa až

¹³ Benátska charta o ochrane a obnove pamiatok a pamiatkových sídiel 1964, dostupné online: https://www.pamiatky.sk/content/data/obrazky/File/ICOMOS/3_BENATKY_charta_1964.pdf.

¹⁴ DVOŘÁKOVÁ, V., HUSOVSKÁ, L.: Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch ICOMOS. Bratislava: Kontakt Plus, 2004. 5 s. ISBN 80-88855-56-X.

do absurdity niektoré princípy ochrany – ako Dehiovo „Konzervovať, nereštaurovať!“ Mnohé pamiatky vrátane tých, ktoré boli zaradené na Zoznam svetového dedičstva, môžu rekonštrukcii ďakovať za ich autenticitu.

Benátska charta, hoci bola formulovaná v rámci európskych tradícií ochrany pamiatok, vetou „v celej bohatosti ich autenticity“ mala na mysli pamiatky celého ľudstva.

Z hľadiska celosvetových úsilí týkajúcich sa kultúrneho dedičstva (ako sa to objavuje v mnohých rezolúciách), musíme mať rozhodne na zreteli aj iné kultúrne tradície. Napríklad ázijských kultúr, alebo kultúr z arabského sveta, ktoré sa do istej miery na svoje historické dedičstvo pozerá z inej perspektívy. Najslávnejším príkladom toho je svätyňa Ise, ktorú od 7. storočia pravidelne každých 20 rokov rekonštruujú, a to v tej istej forme a s tými istými materiálmi ako súčasť náboženského obradu. Je to špeciálny prípad, ale aj mimoriadna ukážka autentického posolstva, autentického ducha pamiatky. Opakovaná obnova môže byť niekedy dokonca jediným spôsobom, ako môžu určité architektonické pamiatky prežiť. Spomeňme napríklad momentálne veľmi ohrozenú hlinenú architektúru v severnej Afrike. Zachovať jej autenticitu bolo možné len stálym vymieňaním materiálov, čo sa dialo v priebehu stáročí, za použitia tradičných remesiel. V niektorých kultúrach sú artefakty, ktoré vznikli len pre určité obrady a udalosti a ináč by nestáli za zachovanie; sú navyše natoľko efemérne, že ich autenticitu možno udržať len zachovaním relevantných umeleckých a remeselných praktík.¹⁵

Záver

Kultúrne dedičstvo je vyprofilované a vytvorené našou spoločnou minulosťou, ktorá vyformovala a vytvorila nás, naše povedomie a súčasnú kultúru. Finančná podpora a zvýšený záujem o kultúrne dedičstvo, by mohli naštartovať procesy postupného ozdravenie inštitucionálneho a právneho zabezpečenia tejto problematiky.

Jej slabou stránkou je klasifikácia kultúrneho dedičstva, ktorej sa venuje prevažne iba zákon a deklarácia NR SR o ochrane kultúrneho dedičstva. Kategorizácia by však mala vzniknúť na základe vedeckom (dnes túto problematiku upravuje iba zákon) a tá by mala byť využívaná na všetkých úrovniach. Napriek tomu, že dôsledok zmeny životného štýlu v posledných desaťročiach spôsobuje obmedzenie kultúrnych tradícií, kultúrne dedičstvo je tvorcom hodnôt, ktoré sa dá aplikovať na tvorivú činnosť národa.¹⁶

¹⁵ DVOŘÁKOVÁ, V., HUSOVSKÁ, L.: Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch ICOMOS. Bratislava: Kontakt Plus, 2004. 49-51, 54-55, 57-58 s. ISBN 80-88855-56-X.

¹⁶ ŽABENSKÝ, M.: Legislatívna podpora ochrany prírodného a kultúrneho dedičstva na Slovensku a jeho kategorizácia: príspevok. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa. 2, 19-20 s.

2 Nehmotné kultúrne dedičstvo - ochrana kultúrnej rozmanitosti

Alžbeta Fertal'ová

2.1 Pojem nehmotné kultúrne dedičstvo

Dohovor na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva¹ v článku 2 definuje pojem nehmotné kultúrne dedičstvo ako postupy, stvárnenia, prejavy, poznatky, schopnosti, ako aj nástroje, predmety, artefakty a s nimi spojené kultúrne miesta, ktoré spoločenstvá, skupiny a v niektorých prípadoch jednotlivci pokladajú za súčasť svojho kultúrneho dedičstva. Toto nehmotné kultúrne dedičstvo si spoločenstvá a skupiny odovzdávajú z generácie na generáciu a sústavne ho znova vytvárajú ako reakciu na okolité prostredie, interakciu s prírodou a svojou históriou, pričom im poskytuje pocit identity a kontinuity, podporujúc tak úctu ku kultúrnej rozmanitosti a ľudskej tvorivosti. Na účely tohto dohovoru sa berie do úvahy výlučne také nehmotné kultúrne dedičstvo, ktoré je zlučiteľné s existujúcimi medzinárodnými nástrojmi upravujúcimi ľudské práva, s požiadavkami vzájomnej úcty medzi spoločenstvami, skupinami a jednotlivcami, ako aj trvalo udržateľného rozvoja.²

Nehmotným dedičstvom označujeme napríklad piesne, rôzne zručnosti, tradičné remeslá, festivaly, obyčaje súvisiace s prírodou, rituály a slávnostné udalosti, či kuchyne.³ Jedná sa teda o podskupinu kultúrneho dedičstva, ktoré môže byť ako hmotné tak aj nehmotné. Pod nehmotné dedičstvo by sme ešte vedeli subsumovať digitálne dedičstvo ako kultúrne, vzdelávacie, vedecké alebo administratívne alebo technické, medicínske alebo iné druhy informácií vytvorených digitálne, alebo konvertovaných do digitálnej formy z existujúcich analógových zdrojov.⁴

Aj keď skupina nehmotného kultúrneho dedičstva niekedy pripomína ľudovú slovesnosť, predsa je tu len jemný rozdiel. Nehmotné dedičstvo sa pokúša uchovávať kultúrne dedičstvo ľudí, komún a to ochranou procesov, ktoré umožňujú aby boli tradície a znalosti odovzďované ďalej. Na rozdiel od toho, ľudové podania alebo ľudová slovesnosť sa snaží zozbierať a uchovať informácie získané od jednotlivcov alebo skupín. Je založená na osobných skúsenostiach rozprávač.

2.1.1 Nehmotné kultúrne dedičstvo vo vybraných krajinách⁵

Konkrétne príklady nehmotného kultúrneho dedičstva, ktoré je uznané UNESCO nájdeme v reprezentatívnom zozname nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva (Angl. *The Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity* – ďalej

¹ Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. 17 October 2003, dostupné online: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-SK-PDF.pdf>.

² Článok 2. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. 17 October 2003, dostupné online: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-SK-PDF.pdf>.

³ Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky: Pôsobnosť Ministerstva kultúry Slovenskej republiky v oblasti nehmotného kultúrneho dedičstva, miestnej a regionálnej kultúry, tradičnej kultúry a osvetovej činnosti, dostupné online: <http://old.culture.gov.sk/sekcie/tradicna-kultura-a-osveta>.

⁴ UNESCO's Draft Charter on the preservation of the Digital Heritage, dostupné online: <http://www.cdnl.info/2003/07unesco.pdf>.

⁵ Podľa stavu platného ku 01.04.2015.

len „zoznam“). Slovenská republika má v tomto zozname zapísané dve nehmotné kultúrne dedičstvá a to z roku 2008 a 2011. Ide o fujaru a jej hudbu a o Terchovskú muziku. Česká republika má napríklad v tomto zozname zapísané štyri dedičstvá a to tanec regrútov v oblasti Slovácka, fašiangové sprievody a masky v oblasti Hlinecka, jazda kráľov na juhovýchode Českej republiky a sokoliarstvo. Talianska republika má v zozname zapísaných šesť položiek. Ide napríklad o Opera dei Popi - Sicílske bábkové divadlo, patrí tu aj tradičné husľové remeslo v Kremone, či stredomorská kuchyňa. Z Francúzska je tu zapísaných dvanásť dedičstiev. Napríklad sprievod obrov a drakov, ktorý okrem Francúzska má zapísané v zozname aj Belgicko, ďalej tu patrí aj francúzska gastronómia. Tieňové divadlo, festival wrestlingu v oleji, tradícia tureckej kávy, či ďalších deväť položiek má v zozname zapísaná Turecká republika. Čínska ľudová republika má v zozname zapísaných až tridsať nehmotných kultúrnych dedičstiev. Ide napríklad o Pekinskú operu, čínsku kaligrafiu, akupunktúru alebo matematické výpočty pomocou počítadla.

Súpis významných prvkov nehmotného kultúrneho dedičstva si vytvára aj Slovenská republika. Tento predstavuje základný stupeň tvorby samotného zoznamu. V tomto súpise má Slovensko zapísaných deväť prvkov. Okrem spomínanej fujary a Terchovskej muziky tu sú zapísané aj tradičné ručné zvonenie na zvony, čičmianske ornamentey, Radvanský jarmok alebo aj tradičné bábkárstvo.

2.2 Cesta k prijatiu Dohovoru na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva

2.2.1 Zákon o ochrane kultúrnych vlastností

Skupina nehmotného kultúrneho dedičstva bola prvýkrát právne zakotvená v roku 1950 v Japonsku a to zákonom o ochrane kultúrnych vlastností (Angl. *1950 Law for the Protection of Cultural Properties*). Šlo o reakciu na udalosť v roku 1949, kedy v Nara vyhorela jedna z najstarších drevených budov, čo spôsobilo vážne poškodenia cenných malieb a v dôsledku čoho bola nutná reorganizácia ochrany kultúrneho majetku.⁶ Spomínaný zákon z 1950 rozšíril svoju pôsobnosť aj na nehmotné kultúrne vlastnosti ako je aj predvádzanie ľudových remesiel. Pred prijatím tohto zákona boli v krajine chránené iba také nehmotné dedičstvá, ktorým, najmä pre vysokú hodnotu, hrozilo vymiznutie. Tento zákon bol tiež v Japonsku základom pre vytvorenie Výboru na ochranu kultúrnych vlastností (Angl. *Committee for the Protection of Cultural Properties*), predchodcu súčasnej Agentúry pre kultúrne záležitosti (Angl. *Agency for Cultural Affairs*).⁷ Tento orgán vyberá tie najdôležitejšie kultúrne vlastnosti, nariaďuje obmedzenia pre opravu, či export kultúrneho majetku a zavádza opatrenia na jeho zachovávanie.⁸

⁶ Yamato City: January 26 is cultural assets fire prevention day, dostupné online: <http://www.city.yamato.lg.jp.e.gg.hp.transer.com/web/shakai/bouka-day-22.html>.

⁷ Ide o špeciálny orgán japonského Ministerstva školstva, dostupné online: <http://www.bunka.go.jp/english/index.html>.

⁸ McVEIGH, B.: Nationalisms of Japan: Managing and Mystifying Identity. In: Rowman & Littlefield, 2004. ISBN: 9780742524552.

2.2.2 Odporúčania na ochranu tradičnej kultúry a folklóru

Berúc do úvahy tento typ dedičstva, UNESCO prijalo na 25. zasadnutí Generálnej konferencie 15. novembra 1989 Odporúčania na ochranu tradičnej kultúry a folklóru (Angl. *Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore*). Išlo o prvý právny nástroj svojho druhu, ktorý sa orientoval na medzinárodnú ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva. V nasledujúcich rokoch UNESCO organizovalo školenia, asistovalo pri vypracúvaní plánov na zabezpečenie, revitalizáciu a šírenie nehmotného kultúrneho dedičstva národnostných menšín a domorodých skupín, pomáhalo pri organizovaní festivalov tradičných kultúr. Vytvorila sa celá sieť folklórnych aktivít, vytvárali sa CD nosiče UNESCO kolekcie tradičnej hudby sveta, (Angl. *UNESCO Collection of Traditional Music of the World*) taktiež bola publikovaná Príručka pre zber hudobného dedičstva (Angl. *Handbook for Collecting musical heritage*) a Atlas svetových jazykov, ktorým hrozí nebezpečenstvo zániku (Angl. *Atlas of the World's Languages in Danger of Disappearing*). Samotné odporúčania však len zvýšili potrebu venovať osobitnú pozornosť nehmotnému kultúrnemu dedičstvu.⁹

2.2.3 Living Human Treasures System

V roku 1994 vyvinulo UNESCO ďalšiu iniciatívu a to v podobe Pokynov pre ľudské živé poklady. Ide o osoby, ktoré majú vysoký stupeň vedomostí a zručností potrebných pre vytváranie špecifických prvkov nehmotného dedičstva. Štáty si vyberajú takéto osoby na základe ich úspechov a ochoty sprostredkovať tieto zručnosti iným.¹⁰

2.2.4 Vyhlásenie majstrovských diel ústneho a nehmotného dedičstva ľudstva

V nasledujúcich rokoch iniciatíva UNESCO smerovala k spusteniu programu Vyhlásenia majstrovských diel ústneho a nehmotného dedičstva ľudstva (Angl. *Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity*) a k štúdiu možností vývoja normatívneho nástroja na ochranu tradičnej kultúry a folklóru. Cieľom bolo zvýšiť povedomie o význame nehmotného dedičstva a to vytvorením novej formy medzinárodného rozlišovania.

V rokoch 2001, 2003 a 2005 bolo vyhlásených 90 prvkov majstrovských diel ústnych a nehmotných dedičstiev ľudstva, čím sa vytvorilo celosvetové hnutie za ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva.¹¹ Všetky takéto prvky sa dnes nachádzajú v zozname nehmotného kultúrneho dedičstva.¹² Nominácie navrhnuté štátmi posudzuje Medzivládny výbor na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva (ďalej len „Výbor“), ktorý tiež rozhoduje, či tieto kultúrne praktiky a prejavy zapíše do zoznamu.

⁹ UNESCO: 1982-2000: from Mondiacult to Our Creative Diversity, dostupné online: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00309>.

¹⁰ UNESCO: Encouraging transmission of ICH: Living Human Treasures, dostupné online: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00061>.

¹¹ UNESCO: Proclamation of the Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity (2001-2005), dostupné online: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00103>.

¹² Zoznam je dostupný online: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011>.

2.2.5 Dohovor na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva

Na základe týchto procesov, v roku 2000 boli zahájené rokovania s cieľom prijatia nového normatívneho nástroja, ktorý sa bude zaoberať ochranou nemateriálnych foriem ľudskej kreativity. Týmto nástrojom sa stal Dohovor na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva¹³ (ďalej len „Dohovor“), prijatý 17. októbra 2003. Práve Dohovorom bol definovaný pojem nehmotné kultúrne dedičstvo, spôsob zapisovania diel do zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva (pozri vyššie) ako aj zriadený Výbor. Výbor je zložený zo zástupcov 24 zmluvných štátov, ktorých volia zmluvné štáty Dohovoru zúčastnené na Valnom zhromaždení.¹⁴ Voľby štátov do výboru sa riadia zásadami spravodlivého geografického zastúpenia a rotácie, pričom sa štáty do Výboru volia na obdobie štyroch rokov a každé dva roky sa vo Výbore zmení polovica štátov.¹⁵ Okrem spomínaných orgánov, Dohovor upravuje rozličné otázky v oblasti nehmotného dedičstva. Upravuje napríklad ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva na národnej a medzinárodnej úrovni ako aj medzinárodnú pomoc a spoluprácu v predmetnej oblasti. Dohovorom bol tiež ustanovený Fond na ochranu nehmotného dedičstva, ktorý pozostáva zo zverených finančných príspevkov zmluvných štátov, prostriedkov na tento účel vyčlenených generálnou konferenciou UNESCO, či prostriedkov pochádzajúcich z rôznych príspevkov, darov, zbierok. O využívaní týchto príspevkov rozhoduje Valné zhromaždenie.

2.3 Ochrana nehmotného kultúrneho dedičstva podľa Dohovoru na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva

V súlade s Dohovorom, Výbor vyberá a podporuje národné a regionálne programy, projekty a aktivity zamerané na ochranu dedičstva. V súlade s týmto cieľom, Výbor schvaľuje žiadosti o medzinárodnú pomoc pri príprave takýchto návrhov od zmluvných štátov. Po schválení projektov, Výbor podporuje tieto osvedčené praktiky, zabezpečuje finančné prostriedky a spolupracuje pri ich rozširovaní. Register osvedčených postupov vedený v súlade s Dohovorom má slúžiť na zdieľanie osvedčených postupov, tiež aj ako zdroj inšpirácie pre štáty a každého, kto sa zaujíma o ochranu kultúrneho dedičstva. Mať znalosti o takýchto účinných bezpečnostných opatreniach pre rôzne typy nehmotného dedičstva v rôznych regiónoch sveta, pomáha zmluvným stranám prijímať a rozvíjať vhodné ochranné opatrenia. Register tak obsahuje programy, projekty a aktivity, ktoré najlepšie odrážajú ciele Dohovoru. Výbor stranám Dohovoru, ktoré konkrétne ochranné opatrenia navrhli, pomáha rozvíjať rôzne informačné materiály s cieľom ukázať názorný príklad toho, ako vykonávať tieto účinné opatrenia.¹⁶ Register umožňuje zmluvným stranám aby zdieľali účinné ochranné skúsenosti a príklady ako prekonať problémy, ktorým čelia v súvislosti s ich dedičstvom, jeho praxou a vedomosťami budúcich generácií. Tieto metódy by mali byť

¹³ Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 17 October 2003, dostupné online: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-SK-PDF.pdf>.

¹⁴ Valné zhromaždenie je najvyšším orgánom v zmysle Dohovoru.

¹⁵ Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. 17 October 2003, dostupné online: <http://www.culture.gov.sk/extdoc/1516/dohovor-na-ochranu-nehmotneho-kulturneho-dedicstva>.

¹⁶ UNESCO: Criteria and timetable for selection of Register of Best Safeguarding Practices, dostupné online: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00300>.

užitočným ponaučením. V súčasnosti je v registri zapísaných 12 takýchto osvedčených postupov.¹⁷

2.3.1 Osvedčené postupy

Aby sme názorne demonštrovali ako takéto postupy na ochranu nehmotného dedičstva vyzerajú, vybrali sme niekoľko aktivít zo spomínaného registra.

V prípade ochrany nehmotného kultúrneho dedičstva aymarskej komunity v Bolívii, Čile a Peru, navrhovaný projekt je zameraný na rozvoj opatrení na zabezpečenie existencie ústnych prejavov, hudby a tradičných vedomostí (ako je textilné umenie a poľnohospodárska technológia) tejto komunity. Plánovanými činnosťami v tomto projekte boli identifikácia a inventarizácia tradičných vedomostí a ústnych tradícií Aymarov, posilnenie jazyka ako prostriedku pre prenos nehmotného dedičstva v rámci vzdelávania, podpora a šírenie aymarskej hudby, či posilnenie tradičných poznatkov súvisiacich s výrobou textilného umenia a tradičných poľnohospodárskych postupov. V prvej fáze projektu profesionálny technický tím za aktívnej účasti Aymarov vypracovali etnografické správy, rôzne audio a video materiály ovplyvnených krajín ako aj analýzy o súčasnom stave aymarského dedičstva, či správy o identifikácii vládnych a nevládnych agentúr. V druhej fáze sa konalo školenie učiteľov z miestnych komunít aby tieto nadobudnuté vedomosti šírili ďalej. Ďalej sa propagovali aktivity ako sú výročné hudobné festivaly.¹⁸

Maďarský projekt z roku 2011 sa týka táncház - modelu výučby ľudového tanca a hudby. Účastníci takejto výučby získajú tanečné vedomosti priamo od skúsených členov alebo pozorovaním a napodobňovaním za sprievodu živej hudby. Cieľom tohto projektu je upevniť hodnoty, budovať spoločenské aktivity, ale aj sa zabaviť počas vzdelávania sa tohto nehmotného kultúrneho dedičstva. Tieto táncház metódy sú často používané aj v umeleckých školách a ovplyvňujú vystúpenia ľudových tanco a hudby. Schválenie tejto metódy je účinný spôsob ako udržať, prenášať a zaistiť toto nehmotné dedičstvo. Je to tiež spôsob ako toto dedičstvo rozšíriť v rámci národnej, regionálnej aj medzinárodnej úrovni a to v rámci Európy, Japonska a Spojených štátov.¹⁹

Ako môžeme vidieť, tieto postupy a metódy sú rôznorodé. Správny výber metód závisí predovšetkým od danej situácii v krajine, či od toho, čo je konkrétnym predmetom ochrany.

2.4 Kultúrna rozmanitosť

V čase a priestore samotná kultúra nadobúda rozmanité podoby. Táto rozmanitosť sa prejavuje originalitou skupín a spoločností, z ktorých sa skladá ľudstvo. Všeobecná deklarácia UNESCO o kultúrnej rozmanitosti pripomína, že kultúrna rozmanitosť ako zdroj výmeny, inovácií a tvorivosti, je pre ľudstvo rovnako nevyhnutná ako je biologická rozmanitosť nevyhnutná pre prírodu. Kultúrna rozmanitosť teda predsta-

¹⁷ Podľa stavu platného ku 01.04.2015.

¹⁸ UNESCO: Safeguarding intangible cultural heritage of Aymara communities in Bolivia, Chile and Peru, dostupné online: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011&Art18=00299>

¹⁹ UNESCO: Táncház method: a Hungarian model for the transmission of intangible cultural heritage, dostupné online: <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011&Art18=00515>

vuje spoločné dedičstvo ľudstva a je potrebné ju uznať v prospech súčasných aj budúcich generácií.²⁰ Už samotný Dohovor vo svojich úvodných ustanoveniach pripomína, že práve nehmotné kultúrne dedičstvo je hnacia sila kultúrnej rozmanitosti a záruka udržateľného rozvoja. Na rozdiel od hmotného kultúrneho dedičstva ku ktorému patria rôzne budovy, monumenty, či geografické oblasti, nehmotné dedičstvo sa skladá zo všetkých nemateriálnych prejavov kultúry predstavujúce rozličné živé dedičstvá ľudstva. Medzinárodné spoločenstvo si je vedomé, že práve nehmotné dedičstvo potrebuje a hlavne si zaslúži medzinárodnú ochranu, čo vyvolalo právny proces zavŕšený prijatím Dohovoru.

Je potrebné si tiež uvedomiť úplne inú podstatu nehmotného kultúrneho dedičstva na rozdiel od hmotného dedičstva. V prípade porušenia povinností súvisiacich s hmotným kultúrnym dedičstvom, ako je napríklad vandalizmus konaný na takomto statku, príslušný štát vyvodzuje konkrétne sankcie. Nemožno však vyvodzovať dôsledky voči osobám, ktoré nechránia nehmotné dedičstvo napríklad v podobe jeho šírenia.

Aj napriek snahe o zaplnenie medzery v oblasti nehmotného kultúrneho dedičstva, Dohovor predstavuje len minimálne riešenie na ochranu rýchlo miznúceho nehmotného dedičstva národov a spoločenstiev po celom svete. Cieľom Dohovoru nie je zvýrazniť, či ochrániť predmety významnej svetovej hodnoty, ale skôr predmetov, ktoré sú dôležité pre komunity, ktoré ich vytvárajú.²¹ Dohovor je však len základom pre zabezpečenie bohatého výberu kultúrnych prejavov ľudstva. To, či ustanovenia Dohovoru budú v praxi aj účinné závisí predovšetkým od zmluvných štátov, organizácií, či iných osôb, ktorých nehmotné dedičstvo zaujíma. Závisí to tiež od budúcich generácií v rôznych častiach sveta, či pre nich ich tradície, či hodnoty ich predkov niečo znamenajú a sú ochotný, tieto tradície rozvíjať, zachovávať a šíriť ďalej po svete. Chrám, ako hmotné kultúrne dedičstvo tu síce možno ešte po desiatky rokov ostane, ale to, či zostanú zachované aj tradičné ľudové tance alebo zvyky závisí výlučne od aktívne konajúcich ľudí.

²⁰ Universal Declaration on Cultural Diversity. 2 November 2001, dostupné online: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/diversity/pdf/declaration_cultural_diversity_sk.pdf.

²¹ WOLFRUM, R. (ed.): The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. In: Oxford University Press. ISBN: 978-0-19-968965-1.

3 Ochrana podmorského kultúrneho dedičstva prostriedkami medzinárodného práva

Ivana Kuráková

Úvod

Pri pohľade na šíre more či oceán ho mnohí ľudia označujú za tajomný či záhadný. Parafrazujúc Henryho D. Toreaua, hoci sa pokúšame preskúmať a objaviť všetky kúty Zeme, zároveň požadujeme od sveta, aby jeho vzdialené i blízke kúty ostali záhadné, aby pevnina i more boli nekonečnou divočinou, nami nepreskúmanou a nezmeranou.

Ľudí od nepamäti záhady fascinovali, a útočiskom i pohrebiskom mnohých z nich je práve more a oceán, ktoré uchovávajú tisíce predmetov, z ktorých každý má svoj vlastný príbeh. A práve tieto príbehy môžu ľudstvu veľa napovedať o jeho minulosti a tým ovplyvniť budúcnosť. Hovorí sa tiež, že oceán je najväčšie múzeum. Skrýva totiž mnoho predmetov, o niektorých nevieme, niektoré nehladáme, na niektoré sa zabudlo, ale sú tu aj také, po ktorých usilovne pátra niekoľko typov ľudí, vrátane tých, pred ktorými sa medzinárodné právo usiluje tieto predmety uchrániť. Preto konanie a aktivity rôznych organizácií vychádzajú najmä z myšlienky, že tieto predmety, z ktorých mnohé majú nevyčísliteľnú hodnotu, by nemali a ani nesmú slúžiť na okrasu či potrebu jednotlivcom, ale majú patriť všetkým. To je totiž to, čo podmorské kultúrne dedičstvo je- svetové dedičstvo ľudstva.

3.1 Podmorské kultúrne dedičstvo

Donedávna bolo kultúrne dedičstvo pod vodou pre archeológov aj pre právnikov dosť zanedbávanou témou, keďže technológie neumožňovali reálne prebádanie morského dna. Je mnoho príkladov na to, ako sa záujem o podmorskú archeológiu „vyplával na povrch“ v súvislosti s nejakým atraktívnym nálezom. Ako príklad možno uviesť vrak lode *Titanic*, hoci paradoxne predmety nájdené na jeho palube boli väčša rozpredané, vrak lode *Tek Sink* v Juhočínskom mori ako nálezisko veľkého množstva čínskeho porcelánu, či vrak lode *Goldermalsen*, ktorý bol však zničený a obsah jeho paluby rozpredaný na aukcii v Amsterdame.¹

Podmorské kultúrne dedičstvo zahŕňa všetky stopy ľudskej existencie, ktoré ležia alebo ležali na morskom dne a majú kultúrnu alebo historickú hodnotu. Je predpoklad, že na dne jazier, morí a oceánov ešte stále leží tisíce neodhalených vrakov, ruín miest a prehistorických lokalít, ktoré sú uchovávané v bezpečí vody. Morské dno je však stále viac využívané na získavanie nerastov, rybolov, ťažbu aj výskum. Preto hoci potreba ochrany podmorského kultúrneho dedičstva bola uznaná, jej uskutočňovanie sa realizuje najmä cez udeľovanie licencií na ťažbu, ktoré sú podmienené zákazom rušenia perspektívnych archeologických nálezov a monitorovací systém,

¹ The Unesco Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage, strana 3, dostupné online: http://www.unesco.org/culture/underwater/infokit_en.

ktorý zabezpečuje aby boli aj náhodné nálezy okamžite nahlásené úradom.² Preto je zásadná spolupráca vedeckej a priemyselnej oblasti.

3.1.1 Pojem

Podmorské kultúrne dedičstvo je neoddeliteľná súčasť kultúrneho dedičstva ľudstva a predstavuje zvlášť dôležitý prvok v histórii národov.

Pojem podmorské kultúrne dedičstvo konkretizuje Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou. Dohovor definuje podmorské kultúrne dedičstvo (kultúrne dedičstvo pod vodou) ako všetky stopy ľudskej existencie, ktoré majú kultúrny, historický alebo archeologický charakter a ktoré sa čiastočne alebo úplne nachádzajú pod hladinou vody, opakovane alebo sústavne, aspoň počas 100 rokov³, ako sú napríklad: stavby, konštrukcie, budovy, artefakty a ľudské pozostatky spolu s ich archeologickým a prírodným kontextom, plavidlá, lietadlá, iné vozidlá alebo ich časti, náklad alebo obsah spolu s ich archeologickým a prírodným kontextom a predmety predhistorického charakteru⁴. Keďže dohovor výslovne uvádza, že tieto predmety sa musia nachádzať pod vodou, možno dospieť k tomu, že to zahŕňa nielen slané vody, teda oceány a moria, ale aj sladké vody. Pod ochranu teda spadajú aj predmety, ktoré sa nachádzajú v korytách riek či jazier. Sú to teda všetky pozostatky ľudskej činnosti nachádzajúce sa na dne vôd, čo zahŕňa prakticky všetko, od prepadnutých miest a prístavov, vrakov plavidiel či lietadiel, ale aj najrôznejšie predmety stratené v mori.

3.1.2 UNESCO a podmorské kultúrne dedičstvo

Organizácia spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru, teda UNESCO, je medzinárodná špecializovaná organizácia napojená na Organizáciu Spojených národov osobitnými zmluvami o spolupráci podľa čl. 57 a 63 Charty OSN⁵, ktorá pokrýva oblasť kultúrnych stykov a spolupráce pri ochrane kultúrneho dedičstva. Má 195 členských štátov a jej poslaním je prispievať k zachovaniu kultúrneho dedičstva, čo zahŕňa aj svetové podmorské kultúrne dedičstvo a jeho ochranu.

UNESCO sa zaoberá podporou ochrany podmorského kultúrneho dedičstva od roku 1960, kedy misia UNESCO prvýkrát zmapovala ponorené zvyšky majáka Pharos v Alexandrii - jedného zo siedmich divov antického sveta, kde bola podvodná archeológia (v pravom slova zmysle) využitá prvý krát⁶. UNESCO zohralo nezastupiteľnú úlohu v procese stanovenia nástrojov a štandardov kultúrneho dedičstva pod vodou, preto považujem za nevyhnuté neopomenúť aktivity smerujúce k zákonnej ochrane historických pamiatok nachádzajúcich sa pod vodou tejto organizácie na medzinárodnom poli. Práca UNESCO na ochranu podmorského kultúrneho dedičstva je jedným z najviditeľnejších, všeobecne uznávaných a rešpektovaných medzinárodných

² FLEMMING, N.: The compatibility of heritage protection and development projects, dostupné online: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/impacting-factors/developing-the-seabed>.

³ Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (2001), článok 1 a).

⁴ Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (2001), článok 1 a), (i), (ii), (iii).

⁵ KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné, druhé, doplnené a prepracované vydanie, Bratislava: Iura Edition, 2011, strana 72, ISBN 978-80-8078-414-0.

⁶ Underwater Archaeology and Coastal Management: Focus on Alexandria (2000), strana 60 a nasledujúce, dostupné online: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001197/119751eb.pdf>.

iniciatív na zachovanie kultúrneho dedičstva pod vodou. UNESCO zaznamenalo nespočetne veľa úspechov pri jeho aktivitách smerujúcim k ochrane objavených aj doposiaľ neobjavených predmetom a ich ochrane. Neprehliadnuteľné sú tiež snahy o zvýšenie verejného záujmu a povedomia prostredníctvom množstva publikácií, ktoré sú verejne prístupné na internete a snahy o harmonizáciu právnych predpisov smerujúcich ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou na medzinárodnej aj vnútroštátnej úrovni.

More – a jeho hlavná zložka sol'- artefakty pomáha uchovávať a konzervovať a zabezpečuje tak ich dlhodobé zachovávanie aj po niekoľko storočí a tisícročí. Preto bolo prioritou UNESCO pri tvorbe dohovoru zabezpečiť, aby sa preferovalo uchovanie kultúrnych pamiatok pod vodou. Každý zásah do prostredia, v ktorom sa takéto predmety nachádzajú dlhšiu dobu v stabilite, môže mať vplyv na rýchle zhoršenie ich stavu. Preto zaobchádzanie s nimi vyžaduje kvalifikovaných reštaurátorov, ktorí musia dbať v prvom rade na to aby predmety neboli náhle vystavené suchému vzduchu.⁷ UNESCO sa preto zapája aj do výcviku podvodných archeológov po celom svete a tiež v boji proti rozkrádaniu a drancovaniu artefaktov lovcami pokladov.⁸

Počas diskusie na Treťom Svetovom fóre UNESCO o kultúre a kultúrnom priemysle sa účastníci dohodli, že základné princípy a priority prejavia v nových strategických dokumentoch, ktoré boli zahrnuté do procesu prípravy pre rok 2015⁹. Jedným z perspektívnych a dlhodobých projektov je napríklad vytvorenie Databázy kultúrneho dedičstva pod vodou, tzv, MACHU projekt.¹⁰

3.2 Dohovor o morskom práve

Už Dohovor organizácie spojených národov o morskom práve z 10. decembra 1982 (UNCLOS) hoci sa podmorskému kultúrnemu dedičstvu nevenuje, spomína povinnosti chrániť archeologické a historické predmety nájdené v mori a za tým účelom spolupracovať všetkým štátom, ktoré k tomuto dohovoru pristúpia.

V článku 149 uvádza tzv. historické a archeologické predmety, za ktoré považuje všetky predmety archeologickej a historickej povahy. Nové výskumy dokonca ukazujú, že až 90 % prehistorických objektov sa nachádza na miestach, ktoré sú v súčasnosti na dne morí a oceánov, predovšetkým Karibského mora, Čierneho mora, Baltického mora a Severného mora.¹¹

Dohovor vyžaduje, aby sa tieto predmety uschovali a aby sa s nimi naložilo v prospech ľudstva ako celku, so zvláštnym ohľadom na prednostné práva štátu alebo krajiny ich pôvodu, alebo štátu kultúrneho pôvodu, alebo štátu historického alebo archeologického pôvodu.

⁷ Manual for Activities Directed at Underwater Cultural Heritage (2013), strana 69, dostupné online: <http://www.unesco.org/culture/en/underwater/pdf/UCH-Manual.pdf>.

⁸ dostupné online: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/unescos-work/>.

⁹ Underwater Cultural Heritage in Latin America and the Caribbean (2015), strana 101, dostupné online: http://www.unesco.lacult.org/lacult_en/docc/CyD_13_en.pdf.

¹⁰ The MACHU project (Managing Cultural Heritage Under Water), dostupné online: <http://www.machuproject.eu/>.

¹¹ Underwater Cultural Heritage in Latin America and the Caribbean (2015), strana 10, dostupné online: http://www.unesco.lacult.org/lacult_en/docc/CyD_13_en.pdf.

V pásme voľného mora, ktoré prilieha k jeho pobrežnému moru ako zóna priláhlého mora môže pobrežný štát vykonávať potrebnú kontrolu s cieľom kontrolovať obchod s týmito predmety a môže predpokladať, že ich odstránenie z morského dna bez jeho súhlasu by znamenalo porušenie zákona a nariadení tohto dohovoru na jeho územní alebo v pobrežnom mori.

Bez ohľadu na tieto opatrenia, z Dohovoru nevyplýva rozsah práv pobrežného štátu, nedefinuje archeologické a historické predmety ani nenačrtol opatrenia, ktoré sa majú prijať na ochranu týchto objektov, neobjasňuje zaobchádzanie s týmito predmety nájdenými na kontinentálnom šelfe či výlučnej hospodárskej zóne¹². Priestor bol preto prenechaný pre podrobnejšie vypracovanie medzinárodných nástrojov na ochranu podmorského kultúrneho dedičstva. Rozhodujúcim dokumentom, ktorý ako svoj cieľ zakotvil ochranu a zachovanie kultúrneho dedičstva pod vodou a jeho ochranu zveril všetkým štátom, je Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (*The Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*) z roku 2001 (pozri kap. 3). Vo vzťahu medzi týmto dohovorom a vyššie uvedeným Dohovorom o morskom práve je však nutné dodať, že nič v tomto dohovore neovplyvňuje práva, jurisdikciu a povinnosti štátov podľa medzinárodného práva vrátane Dohovoru Spojených národov o morskom práve. Tento dohovor sa vykladá a uplatňuje v kontexte a spôsobom zhodným s medzinárodným právom vrátane Dohovoru Spojených národov o morskom práve¹³. Ochranný režim poskytnutý Dohovorom je však nejednoznačný v definovaní archeologických a historických predmetov nájdených pod vodou, nedostatočný vo vymedzení jeho rozsahu a neefektívny v jeho ochrane.¹⁴

3.3 Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou

Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (*Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*) je doposiaľ najdôležitejší právny dokument, ktorý bol prijatý za účelom ochrany podmorského kultúrneho dedičstva. Skladá sa z 35 článkov a prílohy (*Annex*) s 36 pravidlami. Jeho technickému charakteru však predchádzalo mnoho rokovaní s politickými a právnymi otázkami.¹⁵ V súčasnosti je to hlavný nástroj právnej ochrany podmorského kultúrneho dedičstva. K prijatiu tohto dohovoru bol kľúčový verejný záujem o kultúrne dedičstvo pod vodou a verejnú uvedomovanie si jeho hodnoty, potreby jeho zachovania a výskumu, ale i rastúcej hrozby, pod ktorú sa tieto pamiatky dostávajú v čoraz väčšej miere.

Ako skonštatoval Guido Carducci, je to *lex specialis* vo vzťahu k Dohovoru o morskom práve, ktorý si zachováva autoritatívne postavenie *lex generalis* pre celú oblasť mor-

¹² VADI V.S.: Investing in Culture: Underwater Cultural Heritage and International Investment Law, strana 863 dostupné online: http://www.vanderbilt.edu/jotl/manage/wp-content/uploads/Vad-cr_final_final.pdf.

¹³ Dohovor Organizácie Spojených národov o morskom práve (1982), článok 3.

¹⁴ BAUTISTA, L.: Ensuring the Preservation of Submerged Treasures for the Next Generation: The Protection of Underwater Cultural Heritage in International Law, Australian National Centre for Ocean Resources and Security (ACNORS), Faculty of Law, University of Wollongong, Australia, p.15, dostupné online: <http://www.law.berkeley.edu/files/Bautista-final.pdf>.

¹⁵ Ensuring the Preservation of Submerged Treasures for the Next Generation: The Protection of Underwater Cultural Heritage in International Law Lowell Bautista Research Fellow, Australian National Centre for Ocean Resources and Security (ACNORS) Faculty of Law, University of Wollongong, Australia strana 9, dostupné online: <http://www.law.berkeley.edu/files/Bautista-final.pdf>.

ského práva.¹⁶ Bol prijatý 2. novembra 2001 na Všeobecnej konferencii Organizácie Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru v Paríži na jej 31. zasadnutí.¹⁷

3.3.1 História Dohovoru

Potreba chrániť podmorské kultúrne dedičstvo vznikala len postupne, viaže sa na 20. storočie a je neodmysliteľne spätá s vynálezom aqualungu - dýchacieho prístroja. Práve tento vynález z roku 1943, za ktorý vd'áčíme jeho strojom, Jacques-Yves Cousteau (mimochodom jeden z prvých ochrancov podmorského kultúrneho dedičstva) a Emile Gagnan, umožnil ľuďom ponárať sa do hĺbky na dlhšiu dobu a reálne preskúmať morské dno. Následkom bolo objavenie mnohých vrakov a plavidiel, avšak aj bezbrehé vynášanie objavených predmetov či vykrádanie vrakov, keďže táto otázka nebola právne ošetrená a bola to príležitosť, aby sa takéto veci nájdené v mori označovali ako *res nullius* a aby si k nim nálezca mohol nárokovať vlastnícke právo. Tieto nežiadúce situácie a veľké straty na spoločnom dedičstve ľudstva, štáty napokon primälo, aby sa začali reálne pokúšať kodifikovať a postupne rozvíjať pravidlá týkajúce sa ochrany a zachovania kultúrneho dedičstva pod vodou v súlade s medzinárodným právom a praxou. V roku 1988 preto ILA (*International Law Association*) vytvoril Výbor pre kultúrne dedičstvo, ktorý hodnotil režim ochrany podmorského kultúrneho dedičstva v medzinárodných vodách a dospel k záveru, že je potrebné pristúpiť k riešeniu medzery v zákonoch o morskom práve.¹⁸ Čoraz vyspelejšie technológie a moderne vybavené plavidlá a ponorky, umožňovali bádateľom (a okrem nich aj lovcem pokladov) objavovať morské dno v čoraz väčších hĺbkach. Priekopníckou krajinou bolo najmä Japonsko, keď sa napríklad už v roku 1989 japonská výskumná ponorka Shinkai dostala do hĺbky 6 527 m pod hladinou, a v r. 1995 sa japonská sonda bez posádky ponorila až do hĺbky 10 911 m.

Na tento technologický pokrok, ktorý umožňoval bádanie a sprístupňoval podmorského kultúrne dedičstvo čoraz širšej verejnosti, reagovalo medzinárodné spoločenstvo v roku 1994 na zasadnutí ILA (*International Law Association*) v Buenos Aires, kde sa prijal návrh Dohovoru o ochrane podmorského kultúrneho dedičstva. ILA ako orgán zodpovedný za túto záležitosť ustanovil UNESCO ako špecializovaný orgán OSN¹⁹. V roku 1996 Valné zhromaždenie ICOMOS (*International Council of Monuments and Sites*)²⁰, teda Medzinárodné spoločenstvo pre pamiatky a sídla ako medzinárodná nevládna organizácia na stretnutí v Sofii, prijala Medzinárodnú chartu

¹⁶ VADI, V.S.: Investing in Culture: Underwater Cultural Heritage and International Investment Law, strana 865 dostupné online: http://www.vanderbilt.edu/jotl/manage/wp-content/uploads/Vad-cr_final_final.pdf.

¹⁷ dostupné online: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/2001-convention/official-text>.

¹⁸ Ensuring the Preservation of Submerged Treasures for the Next Generation: The Protection of Underwater Cultural Heritage in International Law Lowell Bautista Research Fellow, Australian National Centre for Ocean Resources and Security (ACNORS) Faculty of Law, University of Wollongong, Australia, strana 8, dostupné online: <http://www.law.berkeley.edu/files/Bautista-final.pdf>.

¹⁹ The History of the 2001 Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage, dostupné na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001894/189450E.pdf>.

²⁰ Bližšie pozri Charter on the Protection and Management of Underwater Cultural Heritage (1996) Ratified by the 11th ICOMOS General Assembly in Sofia, Bulgaria, October 1996, dostupné online: http://www.international.icomos.org/charters/underwater_e.pdf.

o ochrane a riadení (?) podmorského kultúrneho dedičstva (*the International Charter on the Protection and Management of the Underwater Cultural Heritage*).

V roku 1997, na 29 zasadnutí Generálne zhromaždenie UNESCO rozhodlo, že ochrana podmorského kultúrneho dedičstva si vyžaduje osobitný dohovor na medzinárodnej úrovni, a ten bol v roku 2001 aj prijatý pod názvom Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou a postúpený na ratifikáciu členským štátom UNESCO²¹, alebo aj štátom, ktoré členom nie sú.²²

3.3.2 Ciele Dohovoru

Koncom 20 stor. už bolo jasné, že kľúčovou pre ochranu spoločného dedičstva ľudstva je spolupráca medzi štátmi, medzinárodnými organizáciami, vedeckými a odbornými inštitúciami, archeológmi, prípadne potápačmi a inými zainteresovanými stranami a širokou verejnosťou. Preto aj Dohovor si kladie za cieľ zabezpečiť a posilniť ochranu kultúrneho dedičstva pod vodou, na čom sa majú podieľať všetky štáty, ktoré súhlasili s tým, aby boli viazané týmto dohovorom a pre ktoré je platný tento dohovor, teda ho ratifikovali.²³

3.3.3 Zaobchádzanie s kultúrnym dedičstvom pod vodou a jeho ochrana

Prieskum, odkrývanie a ochrana kultúrneho dedičstva pod vodou si vyžaduje dostupnosť a uplatňovanie špeciálnych vedeckých metód a používanie vhodných techník a zariadení, a tiež vysokého stupňa odbornej špecializácie, pričom toto všetko vyvoláva potrebu jednotných riadiacich kritérií. Ochrana kultúrneho dedičstva pod vodou uchovávaním na pôvodnom mieste sa považuje za prvú možnosť.²⁴

Sú však prípady, keď je intervencia a zásah do kultúrneho dedičstva pod vodou nevyhnutná. Sú to okolnosti, za ktorých možno zaobchádzať s kultúrnym dedičstvom pod morom, veľmi prísne sa ale vymedzujú všeobecné princípy nakladania s kultúrnym dedičstvom. Vo výnimočných prípadoch, keď je návrh výskumu vypracovaný veľmi dobre a týka sa skutočne relevantného objektu, je možné stabilné prírodné podmienky prispôbiť výskumu, musia však spĺňať najprísnejšie podmienky modernej archeológie.²⁵ Dohovor preto vyzýva k zodpovednému a neinvazívnemu zaobchádzaniu s podmorskými artefaktmi a jeho zachovanie *in situ* (rozumej na pô-

²¹ Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (2001), článok 26, odsek 1.

²² Tento dohovor (rozumej Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou) je predmetom prístupu (a) štátmi, ktoré nie sú členmi UNESCO, ale sú členmi Spojených národov alebo špecializovanej agentúry v rámci systému Spojených národov alebo Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu, a tiež stranami Štatútu Medzinárodného súdneho dvora a akýmkoľvek iným štátom, ktorého všeobecná konferencia UNESCO prizve k prístupu k tomuto dohovoru; (b) územiami, ktoré majú úplnú vnútornú samovládu uznanú ako takú Spojenými národmi, ale nemajú úplnú nezávislosť v súlade s rezolúciou 1514 (XV) valného zhromaždenia a ktoré majú právomoc pre záležitosti riadené týmto dohovorom vrátane právomoci uzatvárať zmluvy v súvislosti s takýmito záležitosťami; Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (2001), článok 26, odsek 2.

²³ Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (2001), článok 2, odsek 2.

²⁴ Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (2001), pravidlo č. 1.

²⁵ MAARLEVELD, T., J., GUÉRIN U., EGGER B.: Manual for Activities directed at Underwater Cultural Heritage – Guidelines to the Annex of the UNESCO 2001 Convention, strana 28, dostupné online: <http://www.unesco.org/culture/en/underwater/pdf/UCH-Manual.pdf>.

vodnom mieste), okrem prípadov keď je to nezlučiteľné s ich ochranou a starostlivosťou o nich.²⁶

Dohovor rozlišuje činnosti, ktoré ovplyvňujú existenciu pamiatok nachádzajúcich sa pod vodou, činnosti, ktoré sa zameriavajú na kultúrne dedičstvo pod vodou a činnosti, ktoré môžu náhodne ovplyvniť kultúrne dedičstvo pod vodou. Medzi týmito činnosťami a sankciami za dôsledky činností, ktoré z nich môžu vzniknúť, je veľký rozdiel. Dôvodom je, že činnosti, ktoré sa zameriavajú na podmorské kultúrne dedičstvo ho môžu fyzicky narušiť alebo poškodiť, zatiaľ čo činnosti, ktoré sa na podmorské kultúrne dedičstvo nezameriavajú, môžu mať síce rovnaké dôsledky, a teda narušenie alebo poškodenie pamiatok, až na to, že cieľom tejto činnosti nebolo zaoberať sa podmorským kultúrnym dedičstvom. Proti týmto aktivitám majú štáty, ktoré pristúpili k dohovoru, využiť všetky dostupné prostriedky, ktoré majú k dispozícii, aby zabránili alebo zmiernili možné nepriaznivé účinky, ktoré prípadne vzniknú v dôsledku činnosti v rámci ich jurisdikcií a ktoré môžu náhodne ovplyvniť kultúrne dedičstvo pod vodou.²⁷ Štáty, pre ktoré je dohovor platný, majú uplatňovať sankcie primerane prísne a tak, aby boli v súlade s dohovorom.²⁸

Napríklad Spolková republika Nemecko podľa svojich vnútroštátnych právnych pravidiel zakazuje potápanie sa v blízkosti miest, kde sa pod vodou nachádza kultúrne dedičstvo a pri porušení tohto pravidla môže dokonca odobrať výstroj.²⁹

Povinnosťou štátov je použiť všetky dostupné opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa ich štátni príslušníci a plavidlá plaviace sa pod ich vlajkami nezapájali do žiadnych činností zameraných na kultúrne dedičstvo pod vodou spôsobom, ktorý nie je v súlade s Dohovorom.³⁰ Prílohou dohovoru *Rules* sú tzv. pravidlá týkajúce sa činností, ktoré sú zamerané na podmorské kultúrne dedičstvo. Sú to praktické a priamo použiteľné predpisy o zásadách, ktoré sa použijú pri práci s artefaktmi, o tom, ako by mal byť návrh projektu navrhnutý, o kompetenciách a kvalifikácii požadovanými pre osoby, ktoré vykonávajú činnosti a podobne.

Dohovor neopomína ani ochranu na vnútroštátnej úrovni, keď stanovuje, že strany³¹ prijímú opatrenia na zabránenie vstupu do ich územia, obchodovania alebo vlastníctva kultúrneho dedičstva pod vodou nezákonne vyvezeného alebo získaného, ak takéto získanie bolo v rozpore s týmto dohovorom.³² Faktická ochrana artefaktov sa zhmotňuje v imperatívnom zákaze, ktorý spočíva v ustanovení jedného z pravidiel, teda že komerčné využívanie kultúrneho dedičstva pod vodou na obchod, špekulácie alebo jeho nenapraviteľné rozptýlenie je v zásade nezlučiteľné s ochranou a prime-

²⁶ Ensuring the Preservation of Submerged Treasures for the Next Generation: The Protection of Underwater Cultural Heritage in International Law Lowell Bautista Research Fellow, Australian National Centre for Ocean Resources and Security (ACNORS) Faculty of Law, University of Wollongong, Australia strana 11, dostupné online: <http://www.law.berkeley.edu/files/Bautista-final.pdf>.

²⁷ Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (2001), článok 5.

²⁸ Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (2001), článok 17.

²⁹ Dostupné online: <http://www.fuwu-ev.de/index.php?id=32>.

³⁰ Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (2001), článok 16.

³¹ „Strany“ znamenajú štáty, ktoré súhlasili s tým, aby boli viazané týmto dohovorom a pre ktoré je platný tento dohovor; Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (2001), článok 1, odsek 2 a).

³² Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (2001), článok 14.

ranou správou kultúrneho dedičstva pod vodou. S kultúrnym dedičstvom pod vodou sa nesmie obchodovať, nesmie sa predávať, kupovať alebo vymieňať ako komerčný tovar.³³

3.4 Riešenie sporov

Absencia nevyhnutných technológií dlho bránila v preskúvaní a využívaní miest pod vodou, obzvlášť tých ktoré ležia mimo oblasti národnej jurisdikcie, čo sotva prinášalo problémy v oblasti kompetencie riešenia sporov.³⁴ Štáty sú povinné svoje spory riešiť mierovou cestou. Ak do primeraného časového obdobia rokovania nevedú k vyriešeniu sporu, môžu dané strany o sprostredkovanie požiadať UNESCO.³⁵ Ak ku sprostredkovaniu nedôjde alebo sprostredkovanie nevedie k vyriešeniu sporu, ustanovenia týkajúce sa riešenia sporov uvedené v časti XV Dohovoru Spojených národov o morskom práve.³⁶ Dohovor o morskom práve určuje, že každý štát si pri podpise, ratifikácii alebo pristúpení k nemu alebo kedykoľvek potom môže písomným vyhlásením zvoliť jeden alebo aj viac prostriedkov riešenia sporov, a to Medzinárodný tribunál pre morské právo, Medzinárodný súdny dvor, Arbitrážny tribunál alebo osobitný arbitrážny tribunál,³⁷ no týmto výpočtom nie sú viazané a nedotýka sa to ich práva, aby sa kedykoľvek dohodli riešiť spor medzi sebou, ktorý sa týka výkladu alebo uplatňovania tohto dohovoru, akýmkoľvek mierovými prostriedkami podľa svojej voľby.³⁸

3.4.1 ITLOS

ITLOS, čiže Medzinárodný tribunál pre morské právo (*The International Tribunal for the Law of the Sea*), je nezávislý súd zriadený Dohovorom o morskom práve z roku 1982 na rozhodovanie sporov vznikajúcich pri aplikácii Dohovoru o morskom práve z roku 1982.³⁹ Jurisdikcia Tribunálu zahŕňa rozhodovanie všetkých sporov ohľadom interpretácie alebo aplikácie Dohovoru (1982) a výklad právnych otázok, ktoré sú mu predložené v súlade s Dohovorom, ale aj všetky záležitosti, ktoré zakladajú príslušnosť Tribunálu v inom dohovore alebo dohode.⁴⁰

K dnešnému dňu sa Tribunál zaoberal dvadsiatimi tromi prípadmi, z ktorých sa len jeden týkal podmorského kultúrneho dedičstva. Našťastie boli všetky urovnané mierovou cestou.

3.4.2 Prípado „Louisa“

Prípado „Louisa“ je v poradí 18. prípadom, ktorým sa ITLOS zaoberal. Štát Svätý Vincent a Grenadínsy zažaloval Španielske kráľovstvo, ktoré v roku 2006 údajne ne-

³³ Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (2001), Pravidlo 1.

³⁴ Ensuring the Preservation of Submerged Treasures for the Next Generation: The Protection of Underwater Cultural Heritage in International Law Lowell Bautista Research Fellow, Australian National Centre for Ocean Resources and Security (ACNORS) Faculty of Law, University of Wollongong, Australia, strana 4, dostupné online: <http://www.law.berkeley.edu/files/Bautista-final.pdf>.

³⁵ Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (2001), článok 25, odsek 2.

³⁶ Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (2001), článok 25, odsek 3.

³⁷ Dohovor Organizácie Spojených národov o morskom práve (1982), článok 287.

³⁸ Dohovor Organizácie Spojených národov o morskom práve (1982), článok 280.

³⁹ VACULČÍK, V.: Morské právo, Bratislava, 2013, Epos, strana 45, ISBN 9788056200216.

⁴⁰ dostupné online: <https://www.itlos.org/jurisdiction>.

oprávnené zadržalo loď Louisa, ktorá sa plavila pod vlajkou štátu Svätý Vincent a Grenadíny. Okolnosti zadržania sú dodnes nejasné, isté je len, že loď v rokoch 2004 až 2005 vykonávala prieskum zálivu Cadiz, na čo mala oprávnenia od príslušných španielskych úradov. Španielsko tvrdilo, že jeho opatrenia boli prijaté na základe vyšetrovania trestného činu. Trestné konanie sa týkalo údajného porušenia španielskych právnych predpisov o ochrane podmorského kultúrneho dedičstva a držania a manipuláciu zbraní z čias vojny.⁴¹ Faktom je, že na palube boli nájdené delové gule, keramika a zbraň, ktoré boli vynesené na povrch z mora.⁴²

Súd napokon rozhodol, že nemá právomoc rozhodnúť spor, pretože nešlo o výklad Dohovoru Organizácie Spojených národov o morskom práve (1982) a keďže loď bola zadržaná v španielskom prístave, trestné konanie naďalej prebiehalo podľa španielskeho práva.⁴³

3.4.3 Prípady „DIANA“

Prípady „Diana“ je vôbec prvý, ktorý pojednáva o spore medzi štátom a zahraničnou súkromnou spoločnosťou. Má názov podľa obchodnej lode Diana, ktorá sa 5. marca 1817 za stále neobjasnených okolností potopila v Melackom prielive. V tom čase smerovala z Indie a paluba bola naložená hodvábom, čajom a porcelánom. V roku 1991 vláda Malajzie uzatvorila zmluvu s britskou spoločnosťou *Malaysian Historical Salvors* (ďalej len MHS), aby našli vrak lode a zachránili jej náklad. Záchranná akcia trvala 4 roky a jej výsledkom bolo takmer 24 000 zachránených kúsok modrobieleho porcelánu. Dohoda medzi MHS a Malajziou bola, že predmety ktoré budú bezprostredne súvisieť s históriou Malajzie prejdú do výhradného vlastníctva štátu. Zvyšné predmety sa vydražili na verejnej dražbe v Amsterdame v roku 1995 a podiel z predaja mal pripadnúť MHS. Spor vznikol vo vzťahu k výnosu z aukcie, pretože MHS zinkasovala len 40 % z predaja a spochybnila hodnotu zachránených predmetov. MHS preto podala žiadosť o rozhodcovské konanie na Medzinárodné centrum pre riešenie sporov z investícií (*International Centre for Settlement of Inves-*

⁴¹ dostupné online: <http://www.internationallawobserver.eu/2010/12/01/prompt-release-of-research-vessels-mv-louisa>.

⁴² DROMGOOLE, S.: *Underwater Cultural Heritage and International Law*. Cambridge, 2013, strana 247, ISBN 978-0-521-84231-0.

⁴³ Pozri *The M/V "Louisa" Case (Saint Vincent and the Grenadines v. Kingdom of Spain)*, Judgement, International Tribunal for the Law of the Sea, May 28. 2013.

ment Disputes),⁴⁴ kde tvrdila, Malajzia porušila jeho práva. Malajzia na to reagovala namietnutím jurisdikcie ICSID a tvrdila, že spor sa netýka investície.⁴⁵ Je to prípad, kde bola vyvažovaná ochrana podmorského kultúrneho dedičstva a ekonomické záujmy investičnej spoločnosti. Tento prípad ukazuje aj prístup k otázke, či záchrana môže predstavovať formu investície. Ak by sa záchrancovia podmorského kultúrneho dedičstva mohli považovať za investorov, mohli by mať možnosť napadnúť vnútroštátne opatrenia na ochranu kultúrneho dedičstva a požadovať napríklad aj náhradu škody v ich podnikaní.

Záver

Ochrana kultúrneho dedičstva pod vodou vychádza zo zásad prirodzeného práva, napríklad, že každý človek ako člen spoločnosti má nárok na to, aby boli zabezpečené jeho kultúrne práva, ktoré sú nevyhnutné pre jeho dôstojnosť a slobodný rozvoj jeho osobnosti.⁴⁶ Dlhotrvajúce úsilie chrániť podmorské kultúrne dedičstvo však nesmie končiť v rovine *law in books*. Prijatie akýchkoľvek prameňov pozitívneho práva nez môže nič, pokiaľ sa nebude prísnejšie dbať na dodržiavanie týchto medzinárodne prijatých pravidiel a tvrdo trestať ich porušenie.

Na margo ochrany podmorského kultúrneho dedičstva možno na záver dodať, že súčasné mechanizmy sú obmedzené vnútroštátnou legislatívou štátov, ktoré pristúpili k už spomínaným dohovorom. Nedostatky sú zjavné napríklad aj pri možnosti riešenia sporov, pretože či už Dohovor o morskom práve alebo Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou, zdôrazňujú najmä verejný charakter sporových strán a preto aj jurisdikcia ITLOS je obmedzená na spory medzi štátmi. Inými slovami, neberie do úvahy skutočnosť, že novo vznikajúce súkromné subjekty⁴⁷ tiež zohrávajú významnú úlohu v medzinárodných vzťahoch aj vo vzťahu k podmorskému kultúrnemu dedičstvu, čo vytvára akési právne vákuum. Na jednej strane je tu zásada, podľa ktorej sa podmorské kultúrne dedičstvo nesmie používať na komerčné

⁴⁴ Medzinárodné stredisko pre riešenie investičných sporov (angl. International Centre for Settlement of Investment Disputes- ICSID) ako jedna z inštitúcií Skupiny Svetovej banky bola založená v roku 1966 na základe Konvencie o riešení investičných sporov medzi členských štátmi a súkromnými investormi iných členských štátov. Cieľom ICSID je riešiť investičné spory medzi členskými krajinami a zahraničnými investormi, ktorí sú štátnymi príslušníkmi iných členských krajín. Členské štáty súhlasili s tým, že rozhodnutia vynesené rozhodcovským tribunálom budú pre obidve strany záväzné, t. j. obidve strany budú dodržiavať a plniť podmienky rozhodnutí. Ich porušenie môže byť predmetom súdneho pojednávania pred Medzinárodným súdom v Haagu. Okrem toho sa snaží riešiť "ad hoc spory", ktoré sa riešia podľa arbitrážnych pravidiel Komisie OSN pre Medzinárodné obchodné právo (UNCITRAL). ICSID participuje aj pri vytváraní a harmonizovaní právnych noriem, dostupné online: <https://icsid.worldbank.org/apps/ICSIDWEB/Pages/default.aspx>.

⁴⁵ VADI V.S.: Investing in Culture: Underwater Cultural Heritage and International Investment Law, strana 880 a nasledujúce, dostupné online: http://www.vanderbilt.edu/jotl/manage/wp-content/uploads/Vadi-cr_final_final.pdf.

⁴⁶ Všeobecná deklarácia ľudských práv, článok 22 „Každý človek ako člen spoločnosti má právo na sociálne zabezpečenie a nárok na to, aby mu boli národným úsilím a medzinárodnou súčinnosťou v súlade s organizáciou a prostriedkami príslušného štátu zabezpečené hospodárske, sociálne a kultúrne práva, nevyhnutné na jeho dôstojnosť a na slobodný rozvoj jeho osobnosti.“

⁴⁷ Pozri kap. 4.3 Prípad „Diana“.

účely,⁴⁸ na druhej strane sa však na podmorské kultúrne dedičstvo možno pozrieť z ekonomického hľadiska, ako na hnací motor turistického ruchu a ekonomiky.

⁴⁸ Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou (2001), článok 2 odsek 7.

4 Ochrana pred nezákonným predajom kultúrnych objektov

Alexander Popovič

"Krádež, drancovanie a nezákonný obchod s artefaktmi sú úplne negácie národov. Znižujú históriu na úroveň tovaru. Sú to tak závažné a často nenávratné škody kolektívnej pamäti, sociálnej súdržnosti a vzájomného obohatenia národov."

Irina Bokova¹

Úvod

Kultúrne dedičstvo je nenahraditeľným bohatstvom ľudstva. Pod kultúrnym dedičstvom si môžeme predstaviť hmotné i nehmotné veci kultúrneho, umeleckého, historického alebo vedeckého významu, vrátane importovaných diel a myšlienok spätých s konkrétnym územím, ktoré sú z dôvodu spoločenskej hodnoty predmetom zákonnej ochrany. Ničenie, rabovanie a nelegálny obchod s kultúrnymi objektmi má devastujúci účinok nielen na fyzickú integritu kultúrnych predmetov, ale aj na kultúrne dedičstvo všetkých národov. Ochrana kultúrneho dedičstva je preto verejným záujmom a jednotlivé druhy kultúrneho dedičstva sú predmetom starostlivosti a ochrany aj podľa medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná podľa osobitných predpisov. Kultúrne objekty sú často úzko späté s históriou a kultúrou národa, ktorý je rabovaný, a strata týchto objektov môže mať nepriaznivý vplyv, ktorý sa odrazí na kultúrnej identite poškodeného národa.² Ozbrojené konflikty, nedovolené obchodovanie s kultúrnymi statkami, ako aj nedostatok ochrany podmorského kultúrneho dedičstva má fyzický vplyv nie len na tieto objekty, ale môže mať vplyv taktiež na kultúru a historický pôvod krajiny. Súčasťou tejto ochrany kultúrneho dedičstva je aj ochrana pred nezákonným vývozom do zahraničia a nezákonným dovozom zo zahraničia. Štáty sú teda povinné, vrátiť nezákonne vyvezené predmety kultúrnej hodnoty. Štát taktiež môže odmietnuť vydanie povolenia na vývoz, ak sa na príslušný predmet kultúrnej hodnoty, vzťahuje jeho legislatíva chrániaca národné kultúrne bohatstvo umeleckej, historickej alebo archeologickej hodnoty. K ich prijatiu viedla nevyhnutnosť prijať opatrenia, ktoré zabezpečia predovšetkým jednotnú kontrolu vývozu predmetov kultúrnej hodnoty na vonkajších hraniciach únie. Takýto systém si vyžaduje predkladanie povolenia vystaveného príslušným členským štátom pred uskutočnením vývozu, ako aj jasné definovanie rozsahu pôsobnosti opatrení a postupov ich uplatňovania.³

V príspevku si najprv zadefinujeme pojem kultúrny objekt v národnom a taktiež medzinárodnom poňatí, právnu úpravu dohovorov týkajúcich sa ochrany kultúrnych objektov pred nezákonným predajom a dohovory, ktoré Slovenská republika implementovala do vnútroštátnych predpisov pomocou svojich zákonodarných orgánov a

¹ Prejav Iriny Bokovej, generálnej riaditeľky UNESCO, pri príležitosti 40. výročia Dohovoru, z roku 1970 (Dohovor o opatreniach na zákaz a zamedzenie nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov), 15. marca 2011. dostupné online: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002255/225521E.pdf>.

² Kultúrne dedičstvo. dostupné online: <http://www.culture.gov.sk/vdoc/238/vyvoz-a-dovoz-tovaru-kulturalneho-charakteru-d2.html>.

³ Ochrana kultúrneho dedičstva. dostupné online: <http://www.minv.sk/?ochrana-kulturalneho-dedicstva>.

následne rozoberieme uplatnenie týchto dohovorov v slovenskej legislatíve, činnosť Organizácie Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru (ďalej UNESCO) v boji pred nezákonným predajom kultúrnych objektov a ciele UNESCO na najbližšie obdobie.

4.1 Charakteristika pojmu kultúrny objekt

Za kultúrny objekt v medzinárodnom meradle je považovaný objekt vyrobený ľuďmi pre praktické alebo duchovné účely.⁴ Kultúrnym objektom sa rozumie tiež objekt historického, architektonického a archeologického záujmu. UNESCO pri snahe vymedzenia kultúrneho objektu, považuje za kultúrne objekty:

- a) Pamätníky (architektonické diela, diela monumentálneho sochárstva a maliarstva, prvky alebo štruktúry archeologickej povahy, nápisy, jaskynné obydlia a kombinácie prvkov, ktoré majú výnimočnú svetovú hodnotu z hľadiska dejín, umenia alebo vedy);
- b) skupiny budov (skupiny oddelených alebo spojených budov, ktoré majú z dôvodu svojej architektúry, rovnorodosti alebo umiestnenia v krajine výnimočnú svetovú hodnotu z hľadiska dejín, umenia alebo vedy);
- c) lokality (výtvary človeka alebo kombinované diela prírody a človeka a oblasti zahŕňajúce miesta archeologických nálezov majúce výnimočnú svetovú hodnotu z dejinného, estetického, etnologického alebo antropologického hľadiska).⁵

Pričom Ministerstvo Kultúry Slovenskej republiky vymedzuje pojem konkrétnejšie, a teda pod kultúrnymi objektmi sa rozumejú predovšetkým predmety, ktoré v sebe nesú kultúrnu hodnotu, a to: predmet kultúrnej hodnoty, zbierkový predmet, kultúrna pamiatka, historický knižničný dokument a historický knižný fond.⁶ Teda za predmet kultúrnej hodnoty podľa tohto vymedzenia možno považovať pôvodný hmotný alebo duchovný doklad, ktorý má schopnosť priamo alebo sprostredkovane vypovedať o vývoji spoločnosti a má trvalý vedecký, historický, kultúrny alebo umelecký význam. Zbierkový predmet je predmet kultúrnej hodnoty, ktorý je odborne spravovaný vykonávaním základných odborných činností. Zbierkový predmet a poznatky získané jeho odborným spravovaním a vedeckým skúmaním sú súčasťou vedomostného systému múzea alebo galérie. Zbierkovým predmetom môže byť aj objekt v múzeu v prírode, ktorý vznikol jeho prenesením alebo rekonštrukciou pôvodného objektu Kultúrna pamiatka je hnutelná alebo nehnuteľná vec pamiatkovej hodnoty, ktorá je z dôvodu ochrany vyhlásená za kultúrnu pamiatku. Ak ide o archeologický nález, kultúrnou pamiatkou môže byť aj neodkrytá hnutelná vec alebo neodkrytá nehnuteľná vec, získaná metódami a technikami archeologického výskumu (§2, ods. 3 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov). Kultúrne pamiatky sú zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového

⁴ Culture ,dostupné online: <https://www.tamu.edu/faculty/choudhury/culture.html>.

⁵ Dealing in Cultural Object (offences) Act 2003, chapter 27, dostupné online: http://www.unesco.org/culture/natlaws/media/pdf/gb/gb_dealingcultobjsoffences2003_engorof.pdf.

⁶ Vývoz a dovoz kultúrneho dedičstva, dostupné online: <http://www.culture.gov.sk/vdoc/238/vyvoz-a-dovoz-tovaru-kulturalneho-charakteru-d2.html>.

fondu, ktorý vedie Pamiatkový úrad Slovenskej republiky (§23, ods. 1 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov). Historický knižničný dokument a historický knižničný fond je súbor knižničných dokumentov vyhlásených ministerstvom podľa zákona č. 183/2000 Z. z. o knižniciach, o doplnení zákona Národnej rady č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a o zmene a doplnení zákona č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej v znení neskorších predpisov. Historický knižničný dokument nemusí byť súčasťou knižničného fondu (§18 ods. 1 zákona č. 183/2000 Z. z.).⁷

4.2 Právna úprava ochrany kultúrnych objektov

Organizácia Spojených národov prijala niekoľko dohovorov a s nimi niekoľko odporúčaní, s ktorými Národná rada Slovenskej republiky vyslovila súhlas a následne ich implementovala do svojho zákonodarstva počítajúc od roku 1993. Sú to predovšetkým tieto dohovory a protokoly: Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva v prípade ozbrojeného konfliktu(1954), Prvý protokol k dohovoru o ochrane kultúrnych hodnôt v prípade ozbrojeného konfliktu(1954), Druhý protokol k dohovoru o ochrane kultúrnych hodnôt v prípade ozbrojeného konfliktu(1999), Dohovor o opatreniach na zákaz a zamedzenie nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov(1970), Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva(1972), Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou(2001). Slovenská republika tieto dohovory implementovala predovšetkým do týchto zákonných predpisov: Zákon č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len "zákon 206/2009 Z. z.") a Zákon č. 207/2009 Z. z. o podmienkach vývozu a dovozu predmetu kultúrnej hodnoty a o doplnení zákona č. 652/2004 Z. z. o orgánoch štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len "zákon 207/2009 Z. z.")⁸

4.2.1 Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva v prípade ozbrojeného konfliktu

Štáty si uvedomili skutočnosť toho, že ozbrojené konflikty predstavujú veľkú hrozbu pre integritu kultúrnych statkov. Ozbrojené konflikty predstavujú veľkú hrozbu pre integritu kultúrnych statkov. Pretože pri ozbrojených konfliktoch, kultúrne statky, a to ako hnutel'ného aj nehnuteľného charakteru, často podliehali ničeniu, rabovaniu a drancovaniu. Na medzinárodnej konferencii v Haagu, ktorá sa konala 14.mája 1954 prijali Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva v prípade ozbrojeného konfliktu. Štáty pochopili, že poškodením kultúrnych statkov poškodzujú kultúrne dedičstvo celého ľudstva. Tento Dohovor obsahoval: Všeobecné ustanovenia týkajúce sa ochrany kultúrnych objektov v prípade ozbrojeného konfliktu a ustanove-

⁷ Pôsobnosť ministerstva-medzinárodná spolupráca-multilaterálna spolupráca- unesco, dostupné online: <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/medzinarodna-spolupraca/multilateralna-spolupraca/unesco-103.html>.

⁸ Zahraničná spolupráca - unesco, dostupné online: <http://old.culture.gov.sk/zahranicna-spolupraca/unesco>.

nia pravidiel pre vykonávanie dohovoru o ochrane kultúrnych statkov v prípade ozbrojeného konfliktu. Dohovor z roku 1954 bol prvý prípad medzinárodnej mnohostrannej zmluvy svojho druhu, ktorý sa zameriava na ochranu kultúrneho dedičstva v prípade ozbrojeného konfliktu a zahŕňa v sebe tak hnutel'né aj nehnuteľné kultúrne predmety.⁹ K ochrane pred nezákonným predajom z daného dohovoru sú najdôležitejšie ustanovenia týkajúce sa sankcií, ktoré smerujú k potrestaniu nezákonne činnnej osoby.¹⁰ Tieto ustanovenia boli implantované aj do nášho vnútroštátneho právneho poriadku a sú vyjadrené v trestnom zákone. Výsledkom sankcií je to, že kto počas vojny:

- a) vo veľkom rozsahu zničí alebo si privlastní predmety kultúrnej hodnoty chránené medzinárodným dohovorom,
- b) dopustí sa drancovania, vandalizmu alebo iného zneužitia voči takému predmetu,
- c) z takého predmetu urobí v rozpore s medzinárodným dohovorom cieľ útoku, alebo
- d) predmet kultúrnej hodnoty pod zvýšenou ochranou medzinárodného dohovoru alebo jeho bezprostredné okolie využije v rozpore s medzinárodným dohovorom na podporu vojenskej činnosti,

*potrestá sa odňatím slobody na tri roky až desať rokov.*¹¹ K Dohovoru boli neskôr prijaté dva významné protokoly, kde Prvý Protokol k Dohovoru bol prijatý ešte v tom istom roku a dôležité je že, sú v ňom uvedené špecifiká, ktoré vedú k ochrane kultúrnych nehnuteľnosti na obsadenom území a tiež sa venuje problematike vrátenia takého majetku, zatiaľ čo druhý protokol, ktorý bol prijatý v roku 1999, posilňuje niektoré aspekty Haagskeho dohovoru, a to predovšetkým zabezpečenie a rešpektovanie kultúrnych statkov a správanie v priebehu bojových akcií. Okrem toho, Druhý protokol zvyšuje účinnosť dohovoru dôrazom k bezpečnostným opatreniam, a tým, že vytvorí novú kategóriu ochrany "Zvýšená ochrana" pre kultúrne statky, ktoré svojou povahou majú najväčší význam pre ľudstvo, sú chránené vhodnými vnútroštátnymi právnymi predpismi, a nie sú používané na vojenské účely alebo chránené vojenskými stranami.¹²

4.2.2 Dohovor o opatreniach na zákaz a zamedzenie nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov

Dohovor bol prijatý aj napriek tomu že generálna konferencia UNESCO už prijala v roku 1964 odporúčanie, cieľom ktorého boli opatrenia, ktoré ustanovovali zákaz a zamedzenie nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov. Dohovor UNESCO o opatreniach na zákaz a zamedzenie nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov je najdôležitejšia priekopnícky mnohostranná medzinárodná Dohoda o ochrane ilegálneho obchodovania s kultúrnymi

⁹ ROZKOTOVÁ, I.: Mezinárodní právo životního prostředí, II. část (zvláštní). Beroun: IFEC – 2008. 318s. ISBN 978-80-903409-8-9.

¹⁰ Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva v prípade ozbrojeného konfliktu, dostupné online: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13637&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

¹¹ § 434 Zákona NR SR č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

¹² CUNO, J.: Culture War, The Case Against Repatriating Museum Artifacts, dostupné online: <http://www.foreignaffairs.com/articles/142185/james-cuno/culture-war>.

objektmi.¹³ Nedovolené obchodovanie s kultúrnymi objektmi vytvára lukratívny čierny trh s veľkým percentom ukradnutých artefaktov, ktoré sa už nikdy nevrátia späť. Čierny trh bude prevladať tak dlho, ako neustála požiadavka na kultúrny majetok. Táto situácia v kombinácii s faktormi, ako je politická nestabilita, internetové transakcie, vylepšené metódy dopravy a nekonzistentné zákony týkajúce sa vlastníctva a regulácia kultúrnych statkov, predstavuje obrovskú hrozbu pre kultúrne objekty. Pričom rabovanie a ničenie taktiež znižuje množstvo pozostatkov, ktoré by mohli byť získané, ak by finančné prostriedky boli použité na výskum archeologického okolia. Jasné je, že Dohovor sa snaží nastaviť medzinárodný rámec spolupráce na posilnenie väzieb medzi zmluvnými štátmi dohovoru. Táto spolupráca umožňuje štátom, ktorých kultúrne dedičstvo je v ohrození kvôli drancovaniu a rozkrádaniu archeologických materiálov, chrániť kultúrne statky, aby sa nedostali na medzinárodný čierny trh. Dohovor sa zameriava na ochranu kultúrnych hodnôt proti krádeži a rabovaniu s dôrazom na vrátenie týchto položiek pôvodnému vlastníkovi. V Dohovore sú zdôraznené tri hlavné zásady, ktorým by štáty mali nasledovať: Po prvé, by štáty mali prijať preventívne opatrenia, ktoré bránia nedovolenému importu a exportu kultúrnych hodnôt z ich územia. Po druhé by štáty mali poskytnúť opatrenia týkajúce sa reštitúcie kultúrnych statkov a po tretie sa dohovor snaží nastaviť medzinárodný rámec spolupráce na posilnenie väzieb medzi zmluvnými štátmi. Táto spolupráca umožňuje štátom, ktorých kultúrne dedičstvo je v ohrození požiadať o pomoc, a to prostredníctvom kontroly pri dovoze a vývoze a všeobecné opatrenia, ktorými by sa predchádzalo nedovolenému obchodovaniu s kultúrnymi statkami. Taktiež dôležitými ustanoveniami Dohovoru smerujúcimi k ochrane pred nezákonným predajom kultúrnych objektov sú zásady obsiahnuté v článkoch:

a) Článok 2

- 1) Členské štáty tohto Dohovoru uznávajú, že nedovolený vývoz, dovoz a prevod vlastníctva kultúrnych statkov je jednou z hlavných príčin ochudobňovania kultúrneho dedičstva krajín pôvodu týchto statkov a že medzinárodná spolupráca predstavuje jeden z najúčinnějších prostriedkov na ochranu kultúrnych statkov každej krajiny proti všetkým nebezpečenstvám s tým spojeným.
- 2) Členské štáty sa preto zaväzujú, že budú čeliť takýmto činom prostriedkami, ktoré majú k dispozícii, a najmä budú odstraňovať príčiny týchto činov, zamedzovať ich a budú napomáhať uskutočňovanie nevyhnutných náprav.

b) Článok 3

Dovoz, vývoz a prevod vlastníctva kultúrnych statkov uskutočnený v rozpore s opatreniami, ktoré prijali členské štáty podľa tohto Dohovoru, je nezákonný.

c) Článok 5

Na zabezpečenie ochrany kultúrnych statkov proti nedovolenému dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva sa členské štáty tohto Dohovoru zaväzujú podľa podmienok každej krajiny zriadiť tam, kde také inštitúcie ešte neexistujú, jednu alebo viac inštitúcií na ochranu kultúrneho dedičstva s takým počtom kvalifikovaných pracovníkov, aby boli schopní účinne plniť úlohy uvedené v tomto dohovore.

¹³ Dohovor o opatreniach na zákaz a zamedzenie nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov, dostupné online: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

d) Článok 9

Každý členský štát tohto Dohovoru, ktorého kultúrne dedičstvo je ohrozené lúpežou archeologických alebo národopisných materiálov, sa môže obrátiť na ostatné členské štáty, ktorých sa taká činnosť týka. Členské štáty tohto Dohovoru sa zaväzujú zúčastniť sa za týchto okolností na každej medzinárodne dohodnutej akcii smerujúcej k určeniu a vykonaniu nevyhnutných konkrétnych opatrení včítane kontroly vývozu, dovozu a medzinárodného obchodu s kultúrnymi statkami, ktorých sa to týka. Do dosiahnutia takej dohody každý štát, ktorého sa to týka, prijme v nožnej miere dočasné opatrenia na zabránenie nenahraditeľných škôd, ktoré by mohli vzniknúť na kultúrnom dedičstve žiadajúceho štátu.

V poslednej dobe, v snahe zlepšiť vykonávanie Dohovoru, sa uskutočnilo niekoľko stretnutí, ktorých hlavnou témou bolo, aby sa k úsiliu UNESCO a Interpolu pripojili zvyšný operačný partneri, ako je napríklad Svetová colná organizácia v boji proti nezákonnému obchodovaniu s kultúrnymi predmetmi. Stretnutia sa konali v mestách Castries v štáte Santa Lucia v decembri 2012, Asunción v štáte Paraguaj v júli 2013 a v Lime v štáte Peru v októbri 2013. Počas týchto stretnutí, zástupcovia polície, colných orgánov a ministerstiev kultúry vyškolili zúčastnené strany v tom, ako uplatňovať medzinárodný dohovor, ako zlepšiť metódy policajného vyšetrovania a prevencie a taktiež ako vylepšiť nástroje a metodiky vyvinuté spoločne v rámci UNESCO a Interpolu. Tento pokrok v oblasti vzdelávania, spolupráce, uplatňovania a zvyšovania povedomia Dohovoru, sú veľmi prospešné a majú zásadný význam pre ochranu kultúrneho dedičstva pred nezákonným predajom.¹⁴

4.2.3 Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva

Daný dohovor bol prijatý v súvislosti so vznikom nových nebezpečenstiev, ktoré ohrozujú kultúrne a prírodné dedičstvo, a teda v súlade s jeho ustanoveniami je povinnosťou medzinárodného spoločenstva ako celku zúčastňovať sa na ochrane kultúrneho a prírodného dedičstva a poskytovať kolektívnu pomoc, ktorá bude slúžiť na účinné doplnenie opatrení dotyčného štátu.¹⁵ Dohovor nie je zameraný na ochranu pred nezákonným predajom kultúrnych objektov, no aj v ňom sa nájde ustanovenie, ktorý takúto ochranu zabezpečuje:

článok.5 body a, c, d

Za účelom zabezpečenia účinných a aktuálnych opatrení na ochranu, zachovanie a prezentovanie kultúrneho a prírodného dedičstva nachádzajúceho sa na území zmluvného štátu bude do tej miery, ako to bude možné a zodpovedajúce, usilovať:

- a) o prijatie všeobecnej politiky zameranej na posilnenie úlohy kultúrneho a prírodného dedičstva v živote spoločenstva a začlenenie ochrany tohto dedičstva do komplexných plánovacích programov;
- b) o rozvinutie vedeckých a technických štúdií a výskumu a o vypracovanie metód práce, s ktorými bude štát schopný pôsobiť proti nebezpečenstvám, ktoré ohrozujú jeho kultúrne alebo národné dedičstvo;

¹⁴ Článok: The UNESCO Conventions on the protection of cultural heritage, C & D, № 1 0 , 2 0 1 3 s.16dostupné online: http://www.unesco.lacult.org/docc/conventions_protection_properties.pdf.

¹⁵ Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou. dostupné online: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13520&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

- c) o prijatie zodpovedajúcich právnych, vedeckých, technických, administratívnych a finančných opatrení potrebných na označenie, ochranu, zachovanie, prezentovanie a obnovu tohto dedičstva; a výskumu v tejto oblasti.

4.2.4 Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou

Dohovor z roku 2001 definuje pojem "podvodné kultúrne dedičstvo" ako všetky stopy ľudskej existencie, ktorá majú kultúrny, historický alebo archeologický charakter. Sú to objekty, ktoré boli čiastočne alebo úplne pod vodou, periodicky alebo neprerušite, po dobu najmenej 100 rokov. Táto definícia v sebe nesie aj objekty ako zrúcaniny a vraky, ktorých zachovanie by mohlo poskytnúť cenné archeologické a historické informácie. Avšak, práve tieto objekty sú často terčom ničenia a rabovania, pretože nemajú dostatočnú právnu ochranu obsahujúcu ich zvýšenú ochranu. V snahe chrániť podvodné kultúrne dedičstvo v roku 2001 bol prijatý Dohovor o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou, hlavne z týchto troch dôvodov. Po prvé, si kladie za cieľ vytvoriť komplexnú ochranu podmorského kultúrneho dedičstva všade tam, kde sa podmorská kultúra nachádza. Po druhé, dohovor sa pokúsi harmonizovať ochranu podmorského kultúrneho dedičstva s dedičstvom na súši. Po tretie, dohovor dáva pokyny archeológom ako majú zaobchádzať s podmorským kultúrnym dedičstvom. Tieto etiky a normy sú uvedené v prílohe Dohovoru. V Karibiku a Latinskej Amerike, prebehlo množstvo koloniálnych námorných bitiek medzi Francúzmi, Britmi, Holanďanmi a Španielmi. Mnoho z miest, na ktorých prebiehali tieto boje, nám poskytujú bohaté kultúrne dedičstvo. Dohovor z roku 2001 bol ratifikovaný 459 štátmi, k dnešnému dňu, vrátane 16 štátov z Latinskej Ameriky a Karibského regiónu. Hlavné ustanovenie obsahujúce ochranu kultúrnych objektov pred nezákonným predajom je uvedené v časti Všeobecné princípy, kde pod pravidlom č.2 je ustanovené, že:

Komerčné využívanie kultúrneho dedičstva pod vodou na obchod, špekulácie alebo jeho nenapraviteľné rozptýlenie je v zásade nezlučiteľné s ochranou a primeranou správou kultúrneho dedičstva pod vodou. S kultúrnym dedičstvom pod vodou sa nesmie obchodovať, nesmie sa predávať, kupovať alebo vymieňať ako komerčný tovar.

Od 25. do 27. júna 2013 sa uskutočnilo trojdňové sub-regionálne zasadnutie, ktorého témou boli: Zákony podmorského kultúrneho dedičstva ochrany pre Karibik a Malé ostrovné štáty, diskutovalo sa o praktickom vykonávaní opatrení, zvyšovaní povedomia o výskumných stratégiách, o význame ochrany podmorského kultúrneho dedičstva a o význame ochrany podmorských kultúrnych objektov pred nezákonným predajom. UNESCO vyvíjalo snahu aby členské štáty medzinárodných spoločenstiev ako Organizácií Východného Karibiku(OECS) a Karibského spoločenstva štátov(CARICOM) ratifikovali Dohovor z roku 2001. Tieto stretnutia sú rozhodujúce pre vykonávanie dohovoru a poskytujú veľké povzbudenie v tom, že ochrana podmorského kultúrneho dedičstva a jeho ochrana pred nezákonným predajom majú správny smer.¹⁶

¹⁶ Stop the Illicit Traffic of Cultural Property, dostupné online: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002255/225521E.pdf>.

4.3 Uplatnenie dohovorov v Slovenskej legislatíve

Základné uplatnenie ochrany kultúrneho dedičstva môžeme nájsť v čl.44 Ústavy Slovenskej republiky, v ktorom je stanovená povinnosť každého chrániť kultúrne dedičstvo.¹⁷ Veľmi dôležitá je taktiež Deklarácia Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva, ktorá je zverejnená v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 91/2001, kde svojimi 6. článkami predstavuje účinnú platformu pre zabezpečenie legislatívnych, organizačných a realizačných opatrení.¹⁸ Národná rada SR prijala 19. decembra 2001. zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu. Okrem mnohých dôležitých ustanovení na záchranu, obnovu a využívanie národných kultúrnych pamiatok a pamiatkových území zákon najmä ustanovuje orgány špecializovanej štátnej správy, ktorými sú popri ministerstve kultúry Pamiatkový úrad Slovenskej republiky a krajské pamiatkové úrady. Ministerstvo ďalej vypracovalo a predložilo vláde SR návrh Nariadenia vlády o pamiatkových rezerváciách Bardejov, Bratislava, Kežmarok, Levoča, Prešov, Spišská Kapitula a Spišská Sobotka s aktualizáciou vymedzenia ich území s cieľom vytvoriť legislatívne podmienky na zabezpečenie účinnejšej ochrany prvých vyhlásených mestských pamiatkových rezervácií. Na základe uznesenia vlády SR č. 571/2000 sa Slovenská republika stala členom Medzinárodného centra pre štúdium ochrany a reštaurovania kultúrnych pamiatok (ICROM). Z iniciatívy ministerstva kultúry Slovenská republika ratifikovala medzinárodné dohovory Rady Európy z oblasti archeologického a architektonického dedičstva. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR o prístupí k Európskemu dohovoru o ochrane archeologického dedičstva vstúpilo do platnosti 1.5. 2001 a bolo zverejnené v Zbierke zákonov pod č. 344/2001 Z. z. mimovládny organizáciám a nadáciám (napr. Národný trust Slovenska, Akademia Istropolitana Nova, ICOMOS). Ministerstvo taktiež plní záväzky vyplývajúce pre SR z medzinárodného Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva a podieľa sa na implementácii úloh vyplývajúcich z Dohovoru Rady Európy o krajine. V oblasti spolupráce so zahraničím ministerstvo zintenzívnilo činnosť najmä v európskych medzinárodných organizáciách (Rada Európy, UNESCO, ICOMOS), kde sa snaží zvýšiť ochranu kultúrneho dedičstva, ako aj ochranu kultúrnych objektov pred nezákonným predajom. Ministerstvo plní záväzky predovšetkým implementáciou Nariadení rady ES a komisie EHS do vnútroštátneho právneho poriadku a to: Nariadením Rady (ES) č. 116/209 z 18. decembra 2008 o vývoze tovaru kultúrneho charakteru (kodifikované znenie) a Nariadením Komisie (EHS) č. 752/93 z 30. marca 1993 ustanovujúce vykonávacie predpisy k nariadeniu Rady (EHS) č. 3911/92 z 9. decembra 1992 o vývoze tovaru kultúrneho charakteru v znení nariadenia Komisie (ES) č. 1526/98 a nariadenia Komisie (ES) č. 656/2004. Posledná novelizácia smerujúca k ochrane kultúrnych objektov pred nezákonným predajom bola prijatá 8. Januára 2014 zákonom č.104/2014 Z.z, ktorým sa mení a dopĺňa z.č.49/2004 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov. *Významnou zmenou zákona je, že ak vlastník kultúrnej pamiatky plánuje predat' časť z nej, bude musieť po novom písomne ponúknuť tento predaj štátu, pričom doterajší zákon o niečom takom*

¹⁷ Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb., čl.44.

¹⁸ Kultúrne dedičstvo, dostupné online: <http://old.culture.gov.sk/kulturne-dedicstvo>.

nehovoril. Podrobnejšie sa touto novelizáciou upravil aj dočasný vývoz kultúrnej pamiatky do zahraničia, pričom sa tiež zjednoduší administratíva náročnosti vydávania povolení pre putovné výstavy. Zmenila sa aj skutková podstata priestupkov a iných právnych deliktov. Týmto spôsobom sa získali nové nástroje na sankcionovanie nezákonného konania.¹⁹

4.4 Činnosť UNESCO v boji pred nezákonným predajom kultúrnych objektov

V roku 1995 bol prijatý tzv. UNIDROIT Dohovor o odcudzených alebo nezákonne vyvezených kultúrnych statkoch na požiadanie UNESCO, ktorý mal byť doplnkový nástroj k dohovoru z roku 1970. Aj keď v sebe neniesol retroaktívny účinok. Snád najdôležitejšie ustanovenie je zásada, že každý, kto ma v držbe ukradnuté položky, ich musí prinavrátiť pôvodnému vlastníkovi. Táto zásada núti kupujúcich skontrolovať, či je tovar na trhu legálne. Platí to pre všetky tovary, a to či už boli ukradnuté pred niekoľkými dňami alebo niekoľkými sto rokmi. UNESCO sa snaží tlačiť na všetky členské štáty, aby prijali tento Dohovor do vnútroštátneho poriadku, implementáciou jeho ustanovení.²⁰ Dohovor UNIDROIT, taktiež stanovuje nároky na vrátenie posvätných alebo spoločnosti významných kultúrnych statkov, ktoré patria do domorodých komunit v rámci zmluvných štátov. Prijatie tohto princípu by malo závažné dôsledky v Kanade, kde sú tisíce posvätných a kultúrnych artefaktov domorodých komunit v držbe múzeí po celej krajine. Otázka "repatriácie" týchto kultúrnych statkov je v súčasnej dobe hlavným problémom v Kanade. Nedávne rokovania s ľudmi národa Nisga'a, ktorý žije v Britskej Kolumbii, viedli k tomu, že národ žiada, aby kanadské múzeá vrátili viac než 250 artefaktov národa Nisga'a, ktoré kúpili aj keď boli z ich komunity v minulom storočí vyrabované a nezákonne vyvezené.²¹

Momentálne sa štáty ako Irak, Haiti, Egypt, Líbya, Mali a Síría často dostávajú do ozbrojených konfliktov alebo sú postihnuté prírodnými katastrofami. UNESCO preto vyvíja mimoriadne opatrenia na ochranu kultúrneho dedičstva mobilizáciou medzinárodného spoločenstva. V tejto súvislosti sa snaží vysielat' misie na posúdenie škôd čo najskôr, aby sa vytvoril akčný plán na zachovanie a rekonštrukciu kultúrneho dedičstva. UNESCO pôsobí predovšetkým vďaka uplatňovaniu svojich prijatých Dohovorov o ochrane Kultúrneho dedičstva. Nedávno vyplynuli na povrch taktiež informácie o rozkrádaní a neskoršom rozpredávaní kultúrnych pamiatok v štátoch ako Kambodža a Vietnam, kde finančné prostriedky získané z tohto ilegálneho predaja poslúžili ako pomoc pre tamojšie teroristické organizácie. Medzi rozkradnutými pamiatkami sa nachádzal aj chrám Banteay Chhmar, ktorého výstavba sa datuje od roku 1177, a ktorý bol pre ľudí vyše 800 rokov zabudnutý.²²

¹⁹ Kultúrne pamiatky budú chránené dôslednejšie, dostupné online: <http://www.teraz.sk/slovensko/vlada-metropolis-eurofondy-nbs-schodza/69872-clanok.html>.

²⁰ Unidroit Convention, dostupné online: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/1995-unidroit-convention>.

²¹ POSNER, E. A.: The International Protection of Cultural Property: Some skeptical observation dostupné online: <https://www.law.uchicago.edu/files/files/141.pdf>.

²² New Evidence Ties Illegal Antiquities Trade to Terrorism, Violent Crime, dostupné online: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/144-bibliographies/52741-un-security-council-banning-all-trade-with-syrian-antiquities.html>,
pozri aj:

Od začiatku ozbrojeného konfliktu v Sýrii odborníci dlho podozrievali, že archeologické náleziská v krajine a múzeá boli vyplienené. Správy na základe satelitných snímok Americkej asociácie pre rozvoj vedy potvrdili obavy, že rozsah koristi bol bezprecedentne väčší ako počas druhej svetovej vojny. Zároveň bolo zistené, že nezákonný obchod so starožitnosťami bol hlavným zdrojom príjmov islamského štátu, najbohatšej džihádistickej militantnej skupiny na svete, aj napriek svojmu nie tak dávnomu vytvoreniu. V tejto súvislosti Bezpečnostná rada OSN prijala rezolúciu 2199 dňa 12. februára 2015 (S/RES/2199 (2015)), podľa ktorej "všetky členské štáty prijímú vhodné opatrenia, aby zabránili obchodovaniu s irackými a sýrskymi kultúrnymi objektmi a ďalšími predmetmi archeologického, historického, kultúrneho alebo mimoriadne vedeckého a náboženského významu, nezákonne vyvezeného z Iraku od 6.8.1990 a zo Sýrie od 15. marca 2011.²³

4.5 Ciele UNESCO na najbližšie obdobie

V období 2014-2017 sa UNESCO bude snažiť realizovať svoj program v kultúrnom sektore prostredníctvom dvoch krokov, ktoré odrážajú ich strednodobý cieľ. Priorita bude vzhľadom k účinnému vykonávaniu svojich dohovorov v oblasti kultúry predovšetkým na účely:

- identifikácie, ochrany, sledovania a riadenie hmotného dedičstva, a to najmä prostredníctvom efektívnej realizácie dohovoru z roku 1972;
- podpory politického dialógu, aby sa zabránilo nedovolenému dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov, a to prostredníctvom vylepšenej a účinnejšej medzinárodnej spolupráce, vrátane vykonávania dohovoru (prevenčia 1970 nezákonného obchodovania s ľuďmi) a modernizácie kapacít múzeí;
- vývoja a implementácie globálnych strategických a progresívnych politík prostredníctvom efektívnej implementácie Dohovoru z roku 1954 a jeho dvoch dodatkových Protokolov a maximalizácií ich multiplikačného efektu;;
- vývoja a implementácie globálnej, strategickej a výhľadovej smernice, prostredníctvom efektívnej implementácie Dohovoru z roku 2001 a maximalizácie ich multiplikačného efektu;
- posilnenia národných kapacít pre zabezpečenie nehmotného dedičstva prostredníctvom efektívnej implementácie Dohovoru z roku 2003; a
- posilnia vnútroštátnych kapacít pre rozvoj a vykonávanie politík a opatrení usilujúcich sa o podporu rozmanitosti kultúrnych prejavov prostredníctvom účinného vykonávania Dohovoru z roku 2005.²⁴

<http://news.nationalgeographic.com/news/2014/06/140613-looting-antiquities-archaeology-cambodia-trafficking-culture>.

²³ UN Security Council banning all trade with Syrian antiquities, dostupné online: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/144-bibliographies/52741-un-security-council-banning-all-trade-with-syrian-antiquities.html>.

²⁴ Strategic Action Plan for the implementation of the World Heritage Convention, dostupné online: <http://whc.unesco.org/archive/2011/whc11-18ga-11-en.pdf>.

Záver

Kultúrne statky sú neoddeliteľnou súčasťou kultúrnej histórie národov celého ľudstva. Kultúrne dedičstvo národov v sebe skrýva obrovské bohatstvo, ktoré však nestálym rabovaním, drancovaním a nezákonným obchodom s odcudzenými vecami, okrádajú celé ľudstvo, nehovoriac o v poslednej dobe vyčíňajúcej džihádistickej militantnej skupine Islamský štát, ktorá úmyselne ničí, rabuje a rozpredáva kultúrne bohatstvo vlastného národa, kde týmto barbarským spôsobom zabezpečujú svoje finančne prežitie. Je preto v záujmoch celej ľudskej populácie, aby samotné štáty, ako aj medzinárodné organizácie, chránili kultúrne dedičstvo v čo najväčšej možnej miere, a to či už bojom proti nezákonnému predaju kultúrnych statkov alebo ochranou kultúrneho dedičstva ako takého. Osobne si myslím, že ochrana kultúrnych objektov pred nezákonným predajom je postačujúca, avšak postačujúca je len v Európe a USA. Na iných kontinentoch má táto ochrana mnoho dier, kde príčinou týchto dier, je predovšetkým nedostačujúca sila štátnych orgánov, keďže štátne orgány neprikladajú ochrane kultúrnych objektov dostačujúci význam a práve preto kultúrne objekty často podliehajú rabovaniu, ničeniu a rozkrádaniu. Mojim návrhom by bolo, aby UNESCO ako medzinárodná organizácia tlačila na tieto „slabé“ štáty, s tým, že v školách, a to už od základných, by sa malo vyučovať, že je potrebné chrániť kultúrne dedičstvo a hlavne čo v sebe nesie jeho historický prínos pre kultúru týchto štátov.

5 Dohovor o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu z roku 1954: Ochrana kultúrneho dedičstva počas ozbrojeného konfliktu

Helena Hlaváčková

Úvod

História ľudstva je odjakživa z veľkej časti históriou vojen, bojov a ozbrojených konfliktov. Už staroveké civilizácie medzi sebou bojovali o moc, územia ako aj o prístup k vode a zdrojom potravy. Táto tendencia pokračovala aj po vzniku prvých štátov po celom svete, ktoré si násilne presadzovali ciele svojej zahraničnej politiky. Obdobná situácia pretrváva aj v dnešnej dobe, hoci sa štáty pokúšali o prípadné obmedzenie a zakázanie vojen aj prostredníctvom medzinárodného práva.¹ No s výtobytkom techniky ešte viacej štáty prahnú po moci a s mocou rastie aj chuť.

Podstatou ozbrojených konfliktov v dnešnej dobe už nie je iba zničenie nepriateľa, podmanenie si jeho územia alebo iné ciele zahraničnej politiky toho ktorého štátu. V súčasnosti sa objektom ničenia stávajú aj kultúrne hodnoty, ktoré predstavujú dedičstvo nevyčísliteľnej hodnoty, ktoré nám sprostredkúva minulosť všetkých starých civilizácií a ktoré je nutné zachovať aj pre ďalšie potomstvo.

5.1 Ozbrojené konflikty a kultúrne dedičstvo

5.1.1 Ozbrojené konflikty

Jednotná legálna definícia ozbrojeného konfliktu *de facto* neexistuje a teda pri jeho vymedzení sa vychádza nielen z textov Dohovorov a Protokolov medzinárodného práva ozbrojených konfliktov a medzinárodného humanitárneho práva ale aj z medzinárodnoprávných doktrín, *case law*² a jurisdikcie ICTY.³

Ozbrojený konflikt je súperiacia (sporná) inkompatibilita (nezlučiteľnosť) ktorá sa týka vlády a/alebo územia kde použitie ozbrojenej sily medzi dvoma stranami, z ktorej je aspoň jedna vládou štátu, má za následok najmenej 25 úmrtí, ktoré súvisia s bojom.⁴ Jednotlivé prvky definície sú operacionalizované (teoretický vymedzené) nasledovne:

- 1) Použitie ozbrojenej sily: použitie zbraní s cieľom podpory generálnej pozície strán v konflikte, čo má za následok spôsobenie smrti.

¹ KLUČKA,J.: Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť): Iura Edition, spol. s.r.o.,2011,s.469.

² Case law prinieslo významné elementy pre bližšiu špecifikáciu definície ozbrojeného konfliktu, ktorý nemá medzinárodný charakter v zmysle čl. 3 Ženevských Dohovorov z roku 1949, ktoré v ňom neboli výslovne definované.

³ ICTY - Medzinárodný Trestný Tribunal pre bývalú Juhosláviu, ICTY, The Prosecutor v. Dusko Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, IT-94-1-A, 2 October 1995, par. 70.

⁴ WALLESTEEN,P.,SOLLENBERG,M.: Armed Conflict 1989-2000, Journal of Peace Research 38(5),2001,s.629-644, dostupné online: <http://jpr.sagepub.com/content/38/5/629.full.pdf+html>.

- 2) Zbrane: akékoľvek materiálne prostriedky, napr. vyrobené zbrane, ale aj palice, kamene, oheň, voda, atď.,
- 3) 25 úmrtí: minimálne 25 úmrtí súvisiacich s bojom, spôsobených ročne a za stavu inkompatibility,
- 4) Strana: vláda štátu alebo akákoľvek opozičná organizácia alebo aliancia opozičnej organizácie.
 - 4.1) Vláda: strana kontrolujúca kapitál štátu
 - 4.2) Opozičná organizácia: všetky mimovládne skupiny osôb, ktoré oznámili meno pre svoju skupinu a používa ozbrojenú silu.
- 5) Štát : za štát sa považuje
 - 5.1) Medzinárodne uznávaná suverénna vláda kontrolujúca vymedzené územie, alebo
 - 5.2) Medzinárodne neuznaná suverénna vláda kontrolujúca vymedzené územie, ktorej suverenita nie je spochybnená inou medzinárodne uznávanou suverénnou vládou, ktorá predtým ovládala rovnaké územie.
- 6) Nezlučiteľnosť týkajúca sa vlády a/alebo územia inkompatibility (nezlučiteľnosti), ako je uvedené stranami, sa musí týkať vlády a /alebo územia.
 - 6.1) Nezlučiteľnosť ako je uvedené, všeobecne nezlučiteľné pozície,
 - 6.2) Nezlučiteľnosť týkajúca sa vlády: nezlučiteľnosti týkajúce sa typu politického systému, nahradenie centrálnej vlády, alebo zmena jej zloženia,
 - 6.3) Nezlučiteľnosť týkajúca sa územia : nekompatibilita statusu územia, napr. zmena štátu v kontrole určitého územia (medzištátny konflikt/*interstate conflict*), secesia alebo autonómia(národný konflikt/*intrastate conflict*).⁵

Medzinárodné humanitárne právo rozlišuje medzi dvojmi typmi ozbrojeného konfliktu, konkrétne:

- a) medzinárodné ozbrojené konflikty medzi dvoma alebo viacerými štátmi,
- b) ozbrojené konflikty, ktoré nie sú medzinárodného charakteru (vnútroštátne) medzi vládnymi silami a nevládnymi ozbrojenými skupinami, alebo iba medzi takýmito skupinami.⁶

Správa Výboru ILA „*International Law Association*“⁷ (2010) na základe extenzívneho (rozsiahleho) výskumu násilných situácií od r. 1945, významnej štátnej praxe a *opinio iuris* stanovila, že ako vec medzinárodného obyčajového práva, situácia ozbrojeného konfliktu závisí na splnení 2 základných minimálnych kritérií, konkrétne:

- a) existencia organizovaných ozbrojených skupín
- b) zapojenie sa do boja v určitej intenzite

Napriek vyššie zadefinovanému deleniu ozbrojených konfliktov na medzinárodné a iné ktoré nie sú medzinárodného charakteru (vnútroštátne), tak vývoj koncom

⁵ Department of Peace and Conflict Research: Definition of Armed Conflict, dostupné online: http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/definition_of_armed_conflict.

⁶ International Committee of the Red Cross: How is the term "Armed Conflict" defined in international humanitarian law? dostupné online: <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/armed-conflict-article-170308.htm>.

⁷ International Law Association: Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law, In: The Hague Conference, 2010, s.32.

20.storočia priniesol nový typ konfliktov, tzv. anarchistické konflikty vnútroštátnej povahy, ktorých podstata spočíva v tom, že sa odohrávajú na území zrútených a teda rozvrátených štátov. Vývoj situácie v takýchto štátoch viedol k odstaveniu resp. takému oslabeniu vlády, čoho následkom bolo vytvorenie priestoru na vzbury a anarchiu, ktorá ohrozovala verejný poriadok takýchto rozvrátených štátov. Napriek tomu, že tieto štáty nestratili status medzinárodného subjektu ani netratili svoju subjektivitu, pod vplyvom takýchto ozbrojených anarchistických skupín, tak v dôsledku svojho celkového rozvratu strácajú kontrolu na svojom území ako aj schopnosť výkonu efektívnej štátnej moci nad ich územím. Takéto ozbrojené skupiny na území rozvrátených štátov nie sú ochotné vytvoriť vedenie, ktoré by rešpektovalo pravidlá *ius in bello*, teda pravidlá ozbrojených konfliktov. Tieto skupiny napr. Taliban v Afganistane, ozbrojená teroristická sieť Al-Kájda, sledujú iba svoje ciele akými sú vlastné obohatenie napríklad z dodávok humanitárnej pomoci alebo násilným prebratím spoločností, ktoré distribuujú rôzne komodity, ďalej usilujú sa o posilnenie sféry svojho vplyvu alebo sledujú určité politické a náboženské ciele.⁸ Konkrétnou a aktuálnou situáciou je dianie na území rozvrátených štátov Sýrie a Iraku, kde pôsobí takáto skupina ISIS (ISIL, IS, Daesh), ktorá sa snaží o vytvorenie islamského štátu.

5.1.2 Kultúrne statky a kultúrne dedičstvo

Haagsky Dohovor o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu z roku 1954 používa pojem „kultúrny statok“. Takisto je možné pri prekladoch jeho Protokolov stretnúť s pojmom „kultúrne hodnoty“, ktorý má synonymický význam ku pojmu „statok“.⁹ Na druhej strane boli vypracované viaceré Dohovory, ktoré nepoužívajú pojem „kultúrny statok“ alebo „kultúrne hodnoty“ ale pojem „kultúrne dedičstvo“. Z tohto dôvodu je potrebné rozlíšiť tieto pojmy ktoré môžu viesť k mylnému názoru, že sú totožné. Koncept kultúrneho dedičstva je v porovnaní s kultúrnymi statkami širší, ako to charakterizuje ako formu dedičstva, ktorá má byť uschovávaná v ochrane a prenesená budúcim generáciám.¹⁰ Taktiež, poňatie kultúrnych statkov je nedostatočné a nevhodné pre rozsah záležitostí, ktoré spadajú pod pojem kultúrneho dedičstva ktoré zahŕňa, *inter alia*, nemateriálne kultúrne prvky (akými sú napríklad tanec, folklór atď.), ktoré v poslednom čase požadujú nárok na právnu ochranu na medzinárodnej úrovni.¹¹

Či už príslušná právna úprava verejného alebo súkromného vlastníctva môže spadať pod vnútroštátne právne predpisy, ochrana kultúrnych statkov (hodnôt) sa riadi podľa pravidiel jednoznačne stanovenými medzinárodnými dohodami o obehú hnuťelného majetku, konkrétne o obehú umeleckých diel a predmetov umeleckého, historického a archeologického záujmu. Takéto kultúrne statky môžu a aj boli koncipované ako podskupina v rámci pojmu kultúrneho dedičstva, ochrana kultúrneho de-

⁸ KLUČKA,J.: Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť): Iura Edition, spol. s.r.o., 2011, s.480-481.

⁹ Druhý protokol k Haagskemu dohovoru o ochrane kultúrnych hodnôt v prípade ozbrojeného konfliktu.

¹⁰ Pozri: Blake, op.cit., s.83.

¹¹ PROTTL, L., O'KEEFE, P.: 'Cultural Heritage' or 'Cultural Property'?, 2007, s.319.

dičstva je schopná obsiahnuť ich v oveľa širšej škále možných prvkov, vrátane nehmotných.¹²

Pojem kultúrne dedičstvo v sebe zahŕňa niekoľko jeho hlavných kategórií a to menovite:

- 1) Kultúrne dedičstvo, ktoré zastrešuje
 - a.) hmotné kultúrne dedičstvo, kde patria:
 - aa. hnutelné kultúrne dedičstvo ako sú obrazy, sochy, mince, rukopisy
 - ab. nehnuteľné kultúrne dedičstvo akým sú pamiatky, archeologické náleziská a podobne
 - ac. podmorské kultúrne dedičstvo, kde sa zaradzujú stroskotané lode, podvodné zrúcaniny a tak ďalej.
 - b.) nehmotné kultúrne dedičstvo akými sú ústne tradované tradície, rituály, herecké umenie
- 2) Prírodné dedičstvo, ktoré možno zadefinovať ako prírodné lokality s kultúrnymi aspektmi, ako sú kultúrne krajiny, fyzikálne, biologické a geologické formácie
- 3) Kultúrne dedičstvo v ozbrojenom konflikte.¹³

Článok 1 Haagskeho Dohovoru definuje kultúrne statky, teda kultúrne dedičstvo nasledovne:

Za kultúrne statky sa na účely tohto Dohovoru považujú nezávisle od ich pôvodu alebo vlastníka:

- a) statky hnutelné i nehnuteľné, ktoré majú veľkú dôležitosť pre kultúrne dedičstvo národov, ako pamiatky architektonické, umelecké alebo historické, a to náboženské i svetské; archeologické náleziská, stavebné celky, ktoré samy o sebe sú historicky alebo umelecky zaujímavé; umelecké diela, rukopisy, knihy alebo iné predmety významu umeleckého, historického alebo archeologického; ako aj vedecké zbierky a dôležité zbierky kníh, archíválií alebo reprodukcií statkov vyššie uvedených;
- b) budovy, ktorých hlavným a skutočným určením je uchovanie a vystavovanie hnutelných kultúrnych statkov vymedzených v bode a), ako múzeá, veľké knižnice, archívy ako aj úkryty určené za ozbrojeného konfliktu na úschovu hnutelných kultúrnych statkov vymedzených v bode a);
- c) strediská zahrnujúce značný počet kultúrnych statkov, ktoré sú vymedzené v bodoch a) a b), nazývané „strediská kultúrnych pamiatok“.

5.1.3 Kultúrne dedičstvo celého ľudstva

V Preambule Haagskeho dohovoru sa uvádza:

Vysoké zmluvné strany ... presvedčené, že poškodenie kultúrnych statkov, nech už patria ktorémukoľvek národu, predstavuje poškodenie kultúrneho dedičstva celého ľudstva, pretože každý národ prispieva svojim dielom k svetovej kultúre...

¹² FRIGGO, M.: Cultural property v. cultural heritage: A “battle of concepts” in international law?, 2004, s. 369.

¹³ What is meant by „cultural heritage“? dostupné online: <http://www.unesco.org/new/en/culture/the-mes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/frequently-asked-questions/definition-of-the-cultural-heritage>.

5.2 Vznik islamského štátu: Štát, povstalecké hnutie alebo teroristická skupina?

5.2.1 Štát

V súčasnej dobe sa za subjekty medzinárodného práva považujú štáty, národnoslobodzovacie hnutia, povstalecké hnutia, medzinárodné medzivládne organizácie ako aj jednotlivci.

Štáty sú pôvodné a plnoprávne subjekty medzinárodného práva, hoci v medzinárodnom práve neexistuje pravidlo, ktoré by určovalo podmienky za ktorých môžu nadobúdať práva a spôsobilosť na právne úkony a neexistuje ani orgán, ktorý by záväzne rozhodol, že nový útvar treba považovať za štát podľa medzinárodného práva.

O tom, či určitý politický útvar možno považovať za štát, prostredníctvom ich uznania rozhodujú štáty samé.

Vzhľadom na faktický základ medzinárodnoprávnej subjektivity štátu, na jej vznik nemá žiadny vplyv jeho uznanie prípadne neuznanie inými štátmi. Uznáním štátu sa rozumie jednostranný akt uznávajúceho štátu, ktorým berie na vedomie vznik nového subjektu medzinárodného práva a prejavuje svoj úmysel nadviazať s ním vzťahy. V súčasnom medzinárodnom práve sa uplatňuje deklaratórna cesta uznania v zmysle ktorej uznávajúci štát berie na vedomie vznik nového štátu a nadviazaním vzťahov s ním súčasne „osvedčuje“, že spĺňa kritériá štátnosti.

Neuznaný štát má iba obmedzené možnosti využívania svojej medzinárodnoprávnej subjektivity, nemá diplomatické zastúpenie v iných štátoch, jeho občania nemajú povolený vstup do iných štátov, nedisponuje zodpovedajúcou zmluvnou základňou pre rozvoj svojich vzťahov s inými štátmi a pod. Základnou skutočnosťou, ktorú štáty zohľadňovali pri uznávaní nových štátov, bola ich schopnosť efektívne vykonávať moc nad štátnym územím a obyvateľstvom, a tak garantovať plnenie záväzkov vyplývajúcich pre ne z medzinárodného práva (tzv. princíp efektivity). Tento základný princíp sa rozširuje o ďalšie kritériá týkajúce sa spôsobu vzniku nového štátu z hľadiska medzinárodného práva. Posudzuje sa či nový subjekt nevznikol v rozpore so základnými zásadami medzinárodného právneho poriadku, ako aj s hodnotami na dodržiavanie ktorých má medzinárodné spoločenstvo ako celok záujem. (napríklad či vznik nie je dôsledkom agresie a následnej anexie územia iného štátu. Takisto sa preveruje či skutočne predstavuje realizáciu práva národa na sebaurčenie a či nebol vytvorený umelo, len pre potreby určitého politického zoskupenia, a podobne. Ďalším nevyhnutným kritériom, a azda aj najdôležitejším, je aj rešpektovanie ľudských a menšinových práv. Ak štáty medzinárodného spoločenstva zistili, že tieto kritériá nový štát¹⁴ nespĺňa, odmetali jeho uznanie a nadviazanie stykov s ním.¹⁵

Materiálnymi znakmi štátu sú:

- 1) štátne územie
- 2) obyvateľstvo
- 3) výkon zvrchovanej moci nad územím a obyvateľstvom

¹⁴ 60.roky Južná Rodézia.

¹⁵ KLUČKA,J.: Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť): Iura Edition, spol. s.r.o,2011,s.60-63.

Islamský štát (ISIS) má hierarchickú štruktúru, zahŕňajúcu Radu celkového vedenia a provinčné vlády v Iraku a Sýrii. Jeho regionálne a špecializované články konajú s relatívnou autonómiou pod generálnym vedením starších vodcov.¹⁶ Na prvý pohľad sa môže zdať, že ISIS vykazuje akési znaky „štátu“, no to ešte nedeklaruje skutočnosť, že štátom aj je. Napriek tomu, že ISIS ovláda určité územia v rámci rozvrátených štátov Iraku a Sýrie, nemá presne definované hranice. Ďalším argumentom ktorý potvrdzuje to, že „Islamský štát“ nie je štátom v pravom slova zmysle je to, že tento nový subjekt vznikol v rozpore so základnými zásadami medzinárodného práva a hodnotami, ktoré medzinárodné spoločenstvo uznáva a bráni. ISIS svojou činnosťou si násilne podmanil rozvrátené územie a svojím protiprávnym a nehumánnym konaním nerešpektuje ľudské ani náboženské práva osôb žijúcich na nimi zabratom území. Azda najdôležitejším argumentom proti uznaniu islamského štátu za štát je to, že jeho existenciu odmieta uznať medzinárodné spoločenstvo a považuje ich za teroristickú¹⁷ a extrémistickú skupinu.¹⁸

5.2.2 Národno-oslobodzovacie hnutie a povstalecké hnutie

Národno-oslobodzovacie hnutia a povstalecké hnutia sú dočasnými subjektmi medzinárodného práva. Spoločným znakom týchto dvoch typov subjektov je územný základ, organizačná štruktúra skladajúca sa z rôznych orgánov pôsobiach na nimi ovládanom území nezávisle a proti vôli štátnych orgánov štátu, na ktorého území pôsobia, pričom tieto orgány sú spôsobilé nielen na konanie, ktoré je v súlade s medzinárodným právom, ale aj na medzinárodne protiprávne konanie, z ktorého vyplýva ich medzinárodná zodpovednosť.

Pokiaľ ide o cieľ, ktorý sa snažia dosiahnuť, ten sa odlišuje v tom, že na jednej strane má za cieľ národno-oslobodzovacie hnutie vznik nového štátu a na druhej strane cieľom povstaleckého hnutia nie sú takéto tendencie, ale nastolenie novej vlády neústavnou cestou na území existujúceho štátu.

ISIS vykazuje určité znaky rovnako ako povstaleckého aj národno-oslobodzovacieho hnutia. Na rozdiel od týchto dvoch foriem subjektov medzinárodného práva, ISIS nerealizuje a nesnaží sa presadiť právo národa o sebaurčenie, keďže v tomto prípade nejde o národ a nesnažia sa o presadenie národa ale o nastolenie Islamu a na základe tejto vízie sa snažia o vytvorenie nového a pravého islamského štátu. ISIS sa takisto nesnaží o zvrhnutie pôvodnej vlády na území Sýrie a Iraku ale už o spomínané vytvorenie kalifátu ako jednotného a globálneho štátu¹⁹ v sunnitských regiónoch Iraku a

¹⁶ Australian national security - Islamic State, dostupné online:

<http://www.nationalsecurity.gov.au/Listedterroristorganisations/Pages/IslamicState.aspx>.

¹⁷ Security Council OSN: Resolution 2170 (2014) Condemning Gross, Widespread Abuse of Human Rights by Extremist Groups in Iraq, Syria, dostupné online: <http://www.un.org/press/en/2014/sc11520.doc.htm>.

¹⁸ Security Council OSN: Resolution 2170 (2014) Condemning Gross, Widespread Abuse of Human Rights by Extremist Groups in Iraq, Syria, dostupné online: <http://www.un.org/press/en/2014/sc11520.doc.htm>.

¹⁹ SEKULOW, J.: The rise of ISIS, s.27.

Sýrie. Kalifát predpokladá vytvorenie jednotnej nadnárodnej vlády panujúcej nad celou moslimskou komunitou nazývanou *ummah*.²⁰

5.2.3 Teroristická skupina

Ťažkosti s definovaním "terorizmus" sú spojené s dohodnutím sa o základoch na určenie toho, kedy je použitie násilia legitímne; preto, moderné definície terorizmu sú samé o sebe kontroverzné. Použitie násilia na dosiahnutie politických cieľov je spoločné pre štát ako aj pre neštátne skupiny. Väčšina používaných definícií boli vytvorené agentúrami priamo prepojených s vládami, a je systematicky neobjektívne vylúčiť vlády z definície. Súčasné označenie „terorista“, je vysoko pejoratívne a to naznačuje nedostatok legitimity a morálky. Ako praktická záležitosť, tzv. činy "terorizmu", alebo terorizmus sú často taktikou spáchanou jeho účastníkmi ako súčasť väčšej vojenskej alebo geopolitickej agendy.²¹

Rezolúcia BR OSN 1566 (2004) uvádza definíciu: trestné činy, vrátane namierených proti civilistom, spáchané s úmyslom spôsobiť smrť alebo vážne ublíženia na zdraví, alebo branie rukojemníkov, za účelom vyvolať stav teroru vo všeobecnej verejnosti alebo v skupine osôb alebo jednotlivých osôb, zastrašovať obyvateľstvo alebo donútiť vládu alebo medzinárodnú organizáciu, aby konali, alebo sa zdržali uskutočnenia akéhokoľvek činu.²²

Panel OSN, 17. marca 2005, opísal terorizmus ako akýkoľvek akt „ktorý má spôsobiť smrť alebo vážne ublíženie na zdraví civilistov alebo nebojujúcich (nekombatantov) s cieľom zastrašiť obyvateľstvo.“

5.3 Právna úprava ochrany kultúrneho dedičstva počas ozbrojeného konfliktu

Kultúrne dedičstvo odráža život komunity, jej históriu a takisto jej identitu. Zachovanie kultúrneho dedičstva napomáha obnove rozbitých komunít, znovu vybudovaniu ich identity, a premosteniu ich minulosti s prítomnosťou a ich budúcnosťou.²³

5.3.1 Haagsky Dohovor 1954

V roku 1954 bol v Holandskom meste Haag prijatý Dohovor o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu, ako reakcia na masívne ničenie kultúrneho dedičstva počas druhej svetovej vojny. Tento Dohovor je prvou medzinárodnou zmluvou s celosvetovým poslaním zameraným výhradne na ochranu kultúrneho dedičstva počas ozbrojeného konfliktu.

Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN, S/RES/1566 (2004) ohľadne hrozieb medzinárodnému mieru a bezpečnosti spôsobené teroristickými činmi

²⁰ Ibid.

²¹ Various definitions of Terrorism, dostupné online: <http://www.azdema.gov/museum/famousbattles/pdf/Terrorism%20Definitions%20072809.pdf>.

²² Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN, S/RES/1566 (2004) ohľadne hrozieb medzinárodnému mieru a bezpečnosti spôsobené teroristickými činmi.

²³ Ozbrojený konflikt a dedičstvo, dostupné online: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/armed-conflict-and-heritage/>.

Tento Dohovor pokrýva nielen hnutelné a nehnuteľné kultúrne dedičstvo, ale aj architektonické pamiatky, historické umenie, archeologické náleziská, umelecké diela, rukopisy, knihy ako aj ďalšie predmety historického, historického alebo aj archeologického záujmu.

Takisto zahŕňa aj vedecké zbierky všetkého druhu a to bez ohľadu na ich pôvod či vlastníctvo.

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou tohto Dohovoru benefitujú zo vzájomného záväzku viac než 115 štátov, s cieľom šetriť kultúrne dedičstvo pred následkami prípadných ozbrojených konfliktov zavedením viacerých opatrení, ktorými sú napríklad prijatie mierových bezpečnostných opatrení, rešpektovanie nielen vlastného kultúrneho majetku nachádzajúceho sa na vlastnom území ako aj na území ostatných zmluvných strán, zváženie možnosti registrácie monumentálnych centier a iných nehnuteľných kultúrnych pamiatok do Medzinárodného registra so špeciálnou ochranou, možnosť označenia niektorých významných budov a pamiatok znakom Dohovoru, zriadenie osobitných jednotiek v rámci ozbrojených síl, ktoré budú zodpovedať za ochranu kultúrneho dedičstva, sankcie za porušenie Dohovoru a podobne.²⁴

Protokol I a Protokol II k Haagskemu dohovoru

Haagsky Dohovor bol prijatý spoločne s Protokolom I, ktorý zabráňoval vývoz kultúrnych hodnôt z okupovaných teritórií, obsahujúc takisto požiadavku navrátenia vynesných hodnôt a kultúrnych pamiatok na územie štátov odkiaľ boli takéto hodnoty odobraté a odcudzené.

Enormné ničenie kultúrnych hodnôt počas priebehu konfliktov prebiehajúcich koncom 80. rokov a na začiatku 90. rokov, navyše ešte dôraznejšie poukázalo na nevyhnutnosť prijatia celého radu vylepšení, ktoré Dohovor ako aj jeho Dodatokový protokol I potreboval vyriešiť pri vykonávaní a uplatňovaní dohovoru. Z týchto dôvodov a konfliktov sa začali práce na preskúmaní Dohovoru a výsledkom tejto aktivity bolo spísanie a prijatie Druhého protokolu v marci 1999.²⁵

Dodatkový protokol I z roku 1954

Dohovor bol prijatý zároveň s Dodatkovým protokolom I za účelom zabránenia exportu kultúrneho majetku z okupovaných teritórií, a takisto zahrňujúc požiadavku navrátenia takéhoto majetku na územie štátu odkiaľ bol vynesný a odobratý.²⁶

Dodatkový protokol II z roku 1999

Trestné činy spáchané na kultúrnych statkoch v priebehu mnohých konfliktov, ktoré sa konali koncom roka 1980 a na začiatku roku 1990 zvýraznila viaceré nedostatky v implementácii Haagskeho dohovoru. Preskúvanie dohovoru bolo iniciované v

²⁴ Haagsky dohovor o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu z roku 1954

²⁵ Ozbrojený konflikt a dedičstvo – Armed Conflict and Heritage | United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, dostupné online: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/armed-conflict-and-heritage>.

²⁶ Ozbrojený konflikt a dedičstvo – Armed Conflict and Heritage | United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, dostupné online: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/armed-conflict-and-heritage>.

roku 1991 pre vypracovanie novej dohody s cieľom zlepšiť Dohovor zo skúseností získaných z predchádzajúcich konfliktov a rozvoj medzinárodného humanitárneho a práva na ochranu kultúrnych statkov od roku 1954.

Druhý Protokol ďalej rozpracováva ustanovenia Dohovoru o ochrane a rešpektovaní kultúrnych hodnôt a vedenia ozbrojených konfliktov, čím poskytuje väčšiu ochranu ako predtým. To vytvára novú kategóriu rozšírenej ochrany na národnej úrovni, a je nepoužiteľná na vojenské účely. Taktiež stanovuje sankcie, ktoré možno uložiť za závažné porušenia s ohľadom na kultúrne statky a definuje podmienky, za ktorých možno vyvodiť individuálnu trestnú zodpovednosť. Napokon vytvára 12 členských Medzivládnych výborov pre dohľad nad vykonávaním Druhého protokolu a *de facto* aj nad Dohovorom.

Druhý protokol nenahrádza Haagsky dohovor, iba ho dopĺňa. Inými slovami, prijatie druhého protokolu vytvorilo dve úrovne ochrany a to základnú úroveň ochrany podľa Haagskeho dohovoru pre jeho zmluvné strany, a vyššiu úroveň ochrany v rámci druhého protokolu pre svoje Zmluvné strany.

Trestná zodpovednosť je v druhom Protokole rozpracovaná komplexnejšie na rozdiel od úpravy v samotnom Dohovore, ktorý v článku 28 spomína iba Trestné opatrenia, ktoré bližšie nešpecifikuje iba uvádza záväzok strán vykonania všetkých nutných opatrení v rámci svojho trestného práva na stíhanie a podrobenie sankciám osôb, ktoré porušili Dohovor alebo dali rozkaz na jeho porušenie.²⁷

Kapitola 4 protokolu ukladá zmluvným stranám dva odlišné súbory povinností.

Prvý poveruje legislatívnymi opatreniami špecifického trestného charakteru, druhý legislatívou a inými opatreniami, ktoré môžu mať taktiež trestný charakter.

Prvý rad povinností, tvoria tie, ktoré sú spojené s piatimi vážnymi porušeniami protokolu definovanými v článku 15 (1). Konkrétne tento článok hovorí, nasledovné :

- 1) Každá osoba sa dopúšťa trestného činu v zmysle protokolu, ak úmyselne a v rozpore s dohovorom alebo protokolom spácha niektorý z nasledovných činov :
 - a) vytvorí z kultúrnych hodnôt pod zvýšenou ochranou predmet útoku;
 - b) požije kultúrne hodnoty pod zvýšenou ochranou alebo ich bezprostredné okolie na podporu vojenskej činnosti;
 - c) zničí alebo privlastní si vo veľkom rozsahu kultúrne hodnoty chránené dohovorom a druhým protokolom
 - d) vytvorí z kultúrnych hodnôt pod ochranou dohovoru a druhého protokolu predmet útoku;
 - e) spácha krádež, plienenie, spreneveru alebo činy vandalizmu namierené proti kultúrnym hodnotám chráneným dohovorom.

Tieto povinnosti, ktoré zaväzujú strany sa nachádzajú v článkoch 15 (2) až 19.

Článok 15(2) stanovuje:

Každá strana prijme opatrenia potrebné na stanovenie činov, uvedených v tomto článku, ako trestných činov podľa vnútroštátneho práva a stanoví za tieto činy primerané tresty. V tomto prípade sa strany budú riadiť všeobecnými právnymi pri-

²⁷ čl.28 HD z 1954 „Trestné opatrenia“: Vysoké zmluvné strany sa zaväzujú, že v rámci svojho trestného práva urobia všetky nutné opatrenia, aby boli bezo zreteľa na štátne občianstvo stíhané a trestným alebo disciplinárnym sankciám podrobované osoby, ktoré porušili tento Dohovor alebo na jeho porušenie dali rozkaz.

ncípmi a všeobecnými princípmi medzinárodného práva, vrátane noriem, ktoré rozširujú individuálnu trestnú zodpovednosť aj na osoby iné, než tie, ktoré priamo vykonali daný čin.²⁸

V rámci článku 16 je ďalšou stanovenou povinnosťou pre zmluvné strany Jurisdikcia:

- 1) Bez toho, aby bol dotknutý odsek 2, prijme každá strana potrebné legislatívne opatrenia na prijatie jurisdikcie nad trestnými činmi stanovenými v článku 15 v nasledovných prípadoch:
 - a) ak je takýto trestný čin spáchaný na území tohto štátu;
 - b) ak je údajný páchatel' trestného činu štátnym občanom tohto štátu;
 - c) v prípade trestných činov stanovených v článku 15 písm. a) až c), ak sa údajný páchatel' trestného činu sa nachádza na území tohto štátu.
- 2) Vo vzťahu k výkonu jurisdikcie a bez toho, aby bol dotknutý článok 28 dohovoru:;
 - a) tento protokol nevyklučuje individuálnu trestnú zodpovednosť alebo výkon jurisdikcie podľa aplikovateľného vnútroštátneho a medzinárodného práva a neovplyvňuje výkon jurisdikcie podľa obyčajového medzinárodného práva;
 - b) okrem prípadov, keď štát, ktorý nie je stranou tohto protokolu, môže prijať a uplatňovať jeho ustanovenia v súlade s článkom 3 odsek 2, príslušníci ozbrojených síl a občania štátu, ktorý nie je stranou tohto protokolu, okrem tých štátnych občanov, ktorí slúžia v ozbrojených silách štátu, ktorý je stranou tohto protokolu, nemajú individuálnu trestnú zodpovednosť v zmysle tohto protokolu a zároveň tento protokol.

Článok 17 pojednáva o Stíhaní páchatel'ov trestných činov uvedených v článku 15 ods. 1:

- 1) Ak strana, na ktorej území sa nachádza údajný páchatel' trestného činu podľa článku 15 odsek 1 písm. a) až c), túto osobu nevydá, postúpi prípad svojim príslušným orgánom bez akejkoľvek výnimky a neprimeraného odkladu za účelom stíhania na základe procesného postupu v súlade s vnútroštátnym právnym poriadkom prípadne relevantnými normami medzinárodného práva.
- 2) Bez toho, aby boli dotknuté aplikovateľné relevantné normy medzinárodného práva, sa všetkým osobám, voči ktorým sa vedie konanie v súvislosti s dohovorom alebo týmto protokolom, garantuje spravodlivé zaobchádzanie a spravodlivý proces v súlade s vnútroštátnym a medzinárodným právom vo všetkých fázach konania a v žiadnom prípade sa takýmto osobám.

A napokon článok 18 upravuje vydávanie páchatel'ov trestných činov zadaných v už spomínanom článku 15 ods.1 druhého protokolu a poslednou stanovenou povinnosťou pre strany je právna pomoc uvedená v čl.19, ktorý stanovuje, že strany si navzájom majú poskytovať čo najväčšiu mieru pomoci v súvislosti s vyšetrovaním, trestným konaním alebo konaním o vydávaní započatými vo vzťahu k spomínaným trestným činom, vrátane pomoci pri získavaní dôkazov, ktorými disponujú a ktoré sú potrebné pre konanie.

Druhý súbor povinností tvoria tie, ktoré sa spájajú s dvoma „ostatnými“, porušeniami uvedenými v článku 21. Konkrétne ide o záväzok strán prijať také legislatívne, admi-

²⁸ Druhý protokol k Haagskemu dohovoru o ochrane kultúrnych hodnôt v prípade ozbrojeného konfliktu z r. 1954, článok 15.

nistratívne alebo disciplinárne opatrenia, ktoré sú potrebné a potlačenie nasledovných trestných činov, ak sú spáchané úmyselne :

- a) akékoľvek použitie kultúrnych hodnôt v rozpore s dohovorom alebo týmto protokolom
- b) akýkoľvek nedovolený vývoz, iné odňatie alebo prevod vlastníctva kultúrnych hodnôt z okupovaného územia v rozpore s dohovorom alebo týmto protokolom.

Na rozdiel od Dohovoru, ktorý sa uplatňuje medzi jeho zmluvnými stranami v situáciách medzinárodného ozbrojeného konfliktu, Druhý protokol pokrýva aj situácie ozbrojených konfliktov nie medzinárodného charakteru a to konkrétne v článku 22:

- 1) Tento protokol sa bude uplatňovať v prípade ozbrojeného konfliktu, ktorý nemá medzinárodný charakter, vyskytujúceho sa na území jednej zo strán.
- 2) Tento protokol sa nebude uplatňovať na situácie vnútorných nepokojov a napätia, ako sú výtržnosti, izolované a sporadické násilné činy a iné činy podobného charakteru.
- 3) Nič v tomto protokole sa nepoužije na účely ovplyvnenia suverenity štátu alebo zodpovednosti vlády všetkými legitímnymi prostriedkami udržať alebo obnoviť právo a poriadok v štáte alebo ochrániť národnú jednotu a územnú celistvosť štátu.
- 4) Nič v tomto protokole sa nedotýka primárnej jurisdikcie strany, na ktorej území sa vyskytne ozbrojený konflikt, ktorý nemá medzinárodný charakter, nad činmi vymedzenými v článku 15.
- 5) Nič v tomto protokole sa nepoužije ako ospravedlnenie priameho alebo nepriameho zasahovania z akéhokoľvek dôvodu do ozbrojeného konfliktu alebo do vnútorných alebo vonkajších záležitostí strany, na ktorej území sa takýto konflikt vyskytuje.
- 6) Uplatňovanie tohto protokolu na situácie uvedené v odseku 1 nemá vplyv na právny status strán v konflikte.
- 7) UNESCO môže ponúknuť svoje služby stranám v konflikte.

5.4 Status quo ozbrojených konfliktov v súčasnosti- ISIS

Haagsky Dohovor o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu, bol prijatý ako reakcia na veľké straty na kultúrnych pamiatkach počas ozbrojených konfliktov uvedomujúc si rastúcu hrozbu ich ničenia v dôsledku rozvoja vojnovéj techniky a potreby ochrany kultúrneho dedičstva celého ľudstva. Ako sa uvádza v Preambule tohto Dohovoru poškodenie kultúrnych statkov, než už patria akémukoľvek národu, predstavuje poškodenie kultúrneho dedičstva celého ľudstva, keďže každý národ prispieva svojim dielom k svetovej kultúre. Pri ozbrojených konfliktoch v minulosti bolo bežnou praxou poškodenie rôznych kultúrnych statkov, hoci ich ničenie nebolo cielené. V dnešnej dobe je už tomu však inak. Čím ďalej tým viac sa stretávame s cieleným ničením kultúrnych hodnôt počas takýchto konfliktov.

Azda najvýraznejšou situáciou v súčasnosti je nie neznáma džihádistská teroristická skupina ISIS, známa aj ako ISIL, Daesh a od 29.júna 2014 deklarovaná ako islamský štát svojim vodcom Al-Baghdadim, ktorý sa sám vyhlásil za kalifa Ibrahima. ISIS využila situáciu rozvrátených krajín po dlhotrvajúcich bojoch a tak jej presadenie sa nestretlo zo žiadnymi výraznými prekážkami na území Sýrie a Iraku.

ISIS už nie je iba teroristickou skupinou ale teroristickou armádou, ktorá disponuje takou markantnou silou akú nikdy nemala žiadna teroristická sila na Strednom Východe, väčšiu a výraznejšiu akú kedy mala Al-Kájda.²⁹ Pôvodne sa táto skupina nazývala AQI, Al-Kájda v Iraku, a potom čo Al-Kájda odmietla AQI z dôvodu ich spôsobov a taktiky, taktiky tak mravne skazenej a brutálnej akú nepoužíval ani bývalý vodca Al-Kájda Usama bin Ladin. Čím sa AQI stala? Islamským štátom Iraku a Sýrie, stala sa ISIS.³⁰

V rámci svojej politiky vytvorenia jednotného kalifátu a v mene Islamu zabíjala a pokračuje v zabíjaní „nevercov“ a „nehodných“ tými najneludskejšími a najkrutejšími spôsobmi, akými sú napríklad zneužívanie malých detí a žien ako samovraždených živých bômb, znásilňovanie žien a vraždenie obyvateľov miest z dôvodu odmietania uznávania práva šaría a islamu.³¹ Týmto svojimi činmi pácha trestné činy proti ľudskosti a genocídy. Navyše cielene ničí kultúrne pamiatky ako sú mešity, múzeá a starobylé historické mestá. Ich ničenie nie je vedľajším efektom boja pri pokuse vytvorenia štátu, ale ich konanie nabralo ohromný rozmer, ktorý už nespočíva iba v páchaní genocídy a neludským činom. Po obsadení Mosulu v júni 2014, ktoré je 3.najväčším mestom v Iraku a jeho vyhlásení za hlavné mesto ich deklarovaného štátu, kde zničili múzejné artefakty, ďalej v tomto ničení pokračovali aj v meste Hatra, ktoré bolo zapísané v zozname UNESCO od r. 1985, ktoré takisto zrovnali so zemou výbušnami a buldozermi. Ďalšou likvidáciou kultúrneho dedičstva prešlo aj mesto Nimrud, starobylé Asýrske mesto, nachádzajúce sa cca 30 km od Mosulu. Toto ich konanie zašlo až tak ďaleko,³² že bolo označené za vojnový zločin Generálnou riaditeľkou UNESCO Irinou Bokovou,³³ ktorá ich počínanie označila za „kultúrnu genocídu.“

Toto masívne ničenie Irackej kultúrnej histórie archeológie prirovnávajú k Talibankej³⁴ deštrukcii sôch Budhu v meste Bamiyan.³⁵

5.4.1 Medzinárodnoprávna a individuálna trestná zodpovednosť ISIS a možnosti trestnoprávneho postihnutia

ISIS svojou činnosťou poškodzuje záujmy chránené Medzinárodným právom a dopúšťa sa vojnových zločinov. Trestné stíhanie možno voči tejto skupine začať buď prostredníctvom vnútroštátnych súdov v Iraku a Sýrii alebo prostredníctvom Medzi-

²⁹ SEKULOW,J.: The rise of ISIS, s.36.

³⁰ Ibid., s.13.

³¹ Islamské právo, islamský právny systém, resp. Bohom zjavené univerzálne platné (pre moslimov aj nemoslimov) pravidlá ľudského správania.

³² Vyhlásenie generálnej riaditeľky UNESCO Iriny Bokovej, dostupné online: <http://whc.unesco.org/en/news/1244>.

³³ We cannot remain silent. The deliberate destruction of cultural heritage constitutes a war crime. I call on all political and religious leaders in the region to stand up and remind everyone that there is absolutely no political or religious justification for the destruction of humanity's cultural heritage.

³⁴ Taliban - radikálna nábožensko-politická skupina, ktorá reálne vládla na väčšine území Afganistanu v rokoch 1996 – 2001.

³⁵ Cultural Landscape and Archaeological Remains of the Bamiyan Valley, World Heritage Convention – UNESCO, dostupné online: <http://whc.unesco.org/en/list/208>.

národného trestného súdu. V preambule Rímskeho Štatútu ICC sa uvádza, že Medzinárodný trestný súd bude doplnkom k vnútroštátnym jurisdikciám.³⁶

ISIS nie je štátom, nie je ani povstaleckým hnutím a teda neprichádza do úvahy vyvodenie medzinárodnej zodpovednosti pre štát ani celú skupinu.³⁷ Vyvodenie zodpovednosti je možné stanoviť pre jednotlivcov a to pre vodcov skupiny, ide o vyvodenie individuálnej trestnej zodpovednosti. Ak chceme určité konanie klasifikovať ako zločin, musí takéto konanie obsahovať kumulatívne dva elementy a to protiprávnosť a trestnosť. Protiprávnosť sa prejavuje v porušení určitej normy, ktorá požaduje povinnosť konať alebo zdržať sa určitého konania alebo správania sa. Takáto povinnosť je obsiahnutá v právne záväzných normách v súlade s *jus cogens*, ktoré sú obsiahnuté v medzinárodných zmluvách a obyčajach, ktoré musia rešpektovať všetci jedinci. Porušenie medzinárodnej povinnosti zakladá medzinárodnú zodpovednosť pre každého kto sa takéhoto porušenia dopustí.³⁸ Každý protiprávny skutok musí byť obsiahnutý skutkovou podstatou, ktorá je písomne a normatívne uvedená v príslušnej právnej norme.

Individuálna trestná zodpovednosť sa však nevzťahuje na všetky osoby, ale len na tie, ktoré konajú v postavení orgánov štátu, ako aj povstaleckého hnutia, alebo konajú v jeho mene alebo pod ním poskytnutou ochranou.³⁹

5.4.2 Medzinárodný trestný súd a ISIS

Medzinárodný Trestný súd bol zriadený Rímskym Štatútom, ktorý stanovuje podmienky mandátu a definuje jeho právomoc. Základným rysom Rímskeho Štatútu, (ktorý definujú jeho články 12 a 13) je to, že Súd môže prejednávať len medzinárodné zločiny, ak :

- 1) bola jeho príslušnosť bola prijatá štátom na území ktorého bol trestný čin spáchaný,
- 2) jeho príslušnosť bola prijatá štátom, ktorého občanom je osoba, ktorá trestný čin spáchala, alebo
- 3) Bezpečnostná Rada konajúc podľa kapitoly VII Charty Organizácie Spojených národov predloží v súlade s článkom 14 prokurátorovi situáciu, v ktorej sa zdá, že došlo k spáchaniu jedného trestného činu alebo viacerých takých trestných činov.

Zo štatútu Medzinárodného trestného súdu vyplýva, že súd má právomoc v týchto trestných činoch:

- a) trestný čin genocídy,
- b) zločiny proti ľudskosti,
- c) vojnové zločiny,

³⁶ 10. odstavec preambuly Rímskeho Štatútu.

³⁷ Návrh článkov Komisie pre medzinárodné právo pripojený ako príloha rezolúcie Valného zhromaždenia OSN č.56/83 z 28.januára 2002- neoficiálny preklad: Zodpovednosť štátov za medzinárodné protiprávne správanie: Článok 10(1) Konanie povstaleckého hnutia, ktoré sa stane novou vládou štátu, sa bude považovať za správanie tohto štátu podľa medzinárodného práva.

³⁸ TOMUSCHAT,CH.: The responsibility of Others Entities: Private individuals. In: CRAWFORD,J.: The Law of International Responsibility. (Oxford Commentaries on International Law) New York: Oxford University Press, 2010,s.317, preklad: International responsibility implies the breach of an international obligations.

³⁹ Za podmienky, že sa svojím presadením stane novou vládou štátu.

d) trestné činy agresie.

Okrem toho, že ISIS sa dopúšťa zločinov proti ľudskosti a zločinu genocídia, tak ako bolo už viackrát spomínané vo vyjadrení generálnej riaditeľky UNESCO, tak konanie spáchané na kultúrnych hodnotách v Mosule, Hatre a Nimrude napĺňa znaky vojnového zločinu.

Dňa 10. januára 2014 bolo doručené úradu prokurátorky Medzinárodného trestného súdu (ICC) nové oznámenie Európskeho centra pre ústavné a ľudské práva (ECCHR) spolu s organizáciou *Public Interest Lawyers* (PIL), obsahujúce oznámenie poskytuje ďalšie informácie, ktoré neboli úradu Prokurátora k dispozícii v roku 2006, na základe čoho, v danom období, sa vtedajší prokurátor vyjadril, že nieje splnený prah závažnosti, ktorý požaduje Rímsky Štatút na začatie vyšetrovania situácie v Iraku. Prokurátorka na základe tohto podnetu začal predbežné vyšetrovanie a uskutočňovanie analýzy závažnosti získaných informácií, v súlade s požiadavkami článku 15(2) Rímskeho Štatútu, ktorého výsledkom má byť posúdenie existencie reálneho základu pre pokračovanie vo vyšetrovaní.⁴⁰

Dňa 8. apríla 2015 bolo zverejnené vyhlásenie prokurátorky (Fato Bensouda) Medzinárodného Trestného súdu ku údajným zločinom spáchaných skupinou ISIS.⁴¹ Vo svojom vyhlásení prokurátorka odsúdila zverstvú páchanú ISIS, ktoré nepochybne predstavujú závažné zločiny, ktoré znepokojujú medzinárodné spoločenstvo a ohrozujú mier, bezpečnosť a blahobyt v danej oblasti ako aj celý svet.

Prokurátorka však zdôraznila skutočnosť, že Sýria a Irak, kde dochádza k týmto zločinom nie sú stranami Rímskeho Štatútu a teda skonštatovala, že ICC nemá teritoriálne uznanú jurisdikciu nad zločini, ktoré sú spáchané na území daných štátov.⁴² Pod Rímskym Štatútom však môže byť ICC priznaná právomoc vykonávať osobnú jurisdikciu nad údajnými páchatelmi skupiny ISIS, ktorí sú štátnymi príslušníkmi strany, ktorá pristúpila k Štatútu v prípade absencie územnej príslušnosti. Prokurátorka však zvýraznila skutočnosť, že pri osobách, ktoré nesú najväčšiu zodpovednosť a sú lídrami tejto skupiny je viac ako pravdepodobné, že sú štátnymi príslušníkmi Iraku a Sýrie, z ktorých ani jeden nie je stranou Rímskeho štatútu ICC.

Na základe týchto skutočností rozhodla, že v tejto fáze sú vyhliadky úradu prokurátora vo vyšetrovaní a stíhaní najviac zodpovedných osôb v rámci vedenia ISIS obmedzené.

Prokurátorka predniesla takisto vyhlásenie, že akékoľvek rozhodnutie štátu, ktorý nie je stranou Rímskeho Štatútu ako aj Bezpečnostnej Rady OSN na zverenie príslušnosti Súdu je úplne nezávislé od Súdu.

Toto tvrdenie nesie zdôraznenie, že podľa Rímskeho Štatútu, primárna zodpovednosť za vyšetrovanie a trestné stíhanie páchatel'ov masových zločinov spočíva v prvom rade na vnútroštátnych orgánoch Iraku a Sýrie.

⁴⁰ Vyjadrenie prokurátorky ICC z 8.4.2015. dostupné online: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Pages/otp-stat-08-04-2015-1.aspx.

⁴¹ Vyjadrenie prokurátorky ICC z 8.4.2015.

⁴² Rímsky Štatút - zakladajúca zmluva ICC.

Záver

Haagsky Dohovor bol prijatý v r. 1954 a teda bol prijatý v dobe, ktorý reflektoval vtedajšiu situáciu. Pri jeho zostavovaní sa nemyslelo na potenciálnu hrozbu cieľného ničenia kultúrnych pamiatok inými subjektmi ako štátmi, prípadne povstaleckými hnutiami. Konanie akejkoľvek teroristickej militantnej organizácie akou je aj napríklad ISIS nebolo predpokladané. Ide o nový konflikt nového typu, ktorý si vyžaduje osobitnú a aktuálnu úpravu, ktorá sa bude môcť na takéto skupiny a prípady vzťahovať. Aj napriek skutočnosti, že kultúrne pamiatky ktoré sú objektom ničenia sa nachádzajú na území štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aj keď už neprijali Druhý dodatkový protokol k Haagskemu Dohovoru, ktorý sa vzťahuje aj na vnútroštátne ozbrojené konflikty.

Konanie ISIS, konkrétne cieľná likvidácia ani nezodpovedá situácii poškodzovania kultúrnych pamiatok počas ozbrojeného konfliktu, ide totižto o cieľnú činnosť spočívajúcu v ničení kultúrnych hodnôt a kultúrneho dedičstva ľudstva. Z istého pohľadu fungovanie a činnosť ISIS môže sčasti pripomínať na prvý pohľad činnosť štátu, no v skutočnosti tomu tak nie je. Z tohto dôvodu nemožno vyvodit' trestnoprávnu zodpovednosť voči ISIS ako štátu, respektíve povstaleckého hnutia. Z dôvodu nepostačujúcej právomoci Medzinárodného trestného súdu, ako to skonštatovala aj prokurátorka danej inštalácie, vyvodenie trestnej zodpovednosti ISIS sa ponecháva na vnútroštátnu jurisdikciu Iraku a Sýrie.

Podstatou prijatého Dohovoru bola ochrana kultúrnych pamiatok, ku ktorých poškodeniu môže dôjsť ako sekundárnemu následku ozbrojeného konfliktu sprevádzajúcej vojny, ozbrojené konflikty. Činnosť ISIS posunula ozbrojené konflikty a ochranu kultúrnych pamiatok do úplne novej roviny a predtým nepredpokladanej situácie, ktorej nevyhnutnosť si akútne žiada riešenie.

Hovorí sa, že „Kultúra je zrkadlom ľudstva“ a kultúrne dedičstvo predstavuje historický odkaz a porozumenie celého ducha ľudu, pokiaľ ide o jej hodnoty, akcie, prácou, inštitúcií, pamiatok a lokalít. Až príliš často, je dedičstvo cieľom deštrukcie na základe jeho hodnoty ako symbolu a identity. Útok na kultúrne dedičstvo symbolizuje útok na skupiny ako také, a naznačuje neznášanlivosť a nepriateľstvo. Ochrana kultúrneho dedičstva a jeho odovzdávania budúcim generáciám, sú preto etickými imperatívmi.⁴³

⁴³ dostupné online: <http://www.un.org/ga/president/57/pages/speeches/statement021204-Heritage.htm>.

6 Dohovor o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu z roku 1954: Ochrana kultúrneho dedičstva počas okupácie

Ján Dulovič

Úvod

V posledných rokoch počet ozbrojených konfliktov vo svete opäť narastá. Aj keď mnoho z týchto konfliktov možno považovať za skôr vnútroštátne nepokoje ako priamo za vojnu, potreba dodržiavať určité medzinárodné princípy a štandardy vedenia týchto konfliktov platí aj v týchto prípadoch. „*Ius ad bellum*“ alebo tzv. „Právo na vojnu“ a rovnako tak aj „*Ius in bello*“ ako právo aplikujúce sa na vedenie vojny je upravené v mnohých medzinárodných zmluvách, dohovoroch, rezolúciách a iných dokumentoch. Medzi základné dokumenty patria tzv. Ženevské Dohovory. Sem patrí taktiež Haagsky Dohovor o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu z roku 1954 spolu s jeho Protokolom I a Protokolom II z roku 1999. Cieľom tejto práce je stručne objasniť ochranu kultúrnych statkov, ktorá je poskytovaná Dohovorom a jeho dvoma Protokolmi, a to so zameraním sa na ochranu počas obdobia okupácie a taktiež pomenovanie niektorých základných problémov, ktoré sa vyskytujú pri aplikácii ustanovení Dohovoru.

6.1 Základná charakteristika Dohovoru o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu z roku 1954

6.1.1 Historický vývoj

Počas obdobia mnohých storočí a za súčasného vývoja základných princípov medzinárodného diplomatického a humanitárneho práva si medzinárodná komunita rovnako, ako aj národné právne poriadky začali uvedomovať potrebu ochrany dôležitého nehnuteľného kultúrneho dedičstva, ako aj hnutel'ného kultúrneho dedičstva pred priamymi vplyvmi vojenských konfliktov a následne aj sprievodných vplyvov, ako rabovanie, vandalizmus a iné.

Jedným z prvých manuálov na ochranu kultúrneho dedičstva, ktorým sa malo vojsko riadiť počas ozbrojeného konfliktu, resp. vojny, bol tzv. Lieberov kódex. Šlo o dokument vypracovaný pre potreby vojakov počas Občianskej vojny v USA. Nielenže tento kódex zakazoval využívanie niektorých dôležitých kultúrnych statkov na vojenské účely, ale dokonca priamo v čl. 35 vyžadoval, aby všetky klasické umelecké diela, knižnice, vedecké kolekcie a iné hodnotné kultúrne statky, ostali uschované a zabezpečené proti každému poškodeniu a znehodnoteniu aj napriek tomu ak sa nachádzali v opevnených budovách počas bojov alebo bombardovaní.¹

Po Lieberovom kódexe boli prijaté ďalšie dokumenty obdobného charakteru. Ide napr. o Bruselskú deklaráciu z roku 1874 alebo tzv. Oxfordský kódex/manuál z roku

¹ KREDER J., A.: Book review: War and Cultural heritage, An analysis of the 1954 Convention for the Protection of Cultural Property in the event of Armed Conflict and Its two Protocols by Kevin Chamberlain, Institute of Art and Law, Leicester, 2004, ISBN 1903987059.

1880, ktoré v sebe obsahovali podobné ustanovenia. Tieto dokumenty napokon ovplyvnili aj prvý medzinárodný Dohovor týkajúci sa ochrany kultúrnych statkov podpísaný v Haagu v roku 1899.²

Už v priebehu druhej polovice 19. storočia sa začalo formalizovať tzv. „*Law of Wars*“. Prvý pokus o zostavenie medzinárodného dohovoru o ochrane hnutel'ného a nehnuteľného kultúrneho dedičstva vyšiel z iniciatívy predchodcu dnešnej Medzinárodnej rady múzeí pri UNESCO tzv. „*International Museums Office of the League of Nations*.“ Táto iniciatíva bola sčasti reakciou na Španielsku občiansku vojnu v 30. rokoch dvadsiateho storočia, ktorá so sebou priniesla značnú deštrukciu spôsobenú najmä nemeckými vojenskými lietadlami, ktoré pri náletoch a bombardovaní nerozlišovali medzi kultúrnymi statkami a vojenskými cieľmi.

Druhá svetová vojna však práce na tomto dohovore zastavila a priniesla so sebou kultúrnu katastrofu a devastáciu v dovtedy nevídanom rozmere. Počas nej došlo k strate niekoľkých tisícov historických budov a celých historických zón spolu s nespočetným množstvom zničených či odnesených hnutel'ných kultúrnych objektov nevyčísľiteľnej hodnoty.

Po druhej svetovej vojne sa práce na dohovore spočiatku uchopila vtedajšia talianska vláda, avšak postupne zodpovednosť a iniciatívu na seba prebralo UNESCO. Po prípravných prácach nasledovala medzinárodná konferencia v Haagu, ktorá sa konala v čase od 21. apríla do 14. mája 1954. Výsledkom bolo dňa 14. mája 1954 prijatie Dohovoru o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojeného konfliktu z roku 1954 (ďalej len „Dohovor“) spolu s jeho Protokolom I (ďalej len „Protokol I“). Dohovor a Protokol I nadobudli platnosť dňa 7. augusta 1956. Avšak ako sa časom po prijatí Dohovoru ukázalo, ochrana kultúrnych statkov podľa Dohovoru nebola dostatočná a štáty si svoje záväzky vyplývajúce im z Dohovoru neplnili. Navyše ozbrojené konflikty v 80. a 90. rokoch 20. storočia jasne ukázali, že Dohovor v stave a v znení v akom bol prijatý v roku 1954 už nespĺňa súčasné požiadavky.³ Tento problém bol oficiálne spomenutý v Správe generálneho riaditeľa pre UNESCO z roku 1992, ktorý v nej uviedol, že jednotlivé ustanovenia Dohovoru, tak ako boli zakomponované do textu Dohovoru v roku 1954 odrážali potreby nadväzujúce na skúsenosť s Druhou svetovou vojnou a nie sú vždy aplikovateľné na ozbrojené konflikty v súčasnosti, prípadne na ozbrojené konflikty v budúcnosti.⁴

Medzinárodné spoločenstvo tak cítilo potrebu, že ak má naozaj dôjsť k ochrane kultúrneho dedičstva musí dôjsť k revízii pôvodného Dohovoru. Výsledkom tejto snahy bolo prijatie Druhého protokolu k Haagskemu dohovoru o ochrane kultúrnych hod-

² KREDER J., A.: Book review: War and Cultural heritage, An analysis of the 1954 Convention for the Protection of Cultural Property in the event of Armed Conflict and Its two Protocols by Kevin Chamberlain, Institute of Art and Law, Leicester, 2004, ISBN 1903987059.

³ Conference proceedings – Cultural Heritage in times of Risk: Challenge and opportunities – Yildiz Technical University – Istanbul Turkey – November 15-17 2012 – Challenges and Opportunities of the Current Legal Design for the protection of Cultural Heritage during Armed Conflict, Marina Lostal Becerril.

⁴ (UNESCO, 1992, 3 §11; Boylan, 1993).

nôť v prípade ozbrojeného konfliktu (ďalej len „Protokol II”),⁵ ktorý bol prijatý v Haagu 26. marca 1999. Protokol II spolu s Dohovorom a jeho Protokolom I patria medzi základné zmluvné dokumenty medzinárodného humanitárneho práva upravujúce spôsob a metódy vedenia vojny s cieľom zabezpečiť čo najväčšiu ochranu kultúrnych hodnôt počas ozbrojeného konfliktu.⁶

6.1.2 Všeobecná ochrana kultúrnych statkov podľa Dohovoru

Dohovor už vo svojej Preambule jasne prehlasuje, že ochrana kultúrneho dedičstva je v záujme všetkých národov nakoľko kultúrne dedičstvá jednotlivých štátov spolu tvoria tzv. „kultúrne dedičstvo celého ľudstva.”⁷

Dohovor v čl. 1 presne definuje pojem kultúrny statok na účely Dohovoru a nerozlišuje pritom medzi ich pôvodom, ba dokonca ani medzi vlastníkom týchto statkov. Dohovor teda poskytuje rovnakú ochranu kultúrnym statkom, tak vo verejnom vlastníctve (napr. vo vlastníctve štátu), ako aj kultúrnym statkom v súkromnom vlastníctve (napr. súkromné fyzické alebo právnické osoby).

Článok 2 Dohovoru s názvom „Ochrana kultúrnych statkov“ uvádza nasledovné: „Na účely tohto Dohovoru zahrňuje ochrana kultúrnych statkov zabezpečenie a šetrenie týchto statkov.“ Dohovor teda používa 2 základné pojmy týkajúce sa ochrany kultúrnych statkov, a to pojem zabezpečenie z ang. „the safeguarding“ a pojem šetrenie z ang. „respect“. Nie je nevyhnutné poukazovať na nepresný preklad slovenskej verzie Dohovoru, nakoľko nepresné preklady sa vyskytujú v mnohých verziách či už medzinárodných zmlúv, dohovorov, ba dokonca aj v priamo záväzných dokumentoch Európskej únie. Navyše v zmysle čl. 29 Dohovoru za oficiálne jazyky Dohovoru sú považované len anglický, francúzsky, ruský a španielsky jazyk. Takže striktná záväznosť a následný výklad pri aplikácii vychádza z týchto jazykových verzií.

Dohovor definuje v čl. 3 zabezpečenie nasledovne: „Vysoké zmluvné strany sa zaväzujú, že budú už v dobe mieru pripravovať zabezpečenie kultúrnych statkov na vlastnom území proti predvídateľným účinkom ozbrojeného konfliktu, robiac opatrenia, ktoré budú považovať za vhodné“. Aj keď z teleologického výkladu slova zabezpečenie by sa javilo zabezpečovanie ako prostriedok ochrany uplatňovaný aj počas už prebiehajúceho ozbrojeného konfliktu, zabezpečenie je na účely tohto Dohovoru definované len ako prijímanie opatrení na ochranu kultúrnych statkov pred vypuknutím vojnového konfliktu. Ochrana počas už prebiehajúceho ozbrojeného konfliktu spadá pod pojem „šetrenie“. Ten je definovaný v nasledujúcom článku 4 Dohovoru.⁸ Pojem šetrenie

⁵ Slovenská verzia pri Protokole II už používa názov „Haagsky dohovor o ochrane kultúrnych hodnôt v prípade ozbrojeného konfliktu“. Odlišnosti medzi prekladom v pôvodnom Dohovore a v Protokole II sa rovnako vyskytujú v samotnom texte Dohovoru.

⁶ Dôvodová správa Národnej rady Slovenskej republiky k podpísaniu Druhého protokolu k Haagskemu dohovoru o ochrane kultúrnych hodnôt v prípade ozbrojeného konfliktu, ktorý bol prijatý v Haagu 26. marca 1999 a Slovenská republika ho podpísala dňa 22. 12. 1999.

⁷ Haagsky Dohovor o ochrane kultúrnych statkov počas ozbrojených konfliktov z roku 1954, Preambula.

⁸ Čl. 4 Dohovoru: „Vysoké zmluvné strany sa zaväzujú, že budú šetriť kultúrne statky, tak na vlastnom území, ako na území ostatných Vysokých zmluvných strán, nedopúšťajúc, aby sa tieto statky, ich ochranné zariadenia a bezprostredné okolie používali na účely, ktoré by za ozbrojeného konfliktu

však nepredstavuje dostatočný imperatív na ochranu kultúrnych statkov a aj za použitia extenzívneho výkladu významu slova šetrenie je len obtiažne si ho predstaviť ako prostriedok aktívnej ochrany kultúrnych statkov. Rovnaké aplikačné problémy však vykazuje aj pôvodná anglická verzia na čo poukazuje vo svojej práci profesor Patrick J. Boylan z City University of London v ktorej uviedol, že slovo „respect“ je definované s dôrazom na tzv. „refraining from“, čo v preklade znamená zdržať sa.⁹ Teda opäť ide skôr o pasívnu ochranu ako o aktívne prostriedky ochrany.

Výnimka z ochrany kultúrnych statkov vo forme šetrenia (respect) je uvedená priamo v čl. 4 ods. 2 Dohovoru, ktorý ustanovuje, že od tohto záväzku sa možno odchýliť len vtedy, keď vojenská nevyhnutnosť¹⁰ takúto odchýlku naliehavo vyžaduje. Ide však o veľmi kontroverznú výnimku, ktorá v praxi predstavuje viac problémov ako riešení. Zjednodušene ide o situáciu, ak jedna z bojujúcich strán použije kultúrny statok, ktorý spadá pod ochranu podľa Dohovoru, na vojenský účel, resp. umiestni na ňom alebo v jeho blízkosti akýkoľvek tzv. „apparatus of war“. Týmto momentom daný statok stráca ochranu podľa Dohovoru a znova ju nadobudne až po ukončení jeho využitia na vojenské účely. Ak sa však jeho využitie na vojenské účely neukončí, takýto objekt sa bezohľadu na jeho význam a dôležitosť, považuje za legítimný vojenský cieľ.¹¹ Samozrejme pri využití tejto výnimky musia byť splnené striktné podmienky (napr. nevyhnutnosť, proporcionalita a iné). Vzhľadom na skutočnosť, že táto doktrína nie je predmetom mojej práce, nepovažujem za potrebné ju ďalej podrobnejšie rozoberať.

6.2 Ochrana kultúrneho dedičstva počas okupácie v zmysle ustanovení Dohovoru

V zásade majú zmluvné strany Dohovoru počas ozbrojeného konfliktu 3 základné povinnosti smerujúce k ochrane kultúrnych statkov.

- Ad1.) Nepoškodzovať kultúrne statky. Táto povinnosť je vyjadrená v čl. 4 ods.1 a vzťahuje sa tak na napádajúci štát ako aj na napadnutý.
- Ad2.) Nevyužívať kultúrne statky spôsobom, ktorý by ich vystavil nebezpečenstvu poškodenia alebo zničenia. Z tohto pravidla však existuje výnimka v zmysle už vyššie spomenutej vojenskej nevyhnutnosti.
- Ad3.) Zabrániť každému rozkrádaniu, lúpeniu alebo spreneverovaniu kultúrnych statkov, vyjadrené v čl. 4 ods. 3 Dohovoru. Kontroverznosť tejto povinnosti spočíva v tom, či má zmluvná strana Dohovoru povinnosť brániť rozkrádaniu,

mohli tieto statky vystaviť zničeni alebo poškodeniu, a zdržujúc sa všetkých nepriateľských činov voči nim.“

⁹ The 1954 Hague Convention on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and its 1954 and 1999 Protocols by Professor Patrick J. Boylan, City University London, IFLA 68th General Conference, Glasgow 2002, A Blue Shield for the protection of our Endangered cultural heritage, International Preservation Issues – Number four.

¹⁰ Z anglického. „Military necessity“ (alebo aj The Doctrine of Military necessity).

¹¹ The 1954 Hague Convention on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and its 1954 and 1999 Protocols by Professor Patrick J. Boylan, City University London, IFLA 68th General Conference, Glasgow 2002, A Blue Shield for the protection of our Endangered cultural heritage, International Preservation Issues – Number four.

lúpeniu, atď. iba voči svojim vlastným vojenským jednotkám, alebo aj voči tretím osobám. Bližšie sa tejto problematiku budem venovať v Kapitole 3.

V zmysle článku 42 Haagskeho Dohovoru o zákonoch a zvyklostiach pozemnej vojny z roku 1907 je okupované územie definované ako územie, ktoré je pod kontrolou a mocou nepriateľskej/napádajúcej armády. Okupácia je len v tom rozsahu v akom je táto kontrola ustanovená a vykonávaná. Pri výklade Dohovoru je potrebné vychádzať z tejto definície, nakoľko Dohovor neobsahuje vlastnú definíciu pojmu okupácia. Existujú však aj názory, ktoré tvrdia, že hranica medzi vojenskými akciami na cudzom území a okupáciou je veľmi tenká, a teda táto definícia okupácie nie je pre súčasné potreby medzinárodného práva dostatočná. Dick Jackson, bývalý „Judge Advocate“¹² pre USA na túto tému poznamenal „*ešte aj dnes existuje značná kontroverznosť ohľadom dňa kedy USA ustanovili efektívnu kontrolu na území okolo múzea v Bagdade, ktorým bola započatá špeciálna ochrana počas okupácie*“¹³

V súčasnosti sa ešte stále vedie debata aj o charaktere článkov Dohovoru týkajúcich sa ochrany počas okupácie, a to či sa vzťahujú na obdobie okupácie ako samostatné ustanovenia alebo ide o nadstavbu, resp. doplňujúcu ochranu k všeobecnej ochrane podľa čl. 3 a 4 Dohovoru. Niektorí odborníci tvrdia, že ide o tzv. ďalšiu vrstvu ochrany kultúrnych statkov, ktorá je pridaná k všeobecnej ochrane. Teda v čase okupácie požívajú kultúrne statky tak všeobecnú ochranu v zmysle čl. 3 a 4, ako aj špeciálnu ochranu v zmysle čl. 5.¹⁴ Podporou tohto argumentu je aj samotný čl. 5 ods. 3 Dohovoru, ktorý hovorí : „*Každá Vysoká zmluvná strana, ktorej vládu považujú príslušníci odbojového hnutia za svoju zákonnú vládu, upozorní pokiaľ možno týchto príslušníkov na povinnosť zachovávať tie články Dohovoru, ktoré sa týkajú šetrenia kultúrnych statkov.*“ Tento článok sa teda priamo odvoláva na šetrenie kultúrnych statkov, ktoré riešia ostatné články Dohovoru. Z toho je možné explicitne vyvodiť, že čl. 5 ods. 3 sa dovoľáva základnej ochrany poskytovanej podľa čl. 3 a 4 a teda ustanovenia týkajúce sa ochrany počas okupácie sú len ďalšou vrstvou ochrany kultúrnych statkov podľa Dohovoru.

Existuje však aj protinázor, ktorý je založený na tvrdení, že čl. 5 s názvom „*Okupácia*“ indikuje, že ide o základný a východiskový článok pre poskytnutie ochrany v čase okupácie, a teda čl. 4 sa na ochranu počas okupácie nevzťahuje. Bývalý plukovník americkej armády Dick Jackson, ktorý bol taktiež *Judge Advocate* pre USA, poznamenal, že čl. 4 ods. 3 sa vzťahuje iba na ozbrojené konflikty a čl. 5 iba na obdobie okupácie.¹⁵

¹² Judge Advocate Generals Corps alebo aj skrátene JAG. Ide o obdobnú pozíciu akú mali u nás dnes už zrušení vojenský prokurátori.

¹³ Col. Dick Jackson, Cultural Property Protection in Stability Operations, ARMY LAW., Oct. 2008, 47, 51.

¹⁴ VARNER, E.: The Art of Armed Conflicts: An Analysis of the United States' Legal Requirements towards Cultural Property under the 1954 Hague Convention (June 30, 2011). Creighton Law Review, Vol. 44, 2011.

¹⁵ VARNER, E.: The Art of Armed Conflicts: An Analysis of the United States' Legal Requirements towards Cultural Property under the 1954 Hague Convention (June 30, 2011). Creighton Law Review, Vol. 44, 2011.

6.3 Povinnosti okupačnej a okupovanej strany podľa Dohovoru

Aj samotný Okupovaný štát má podľa Dohovoru povinnosti, ktoré musí vykonať na ochranu kultúrnych statkov. V zmysle Čl. 5 ods. 1 Dohovoru: „Vysoké zmluvné strany okupujúce úplne alebo čiastočne územie inej Vysokej zmluvnej strany, majú v medziach možnosti podporovať úsilie príslušných vnútroštátnych úradov okupovaného územia smerujúce k zabezpečeniu a uchovaniu jeho kultúrnych statkov.“ Primárna povinnosť okupovaného štátu je teda „zabezpečenie a uchovanie jeho kultúrnych statkov“ počas okupácie a primárnou povinnosťou okupačného štátu je podporovať úsilie kompetentých orgánov na ochranu týchto kultúrnych statkov.

Sekundárna povinnosť je zakotvená v Čl. 5 ods. 2 Dohovoru: „Ak treba na uchovanie kultúrnych statkov na okupovanom území poškodených vojenskými operáciami urobiť naliehavé opatrenia a ak ich nemôžu vykonať kompetentné vnútroštátne úrady, vykoná okupačná mocnosť, pokiaľ to bude možné, najnutnejšie opatrenia na uchovanie týchto statkov v tesnej spolupráci s týmito úradmi.“ Ide teda o povinnosť urobiť naliehavé opatrenia na uchovanie už poškodených kultúrnych statkov, ak je to pre vnútroštátne úrady možné. V prípade ak takáto možnosť neprichádza do úvahy, povinnosť vykonať naliehavé opatrenie sa prenáša na okupačnú stranu, avšak opäť za spolupráce vnútroštátnych orgánov. V tomto prípade by teda malo dochádzať k naozaj blízkej spolupráci medzi okupačnou stranou a okupovanou stranou.

Tu však môžu vyvstávať aplikačné problémy. Je totiž ťažké si predstaviť takúto blízku a bezproblémovú spoluprácu štátov a ich orgánov, ktoré sú vzájomne v ozbrojenom konflikte, ich vzťahy sú naštrbené a navyše samotný fakt, že už došlo k okupácii územia jasne naznačuje, že akékoľvek diplomatické alebo mierové riešenia a dialógy zlyhávajú. Navyše, okupačná mocnosť bude mať na okupovanom území prevažne vojenskú techniku a vojenské jednotky, ktoré nie sú kvalifikované ani vybavené na vykonanie takýchto opatrení. Nevraviac o fakte, že vykonávanie takýchto opatrení by v mnohých prípadoch znamenalo ohrozenie vlastného vojska alebo by bolo prinajmenšom nad rámec potrebných vojenských manévrov, ktorými by sa okupačná strana mohla sama dostať do znevýhodňujúcej strategickú pozície. Rovnaký názor na túto problematiku vyjadril aj Kevin Chamberlain, ktorý sa vyjadril: „... od vojenského veliteľa by nebolo vyžadované, aby vykonal také opatrenia, ktoré by jeho vojsko vystavilo nebezpečenstvu alebo vojensky znevýhodnilo“.¹⁶

Ďalšou prekážkou vo vykonávaní si svojich povinností na ochranu kultúrnych statkov podľa Dohovoru je fakt, že okupovaná strana už stratila efektívnu pôsobnosť a kontrolu nad okupovaným územím. V súvislosti s tým platí prezumpcia, že okupovaná strana z územia stiahla, resp. na ňom stratila všetok vojenský, policajný či civilný personál, ktorý predtým bol schopný túto funkciu vykonávať. Kontrolu nad územím vykonáva okupačná strana, čo de facto znemožňuje efektívnu ochranu kultúrnych statkov okupovanej strany a jeho orgánov.¹⁷ Na túto skutočnosť reagoval aj

¹⁶ VARNER, E.: The Art of Armed Conflicts: An Analysis of the United States' Legal Requirements towards Cultural Property under the 1954 Hague Convention (June 30, 2011). Creighton Law Review, Vol. 44, 2011.

¹⁷ Varner, Elizabeth, The Art of Armed Conflicts: An Analysis of the United States' Legal Requirements towards Cultural Property under the 1954 Hague Convention (June 30, 2011). Creighton Law Review, Vol. 44, 2011.

Jíri Toman, ktorý vo svojej práci zaoberajúcej sa Dohovorom poznamenal, že možnosť, že táto snaha o ochranu kultúrnych statkov zo strany zodpovedných štátnych orgánov bude rušená zo strany okupanta, nebola pri návrhu článku dostatočne zohľadnená.¹⁸

Jednou z možností ako prekonať túto prekážku poskytuje čl. 15 Dohovoru, ktorý znie: „*Personál určený na ochranu kultúrnych statkov sa musí v záujme týchto statkov rešpektovať v medziach zlučiteľných s požiadavkami bezpečnosti, a ak padne do rúk protivnej Strany, musí sa mu umožniť naďalej vykonávať jeho pôsobnosť, pokiaľ kultúrne statky, ktoré sú mu zverené, padnú taktiež do rúk protivnej Strany.*“ Tento článok poskytuje špeciálnu ochranu personálu určenému výlučne na ochranu kultúrnych statkov, ktorú mu je okupačná strana povinná poskytnúť. Ide teda o prostriedok, ktorým sa Dohovor snaží zabezpečiť výkon ochrany kultúrnych statkov okupovanou stranou v zmysle povinnosti uloženej čl. 5 Dohovoru na jeho „bývalom“ území, resp. na území kde už viac nevykonáva efektívnu kontrolu.

V skutočnosti však dochádza k situácii, kedy bezpečnostné opatrenia okupačnej strany prevážia nad povinnosťou rešpektovať takýto personál. V zásade je teda možnosť ochrany kultúrnych statkov okupovanou stranou obmedzená na minimum.¹⁹ Okupovanej strane teda nezostáva iné, ako spolupracovať s okupačnou stranou a jej snahou na obnovovaní, uchovaní a zastavení ďalšieho poškodzovania a ničenia kultúrneho dedičstva, resp. prijímať opatrenia, ktoré predchádzajú takýmto situáciám. Môžeme konštatovať, že aj okupovaná strana je v zmysle Dohovoru schopná ochraňovať vlastné kultúrne dedičstvo, avšak rozsah a efektivita tejto ochrany je limitovaná okupačnou stranou.

6.4 Povinnosť okupačnej strany ochraňovať kultúrne statky aj pred tretími stranami, áno či nie ?

Ako už bolo vyššie spomenuté, tak okupovaná strana, ako aj okupačná strana má svoje povinnosti v zmysle Dohovoru, ktoré si je povinná počas okupácie plniť. Napriek tomu však existuje rozpor v rozsahu týchto povinností, a to najmä v tom či má okupačná strana povinnosť ochraňovať kultúrne statky aj pred zásahmi tretích osôb alebo len pred vlastným personálom, resp. má iba povinnosť podporovať úsilie príslušných vnútroštátnych orgánov okupovaného územia smerujúce k zabezpečeniu a uchovaniu jeho kultúrnych statkov. Na tento rozpor upozornil vo svojej práci Matthew Thurlow.²⁰

¹⁸ TOMAN, J.: The protection of cultural property in the event of armed conflict: Commentary on the Convention for the protection of cultural property in the event of armed conflict and its Protocol, signed on 14 May, 1954 in the Hague, and on other instruments of international law concerning such protection 64-65 (1996).

¹⁹ Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict art. 15, May 14, 1954, 249, U.N.T.S. 240; MAJ. ROBERT BARNSBY ET AL.: Operational Law Handbook 30 (Maj. Sean Condron ed., 2011). The United States' acceptance of the obligation to protect cultural property "just as the party State had prior to the armed conflict" seems to acknowledge this practicality. BARNSBY et al.; supra note 207, at 339.

²⁰ THURLLOW, M.: Protecting Cultural Property in Iraq: How American Military Policy Comports with International Law, 8 Yale Hum. RTS. & DEV. L.J. 153, 153, 168 (2005).

Čl. 4 ods. 3 Dohovoru v oficiálnej anglickej verzii uvádza „*The High Contracting Parties further undertake to prohibit, prevent and, if necessary, put a stop to any form of ...*„ Anglická verzia teda používa slovo „any“, ktorého slovenským ekvivalentom by bolo slovo „každé/akékoľvek“. Slovenský preklad Dohovoru v čl. 4 používa slovo „každé“ avšak Protokol II už používa pojem „akékoľvek“. Translačný rozdiel v tomto prípade nie je až tak podstatný, nakoľko ide v zásade o synonymá s rovnakým významom. Podstatným je však výklad slova „každý/akýkoľvek“ nakoľko aj pri reštriktívnej interpretácii tohto slova je bez väčších problémov možné preukázať, že zámer takto zvoleného slova bola jednoznačne ochrana aj pred tretími osobami.

Vzhľadom na tieto ustanovenia, však vidím značné praktické problémy v aplikácii takejto ochrany kultúrnych statkov pred tretími osobami. V mnohých situáciách by totižto zmluvná strana musela nasadiť vlastné vojenské sily na ochranu týchto statkov a tým by ich vystavovala „zbytočnému“ nebezpečenstvu a jednak mnohokrát by boli pri takejto ochrane nútení použiť aj smrteľné prostriedky. Tzv. „*The United States Military Operational Law Handbook*“, ktorý vymedzuje určité pravidlá pre vedenie vojny americkou armádou, priamo v sebe zakazuje použitie smrteľných prostriedkov pri ochrane majetku/statkov, ktoré nie sú esenciálneho charakteru pre vojenskú misiu.²¹ Navyše použitie smrteľných prostriedkov je v rozpore aj s čl. 2 Európskeho Dohovoru o ľudských právach, ktorý chráni ľudský život tým, že priamo ustanovuje: „*Nikoho nemožno úmyselne zbaviť života s výnimkou výkonu súdom uloženého trestu nasledujúceho po odsúdení za spáchanie trestného činu, pre ktorý zákon ukladá tento trest.*“²² Túto pozíciu rovnako tak potvrdil Anglický súd v rozhodnutí R v. Clegg,²³ kde vyslovil, že použitie smrteľných prostriedkov na ochranu majetku je v rozpore s čl. 2 Európskeho Dohovoru o ľudských právach.

Aj napriek týmto aplikačným problémom mám však za to, že okupačná strana má povinnosť chrániť kultúrne statky na okupovanom území aj pred tretími osobami, nakoľko okupáciou sa narušila ochrana, ktorú okupovaná strana predtým poskytovala a vytvoril sa tak špecifický vzťah medzi oboma stranami konfliktu. Pred okupáciou, resp. pred vypuknutím konfliktu samotného na okupovanom území existovala efektívna ochrana kultúrnych statkov, a až následnou okupáciou bola táto štruktúra ochrany narušená. Okupačná strana teda svojím vlastným konaním znemožnila efek-

²¹ ANDERSON, M.: et al., *Operational Law Handbook* 79-80 (Capt. Brian Bill et al. eds., 2009), dostupné online: http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/operational-law-handbook_2009.pdf. *Soldiers can use deadly force to protect some property*. The CFLCC ROE used during Armed Conflict (Major Combat Operations) Operation Iraqi Freedom, 2003 stated, "The use of force, including deadly force, is authorized to protect the following: . . . Designated civilians and/or property, such as personnel of the Red Cross/Red Crescent, UN, and U.S./UN supported organizations." MAJ. ROBERT BARNSBY ET AL., *Operational Law Handbook* 101 (Maj. Sean Condron et al. eds., 2011), dostupné online: http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/operational-law-handbook_2011.pdf; see also MAJ. JAMES BARKEI et al., *Operational Law Handbook* 101 (Capt. Brian Bill et al. eds., 2010), available at http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/operational-law-handbook_2010.pdf. MNC-1 ROE Card Armed Conflict (Stability Operations): Operation Iraqi Freedom, used in 2005, states, "The use of force, including deadly force, is authorized to protect... personnel or property designated by the OSC when such actions are necessary to restore order and security." BARNSBY ET AL., supra, at 102; see also BARKEI et al., supra, at 102.

²² Európsky Dohovor o ľudských právach v znení protokolov č. 11 a 14 z 4. Novembra 1950.

²³ [1995] 1 A.C. 482 (H.L.) (appeal taken from N. Ir.).

tívnu ochranu kultúrnych statkov na okupovanom území, preto by mala táto povinnosť plynule prejsť na ňu.

6.5 Povinnosť okupovaného štátu ochraňovať kultúrne statky aj pred tretími stranami, áno či nie ?

Odpoveď nie je jednoznačná. Ide síce o jeho vlastný majetok, avšak ako som už spomenul vyššie v článku, okupovaná strana má len obmedzené prostriedky ochrany kultúrnych statkov na okupovanom území. V tomto prípade teda pôjde skôr o povinnosť okupovanej strany zabezpečiť kultúrne statky ešte pred vypuknutím konfliktu. Existujú rôzne metódy zabezpečovania medzi, ktoré patrí napr. Inventarizácia kultúrnych statkov, podrobná dokumentácia, premiestňovanie do špeciálnych skladov, resp. na miesta kde nehrozí bezprostredný vojnový konflikt, ako aj inštalovanie rôznych zabezpečovacích zariadení.²⁴

Záver

Aj napriek tomu, že v roku 1999 došlo k prijatiu Protokolu II, ktorý mal vyriešiť slabú vynútiteľnosť Dohovoru spolu s jeho aplikačnými problémami, je aj dnes už viac-menej jasné, že bude musieť dôjsť k ďalšej zmene. Postupom času sa však zdá, že jedinou účinnou zmenou by bola zmena zmyslania voči kultúrnym statkom. Strany v každom konflikte by si totiž mali uvedomiť, že tak ako to je uvedené aj v Preambule Dohovoru kultúrne dedičstvá jednotlivých štátov spolu tvoria tzv. „*kultúrne dedičstvo celého ľudstva*.“ Avšak ani v 21. storočí toto povedomie nie je dostatočné o čom svedčia aj dnes tak početné porušovania Dohovoru. Napokon ako dôkaz o nie prílišnom dodržiavaní Dohovoru svedčí aj fakt, že napriek tomu, že sa Vysoké zmluvné strany v zmysle čl. 25 Dohovoru s názvom „*Šírenie Dohovoru*“ zaviazali, „*že budú vo svojich príslušných krajinách v dobe mieru i v dobe ozbrojeného konfliktu čo najviac šíriť znenie tohto Dohovoru a jeho Vykonávacieho poriadku.*“, len nepatrná časť z Vysokých zmluvných strán vynaložila snahu a prostriedky na splnenie si tejto povinnosti. Rovnaká situácia tiež platí vo vzťahu k čl. 26 Dohovoru, ktorý ustanovuje povinnosť Vysokým zmluvným stranám najmenej raz za 4 roky zasielať generálnemu riaditeľovi Organizácie Spojených národov pre výchovu, vedu a svet, správu o opatreniach, ktoré príslušné úrady urobili, ktoré pripravujú ale o ktorých uvažujú pri vykonávaní Dohovoru a jeho Vykonávacieho poriadku.²⁵

²⁴ TOMAN, J.: The protection of cultural property in the event of armed conflict: Commentary on the Convention for the protection of cultural property in the event of armed conflict and its Protocol, signed on 14 May, 1954 in the Hague, and on other instruments of international law concerning such protection 64-65 (1996).

²⁵ The 1954 Hague Convention on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and its 1954 and 1999 Protocols by Professor Patrick J. Boylan, City University London, IFLA 68th General Conference, Glasgow 2002, A Blue Shield for the protection of our Endangered cultural heritage, International Preservation Issues – Number four.

7 Kultúrne dedičstvo v rozhodovacej činnosti Medzinárodného súdneho dvora

Adrián Lukáčik

Úvod

Klasik *Horatius* sa vo svojich Ódach pýta - *Čo nezničí ten všeniciaci čas?*¹ A udalosti nedávnej ale aj vzdialenej histórie nám dávajú jasnú odpoveď. Totiž to, čo unikne zhubnému zubu času, je oveľa viac ohrozené svojim vlastným stvoriteľom – človekom. Potvrdzujú to aj nedávne medializované informácie o ničení historických pamiatok v irackých mestách Mósul, Hatra a Nimrúd ozbrojenými aktivitami hnutia Islamský štát v Iraku a Levante (ISIL), ktoré vyvolávajú obdobný odpor medzinárodného spoločenstva ako ničenie sôch Budhu v afgánskom Bamiyane extrémistickým hnutím Taliban v roku 2001.² Podobné udalosti upriamujú pozornosť medzinárodného spoločenstva na hodnotu kultúrneho dedičstva a len zvýrazňujú, že požiadavka na predchádzanie takýmto barbarským činom a ochranu významných kultúrnych prejavov vychádza z toho, že zachovanie historických, umeleckých alebo náboženských artefaktov pre ďalšie generácie a podpora diverzity ľudského rodu je v princípe extenzívnych chápaním ľudských práv.³

Táto spoločná úloha štátov je podchytená vo viacerých záväzných alebo deklaratórnych aktoch medzinárodného práva. Z nich vyplývajúce medzinárodnoprávne záväzky dotýkajúce sa kultúrneho *patrimonia*, môžu konštituovať široké spektrum právnych problémov, ich riešenie je však často skôr predmetom akademických úvah, než odrazom pozitívno-právnej aplikácie. Toto špecifikum sa odráža aj v koncepcii príspevku, ktorý si kladie za cieľ teoreticky vymedziť postavenie Medzinárodného súdneho dvora (ICJ), analyzovať jeho priamu rozhodovaciu činnosť v oblasti kultúrneho dedičstva a napokon vyzdvihnúť rozhodnutia dvora rezonujúce v právnych názoroch odborníkov, ktoré koniec koncov dotvárajú *jurisprudenciu* tejto oblasti.

7.1 Medzinárodný súdny dvor v systéme vynucovania medzinárodného práva

Medzinárodný súdny dvor patrí medzi hlavné orgány Organizácie Spojených národov a je jej hlavným súdnym orgánom. Nie je však jediným, keďže súčasný judiciálny systém medzinárodného spoločenstva reflektuje trend špecializácie medzinárodných súdnych orgánov (*fragmentácia a proliferácia*), vznikajú rôzne regionálne, ale aj univerzálne rozhodovacie inštitúcie s ohraničenou pôsobnosťou.⁴ Pre spory

¹ HORATIUS F.Q.: Odes, Lib. 3, poem. 6, v. 44: *Damnosa quid non imminuit dies?*

² Pozri tiež FRANCIONI F., LENZERINI F. *The Destruction of the Buddhas of Bamiyan and International Law*. In *European Journal of International Law*, Oxford: Oxford University Press, 2003, vol. 14, no. 4. [cit. 2015-04-06]. ISSN 1464-3596, p. 619, dostupné online: <http://ejil.oxfordjournals.org/content/14/4/619.full.pdf+html>.

³ VRDOLJAK, A.: *The Cultural Dimension of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2013. ISBN 978-0-19-964212-0, p. 2ff.

⁴ Pod fragmentáciou rozumieme rozdeľovanie medzinárodného práva na oblasti z dôvodu širokej pôsobnosti medzinárodného práva, zatiaľ čo proliferácia znamená nárast počtu špecializovaných medzinárodných súdnych orgánov, ako dôsledok fragmentácie. Pozri CHECHI A. *Evaluating the Establishment of an International Cultural Heritage Court*. In *Art Antiquity and Law*. London: Institute of Art and Law, 2013. Vol. XVIII, Iss. 1. ISSN 1362-2331, p. 31.

o kultúrnom dedičstve však neexistuje v medzinárodnom práve žiaden *ad hoc* súdny orgán,⁵ a tak prípady v tejto oblasti spadajú do pôsobnosti rôznych orgánov - regionálne sudy pre ľudské práva (ECtHR, IACtHR), Súdny dvor Európskej únie (ECJ), Medzinárodný tribunál pre morské právo (ITLOS), Medzinárodný trestný tribunál (ICC), *etc.* Ich rozhodovacia prax sa rôzni. Profesor Francesco Francioni poukazuje napríklad na pokrokový postup Amerického súdu pre ľudské práva a porovnáva ho s Európskym súdom pre ľudské práva, ktorý sa vo viacerých prípadoch pridŕža striktného výkladu práva na vlastníctvo a uprednostňuje ho pred verejným záujmom na zachovaní kultúrnych hodnôt.⁶ Aj z tohto dôvodu prebieha medzi odborníkmi debata, či by aj v tejto oblasti nemal prevládnuť sklon k *proliferácii* a dať tak vzniknúť súdnemu orgánu pre kultúrne dedičstvo.⁷

Čo sa týka Medzinárodného súdneho dvora, pri svojej činnosti nemal mnoho príležitostí vysloviť svoje názory týkajúce sa kultúrnej dedovizne, tejto témy sa najzreteľnejšie dotkol pri územnom spore o hranicu medzi Thajskom a Kambodžou, ďalej pri rozhodovaní v prípade genocídy, tiež pri reštitúcii majetku skonfiškovaného po vojne a v spore Kostariky a Nikaraguy o navigačné práva.⁸

7.1.1 Konanie pred Medzinárodným súdnym dvorom

Napriek tomu, že pod patronátom Organizácie Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru (UNESCO) vzniklo viacero dohovorov o ochrane kultúrneho dedičstva, žiadna z nich doložkou nezakladá právomoc ICJ rozhodovať v sporoch vyplývajúcich z ich aplikácie. Rovnako jurisdikciu medzinárodných súdnych orgánov nezakladajú ani ďalšie dohovory, v ktorých sa spomínajú kultúrne a historické objekty. Už z rozhodovacej činnosti Stáleho dvora medzinárodnej spravodlivosti (PCIJ) vyplýva, že *žiadne štát nemôže byť bez súhlasu donútený predložiť svoj spor s iným štátom na zmierovacie konanie, arbitrážne konanie, alebo iný spôsob pokojného riešenia sporov*,⁹ uplatňuje sa tak zásada fakultatívnej jurisdikcie dvora.¹⁰ Strany preto musia dobrovoľne prijať právomoc súdu. Podľa článku 36 *Štatútu medzinárodného súdneho dvora* tak možno urobiť vyhlásením (*tzv. opčné vyhlásenie*). K dnešnému dňu takéto vyhlásenie podalo 71 štátov.¹¹ Existujú aj multilaterálne dohovory o riešení sporov, ktorými je právomoc súdu založená, medzi ne patrí napríklad *Európsky dohovor o mierovom riešení sporov z roku 1957* (podpísalo 20 európskych štátov, ratifikovalo 14)¹²

⁵ FRANCIONI F., GORDLEY J. *Enforcing International Cultural Heritage Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013. ISBN 978-0-19-968024-5, p. 17.

⁶ *Ibid.*, p. 18.

⁷ CHECHI A.: *Evaluating the Establishment of an International Cultural Heritage Court*, p. 38.

⁸ FRANCIONI F.: *The Evolving Legal Framework for the Protection of Cultural Heritage in International Law*. In BORELLI S., LENZERINI F. (eds.): *Cultural Heritage, Cultural Rights, Cultural Diversity: New Developments in International Law*. Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2012. ISBN 978-90-04-22839-9, p. 6.

⁹ *Status of Eastern Carelia, Advisory Opinion of 23 July 1923, PCIJ, Series B, No. 5, 1923, p. 27*

¹⁰ KLUČKA J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*. Bratislava, Iura Edition, 2011. ISBN 978-80-8078-414-0, p. 174.

¹¹ *Declarations Recognizing the Jurisdiction of the Court as Compulsory, ICJ, 2015*, dostupné online: <http://www.icj-cij.org/jurisdiction/index.php?p1=5&p2=1&p3=3>, Pozri tiež *The Charter of the United Nations, Art. 94, para. 2*.

¹² Zverejnený pod č. 373/2001 Z.z.

alebo *Americký dohovor o mierovom riešení sporov z roku 1948* (tzv. Bogotský pakt, podpísaný 21 americkými štátmi, ratifikovalo 16).

Lichtenštajnsko v. Nemecko

Problematiky jurisdikcie súdneho dvora sa dotýka aj komplikovaný spor Lichtenštajnska proti Nemecku, týkajúci sa reštitúcie olejomalby zo 17. storočia. V roku 1945 v povojnovom Československu boli na základe Benešových dekrétov konfiškované majetky osobám maďarskej a nemeckej národnosti bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť.¹³ Medzi ne patrili aj majetky Lichtenštajnskej kniežacej rodiny na základe zápisu pri sčítaní v roku 1930, kde im bola prisúdená nemecká národnosť.¹⁴ Knieža František Jozef II. sa proti rozhodnutiu obrátil na československý Správny súd v Bratislave a ten nevyhovел žalobe a rozhodol o zákonnosti konfiškácie. V roku 1991 Pamiatkový úrad v Brne zapožičal do múzea v Kolíne nad Rýnom obraz nizozemského maliara Pietera van Laera – Scéna z rímskej vápenky (*Szene an einem römischen Kalkofen*),¹⁵ ktorý od 18. storočia patril do súkromnej zbierky kniežacej rodiny a bol súčasťou majetku skonfiškovaného na základe prezidentského dekrétu. Knieža Hans-Adam II., nástupca a jediný dedič, podal žalobu na nemeckých súdoch s návrhom na vydanie predbežného opatrenia, na navrátenie obrazu a ukončenie výstavy. Súd v Kolíne nad Rýnom síce predbežné opatrenie vydal a obraz dal do súdnej úschovy, žalobe však nebolo vyhovené a odvolací súd, Spolkový súdny dvor aj Spolkový ústavný súd tento rozsudok potvrdili. Sudcovia okrem iného argumentovali, že *Dohovor o úprave otázok vzniknutých v dôsledku vojny a okupácie* uzavretý v Bonne dňa 26. 05. 1952 medzi Spolkovou republikou Nemecko a tromi mocnosťami stanovuje neprípustnosť žaloby a námietok voči cudziteľom nemeckého zahraničného majetku, ktorí ho získali v dôsledku reparácií, reštitúcií a vojnového stavu.¹⁶ Po neúspeš-

¹³ Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. o konfiskácii a urychlenom rozdelení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, § 1

¹⁴ Tu sa môžeme pozastaviť nad definíciou pojmu národnosť (ethnicity) na ktorý sa viaže dekrét prezidenta Beneša. Podľa § 2 Dekrétu je za osobu nemeckej národnosti považovaný každý, kto sa prihlásil v niektorom sčítaní ľudu k nemeckej národnosti. Spomenul som, že von Lichtensteinovci boli zapísaní k nemeckej národnosti pri sčítaní v roku 1930. Pri pohľade na Vládné nařízení 86/1930 Sb. o sčítání lidu v roce 1930 je zjavné, že sa rozlišovala – státní a domovská příslušnosť a národnosť (§ 2 ods. 1 Vládního nařízení), pričom národnosť podľa § 21 sa určovala zásadne podľa materinského jazyka, ktorým je pre Lichtenštajnských občanov nemčina. Z faktického hľadiska medzi kniežacím rodom a Nemeckom neexistovala žiadna právna väzba. V tomto prípade je podľa môjho názoru oprávnený úmysel zákonodarcu – prezidenta Beneša – skonfiškovať majetok nepriateľom československého ľudu, v priamom rozpore s princípom proporcionality. Berúc v úvahu, že Lichtenštajnsko neuznalo Mnichovskú dohodu, ktorou bolo územie Československa oklieštené a vo vojne vyhlásilo neutralitu, môžeme daný dekrét prezidenta z hľadiska de lege ferenda hodnotiť ako zjavne nespravodlivý. Pozri tiež *Case Concerning Certain Property (Lichtenstein v. Germany): Application; Memorial of Lichtenstein, United Nations, 2009. ISBN 92-10-71060-6, p. 35ff.*

¹⁵ Olejomalba pochádza zo 17. storočia, autor obrazu je považovaný za zakladateľa skupiny nizozemských a flámskych maliarov pôsobiacich v Ríme – tzv. Bamboccianti, ktorí zobrazovali každodenný život nižších vrstiev spoločnosti. Pozri Bamboccianti. In *Encyclopaedia Britannica*, 2015, dostupné online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/51180/Bamboccianti>.

¹⁶ Pozri *Case Concerning Certain Property (Lichtenstein v. Germany)*, Judgment, ICJ Reports 2005, p. 14, para. 14.

nosti v Nemecku, Lichtenštajnské kniežatstvo podalo žalobu na Medzinárodný súdny dvor v roku 2004.

ICJ sa musel vysporiadať s námietkami Nemecka (*preliminary objection*), či vôbec existuje spor medzi Spolkovou republikou a Lichtenštajnským kniežatstvom a či je založená právomoc súdu. Nemecko namietalo, že spor o dané umelecké dielo je sporom výlučne medzi právnymi nástupcami Československej republiky a Lichtenštajnskom, naproti tomu kniežatstvo sa odvolávalo na diplomatické styky z júla 1998 a júna 1999 ako aj na list spolkového ministra zahraničných vecí, zhŕňajúci negatívny právny názor na Lichtenštajnské nároky na kompenzáciu. Táto prvá námietka bola zamietnutá a ICJ sa odvolal na definíciu sporu zo svojej konštantnej judikatúry, ktorá spor chápe ako *nesúhlas s právnym alebo faktickým stavom, ako konflikt právnych stanovísk alebo záujmov strán*.¹⁷ V druhej otázke súd dospel k názoru, že nemá založenú jurisdikciu *ratione temporis*, nakoľko predmetný spor vznikol pred účinnosťou *Európskeho dohovoru o mierovom riešení sporov*, ktorý zkladá pre signatárov obligatórnu jurisdikciu ICJ. Pri posudzovaní vzniku sporu dvor analyzoval sled udalostí a rozhodol, že napriek tomu, že až rozhodnutia nemeckých súdov vyústili k sporu pred ICJ, pôvod sporu je neoddeliteľne spojený s Benešovými dekrétmi a Bonnským dohovorom.¹⁸ Súdny dvor nemohol pristúpiť k rozhodovaniu vo veci samej.

7.1.2 Medzinárodnoprávne záväzky a zodpovednosť

Založenie príslušnosti dvora vo všetkých ohľadoch (*ratione temporis, ratione materiae, ratione loci, ratione personae*) však nie je jedinou nutnou procesnou náležitosťou v medzinárodnom súdnictve. Súd následne rozhoduje o prípustnosti (*admissibility of claim*), ak ju druhý účastník namieta.¹⁹ Prekážkou môže byť nevyužitie všetkých možných vnútroštátnych prostriedkov,²⁰ neexistencia sporu, potenciálne aj *litispendencia* (konanie prebiehajúce pred iným orgánom), ale aj chýbajúce *locus standi*.²¹ Hoci definícia tohto inštitútu nie je ustálená v žiadnom medzinárodnoprávnom dokumente,²² tento pojem by sme mohli zhrnúť ako spôsobilosť byť sporovou stranou (*procesná legitímácia*). V prvom rade *locus standi* úzko súvisí so subjektivitou v medzinárodnom práve, pričom pri ICJ je táto spôsobilosť obmedzená iba na primárne subjekty medzinárodného práva – štáty.²³ Podstatnou súčasťou procesnej legitímácie, ako vyplýva z judikatúry ICJ, je právny záujem účastníka sporu (*sufficient legal interest*). Vo väčšine sporov je právnym záujmom aktívne legitimovaného štátu

¹⁷ Ibid, para. 24.

¹⁸ Ibid, para. 52.

¹⁹ The Rules of Court, ICJ, Art. 79, para. 1, dostupné online: <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=3&>.

²⁰ Pozri General Assembly resolution 56/83, Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, (28 January 2002)A/RES/56/83, Annex, Art. 44.

²¹ Pozri MARTÍNEZ, G., A., S.: Locus Standi Before the International Court of Justice for Violations of the World Heritage Convention. In Transnational Dispute Management, Voorburg: MARIS BV, 2013. Vol. X, Iss. 5. ISSN 1875-4120. p. 4, dostupné online: <http://ssrn.com/abstract=2356102>.

²² Pozri: ŠTARK, V.: Locus standi pred medzinárodnými súdnymi orgánmi. In. GIERTL, A., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, L. (eds.): Medzinárodné súdnictvo a medzinárodné právo. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012. ISBN 978-80-7097-957-0, p. 79.

²³ Pozri: The Statute of the International Court of Justice, Art. 34, para. 1.

nárok z protiprávneho konania (*fait internationalement illicite*) alebo dovoleného konania, ktoré viedlo k ujme, alebo nezakázaného konania, ktoré viedlo k ujme, takže aktívne legitimovaný vystupuje v postavení poškodeného subjektu, pričom pasívne legitimovaný je zodpovedný štát.²⁴

Vo svetle rozsudku Medzinárodného súdneho dvora vo veci *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited* môžeme v medzinárodnom práve rozlišovať medzinárodnoprávne záväzky *erga omnes* a medzinárodnoprávne záväzky bilaterálne (*obligations vis-à-vis another State*). Súdny dvor v rozhodnutí zhŕňa, že *pre dôležitosť [niektorých] práv, môžu mať všetky štáty právny záujem na ich ochrane*.²⁵

Zodpovednosť za ničenie kultúrneho dedičstva

Pri interpretácii rozsudku *Barcelona Traction* sa viacerí odborníci zhodujú, že rovnako aj povinnosť chrániť kultúrne dedičstvo je povinnosťou *erga omnes*.²⁶ Dôležitosť ochrany kultúrneho dedičstva a rovnako aj existenciu obyčajového pravidla môžeme vyvodiť z medzinárodnej praxe. Už Haagsky dohovor (1907)²⁷, ktoré sú sami o sebe považované za obyčajové právo, Roerichov pakt (1935), Haagske dohovory z roku 1954²⁸ a rovnako Dodatokový protokol k Ženevskému dohovoru (1977)²⁹ a nespočítateľné množstvo odporúčaní a dohovorov UNESCO - tieto dokumenty nepopierateľne poukazujú na existenciu *opinio juris* v medzinárodnom spoločenstve.³⁰ Na základe tohto, povinnosť ochrany kultúrneho dedičstva vychádzajúca z noriem obyčajového a všeobecného medzinárodného práva a záujem medzinárodného spoločenstva konštituuju povinnosť, ktorou je viazané medzinárodné spoločenstvo ako

²⁴ Pozri: General Assembly resolution 56/83, Annex, Art. 42.

²⁵ Case Concerning the Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain), Judgment of 5 February 1970, ICJ Reports, 1970, p. 32, para. 33.

²⁶ LOWE V., FITZMAURICE M.: Fifty Years of the International Court of Justice: Essays in Honour of Sir Robert Jennings. Cambridge, Cambridge University Press, 2007. ISBN 978-0-52155093-2, p. 177. FRANCIONI F., LENZERINI F.: The Destruction of the Buddhas of Bamiyan and International Law. In European Journal of International Law, Oxford: Oxford University Press, 2003. Vol. 14, no. 4., ISSN 1464-3596, p. 634. Naproti tomu, však odlišné stanovisko vyjadruje Valentina Vadi, ktorá síce uznáva, že vývoj medzinárodného práva smeruje k tomuto bodu, avšak dnešnej dobe je takýto záver, podľa nej, ešte unáhľený. (VADI V. Cultural Heritage in International Investment Law and Arbitration. Cambridge, Cambridge University Press, 2014, ISBN 978-1-107-03848-6, p. 100). Osobne si myslím, že tento argument je vyvrátený aj v súvislosti s rozhodovacou činnosťou ICTY, ktorý uznal povinnosť chrániť kultúrne dedičstvo ako *erga omnes* (pozri Pozri FRANCIONI F., LENZERINI F. The Obligation to Prevent and Avoid Destruction of Cultural Heritage: From Bamiyan to Iraq, p. 36), rovnako aj pri uvážení, že Dohovor o ochrane svetového kultúrneho dedičstva ratifikovalo 191 štátov. Tieto skutočnosti sú podľa mňa dostatočnými dôvodmi preukazujúcimi dôležitosť práva na ktorom môžu mať všetky štáty právny záujem, z môjho pohľadu tak bez pochyb možno uvažovať o kultúrnom dedičstve ako o povinnosti, ktorou je viazané celé medzinárodné spoločenstvo.

²⁷ Zverejnené pod č. 5/1930 Sb.

²⁸ Zverejnený pod č. 242/1996 Zb.

²⁹ Zverejnené pod č. 210/2009 Z.z.

³⁰ Pozri FRANCIONI F., LENZERINI F. The Obligation to Prevent and Avoid Destruction of Cultural Heritage: From Bamiyan to Iraq In HOFFMAN T.B. (ed.). Art and Cultural Heritage: Law, Policy and Practice. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. ISBN 978-0-521-85764-2 p. 34ff.

celok, a tak zaručujú vymožitelnosť tohto práva pred Medzinárodným súdnym dvorom aj pre štáty, ktoré nevystupujú ako poškodení.³¹

Ochrana kultúrneho dedičstva pod vodnou hladinou

V súvislosti s predchádzajúcim odsekom, je potrebné sa bližšie pozrieť aj na podvodné kultúrne *patrimonium*. Tu nemôžeme opomenúť, že túto oblasť nájdeme upravenú v *Dohovore Organizácie Spojených národov o morskom práve z roku 1982*³² (tzv. UNCLoS) a taktiež v *Dohovore o ochrane kultúrneho dedičstva pod vodou*³³. UNCLoS stanovuje signatárskym štátom povinnosť chrániť historické a kultúrne objekty pod vodnou hladinou a spolupracovať na tento účel,³⁴ napriek širokej koncepcii tohto ustanovenia je jeho rozsah diskutabilný. Podľa profesora Tulia Scovazihho určitú mieru klarifikácie priniesol rozsudok o pobrežnej plytčine v Severnom mori z roku 1969.³⁵ V spore Nemecka na jednej a Holandska a Dánska na druhej strane sa súd venoval povinnosti spolupracovať a rozhodol, že *strany majú povinnosť začať rokovania za účelom dosiahnutia dohody, a nie len formálnym spôsobom prejsť procesom dojednávania[...], ale sú povinné viesť rokovania takým smerom, aby boli účelné, čo znamená, že žiadna strana nesmie trvať na svojom bez pripustenia uváženia akejkoľvek zmeny*.³⁶ Vo svetle toho rozsudku, môžeme interpretovať ustanovenia Dohovoru o morskom práve tak, že štáty majú obligáciu chrániť kultúrne dedičstvo pod vodou a povinnosť kooperovať a konať *bona fide*. Aj pri tejto povinnosti platí, že ju možno interpretovať ako obligáciu *erga omnes*.

7.2 Ničenie kultúrneho dedičstva ako genocída

Počas konfliktu prebiehajúceho v 90. rokoch v Bosne a Hercegovine (BIH) ako súčasť etnických čistiek bolo zaznamenané rozsiahle úmyselné a systematické ničenie kultúrnych pamiatok Bosnianskych moslimov a Bosnianskych Chorvátov srbskými ozbrojenými silami. Správa A. Riedlmayera pre Medzinárodný trestný tribunál pre bývalú Juhosláviu (ICTY) konštatuje, že z 277 mešít bolo až 92% ťažko poškodených alebo úplne zničených. Väčšina stavieb pochádzala z Osmanského obdobia (začiatok 15. st. - 1878) alebo z čias Rakúsko-Uhorskej vlády (1878 - 1918). 71 zničených mešít bolo registrovaných ako kultúrne pamiatky. V podobnom stave boli zdokumentované aj ďalšie pamiatky Bosnianskych moslimov.³⁷ Rovnako postihlo úplné alebo

³¹ Možnosť dovolávať sa povinnosti *erga omnes* sa pretavila aj do Návrhu článkov o medzinárodnej zodpovednosti. Pozri General Assembly resolution 56/83, Annex, Art. 48, sec. 1 a).

³² Zverejnený pod č. 94/1958 Zb.

³³ Zverejnený pod č. 94/1958 Zb.

³⁴ Pozri The United Nations Convention on the Law of the Sea, Art. 303, para. 1.

³⁵ SCOVAZZI, T.: The 2001 Unesco Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage. In HOFFMAN, T.B. (ed.): Art and Cultural Heritage: Law, Policy and Practice. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. ISBN 978-0-521-85764-2 p. 285.

³⁶ North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic Of Germany /Denmark; Federal Republic of Germany / Netherlands) Judgment Of 20 February 1969, ICJ Reports, 1969 Para. 85, sec. a.

³⁷ Pozri: RIEDLMAYER, A. J.: Destruction of Cultural Heritage in Bosnia-Herzegovina, 1992-1996: A Post-war Survey of Selected Municipalities: Expert Report. Haag, 2002. [cit. 2015-03-02], p.10ff, dostupné online: <http://archnet.org/collections/22/publications/3481>.

čiasťočné zničenie 75% kostolov a $\frac{3}{4}$ kláštorov katolíckych Bosnianských Chorvátov.³⁸

V roku 1993 Bosna a Hercegovina podala žalobu za spáchanie genocídy a porušenie povinností podľa *Dohovoru o zabránení a trestaní zločinu genocídi*³⁹ Srbskom a Čiernou Horou na Medzinárodný súdny dvor. Žalobca žiadal ICJ, aby *i.a.* rozhodol o povinnosti odporcu okamžite zastaviť ničenie náboženských objektov a uznal ho vinným z porušenia Dohovoru o genocíde⁴⁰ BIH poukazovalo, že systematické ničenie významných kultúrnych a náboženských objektov je dôkazom úmyslu Srbska vymazať všetky stopy moslimskej populácie na danom území.⁴¹

Súd zhodnotil dôkazy a prihliadol aj na rozhodnutia ICTY v prípadoch *Tadić, Karadžić a Mladić a Brđanin*. ICJ mal za preukázané, že na danom území došlo k *zámernému ničeniu historického, kultúrneho a náboženského dedičstva [...] ako podstatnej súčasťi plánu etnických čistiek*. Súd sa však nestotožnil s názorom žalobcu, že takéto ničenie konštituuje čin podľa čl. 2 písm. a) Dohovoru o genocíde – úmyselné uvedenie do životných podmienok, ktoré majú vyvolať fyzické zničenie. Napriek tomu, že takéto konanie malo vyhladiť *všetky stopy kultúrnej a náboženskej prítomnosti*, nemožno ho subsumovať pod genocídu. Súd sa odvolal na zasadnutie Komisie pre medzinárodné právo (ILC), ktoré do článkov Dohovoru o genocíde nezaradilo deštrukciu kultúrnej identity. Dvor usúdil, pri pohľade na rozhodnutie ICTY v prípade *Krstić*, že aj z hľadiska obyčajových pravidiel, aj napriek vývoju medzinárodného práva, je genocída limitovaná na fyzickú elimináciu. Rovnako vyzdvihol článok z prípadu *Krstić*, ktorý chápe, že fyzická deštrukcia je zvyčajne sprevádzaná likvidáciou kultúrnych objektov, pričom takéto ničenie možno považovať za legitímny dôkaz úmyslu fyzicky zničiť určitú skupinu.⁴² V konečnom dôsledku Súdny dvor v troch otázkach nevyhovel žalobe (spáchanie genocídy Srbskými orgánmi, spolčenie na spáchanie genocídy, účastenstvo), konštatoval porušenie povinnosti Srbskom (zlyhanie prevencie pri genocíde v Srebrenici, nevydanie Ratka Mladića a neplnenie predbežných opatrení uložených súdom) a stanovil mu povinnosť okamžite prijať opatrenia na zosúladenie s Dohovorom o genocíde a zamedziť opakovaniu podobných činov.⁴³

7.3 Územné spory a kultúrne dedičstvo

Niet žiadnych pochyb, že územné nároky štátov sú najčastejším predmetom rozhodovania súdneho dvora. Územie štátov však nepredstavuje len určité teritórium a ničím neobmedzené panstvo nad časťou planéty, územie štátov je neoddeliteľne spojené s obyvateľstvom žijúcim v tomto priestore, s kultúrnou identitou a tradíciami

³⁸ Ibid, p. 14ff.

³⁹ Zverejnený pod č. 32/1955 Sb.

⁴⁰ Application of the Convention on the Prevention and Punishment of Crime of Genocide (Bosnia-Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Application of Republic of Bosnia and Herzegovina, 20 March 1993, para. 135.

⁴¹ FRANCIANI F., GORDLEY J.: op. cit. p.17.

⁴² Pozri Case Concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of Crime of Genocide (Bosnia-Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment of 26 February 2007, ICJ Reports, 2007, para. 344ff.

⁴³ Ibid, para. 471.

tohto obyvateľstva a tiež s hnutelnými alebo nehnuteľnými objektmi.⁴⁴ Toto nerozlučné puto vyvstáva aj pri riešení územných nárokov pred Medzinárodným súdnym dvorom, takýmto spôsobom sa ICJ dotýka vo svojich rozhodnutiach aj kultúrneho dedičstva či už hmotného alebo nehmotného.

7.3.1 Kostarika v. Nikaragua

Medzi takéto spory patria aj spory stredoamerických štátov Kostarika a Nikaragua o určenie ich východných hraníc, ktoré boli predložené Medzinárodnému súdnemu dvoru vo viacerých konaniach. Z pohľadu kultúrneho dedičstva je významný spor o navigačné práva Kostariky na hraničnej rieke San Juan z roku 2005. Rieka San Juan má na základe *Zmluvy o hraniciach medzi Kostarikou a Nikaraguou z roku 1858* postavenie medzinárodnej rieky, pričom táto zmluva priznala Nikarague suverenitu nad riekou a uznala práva Kostariky súvisiace s plavbou.⁴⁵ Počas toho ako bola podaná žaloba, Nikaragua zaviedla zákaz akéhokoľvek lovu rýb z rieky San Juan, porušiteľov trestala zadržaním a zhabaním rybárskeho náčinia a lodí. Týmto konaním boli znevýhodnení obyvatelia kostarického pobrežia rieky, ktorí od nepamäti lovili ryby pre svoju obživu (*subsistence fishing*).⁴⁶ Rybársky spôsob obživy, možno chápať ako kultúrnu tradíciu lokálneho obyvateľstva, ktorá vyplýva z identity spoločnosti úzko spätého s riekou a jej využívaním. Tento spôsob obživy tak spadá pod nehmotné kultúrne dedičstvo.⁴⁷ Pred dvorom sa krajiny zhodli na tom, že prax obyvateľov bola dlhodobá, Nikaragua však odmietala, že by takéto konanie konštituovalo záväzné obyčajové pravidlo. V očiach súdu Nikaragua nedokázala poprieť, že táto prax obyvateľov bola vykonávaná nerušene a nespochybne veľmi dlhú dobu. Súd na základe tohto zistenia konštatoval, že Nikaragua je viazaná obyčajovým pravidlom voči Kostarike, rešpektovať právo pôvodného obyvateľstva na substitučné rybárčenie.⁴⁸

Povinnosť strán chrániť záujmy obyvateľstva na spornom území za účelom zabezpečenia prijateľných životných podmienok a možnosti obživy pre lokálne rybárske komunity a kmene Inuitov, deklaroval Medzinárodný súdny dvor rovnako v spore Dánska s Nórskom vo veci určenia morskej hranice v oblasti medzi Grónskom a ostrovom Jan Mayen.⁴⁹

⁴⁴ POLYMEÑOPOULOU, E.: Cultural Rights in the Case Law of the International Court of Justice. In *Leiden Journal of International Law*. Leiden: Foundation of the Leiden Journal of International Law, 2014. Vol. 27, iss. 02. ISSN 0922-1565, p. 457.

⁴⁵ *Pozri Dispute Regarding Navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua)*, Application of Costa Rica, 29 September 2005, para. 6.

⁴⁶ *Pozri Dispute Regarding Navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua)*, Memorial of Costa Rica, 29 August 2006, paras. 5.141ff.

⁴⁷ *Convention for Safeguarding Intangible Cultural Heritage*, Art. 2, para. 1. Zverejnený pod č. 375/2006 Z.z.

⁴⁸ *Dispute Regarding Navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua)*, Judgment of 13 July 2009, ICJ Reports, 1993, para. 140.

⁴⁹ *Case Concerning Maritime Delimitation In The Area Between Greenland And Jan Mayen (Denmark v. Norway)*, Judgment of 14 June 1993, ICJ Reports, 1993, paras. 71ff., para. 79.

7.3.2 Kambodža v. Thajsko

V roku 1959 podala Kambodža žalobu na Medzinárodnom súdnom dvore ohľadom sporného územia, na ktorom stojí chrám *Preah Vihear*.⁵⁰ V žalobe Kambodža uvádza, že Thajsko okupovalo časť územia od roku 1949 a v roku 1954 na toto územie poslalo ozbrojené jednotky. Svoje nároky žalobca odvádza z medzinárodných zmlúv ešte z čias, kedy Kambodža bola pod protektorátom Francúzska.⁵¹ Medzinárodný súdny dvor prisúdil suverenitu nad chrámom Kambodži a tiež rozhodol o povinnosti vrátiť časti chrámu odstránenú počas okupácie thajskými zločkami.⁵²

Z pohľadu kultúrneho dedičstva je zaujímavejšia dohra tohto sporu. V roku 2011 podala Kambodža žiadosť o výklad rozsudku z roku 1962. Dôvodom bol vpád thajských síl, tesne po zaradení chrámu do zoznamu UNESCO, na územie nárokované Kambodžou, na ktorom stojí budhistická *Keo Sikha Kiri Svava Pagoda* postavená Kambodžou v roku 1998. Pagoda sa nachádza v tesnej blízkosti chrámu *Preah Vihear*. Thajsko mienilo, že rozsudok z roku 1962 určuje len suverenitu nad územím chrámu, a že rozsudkom nebola vytýčená hranica medzi štátmi.⁵³ Dôsledkom sporov bolo aj 11 mŕtvych pri ozbrojenom konflikte pri chrámoch *Ta Moan* a *Ta Krabei* vzdialených 150 km od *Preah Vihear*.⁵⁴ Súd podal výklad svojho rozhodnutia a určil, že pod zvrchovanú moc Kambodžského kráľovstva patrí celé návršie *Preah Vihear*, súd sa ďalej odvolal na zásadu *non ultra petita* a konštatoval, že predmetom sporu nebolo určenie hranice, ale iba otázka suverenity nad chrámovým okolím.⁵⁵ Nadobudnutý status svetového dedičstva sa odrazil aj v rozhodnutí súdu, ktorý upozornil, že *chrám Preah Vihear je pamiatkou veľkého kultúrneho a náboženského významu pre obyvateľov daného regiónu, a že vzhľadom na získaný štatút Kambodža a Thajsko musia, ako signatárske štáty Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho dedičstva, spolupracovať medzi sebou a s medzinárodným spoločenstvom na ochrane pamiatky ako svetového dedičstva*. Súd tiež podotkol, že je nutné, aby bol zabezpečený prístup k chrámu.⁵⁶ Rovnako princípe spolupráce podporil Medzinárodný súdny dvor v rozsudku vo veci určenia hranice medzi Burkina Faso a Nigerom. Súd s ohľadom na nomádske obyvateľstvo, praktizujúce tradičný kočovný alebo polokočovný spôsob života zdôraznil povinnosť štátov dbať na záujmy tohto obyvateľstva pri výkone suverenity.⁵⁷

⁵⁰ Chrám *Preah Vihear* je od roku 2008 zapísaný v Zozname svetového dedičstva UNESCO. Jeho pôvod sa datuje do 11. st. n. l. Pozoruhodná stavba kmérskej architektúry je zasvätená bohu Šivovi. Pozri Temple of Preah Vihear, In UNESCO, 2015, dostupné online: <http://whc.unesco.org/en/list/1224>.

⁵¹ Pozri Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), Application of Cambodia, 6 October 1959, p. 5ff.

⁵² Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand) Judgment of 15 June 1962, ICJ Reports, 1962, p. 37 ff.

⁵³ Pozri Request for Interpretation of the Judgment Of 15 June 1962 in the Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia V. Thailand), Application of Cambodia, 28 April 2011, p. 13ff.

⁵⁴ Ibid, p. 159.

⁵⁵ Request for Interpretation of the Judgment Of 15 June 1962 in the Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia V. Thailand), Judgement of 11 November 2013, ICJ reports, 2013, paras. 103ff.

⁵⁶ Ibid., para. 106.

⁵⁷ Pozri Frontier Dispute (Burkina Faso/Niger), Judgment of 16 April 2013, ICJ Reports, 2013, para. 112.

7.4 Imunita štátu a jeho majetku

Ako dôsledok princípu zvrchovanosti sa v medzinárodnom práve vyvinul inštitút exekučných a procesných imunit štátu. Táto akceptovaná prax účinná aj ako obyčajové pravidlo vychádza zo zásady *par in parem non habet imperium*.⁵⁸ Doktrína imunity sa nevzťahuje len na štát ako taký, ale aj na jeho konanie a majetok. *Základným princípom je, že [štát a jeho] majetok [...] je vyňatý z konania [pred súdnymi orgánmi iného štátu a výkonu ich rozhodnutí]*.⁵⁹ Súčasné medzinárodné právo sa odklonilo od absolútneho chápania imunity a obmedzilo ho na *acta iure imperii* (vrchnostenské konanie štátu), zatiaľ čo na *acta iure gestionis* (súkromnoprávne konanie štátu, napr. obchodné vzťahy) sa imunity nevzťahujú.⁶⁰

Medzinárodný súdny dvor rozhodoval o uplatňovaní tejto doktríny v spore Nemecka proti Taliansku za intervencie Grécka. V Taliansku a Grécku sa na vnútroštátne súdy dostali žaloby na Spolkovú republiku Nemecko súvisiace s konaním Tretej ríše počas okupácie týchto krajín. Žalobcovia boli poväčšine civilní a vojnoví zajatci, ktorí boli poslaní na nútené práce a tiež obeť masakrov. Zatiaľ, čo Grécke orgány rozsudky neexekvovali a z dôvodu imunity neobstáli ani pred Európskym súdom pre ľudské práva, taliansky odvolací súd naproti tomu rozhodol v prípade *Ferrini* inak, na čo následne bolo aj gréckym žalobcom umožnené vykonanie rozsudkov v Taliansku. Talianske orgány uvalili exekučné záložné právo na *Villa Vigoni*, ktorá bola vlastníctvom Spolkovej republiky na území Talianska. *Villa Vigoni* slúžila na vedecké účely a kultúrne podujatia prehlbujúce vzťahy medzi krajinami.⁶¹ Súd skonštatoval, že predmetný majetok Nemecka neslúžil na obchodné účely a teda bol používaný na výkon úloh pod nemeckou suverenitou. Taliansko zavedením opatrení na výkon rozhodnutia porušilo povinnosť voči Nemecku.⁶² Týmto rozsudkom súd potvrdil, že aj na kultúrne dedičstvo sa vzťahujú imunity, ak je používané na nekomerčné účely.⁶³

Záver

Pri pohľade na rozhodovaciu činnosť Medzinárodného súdneho dvora v oblasti kultúrneho dedičstva môžeme, aj napriek veľmi malému počtu prípadov, pozorovať obrovský prínos pre medzinárodné právo. Za obzvlášť významný možno považovať rozsudok *Barcelona Traction* (1970), ktorý *de facto* do medzinárodného práva zaviedol princíp obligácií *erga omnes*, čím zvýšil vymožitelnosť záujmu medzinárodného

⁵⁸ GIERTL, A.: Procesné imunity suverénnych štátov vo svetle medzinárodného práva. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2013, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, Sekcia medzinárodného práva, ISBN 978-80-7160-365-8, p. 1163ff. Dostupné online: http://www.lawconference.sk/archiv/bpf_2013/sprava/files/zborniky/Session%20of%20Constitutional%20Law.pdf.

⁵⁹ PAVONI, R.: Sovereign Immunity and the Enforcement of International Cultural Property Law. In: FRANCONI F., GORDLEY J.: Enforcing International Cultural Heritage Law. Oxford: Oxford University Press, 2013. ISBN 978-0-19-968024-5, p. 79.

⁶⁰ Pozri GIERTL, A.: op. cit., p. 1165.

⁶¹ Pozri Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy; Greece intervening), Application of Germany, 22 December 2008, paras. 7 – 12.

⁶² Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy; Greece intervening), Judgment of 3 February 2012, ICJ Reports, 2012, para. 119.

⁶³ Pozri: VADI V.: op. cit., p. 45.

spoločenstva na ochrane kultúrneho dedičstva a to aj napriek tomu, že sa tento rozsudok *expressis verbis* o kultúrnom dedičstve nezmieňuje.

Je nutné poznamenať, že v rozhodnutiach súdu možno sledovať určitý vývoj, ktorý sa podľa môjho názoru najzreteľnejšie odráža v prípade chrámu *Preah Vihear*. Je nepochybne pozitívnym prínosom, že súd pri rozhodnutí o interpretácii (2013) svojho rozsudku z roku 1962 vyzdvihol povinnosť strán spolupracovať na ochrane chrámu, hoci tak konštatoval až v súvislosti so zmeneným štatútom kultúrnej pamiatky (zapísanie do zoznamu UNESCO). Tento progresívny postoj si však dvor osvojil aj v ďalšom rozsudku z toho istého roku pri určení hraníc Burkina Faso a Nigeru (2013). Princíp kooperácie štátov je podľa môjho názoru kľúčový aj pre posilnenie ochrany kultúrneho dedičstva a konštituovania praxe „kultúrne-citlivého“ prístupu. Tento pohľad na kultúrne dedičstvo a celkovo kultúrne práva v rozsudkoch ICJ je napríklad podľa Eleni Polymenopoulou zatiaľ menšinový, pričom vyzdvihuje odlišné stanoviská sudcu Cançado Trindade.⁶⁴ O strohosti súdneho dvora a jeho ohľade na humánny rozmer kultúrneho dedičstva je možné uvažovať vo viacerých rovinách. Je zrejmé, že súd len vo veľmi malej miere zdôrazňuje, že pri ochrane dedičstva nejde ani tak o záujem štátu, ale prednostne o záujem obyvateľstva a celého ľudstva ako dôsledok extenzívneho chápania ľudských práv, napriek tomu zdieľam názor s profesorkou Anou Vrdoljak, ktorá si myslí, že práve právna veda v oblasti ľudských práv posúva a formuje interpretáciu princípov pre ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva, čím prispieva k odpútaniu sa od štáto-centrickeho chápania kultúrneho dedičstva a priblíženiu sa k jeho univerzálnemu ponímaniu v akejsi kozmopolitnej rovine.⁶⁵

Môžeme zhrnúť, že Medzinárodný súdny dvor svojou rozhodovacou činnosťou možno pomaly, ale zreteľne posúva *jurisprudenciu* kultúrneho dedičstva, a tak vytvára priestor pre jeho dôslednejšiu aplikáciu. S ohľadom na doterajší vývoj môžeme očakávať, že súd bude čím ďalej tým viac trvať na princípe spolupráce medzinárodného spoločenstva a rozvíjať svoju činnosť v smere k ľudským a kultúrnym právam. Z pohľadu spomenutých diskusií o nutnosti zriadenia samostatného súdu pre kultúrne *patrimonium*, môžeme zhrnúť, že napriek tomu, že predmet rozhodovania ICJ takmer vždy zahŕňa zmes odvetví, v konečnom dôsledku môžeme konštatovať, že súd sa svojej úlohy pri kultúrnom dedičstve zhostil dostatočne, a teda podľa môjho názoru, nie je nutné zriaďovať *ad hoc* súd pre kultúrne dedičstvo.

⁶⁴ POLYMEÑOPOULOU, E.: op. cit., p. 457.

⁶⁵ Pozri: VRDOLJAK, A.: Challenges for International Cultural Heritage Law. In LOGAN W. et al. (eds.) Blackwell Companion to the New Heritage Studies. New York: J. Wiley and Sons, 2014. ISBN 978-1-118-48666-5, p. 13, dostupné online: http://works.bepress.com/ana_filipa_vrdoljak/30.

8 Prípád Jokić: Trestnoprávna zodpovednosť za porušenie povinnosti chrániť kultúrne dedičstvo

Lukáš Mareček

Úvod

Starobylé chorvátske mesto Dubrovnik so svojou dlhou a osobitnou históriou, v priebehu svojej cesty dejinným vývojom bolo viac či menej slobodné kupecké mesto s prísnu spoločenskou hierarchiou. Svoju historickú zástavbu a charakteristický zjav si ponechalo mesto aj po strate suverenity, začiatkom 19. storočia a to až do dnešných dní. Práve pre svoju nerušenú historickú zástavbu, bolo v roku 1979 zaradené aj do zoznamu UNESCO. Celé mesto je jednou veľkou pešou zónou nachádzajúcou sa medzi úzkymi uličkami, ktoré objímajú impozantné hradby.

Táto perla Jadranu bola ale 06. decembra 1991, bombardovaná ťažkým delostrelectvom, pričom mesto utrpelo množstvo škôd. Na strechy domov dopadli stovky až tisíc striel z diel, 70% všetkých budov bolo aspoň ľahko poškodených bombardovaním. Išlo o regulárnu vojenskú akciu v záujme štátu na zachovanie územnej celistvosti? Bolo toto bombardovanie oprávnené a zasluhujú si kultúrne pamiatky osobitnú ochranu a to tak počas mieru, tak aj počas mimoriadnych udalostí, medzi ktoré patrí aj vojna? Do akej miery?

Žiadny záujem a žiadna hodnota v práve nie je absolútna, ale je vždy chápaná v kontexte udalostí a iných hodnôt, ktoré je potrebné v konkrétnom prípade zvážiť. A z toho dôvodu ani ochrana kultúrneho dedičstva, nie je hodnotou, ktorú možno vnímať absolútne. Preto je potrebné, objasniť ešte z úvodu ďalšie okolnosti prípadu veliteľa vojenskej akcie zo začiatku decembra 1991, admirála Miodraga Jokića (ďalej len „M. Jokić“).

V októbri 1991 sa stal M. Jokić veliteľom 9. námorného sektora. Dubrovnik bol obklúčený federálnymi juhoslovanskými silami počas troch mesiacov. Začiatkom decembra sa chystali chorvátske sily uzatvoriť prímerie, kde M. Jokić bol parlamentárom federálnej strany. Napriek tomu juhoslovanské námorné sily začali bombardovať Dubrovnik, v dôsledku čoho bolo úplne zničených šesť budov starého mesta a viaceré ďalšie (vážnejšie) poškodené. Toto konštatoval Medzinárodný trestný tribunál pre bývalú Juhosláviu (ďalej len „ICTY“) ako porušenie medzinárodného práva a to napriek tomu, že M. Jokić ešte toho istého dňa chorvátskej strane vyjadril ľútosť nad týmto skutkom a že on takýto rozkaz na bombardovanie nevydal. Intenzita útoku svedčí ale aj o tom, že nebol daný ani okamžitý rozkaz na zastavenie palby. M. Jokić bol obvinený aj z vraždy dvoch civilistov a neľudského zaobchádzania s tromi civilistami. Uvedené ale nebude primárnym predmetom príspevku.

8.1 Pojem zločinu podľa medzinárodného práva

Zločin podľa medzinárodného práva (crime under international law) nie je len pojmom doktríny medzinárodného práva, ale možno ho chápať ako zastrešujúci legálny pojem a to napriek tomu, že sa tento pojem v medzinárodnom práve

nevyužíva jednotne.¹ Štatút ICTY hovorí konkrétne o tzv. závažných porušeníach medzinárodného humanitárneho práva (international humanitarian law).

Aby bolo možné hovoriť o tom, že určité konanie je zločinom, musí ísť o konanie ktoré je protiprávne a trestné. Protiprávnosť spočíva v porušení povinnosti konať alebo nekonať určitým spôsobom. Táto povinnosť vyplýva z medzinárodnej zmluvy alebo obyčaje, ktorú musia rešpektovať aj určení jednotlivci.² Inak povedané, medzinárodnoprávna zodpovednosť vyžaduje porušenie medzinárodnoprávnej povinnosti.³ Pre študovaný prípad bude aktuálny najmä Haagský dohovor o ochrane kultúrnych statkov v prípade ozbrojeného konfliktu z roku 1954,⁴ ktorý ustanovuje povinnosť zdržať sa každého správania, ktoré by mohlo bezdôvodne ohroziť kultúrne hodnoty, pričom osobitnú ochranu požívajú objekty, ktoré sú zapísané v medzinárodnom registri kultúrnych statkov pod osobitnou ochranou.

Tento dohovor explicitne uvádza, aké správanie sa považuje za protiprávne. Neustanovuje ale za takéto konanie konkrétne tresty alebo aspoň disciplinárne sankcie. To vo svojom čl. 28 ponecháva na zmluvné strany. Juhoslavia bola jeho originálnou zmluvnou stranou a preto bola povinná previesť tieto sankcie do svojho právneho poriadku a vyenocovať dodržiavanie týchto povinností. Juoslavia tú svoju povinnosť splnila a inkorporovala predmetné do svojho právneho poriadku. Ak by ale aj nebola zmluvnou stranou, ide o normy ktoré majú charakter *ius cogens*. Trestnosť takéhoto správania vyplýva priamo z pravidiel všeobecného medzinárodného práva, bez ohľadu nato, či ide súčasne aj o trestný čin podľa vnútroštátneho práva každého štátu⁵. A preto, ak si plnenie týchto povinností nevynúti konkrétny štát, trestnoprávnu zodpovednosť môže vyvolať aj iný štát, alebo medzinárodné spoločenstvo ako také, prostredníctvom medzinárodného súdneho orgánu, akým je aj ICTY. Je potrebné zdôrazniť, že v súlade si zásadou *ne bis in idem* a čl. 10 Štatútu ICTY, v prípade ak trestnú zodpovednosť voči jednotlivcovi ICTY už vyvodil, nebude možné tohto jednotlivca už trestne stíhať pred národným súdom. Platí to aj opačne a teda v prípade, ak trestnú zodpovednosť vyvodil národný súd za určité konkrétne skutky voči konkrétnym subjektom, voči týmto už nemožno viesť trestné konanie pred ICTY, s výnimkou prípadov:

- a) čin za ktorý bol stíhaný pred národným súdom, bol označený ako bežný trestný čin⁶,
- b) konanie pred národným súdom nebolo nezávislé alebo nestranné, bolo určené len na ochranenie obvineného pred medzinárodnou trestnou zodpovednosťou, alebo

¹ ŠTURMA, P.: Medzinárodný trestný súd a stíhaní zločinu podle medzinárodného práva. Praha: Universita Katlova v Prahe, 2002, s. 9.

² Bližšie ŠTURMA, P.: Medzinárodný trestný súd a stíhaní zločinu podle medzinárodného práva. Praha: Universita Karlova v Praze, 2002, s. 92.

³ TOMUSCHAT, CH.: The responsibility of Other Entities – Private individuals in: CRAWFORD J. et al.: The Law of International Responsibility. New York: Oxford University Press, 2010, s. 317.

⁴ Vyhláška MZV ČR č. 94/1958 Zb. o dohovore o ochrane kultúrnych statkov za ozbrojeného konfliktu a o protokole k nemu.

⁵ ŠTURMA, P.: Medzinárodný trestný súd a stíhaní zločinu podle medzinárodného práva. Praha: Universita Karlova v Praze, 2002, s. 17.

⁶ Autorský preklad: the act for which he or she was tried was characterized as an ordinary crime.

prípád nebol starostlivo stíhaný.⁷

8.1.1 Skutková podstata zločinu podľa medzinárodného práva Všeobecne

Okrem toho, že protiprávnosť a trestnosť skutku musí byť daná už vopred (princíp nullum crimen/poena sine lege praevia), je potrebné aby bola vymedzená písomne a zreteľne v normatívnom texte aj konkrétna skutková podstata zločinu (princíp nullum crimen sine lege scripta et certa). Skutkové podstaty v Štatúte ICTY nie sú originálnym výtvorom zakladateľov ICTY a ani novým právom, ktoré vytvoril tento tribunál v rámci jeho rozhodovacej činnosti. Skutkové podstaty zločinov, uvedené v Štatúte ICTY, sú len zhrnutím už existujúceho práva do systematického celku. Tým sa vymedzila vecná príslušnosť (ratione materiae) ICTY.⁸ V prípade M. Jokića to boli nasledovné skutkové podstaty, z ktorých bol uznaný vinným:

- a) čl. 2 Štatútu ICTY – Porušenie Ženevských konvencií z roku 1949:
- b) písm. d), rozsiahle ničenie a privlastnenie majetku, neoprávnené vojenskou nevyhnutnosťou a uskutočnené nezákonne a bezohľadne.⁹
- c) čl. 3 Štatútu ICTY – Porušenie vojnových obyčajou:
 - i. písm. d), konfiškácia, zničenie alebo úmyselné poškodenie zariadení určených na náboženstvo, charitu, vzdelávanie, umenie a vedu, historických pamiatok a diel umenia a vedy.¹⁰
- d) čl. 5 Štatútu ICTY – Zločiny proti ľudskosti:
 - i. písm. a), vražda (smrť dvoch civilistov pri útoku),
 - ii. písm. i), neľudské zaobchádzanie (zranenie troch civilistov pri útoku).

Pri rozhodovaní v prípade M. Jokića nešlo teda o tvorbu nového práva (ex post facto), čo by bolo v rozpore so všeobecne uznávanými zásadami trestného práva, ako ich formuloval už C. B. Beccaria. Vzhľadom na to, že tak trestnosť ako aj protiprávnosť bola prítomná v medzinárodnom práve už pred udalosťami roku 1991, išlo teda o vyvodenie zodpovednosti z právnej normy platnej ex ante facto, tj. za konanie ktoré bolo trestne sankcionovateľné podľa práva platného už pred, respektíve v čase skutku. Pri všetkých skutkových podstatách zločinov uvedených v Štatúte ICTY, je požadované aby bola daná aj súvislosť s ozbrojeným konfliktom (war nexus). Hoci vo vnútroštátnom konflikte sa uplatňujú odlišné pravidlá medzinárodného humanitárneho práva, otázky „zákonov a obyčajou vojny“ sa vzťahujú aj na vnútroštátne ozbrojené konflikty.¹¹ Preto sa nerozlišuje medzi vnútorným a medzinárodným konfliktom

⁷ Autorský preklad: the national court proceedings were not impartial or independent, were designed to shield the accused from international criminal responsibility, or the case was not diligently prosecuted.

⁸ ŠTURMA, P.: Medzinárodní trestní soud a stíhání zločinu podle medzinárodnho práva Praha: Universita Karlova v Praze, 2002, s. 79.

⁹ Autorský preklad: destruction and appropriation of property, not justified by military necessity and carried out unlawfully and wantonly.

¹⁰ Autorský preklad: seizure of, destruction or willful damage done to institutions dedicated to religion, charity and education, the arts and sciences, historic monuments and works of art and science.

¹¹ Medzinárodné právo tradične upravovalo vnútroštátny a medzinárodný konflikt odlišným spôsobom, avšak od tridsiatych rokov 20. stor. . . . medzinárodné právo prestalo klásť dôraz na štátnu suverenitu a začalo sa orientovať na človeka – hominum causa omne ius constitutum est. Bližšie VÁLEK P.: Klíčo-

a aplikovaním týchto pravidiel aj na vnútroštátny konflikt nie je preto podľa názoru ICTY porušením princípu nullum crimen sine lege.

Objekt skutkovej podstaty zločinu podľa medzinárodného práva

Pri odpovedi na otázku, čo je objektom skutkovej podstaty zločinu sa pýtame – čo chránime formulovaním danej, konkrétnej skutkovej podstaty? V súčasnosti môžeme povedať, že objektom ochrany (používajúc slovenský legálny termín – právom chráneným záujmom) je záujem na ochrane kultúrneho dedičstva pred jeho konfiškáciou, úmyselným poškodením alebo zničením. V minulosti ale odpoveď na túto otázku nebola jednoznačná, aj vzhľadom nato, že v medzinárodnom humanitárnom práve nebola prítomná definícia toho, čo je to kultúrne dedičstvo.¹² V tradičnom medzinárodnom humanitárnom práve, bol preferovaný prístup, ktorý ochranu kultúrneho dedičstva odôvodňoval tým, že ničením historických pamiatok, umeleckých diel a i., dochádza aj k ničeniu civilného vlastníctva, objektov každodenného využívania civilistami, ohrozenia života a zdravia civilistov, ktorí sa nachádzajú neďaleko a i. (tzv. civil use rationale). Zatiaľ čo ochrana samotnej kultúrnej hodnoty (tzv. cultural value rationale) je prínosom do medzinárodného humanitárneho práva len z nedávnej minulosti.¹³ Štatút ICTY je jedným z prvkov medzinárodného práva, ktoré prispeli k takémuto chápaniu objektu zločinu, keďže už diferencuje medzi ničením súkromného vlastníctva a kultúrneho dedičstva, aj keď nediferencuje medzi jednotlivými druhmi kultúrneho dedičstva.¹⁴ Jediná diskriminácia prichádza do úvahy až vo vzťahu k určaniu výšky trestu. Uvedené chápanie prevzal pri svojom rozhodovaní aj ICTY a chápe ju ako tzv. pridanú hodnotu k ochrane poskytovanej civilným objektom.¹⁵

8.1.2 Individuálna trestná zodpovednosť

Historický a teoretický základ individuálnej trestnej zodpovednosti

Individuálnu trestnú zodpovednosť možno charakterizovať ako zodpovednosť, ktorá je vyvodená voči individuálne určenej osobe páchatela. Počiatky takej koncepcie síce sú vidieť už na konci 19. storočia ale v zásade ju považovaná za výdobytok moderného medzinárodného práva.¹⁶ Na jej sformulovanie na medzinárodnej úrovni mali

vá rozhodnutí medzinárodných trestných tribunálov ve světle medzinárodného práva. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 39-47, tiež aj ŠTURMA, P.: Medzinárodní trestní soud a stíhání zločinu podle medzinárodného práva. Praha: Universita Karlova v Praze, 2002, s. 80, tiež aj Prosecutor v. Tadic, Case No. IT-94-1-1, Indictment, 13. február 1995.

¹² FRULLI, M.: The Criminalization of offences against Cultural Heritage in times of Armed conflict: The Quest for Consistency in: The European Journal of International Law, vol. 22, no. 1, EJHL, 2011, s. 207.

¹³ Bližšie FRULLI, M.: The Criminalization of offences against Cultural Heritage in times of Armed conflict: The Quest for Consistency in: The European Journal of International Law, vol. 22, no. 1, EJHL, 2011, s. 204-205.

¹⁴ Rovnaká skutková podstata bude naplnená pri poškodení jednej kaplnky alebo poškodení celého historického mesta zapísaného v zozname UNESCO, akým bol aj Dubrovnik. Bližšie FRULLI, M.: The Criminalization of offences against Cultural Heritage in times of Armed conflict: The Quest for Consistency in: The European Journal of International Law, vol. 22, no. 1, EJHL, 2011, s. 207.

¹⁵ Prosecutor v. Jokic, Case No.: IT-01-42/1-S, 18.03.2004, para. 50.

¹⁶ ŠTURMA, P.: Medzinárodní trestní soud a stíhání zločinu podle medzinárodného práva. Praha: Universita Karlova v Praze, 2002, s. 41.

rozhodujúci vplyv tzv. norimberské zásady po druhej svetovej vojny. Konkrétne skutkové podstaty zločinov boli v norimberských procesoch síce formulované v Štatúte Norimberského tribunálu až ex post facto, avšak ich trestnosť bola v zásade daná už ex ante facto.¹⁷

Potreba rešpektovania základných zásad trestného práva rešpektovaného všetkými vyspelými právnymi a demokratickými štátmi, vyplýva z tých istých dôvodov, ako je tomu na vnútroštátnej úrovni. Tým dôvodom je najmä zabezpečenie toho, že trestné konanie bude spravodlivé.¹⁸ Ide najmä o tieto zásady:¹⁹

a) Nullum crimen sine lege a nulla poena sine lege, vrátane ich konkretizácií. Táto je prejavená jednak v tom, že tak skutkové podstaty ako aj tresty za ne, sú uvedené jednak v Štatúte ICTY, ako aj v tom, že boli prítomné v medzinárodnom práve ako protiprávne minimálne v čase spáchania skutku. Aj keď nemusela byť presne určená sankcia, iba znalosť toho, že skutok je trestný. S týmto problémom sa zakladatelia vysporiadali tak, že trestné sadzby a spôsob určenia konkrétnej výmery trestu sa viažu na juhoslovanskú právnu úpravu.

b) Zásada prezumpcie neviny, v čom je subsumovaná aj zásada in dubio pro reo.

Pre vyvodenie individuálnej trestnej zodpovednosti, je potrebné, aby boli naplnené nasledovné predpoklady:

a) Spáchanie zločinu, či už ako individuálny páchatel' alebo spolupáchatel'.

b) Objednanie, podporovanie alebo navádzanie na spáchanie zločinu.

c) Pomoc, podporovanie alebo iná účasť v jeho spáchaní.²⁰

Je potrebné zdôrazniť, že trestná zodpovednosť sa nevzťahuje na všetky osoby, ale len na tie osoby, ktoré konajú v postavení orgánov štátu (ako aj povstaleckého hnutia²¹) alebo konajú jeho menom či pod jeho ochranou.²² M. Jokić bol admirálom juhoslovanskej armády, čo je bez väčších pochýb zmienená situácia.

Na druhej strane, trestná zodpovednosť nebude vyvodená v prípade, ak nastali okolnosti vylučujúce protiprávnosť.²³

¹⁷ K otázke retroaktivity pozri bod 2.1; pre ďalšie štúdium bližšie ŠTURMA, P.: Medzinárodní trestní soud a stíhání zločinu podle medzinárodního práva. Praha: Universita Karlova v Praze, 2002, s. 45-46. Išlo konkrétne o tri kategórie zločinov – a) zločinu proti mieru, ktorých medzinárodná protiprávnosť bola daná už Briand-Kellogovým paktom b) vojnové zločiny, ktorých medzinárodná protiprávnosť bola daná už obyčajovými pravidlami ius in bello, ako aj zmluvným právom najmä Poriadkom pozemnej vojny a Haagskymi dohodami c) zločiny proti ľudskosti, ktoré môžeme považovať za inovatívny prvok.

¹⁸ LHOTSKÝ, J.: International Criminal Court. Brno: Masarykova universita v Brne, 2012, s. 34.

¹⁹ Vychádzajúc z LHOTSKÝ, J.: International Criminal Court. Brno: Masarykova universita v Brne, 2012, s. 34.

²⁰ M. Jokić bol odsúdený za formu pomoci (aiding) a podporovania (abetting). Prosecutor v. Jokić, Case No.: IT-01-42/1-S, 18.03.2004, para. 58.

²¹ ŠTURMA, P.: Medzinárodní trestní soud a stíhání zločinu podle medzinárodního práva. Praha: Universita Karlova v Praze, 2002, s. 18.

²² ČEPELKA, Č.: Medzinárodněprávní ochrana lidských práv. AUC Iuridica 5/1990, s. 42-46.

²³ Ide o nasledovné okolnosti: a) Psychická porucha alebo choroba, ergo nepríčetnosť b) Sebaobrana, ergo nutná obrana c) Núdza d) Dočasná nepríčetnosť spôsobená intoxikáciou (s výnimkou dobrovoľnej intoxikácie). V prípade ich naplnenia ku skutku ktorý je opísaný v Štatúte ICTY alebo na inom mieste skutočne došlo, ale skutok nie je trestný. Možno hovoriť, že ide o tzv. čin inak trestný. V prípade ak ide o predstaviteľa štátu alebo povstaleckého hnutia, ktorý naplnil niektorú skutkovú podstatu zločinu podľa medzinárodného práva, nebude za určitých okolností zodpovedný. Nasledov-

Individuálna trestná zodpovednosť v zmysle Štatútu ICTY

Štatút ICTY upravuje otázky individuálne zodpovednosti v čl. 7. Štatút sa pridrižiava vyššie zmienených zásad a vyvodil voči M. Jokićovi individuálnu trestnú zodpovednosť podľa čl. 7 ods. 1 a podľa čl. 7 ods. 3 Štatútu ICTY. Podstatu čl. 7 ods. 1 je možné vymedziť ako trestnú zodpovednosť účastníka zločinu, konkrétne v tomto prípade išlo o osobu ktorá pomáhala a podporovala na spáchanie zločinu podľa čl. 2 až 5 Štatútu ICTY. V prípade čl. 7 ods. 3 ide o konštatovanie toho, že napriek tomu že zločin bol spáchaný podriadenou osobou, toto nezabavuje nadriadeného zodpovednosti,²⁴ ak vedel alebo mohol vedieť že podriadený sa chystá spáchať takéto činy a ako nadriadený neprijal nevyhnutné a primerané opatrenia na ich odvrátenie alebo na potrestanie páchatelov. Pre vyvodenie tejto veliteľskej formy zodpovednosti, tzv. „command responsibility,“ je potrebné aj to, aby tu bol prítomný vzťah nadriadený – podriadený.²⁵ M. Jokić bol zodpovedný kvôli tomu, že zločiny páchali jemu podriadené osoby, voči ktorým bol v pozícii nadriadeného – veliteľa a to preto, lebo napriek vedomiu toho, že zločin bude alebo bol spáchaný, neprijal adekvátne opatrenia na odvrátenie zločinu, alebo k potrestaniu jeho priamych páchatelov.²⁶ Forma command responsibility (niekedy aj superior responsibility), je významným prvkom medzinárodného trestného práva aj z toho dôvodu, že vo vojenskom prostredí v ktorom sa zväčša vojnové zločiny páchajú, je častokrát veľmi ťažké získať dôkaz priamej zainteresovanosti v zločine a preto slúži ako bezpečnostná poistka pri vyvodzovaní trestnej zodpovednosti voči veliteľovi, hoci chýbajú priame dôkazy a taktiež jej význam spočíva aj v tom, že je možné vyvodiť trestnú zodpovednosť voči veliteľovi ktorý síce priamo neparticipuje, ale takpovediac „odvracia zrak od páchaného zločinu a takto ho mlčky toleruje.“²⁷ Ani ignorancia nemôže zamedziť vyvodeniu zodpovednosti v prípadoch, kde je nevedomosť výsledkom nedbanlivosti pri výkone povinností.²⁸ Dá sa preto konštatovať, že zločiny podľa čl. 2 až 5 v spojení s čl. 7 ods 3 Štatútu ICTY možno spáchať tak dolôznou (intent) ako aj kulpóznou (knowledge) formou, čo podľa názoru autora je, pre vedomosť veliteľa o svojej trestnej zodpovednosti, výrazným prínosom k zachovávaní práva aj v takých mimoriadnych situáciách, akými je aj ozbrojený konflikt. Zároveň ale nejde o zodpovednosť absolútnu, ktorú by už bolo možné vnímať ako porušenie zásad spravodlivosti.

Existujú viaceré teoretické názory na povahu command responsibility, napríklad podľa názorov Norimberského tribunálu, ide o osobitný spôsob zodpovednosti za nečinnosť spojenú s postavením veliteľa, podľa iných (aké sú prítomné aj v judikatúre ICTY) ide

né podmienky musia byť naplnené kumulatívne a) Osoba bola právne povinná uposlúchnuť rozkaz alebo nariadenie vlády alebo príslušného nadriadeného b) Osoba nevedela že rozkaz alebo nariadenie je protiprávne c) Rozkaz alebo nariadenie nebolo zreteľne protiprávne.

²⁴ Podobne aj LHOTSKÝ J.: International Criminal Court. Brno: Masarykova universita v Brne, 2012, s. 35, tiež aj Prosecutor v. Jokic, Case No.: IT-01-42/1-S, 18.03.2004, para. 56.

²⁵ KACZOROWSKA, A.: Public International Law. Londýn: Old Bailey Press, 2002, s. 494.

²⁶ Prosecutor v. Jokic, Case No.: IT-01-42/1-S, 18.03.2004, para. 39.

²⁷ WERLE, G.: Principles of International Criminal Law. Hague: Asser Press, 2009, s. 187.

²⁸ VÁLEK, P.: Klíčová rozhodnutí medzinárodných trestných tribunálu ve světle medzinárodního práva. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 83.

o druh zodpovednosti sui generis a iné.²⁹ Zhoda ale panuje v tom, že command responsibility je už súčasťou medzinárodného obyčajového práva, z čoho vyplýva, že sa bude vzťahovať na všetky osoby vo vojnovom konflikte, bez ohľadu na mieru participácie štátu alebo povstaleckého hnutia (ktorého predstaviteľom je takýto veliteľ) v medzinárodnom spoločenstve a v medzinárodnom zmluvnom práve.

K jednotlivým predpokladom uplatnenia command responsibility:³⁰

- a) Vzťah nadriadený – podriadený. Tento vzťah nemusí byť len de iure, ale ide aj o nadradený vzťah de facto. Nemusí ísť výlučne o vzťah v rámci vojenskej hierarchie, ale aj o vzťah civilný.
- b) Nadriadený vedel alebo mal dôvod vedieť, že zločin sa spácha alebo bol spáchaný. Platí prezumpcia toho, že nadriadený nemal takúto vedomosť a je úlohou žalobcu predložiť jeho vedomosť dokázať.³¹
- c) Nadriadený neprijal všetky nevyhnutné a primerané opatrenia na odvrátenie zločinu alebo na potrestanie páchatela. Tento predpoklad sa musí vnímať reštriktívne a kauzálne v rámci materiálnych možností nadriadeného.

Uvedené podmienky musia byť uplatnené kumulatívne, v inom prípade nemožno hovoriť o naplnení podmienok pre uplatnenie command responsibility a preto by nebol takýto veliteľ zodpovedný za činy svojich podriadených. Ako vyplýva z rozsudku vo veci Jokić,³² M. Jokić vedel o tom, že Dubrovnik je ako súčasť UNESCO bezpochybne súčasťou svetového kultúrneho dedičstva a ako jeden z veliteľov Federálnej juhoslovanskej armády, mal vedomosť o jeho bombardovaní od ranných hodín, no nevydal žiadny rozkaz, ktorý by smeroval k zachovaniu či ochrane starej štvrte mesta Dubrovnik. Ako veliteľ neprijal po skončení bombardovania žiadne disciplinárne opatrenia vo vzťahu k svojim podriadeným a teda nikto nebol potrestaný. M. Jokić sa síce ešte toho istého dňa ospravedlnil chorvátskej strane, toto ospravedlnenie ale nemá vplyv na trestnú zodpovednosť, hoci to môže mať vplyv na posúdenie osoby M. Jokića a konkrétnu výšku sankcie.³³

Na rozdiel od zásad aplikovaných na Medzinárodnom trestnom súde,³⁴ skutočnosť že osoba konala na základe rozkazu vlády alebo nadriadeného, ho nezbačuje trestnej zodpovednosti. Môže to byť ale považované za poľahčujúcu okolnosť. Uvedené sa ale ani teoreticky nebude týkať prípadu M. Jokića, keďže tento nedostal priamy rozkaz na bombardovanie Dubrovniku, zároveň ho ale ani nevydal a jeho zodpovednosť je kulpóznej formy.

Pozornosť si zasluhuje aj konštatovanie tej skutočnosti, že postavenie osoby, či už ide o vysokého vojenského predstaviteľa, diplomata alebo hlavu štátu, nemá vplyv

²⁹ Bližšie WERLE, G.: Principles of International Criminal Law. Hague: Asser Press, 2009, s. 188.

³⁰ Vychádzajú z KACZOROWSKA, A.: Public International Law. Londýn: Old Bailey Press, 2002, s. 494-495.

³¹ Postačuje mať dôvod vedieť (knew/should have known) a nevyžaduje sa dôvodnosť vedenia za okolností v tej dobe (knew/should reasonably have known in the circumstances at the time), ako to navrhovali Spojené štáty, čím sa presadil prísnejší model tak, ako to navrhoval Medzinárodný výbor Červeného kríža, bližšie VÁLEK, P.: Klíčová rozhodnutí medzinárodných trestných tribunálov ve světle medzinárodného práva. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 80.

³² Prosecutor v. Jokić, Case No.: IT-01-42/1-S, 18.03.2004, para. 23.

³³ Bližšie pozri bod 3.3.

³⁴ Bližšie pozri cit. 23.

na trestnoprávnu zodpovednosť a jeho prípadné výsady a imunity nie sú (ako to vyplýva z čl. 7 Štatútu ICTY) pred ICTY rešpektované a predstaviteľ štátu alebo iná osoba, ktorá inak pozíva výsady a imunity podľa medzinárodného práva, môže byť predvedená pred tribunál a odsúdená.

Sankcie v zmysle Štatútu ICTY

V zmysle čl. 24 Štatútu ICTY jediným možným trestom, ktorý môže ICTY uložiť páchateľovi zločinu podľa medzinárodného práva, je trest odňatia slobody. Pri určovaní konkrétnej výšky trestu, sa ICTY riadi okrem hodnotenia závažnosti skutku a posudzovania váhy poľahčujúcich a priťažujúcich okolností riadi aj pravidlami pre určovanie dĺžky trestov súdov v bývalej Juhoslávii,³⁵ teda v zmysle Juhoslovanského trestného zákona. Súčasne môže nariadiť vrátenie predmetov získaných kriminálnou činnosťou ich oprávneným vlastníkom. Trest odňatia slobody sa vykonáva v niektorom zo štátov, uvedených v zozname štátov ochotných prijímať odsúdených k výkonu trestu.³⁶ Účelom ubženeného trestu je:³⁷

- a) Odplata (retribution), trest vyjadruje opovrhnutie činu a osoby páchateľa spoločnosťou a trest by mal byť primeraný závažnosti činu. Len takýto trest môže znížiť hnev a pocit nespravodlivosti spôsobený spáchaním zločinu.
- b) Ochrana pro futuro (deterrence), a to jednak v rovine individuálnej (pôsobenie na páchateľa) ako aj v rovine generálnej (pôsobenie aj na ostatných).³⁸ Vzhľadom na charakter prípadu, nebol ICTY toho názoru, žeby M. Jokić opätovne spáchal podobný zločin a zároveň konštatoval, že by bolo nespravodlivé uložiť vysoký trest len kvôli tomu, aby sa odstrašili potencionálni páchatelia. Preto táto funkcia trestu nezohrala pri rozhodovaní o konkrétnej výške sankcie v prípade Jokić významnú úlohu.
- c) Náprava (rehabilitation), spočíva aj v tom, že trest bude predstavovať impulz k tomu, aby páchateľ reflektoval protiprávnosť svojich činov, škodu a utrpenie ktoré spôsobil ostatným. Toto je spojené v zásade aj s procesom reintegrácie odsúdeného do spoločnosti. Tým, že sa M. Jokić priznal, urobil podľa názoru ICTY významný krok k uvedomeniu si týchto skutočností a teda je vysoká šanca nápravy páchateľa, čo taktiež zohralo svoju úlohu pri ukladaní trestu.

Na určenie výšky trestu majú vplyv aj poľahčujúce a priťažujúce okolnosti. Účelom tejto časti príspevku nie je analýza všetkých okolností ktoré môžu mať vplyv na výšku uloženého trestu, ale len tie, ktoré boli aj analyzované v prípade M. Jokića. Išlo o nasledovné priťažujúce okolnosti:³⁹

- a) Nadradené postavenie (leadership position), o čo v prípade M. Jokića ako admirála bez pochyb išlo.
- b) Zraniteľnosť obetí (vulnerability of the victims), spáchanie násilných činov proti zraniteľným, bezbranným osobám alebo tým, ktorí sú v pozícii podriadenosti. Ide

³⁵ Prosecutor v. Jokic, Case No.: IT-01-42/1-S, 18.03.2004, para. 38.

³⁶ ŠTURMA, P.: Medzinárodní trestní soud a stíhání zločinu podle medzinárodního práva. Praha: Universita Karlova v Praze, 2002, s. 82.

³⁷ Vychádzajúc z Prosecutor v. Jokic, Case No.: IT-01-42/1-S, 18.03.2004, para. 30-36.

³⁸ Bližšie napr. BALÁŽ, P.: Trestné právo hmotné. Bratislava: Iura Edition, 2001, s. 144.

³⁹ Prosecutor v. Jokic, Case No.: IT-01-42/1-S, 18.03.2004, para. 59-68.

o osoby zraniteľné, neozbrojené a ktoré sa nemôžu brániť proti útoku, túto osobitnú ochranu požívajú osoby nasledovných kategórií: deti, hospitalizovaní, zdravotne postihnutí, ľudia vysokého veku. Osoby ktoré nie sú tzv. zraniteľnou osobou, nie sú osobitne chránené a ochranu im poskytuje samotná existencia skutkovej podstaty zločinu podľa medzinárodného práva. Útok na Dubrovnik nebol zameraný proti tejto kategórii osôb a ICTY neakceptoval názor obžaloby zahrnúť aj túto pritažujúcu okolnosť.

- c) Osobitné postavenie starého mesta Dubrovníka (special status of the old town of Dubrovnik), M. Jokić si bol vedomý toho, že staré mesto Dubrovníka požíva osobitnú ochranu a ako taká má byť demilitarizované. ICTY sa ale obdobne ako v predchádzajúcom prípade nestotožnil s názorom obžaloby a neakceptoval túto pritažujúcu okolnosť a to napriek tomu, že obhajoba nemala námietky. Podľa názoru ICTY je skutočnosť, že ide o oblasť zapísanú v UNESCO chránená už v skutkovej podstate zločinu podľa čl. 3 písm. d) Štatútu a nemá byť preto braná ako pritažujúca okolnosť.

Poľahčujúce okolnosti:⁴⁰

- a) Dobrovoľné dostavenie sa pred ICTY (voluntary surrender of the accused).
- b) Lútosť (remorse), v rozoberanom prípade išlo o tú skutočnosť, že toho istého dňa v ktorom došlo k bombardovaniu Dubrovníka sa M. Jokić rádiogramom kontaktoval s chorvátskou stranou a vyjadril jej svoje úprimné poľutovanie nad udalstami toho dňa. Pri zisťovaní prítomnosti tejto okolnosti, môžu pomôcť aj výpovede osôb. Príkladom môže byť výpoveď ministra, ktorý pomohol vykresliť charakter M. Jokića,⁴¹ čím mohol ICTY lepšie posúdiť, či svoje ospravedlnenie myslel skutočne úprimne a vážne. Okrem toho, M. Jokić sa po vojne zapojil do pragmatických politických aktivít s úmyslom dosiahnutia mierového riešenia konfliktu. Z uvedeného sa dá vyvodiť záver, že vplyv na túto poľahčujúcu okolnosť nemusí mať len bezprostredné konanie po čine a charakteristika osobnosti páchatel'a, ale aj konanie ktoré je časovo vzdialenejšie a nie je priamo spojené so skutkom.
- c) Priznanie sa (guilty plea), táto okolnosť, okrem toho že predstavuje príklad pre ostatných páchatel'ov, demonštruje česťnosť, zodpovednosť, snahu po objasnení pravdy zo strany obžalovaného, napomáha aj rýchlosti a hospodárnosti konania ako aj celej činnosti ICTY.
- d) Spolupráca s obžalobou (cooperation with prosecution).
- e) Osobné okolnosti (personal circumstances), medzi ktoré môže patriť napríklad dobré správanie vo väzbe (UN Detention Unit), dodržanie podmienok probačného dohľadu počas podmieneného prepustenia z väzby, rodinná situácia, charakter či vysoký vek. ICTY ale pripisuje tejto poľahčujúcej okolnosti v zásade len limitovanú váhu z dôvodu, že takéto okolnosti zdieľa väčšina obžalovaných.

Za predmetné činy hrozil v zmysle Juhoslovanského trestného zákona trest odňatia slobody vo výške 5-15 rokov, alebo trest smrti alebo 20 rokov ako náhrada za trest

⁴⁰ Prosecutor v. Jokić, Case No.: IT-01-42/1-S, 18.03.2004, para. 69-103.

⁴¹ Minister Rudolf opísal M. Jokića ako „ochotného, úprimného a prirodzeného vyjednávača (negotiator)“.

smrti. Trest smrti prirodzene v konaní pred ICTY nehrozil, napriek juhoslovanskej právnej úprave, pretože Štatút ICTY neumožňuje uložiť iný trest, ako trest odňatia slobody. M. Jokić bol odsúdený na sedem rokov trestu odňatia slobody, pričom do výkonu trestu sa započítalo 116 dní výkonu väzby.

Záver

Za najvýznamnejší prvok individuálnej trestnej zodpovednosti za zločiny podľa medzinárodného práva považuje autor inštitút tzv. command responsibility a to z toho dôvodu, že objektívne povedané, najväčší vplyv na priebeh vojnového konfliktu majú najčastejšie práve dôstojníci, generalita a civilní funkcionári, aj keď ich spojenie s konkrétnymi činmi by mohlo byť bez existencie tohto inštitútu často neľahké. Vďaka tejto koncepcii trestnej zodpovednosti a vďaka zavedeniu tradície ad hoc medzinárodných trestných tribunálov vyústenej do vzniku ICC, sa stížanie zločinov podľa medzinárodného práva presunulo z teórie do praktickej roviny, čo vedie k zvýšeniu preventívnej funkcie medzinárodného trestného práva, čím sa zabezpečuje lepšia ochrana kultúrneho dedičstva pre ďalšie generácie. Veľkým prínosom ICTY, ktorý nebol rozobratý v tomto príspevku, je aj obmedzovanie tzv. war nexus čo vyúsťuje v rozširovanie ochrany (nielen) kultúrneho dedičstva aj v časoch mieru.⁴²

Analyzovaná problematika ochrany kultúrneho dedičstva medzinárodným spoločenstvom prostredníctvom individuálnej trestnej zodpovednosti určite nie je uzatvorenou kapitolou vývoja medzinárodného práva. Ostávajú otvorené otázky zavedenia adhézneho konania do Štatútov prípadných ďalších ad hoc tribunálov, keďže v súčasnosti ICTY nemá možnosť uložiť odsúdenému povinnosť nahradiť škodu. Existencia takéhoto inštitútu by mohla pomôcť obetiam zločinov a v konečnom dôsledku vďaka náhrade škody k rýchlejšej obnove kultúrneho dedičstva. V súčasnosti je obeť odkázaná len na vnútroštátne prostriedky nápravy. I keď je prirodzene prinajmenšom otázne, do akej miery by predmetné reálne pomohlo, vzhľadom na komparáciu možností jednotlivca (páchatela) a výšku škody spôsobenú poškodením svetového kultúrneho dedičstva. Autor napriek tomu zastáva názor, podľa ktorého by adhézne konanie aj v konaní pred medzinárodným súdom mohlo pomôcť aspoň z časti a v prípade menších škôd aj v plnej miere. Ďalej vyvstáva aj otázka súkromnej bezpečnosti a súkromných vojenských síl, ktorá bola iba relatívne nedávno (2008) upravená dokumentom z Montreaux. Ako aj iné otázky, na ktorých definitívne a uspokojivé riešenie sa ešte iba čaká.

Otázky ochrany kultúrneho dedičstva sú aktuálne nielen vzhľadom na analyzovaný prípad Dubrovníka a mnohé iné prípady ničenia kultúrneho dedičstva v našej dávnej a menej vzdialenej minulosti, ale aj napríklad vzhľadom na nedávne udalosti v Sýrii a Iraku. Je potrebné zdôrazniť, že hlavnú úlohu na ochrane kultúrneho dedičstva musí niesť vždy štát. Záseh medzinárodného spoločenstva a jurisdikcie jeho súdnych orgánov je už zásahom ex post. Tento preto nemôže napraviť stratu, ktorá ľudstvu už bola spôsobená stratou časti jeho kultúrneho dedičstva. Práve štáty sú tie subjekty, ktoré sú jednotlivcom najbližšie, ktoré ich môžu najrýchlejšie potrestať, najúčinnnejšie

⁴² Bližšie VRDOLJAK, A. F.: International destruction of cultural heritage and international law. In: KUFA, K.: Multiculturalism and international law. Thessaloniki: Sakkoulas Publications, 2007, s. 386.

odstrašiť od takéhoto konania alebo operatívne zasiahnuť skôr, než je spáchaná nenapraviteľná škoda na dedičstve celého ľudstva.

**Ochrana kultúrneho dedičstva nástrojmi regionálneho medzinárodného práva
a
práva Európskej únie**

1 Rámcový dohovor o ochrane národnostných menšín: Regionálny mechanizmus ochrany kultúrnych menšín

Richard Tkáč

Úvod

Európsky kontinent bol už od obdobia vzniku starovekých mestských štátov miestom, kde dochádzalo k stretu veľkých civilizácií, etnických a náboženských kultúr, viac ako kdekol'vek inde vo svete. Či už to bolo v dôsledku obchodných, vojenských či dobyvačných záujmov, dá sa povedať, že okrem negatívnych javov ako pustošenie majetku, ľudské utrpenie v časoch nespočetných vojen či epidémií ktoré zasiahli Európu, mali tieto strety aj veľa pozitívnych stránok. Miešaním kultúry nie len „domácich“ (Slovanov, Germánov, Frankov, Keltov atď.) ale aj kultúr Blízkeho východu a v konečnom dôsledku aj Ďalekého východu (Hodvábna cesta), vznikol jedinečný mix, z ktorého Európa čerpala počas dlhých storočí svojho vývinu. Rozvoj odborov ako medicína, staviteľstvo, filozofia, literatúra, matematika, astronómia, umenie a pod., katapultovali Európu na prvé miesto vyspelosti vtedajšieho známeho sveta. Niet pochýb, že aj vďaka tomuto prvotnému nakopnutiu a paradoxne, vojnové mašinerie sa vo Veľkej Británii položili prvé základy fenoménu, ktorý poznáme pod názvom Priemyselná revolúcia (Industrializácia), ktorá sa ďalej šírila Európou až do celého sveta. Tento jav dopomohol zaistiť Európe miesto na výslni až do dnešných dní. Preto niet pochýb, že v Európe majú menšiny svoje pevné a nezastupiteľné miesto, či už národnostné alebo etnické alebo akéhokol'vek iného druhu pôvodu. S tým je samozrejme spätá aj ich úprava z hľadiska práva, právnej ochrany kultúrneho dedičstva týchto menšín, ktorá je v súčasnej dobe viac než potrebná. Musí sa totiž vysporiadať či už s väčšími alebo menšími snahami o asimiláciu zo strany majoritnej spoločnosti v tom-ktorom štáte. Toto je jav, ktorý sociológovia pozorujú a dokumentujú už dlhú dobu, avšak v posledných rokoch vidieť zlepšenie tohto stavu, hlavne na poli ochrany jazyka národnostných menšín – pre menšiny priateľská právna úprava jeho používania na verejnosti, vysielanie v telekomunikačných médiách a pod.

V príspevku si najprv zadefinujeme pojem národnostná menšina, taktiež Rámcový dohovor o ochrane národnostných menšín, následne rozoberieme menšiny v Európskych krajinách (príklady) a v skratke problematiku migrantov. Na Slovensku rozoberieme národnostné menšiny s prihliadnutím na dve najpočetnejšie menšiny: maďarskú a rómsku – ich právnu ochranu a štátne orgány venujúce sa tejto problematike.

1.1 Pojem národnostná menšina

Pokiaľ ide o definíciu „národnostnej menšiny“, je možné sa stretnúť s nespočetným množstvom príkladov a názorov. Svoj pohľad na danú problematiku má viacero odborníkov vo svojej oblasti, ktorí sú si svojimi definíciami viac či menej podobní (Francesco Capotorti, Jules Deschenes, Absjorn Eide, Stanislav Chernichenko...)¹. V praxi je však často používaná práve definícia Francesca Capotortiho, zvláštneho

¹ Dostupné online: <http://www.oppenheimer.mcgill.ca>.

spolupracovníka Subkomisie pre prevenciu diskriminácie a ochranu menšín pri Komisii za ľudské práva OSN z roku 1977. Podľa jeho definície, menšina disponuje týmito znakmi²:

- 1) skupina početne slabšia než zbytok obyvateľstva štátu,
- 2) nachádzajúca sa v nedominantnom postavení,
- 3) majú etnické, náboženské alebo jazykové rysy, ktorými sa odlišujú od zbytku obyvateľstva,
- 4) vykazujú, aj keď iba implicitne, zmysel pre spolupatričnosť zameraný na uchovanie svojej kultúry, tradícií, náboženstva alebo jazyka.

Vyššie spomenuté znaky sú však iba demonštratívny výpočetom znakov, ktorými by mala tá-ktorá menšina disponovať. Snaha o akúsi ideálnu definíciu je však v súčasnosti nemožná. Nielen preto, že rôzne jazyky môžu nazývať rozdielne fenomény rovnakým pojmom a naopak. Je potrebné počítať aj s najrôznejšími špecifikáciami v rámci menšín aj štátov, na ktorých území sa nachádzajú.

Na porovnanie anglické slovo „nationality“ označuje v prvom rade štátnu príslušnosť, nie príslušnosť etnickú. Taktiež má slovo „nation“ častokrát silnejší politický význam, než etnický. Napríklad Škóti sa môžu deklarovat' ako „nation“, ich slovenské označenie za národ je však sporné. V odbornej literatúre tak dnes býva termín „národnostná menšina“ nahradzovaný pojmami „etnikum“ alebo „etnická skupina“.³

Tým z definície tej-ktorej menšiny vypadáva rozmer príslušnosti k danej krajine, kde sa ako menšina nachádzajú a môže sa na nich hľadieť a posudzovať ich, podľa odlišností im charakteristické (kultúra, tradície, jazyk, náboženstvo a pod.).

1.2 Rámcový dohovor o ochrane národnostných menšín

Rámcový dohovor je prvým všeobecne právne záväzným multilaterálnym dokumentom venovaným ochrane národnostných menšín. V súčasnej dobe je považovaný za najobsiahlejší medzinárodný štandard právnej úpravy v oblasti ochrany národnostných menšín. Za zmienku tiež stojí fakt, že aj napriek tomu, že dokument pochádza z dielne Rady Európy, môže k nemu pristúpiť aj nečlenský štát Rady Európy. Touto rozšírenou pôsobnosťou sa dokument stáva ľahko dostupným nástrojom na ochranu práv národnostných menšín. Zaujímavosťou dohovoru je jeho pojmové vymedzenie z hľadiska predmetu ochrany. Aj napriek tomu, že dohovor primárne chráni práva národnostných menšín, vzhľadom na nemožnosť jednoznačne definovať pojem národnostná menšina, zaužíval sa extenzívny výklad tohto pojmu (ani samotný Dohovor neobsahuje definíciu pojmu národnostná menšina). Tým sa utvára priestor pre zaväzujúce štáty, k možnosti vlastného „vnímania“ tohto pojmu, keďže menšinová problematika je v tom-ktorom štáte výrazne odlišná. Dohovor svojim koncipovaním - absenciou striktné daných práv menšinám, dáva namiesto toho priestor všeobecným princípom a zásadám. Tieto princípy a zásady je podľa autorov Dohovoru potrebné realizovať na národnej úrovni, prostredníctvom implementácie do národnej legisla-

² ŠATAVA, L.: Jazyk a identita etnických menšín, možnosti zachovania a revitalizace, 2009, ISBN:978-80-86429-83-0, s. 32.

³ ŠATAVA, L.: Jazyk a identita etnických menšín, možnosti zachovania a revitalizace, 2009, ISBN:978-80-86429-83-0, s. 32.

tívy a politiky orgánov štátnej moci vo vzťahu k menšinám. Pretože len samotné štáty vedia účinne aplikovať znenie Dohovoru na ich vlastné pomery a s tým spojené úpravy legislatív.⁴

1.3 Stručná história vzniku

Problematika postavenia národnostných menšín prebúdza záujem Rady Európy už od jej samotného vzniku v roku 1949. Trvalo však dlhé obdobie, kým sa uskutočnil rozhodujúci krok hláv a vlád členských štátov Rady Európy, ktoré sa stretli vo Viedni na summite 8. a 9. októbra 1993. Tam sa dohodlo, že národnostné menšiny, ktoré vytvorila pohnutá európska história, treba chrániť a rešpektovať ako príspevok k mieru a stabilite. Dohoda znela v tom zmysle, že vstúpia do právnych záväzkov vzhľadom na ochranu národnostných menšín. Príloha II k Viedenskej deklarácii inštruovala Výbor ministrov hlavne vo veci a síce s minimálnym odkladom navrhnúť Rámcový dohovor špecifikujúci zásady, k rešpektovaniu ktorých sa zaväzujú zmluvné štáty, aby sa zabezpečila ochrana národnostných menšín. Následne bol Výborom ministrov ustanovený ad hoc Výbor na ochranu národnostných menšín, ktorý za spolupráce Riadiaceho výboru pre ľudské práva, Rady pre kultúrnu spoluprácu, Riadiaceho výboru pre masmédiá a Európskej komisie pre demokraciu prostredníctvom práva, po niekoľko mesačnej práci predstavila predbežnú správu Výboru ministrov, ktorý s ňou vyslovil spokojnosť. Následne Výbor ministrov navrhol istý počet ustanovení Rámcového dohovoru vyžadujúci politické rozhodnutie ako aj také, ktoré sa týkali monitorovania realizácie. Na svojom stretnutí od 10. do 14. októbra 1994 sa Výbor pre ochranu národnostných menšín rozhodol predložiť finálny návrh Rámcového dohovoru Výboru ministrov, ktorý prijal jeho text na ministerskom zasadnutí 10. novembra 1994. Na podpis bol členským štátom Rady Európy predložený dňa 1. februára 1995. Ešte v tom istom roku ho podpísala a ratifikovala Slovenská republika.⁵

1.4 Štruktúra rámcového dohovoru

Okrem Preambuly v úvode Dohovoru, dokument sa skladá z operatívnej časti, ktorá sa skladá z piatich dielov:

- oddiel I: vymedzuje ustanovenia, ktoré slúžia na lepšie pochopenie ostatných ustanovení Dohovoru,
- oddiel II: vymedzuje špecifické princípy,
- oddiel III: ustanovenia týkajúce sa interpretácie a aplikácie Dohovoru,
- oddiel IV: ustanovenia o monitorovaní realizácie Dohovoru,
- oddiel V: záverečné klauzuly

Členské štáty sa taktiež zaviazali k dodržiavaniu nasledujúcich ideí, ako napríklad:⁶
– podporovať kultúru a identitu národnostných menšín

⁴ Dostupné online: <http://old.culture.gov.sk/zahranicne-styky/zmluvna-zakladna/rada-euro-py/vykladova-sprava>.

⁵ Dostupné online: <http://old.culture.gov.sk/zahranicne-styky/zmluvna-zakladna/rada-euro-py/vykladova-sprava>.

⁶ Dostupné online: <http://www.ohchr.org>.

- zachovávať stav tolerancie, rešpektu a pochopenia medzi ľuďmi žijúcimi na danom území
- spoznávať kultúru, jazyk, históriu, náboženstvo minority, ako aj majority
- oficiálne uznávať mená a priezviská v jazyku menšiny
- a iné

1.5 Monitorovanie plnenia záväzkov z Dohovoru

Štátom, ktoré ratifikovali Dohovor sa ukladá za povinnosť vydávať posudok v danej veci každých 5 rokov alebo kedykoľvek o neho zažiada Výbor ministrov. Tieto posudky sú verejne dostupné na webovej stránke Rady Európy.⁷

1.6 Národnostné menšiny v krajinách Európskej únie

1.6.1 Baskovia

Španielske kráľovstvo už od nepamäti patrilo ku krajinám s veľkým počtom národnostných menšín. Niektoré z nich dokonca neváhali riešiť presadzovanie si svojich práv v rámci majoritnej spoločnosti silovým spôsobom (baskická teroristická organizácia ETA). V posledných rokoch vládne v regióne pokojná situácia, ku ktorej nepochybne prospelo aj udelenie štatútu autonómnej provincie v roku 1979. Práve tento rok sa dá považovať za zlomový, predovšetkým v ochrane jedinečného jazyka (baskičtina) a kultúry Baskov, ktoré sa po vzniku autonómnej provincie začali rozvíjať. Ako úradný jazyk sa v provincii používa baskičtina a až druhý je španielčina. K uchovaniu a rozvíjaniu baskickej kultúry taktiež prispelo hnutie Ez Dok Amairu, ktoré sa venovalo oživeniu zakázanej baskickej literatúry.⁸

1.6.2 Škóti

Nakoľko Škótov nemožno vyslovene pokladať za národnostnú menšinu, aj oni sa môžu pýšiť, žiaľ, už skoro vyhynutým avšak na poslednú chvíľu podchyteným jazykom Gaelic. Tento starý keltský jazyk je používaný Škótmami predovšetkým v oblastiach Škótskej vysočiny. Jeho postupná asimilácia je v súčasnosti dôsledkom toho, že ním hovorí už len okolo 80 000 ľudí. Zlom nastal približne v 70. rokoch, kedy sa jazyk Gaelic začal vyučovať na školách a teda tým ho rozvíjať a zachovávať. Tak isto sa v tomto jazyku začali vydávať miestne noviny.

Toto je len pár príkladov na ilustráciu toho, že kultúrne dedičstvo a povedomie národnostných menšín má v tomto globalizovanom svete stále svoje silné postavenie a čo je najdôležitejšie, uvedomuje si to aj majoritné obyvateľstvo a taktiež sa podieľa na snahe ho chrániť.

Tak, ako už bolo spomínané v úvode, menšiny sú neoddeliteľnou súčasťou histórie vývinu Európskeho kontinentu. Či už to bolo prvotným miešaním obyvateľstva pri osídľovaní kontinentu, alebo pohnutými vojnovými časmi, kedy sa obyvateľstvo

⁷ Dostupné online: <http://www.ohchr.org>.

⁸ Dostupné online: <http://www.euskomedia.org>.

iného štátu miešalo s domácim (sudetskí Nemci). Práve, pre Európu príznačne časté, vojnové konflikty spôsobili to, že sa na jej území nachádza veľký počet roztrúsených obyvateľov iných (národných) štátov. Toto samozrejme nie je jediný dôvod, okrem iných aj dôvody štátoprávne (Škóti, tzv. Gaelovia, ktorí kedysi tvorili samostatný štát nezávislý od Anglicka). Osobitným prvkom je Rómska menšina, ktorá nedisponuje ani nikdy nedisponovala vlastným štátnym útvarom, pre ktorú bol práve charakteristický kočovný spôsob života.

Avšak v súčasnosti sa začal vynárať jav, s ktorým má majoritná spoločnosť v niektorých Európskych štátoch problém sa stotožniť. Ide o otázku prisťahovalectva primárne z krajín, kde sa vyznáva prevažne moslimské náboženstvo. Aplikácia dohovoru na tieto menšiny je sporná, nejasná a nejednotná, avšak podľa nášho názoru spĺňajú základné znaky definície národnostná menšina, preto sa o nej v krátkosti zmienime. V súčasnosti v krajinách ako Nemecko, Francúzsko, Švajčiarsko, Nórsko sa dá pozorovať permanentné malé medzikultúrne napätie, ktoré z času na čas prerastie do väčšej či menšej kauzy. Všetko to je spôsobené prílišnou rozdielnosťou kultúr a malou snahou o pochopenie kultúry a zvykov druhej strany. To má za následok zvýšený nacionalizmus zo strany národných štátov a na druhej strane radikalizáciu prisťahovalcov. Mnoho expertov na tieto prisťahovalecké menšiny vidí dôvod v ich radikalizácii ich nedostatočnú integráciu do spoločnosti, kde sa potom cítia vydedene a tak si k danému štátu nevedia vytvoriť pozitívny citový vzťah. Podľa nás, by stálo za zváženie zavedenie nového pojmu v medzinárodnom práve a to pojem „neautochtónna menšina“, ktorý by pod seba subsumoval prisťahovalecké menšiny a upravoval ich práva a povinnosti. Niekedy sú totižto nejasné a sporné práva a povinnosti prisťahovaleckých menšín, ktoré majú štátne občianstvo dotyčného štátu a teda sú ich plnoprávnymi štátnymi občanmi. A to často len s minimálnou integráciou do spoločnosti (napr. nutnosť ovládať úradný jazyk štátu). Je totižto nutné v budúcnosti predchádzať takým požiadavkám, ako napríklad požiadavka predstaviteľov moslimskej menšiny vo Švajčiarsku o zmenu štátnej vlajky (kauza týkajúca sa odstránenia bieleho kríža) z dôvodu údajného porušenia práv nekresťanských komunit. Pri súčasnom zložení obyvateľstva Európy (Vo Švajčiarsku okolo 400 000 moslimov⁹), kde tieto menšiny tvoria nezanedbateľný počet obyvateľov, majú nepochybne v čo najširšej miere práva na sebarealizáciu a uchovávanie vlastných zvykov a kultúr, avšak pri rešpektovaní kultúry domáceho štátu.

1.7 Národnostné menšiny na Slovensku

Na území Slovenskej republiky už od nepamäti nachádzalo svoj domov veľký počet národnostných menšín. Podľa posledného sčítania obyvateľstva v roku 2011, príslušníci národnostných menšín tvoria cca 11% z celkového počtu obyvateľov Slovenska¹⁰. Najviac zastúpené sú maďarská (458 467 obyv.) a rómska (105 738 obyv.).

⁹ KERN, S.: Switzerland: Multicultural Paradise?, In: Gatestone Institute - International Policy Council, May 21 2013, dostupné online: <http://www.gatestoneinstitute.org/3721/switzerland-multicultural>.

¹⁰ Dostupné online: <http://slovak.statistics.sk>.

Čo sa týka ochrany kultúry národnostných menšín, jedným z orgánov je Úrad splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny (poradný orgán vlády) a plní úlohy v oblasti zachovania, rozvoja a podpory práv príslušníkov národnostných menšín a realizuje systémové opatrenia na zlepšenie postavenia národnostných menšín¹¹. Na jazykovom poli sa presadil najmä zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín. Ten okrem iného upravuje:

- používanie jazyka menšiny v úradnom styku
- označenia v jazyku menšiny (názvy obcí, budov orgánov verejnej správy, rozhodnutiach vydaných v jazyku menšiny, ak je takéto označenie uvedené v nariadení vlády podľa § 2 ods. 2)
- informovanie verejnosti v jazyku menšiny

Národnostným menšinám tiež vyšla v ústrety novela Zákona o štátnom jazyku z roku 2011, kde jednou zo zmien bolo zrušenie požiadavky na úplný preklad textu do úradného jazyka na príležitostných kultúrnych tlačovinách vydávaných v jazykoch národnostných menšín. Po novom stačí, ak sa v tlačovinách slúžiacich na kultúrne účely uvedú v slovenčine iba základné údaje.

Avšak základným nástrojom podpory zachovania a rozvíjania kultúry, jazyka, tradícií a kultúrneho dedičstva príslušníkov národnostných menšín, ako aj podpory ducha tolerancie a medzikultúrneho dialógu medzi osobami žijúcimi na území Slovenskej republiky bez ohľadu na ich etnickú, kultúrnu, jazykovú alebo náboženskú identitu je dotačný program Kultúra národnostných menšín. Z dotačného programu Kultúra národnostných menšín majú menšiny právo žiadať finančné prostriedky, ktorých odborné posúdenie a výšku určuje ad hoc komisia.¹²

Plánované prerozdelenie dotácií maďarskej a rómskej menšine na rok 2013:¹³

Menšina	Plánované prerozdelenie fin. prostriedkov v eurách
maďarská	2 600 000
rómska	588 000

¹¹ Webová stránka splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny, dostupné online: <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk>.

¹² Štvrtá správa o implementácii Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín, z 28.01.2014, 14 ACFC/SR/IV(2014)001.

¹³ Štvrtá správa o implementácii Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín, z 28.01.2014, 14 ACFC/SR/IV(2014)001.

V porovnaní s ostatnými rokmi (2011, 2012) má výška sumy dotácií narastajúci charakter, čo je nepochybne znakom stále vyššieho záujmu o zachovávanie kultúry národnostných menšín.

V rámci dotácií poskytuje Ministerstvo kultúry SR financie aj na podporu vydávania umeleckej prekladovej literatúry, vrátane prekladov do jazykov národnostných menšín. Napríklad v roku 2012 a 2013 bolo podporené vydanie diel v maďarskom a ukrajinskom jazyku. S podporou Literárneho informačného centra vyšlo v posledných rokoch v maďarskom jazyku 25 knižných publikácií a 8 knižných publikácií v ukrajinskom jazyku. Kultúra národnostných menšín je tiež rozvíjaná prostredníctvom špecializovaných múzeí v rámci Slovenského národného múzea. Napríklad Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku alebo Múzeum kultúry Rómov na Slovensku. Rozvoj kultúry rómskej menšiny podporuje aj Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity. Ide hlavne o zvyšovanie informovanosti o rómskej kultúre, histórii, jazyku a štandardizácii rómskeho jazyka, projekty zamerané na zvyšovanie záujmu rómskej komunity o prezentáciu svojich tradícií, zvykov a kultúrnych hodnôt.¹⁴

Čo sa týka zahraničnej participácie na ochrane kultúry Rómov, za zmienku tiež stojí kultúrna akcia „Noc mládeže“ v nemeckom meste Brémy ktorá sa koná na radnici mesta raz ročne a jednou z tém uplynulých rokov bola aj téma „ Stretnutie so Sinti a Rómami“. Akcia pomáha rozvíjať medzikultúrny dialóg.

Záver

„Každá kultúra sa rozvíja vďaka vzájomným výmenám s inými kultúrami. Musí však klásť určitý odpor, inak by nemala nič špecifického, čo by mohla ponúknuť.“¹⁵

Slová francúzskeho etnológa, antropológa a sociológa Clauda Léviho-Straussa.

Ako už bolo spomenuté, národnostné (a iné) menšiny a ich kultúrne bohatstvo sú neoddeliteľnou súčasťou terajšieho Európskeho kontinentu, v takej miere ako to bolo v minulosti. Samotná kultúra v sebe skrýva obrovské bohatstvo, vypilované stáročiami a stáročiami vývinu, ktorého násilná asimilácia alebo ignorácia ochrany počas tak krátkeho obdobia, akým sú ľudské životy súčasnej generácie, by bola barbarstvom. A ako už bolo naznačené slovami Léviho-Straussa, každá kultúra, či už v rámci štátu väčšinová alebo menšinová, musí byť otvorená dnešnému multikultúrnemu svetu, lebo to je tým hnacím motorom jej ďalšieho rozvoja. A do istej miery je správna a dokonca žiadaná istá „tvrdohlavosť“ a lipnutie na svojich zvykoch a tradíciách v záujme ich zachovávaní.

Avšak, netreba zabúdať na práva majoritného obyvateľstva, ktoré má prinajmenšom morálne právo žiadať od menšiny plnú a bezvýhradnú integráciu do majoritnej spoločnosti. A takisto menšine prináleží prinajmenšom morálna povinnosť toto právo akceptovať a podriaďiť sa mu.

¹⁴ Štvrtá správa o implementácii Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín, z 28.01.2014, 14 ACFC/SR/IV(2014)001.

¹⁵ ŠATAVA, L.: Jazyk a identita etnických menšín, možnosti zachováni a revitalizace, 2009, ISBN:978-80-86429-83-0, s. 55.

2 Návrh Americkej deklarácie práv pôvodných obyvateľov (American declaration on the Rights of Indigenous Peoples): Možný prínos k regionálnej ochrane kultúrneho dedičstva pôvodných obyvateľov?

Daša Horková

Úvod

Kto sú to pôvodní "americkí" obyvatelia? A ako môže ochrana ich práv prispieť k ochrane samotného kultúrneho dedičstva? Amerika je spravidla vnímaná ako multikultúrna krajina, kde sa každému občanovi, cudzincovi, ba aj turistovi - jednoducho každej ľudskej bytosti priznávajú rozsiahle práva a slobody a neobmedzené možnosti. Majú ich však aj tí, ktorí tu boli ako prví? Ak aj odpoveď bude pozitívna, sú tieto práva priznané v takom rozsahu a v takej miere, aby dostatočne ochránili kultúrne dedičstvo týchto obyvateľov? Možno pre ochranu urobiť viac? Toto je len pár, možno práve tých kľúčových otázok, ktoré predstavujú už pri prvom prečítaní veľkú neznámu. Tento príspevok nemá za cieľ jednoznačne a vyčerpávajúco odpovedať na načrtnuté otázky ale skôr čitateľovi problematiku pôvodných obyvateľov predstaviť, priblížiť a prepojiť ju s problematikou ochrany kultúrneho dedičstva, ktorá je výzvou pre súčasné aj budúce generácie obyvateľov tejto planéty. Hneď v úvode príspevku považujem za potrebné objasniť terminológiu v ňom používanú. Pokiaľ ide o preklad termínu "indigenous peoples" za najvhodnejšie z hľadiska slovenského jazyka považujem slovné spojenie pôvodní obyvatelia, či pôvodné obyvateľstvo. Nevylučujem však, že v texte sa vyskytnú aj jeho synonymá, napríklad pojem domorodí obyvatelia.

2.1 OSN, UNESCO a kultúrne dedičstvo

UNESCO je jediná samostatná medzinárodná organizácia patriaca pod systém OSN, ktorá má mandát na rozvoj kultúrneho a intelektuálneho potenciálu svetového spoločenstva, kultúry, vedy a vzdelávania. Táto medzinárodná organizácia sa opiera o sieť národných komisií v členských štátoch a vo svete si vyslúžila uznanie za svoje rôznorodé aktivity, ktoré boli a naďalej sú v mnohých smeroch a oblastiach neobjímajú sa povedať priam priekopnícke. Medzi jej hlavné priority, popri vzdelaní pre všetkých, starostlivosti o vodné zdroje a ich ekosystémy, etike v technológiách a prístupe k informáciám ako jednému z nástrojov slobody prejavu, patrí práve podpora kultúrnej rozmanitosti s dôrazom na hmotné a nehmotné dedičstvo.

Na to, aby UNESCO mohlo zabezpečiť zachovanie kultúrnej rozmanitosti, neživej i živej kultúry, a v neposlednom rade tvorivosti a medzikultúrneho dialógu využíva tzv. sedem medzinárodnoprávných nástrojov. Pod týmito nástrojmi treba rozumieť jednotlivé dohovory, ktoré boli prijaté Generálnou konferenciou UNESCO, upravujúce parciálne otázky v tejto oblasti.

Ako prvý z týchto nástrojov prijala Generálna konferencia dňa 16. novembra 1972 Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva. Tento Dohovor hneď vo svojom prvom článku poskytol definíciu kultúrneho dedičstva, za ktoré

považuje - pamätníky: architektonické diela, diela monumentálneho sochárstva a maliarstva, prvky alebo štruktúry archeologickej povahy, nápisy, jaskynné obydlia a kombinácie prvkov, ktoré majú výnimočnú svetovú hodnotu z hľadiska dejín, umenia alebo vedy; skupiny budov: skupiny oddelených alebo spojených budov, ktoré majú z dôvodu svojej architektúry, rovnorodosti alebo umiestnenia v krajine výnimočnú svetovú hodnotu z hľadiska dejín, umenia alebo vedy; lokality: výtvyry človeka alebo kombinované diela prírody a človeka a oblasti zahŕňajúce miesta archeologických nálezov majúce výnimočnú svetovú hodnotu z dejinného, estetického, etnologického alebo antropologického hľadiska.¹ Nielenže sa takto expressis verbis podal jasný výklad tohto pojmu, ale ho zároveň odlíšil od dedičstva prírodného, ktoré zasa našlo svoje zadefinovanie v článku 2. Počnúc článkom tri Dohovor jednak priznáva štátom právo určovať a vymedziť si, čo považujú za kultúrne dedičstvo na svojom území, ako aj spôsoby jeho ochrany, spolu s metódami, prostriedkami a nástrojmi, ktoré na to použijú, na druhej strane ich však zaväzuje na medzinárodnú spoluprácu v prípade, že vnútroštátne mechanizmy ochrany sa javia ako nedostatočné. Za nemenej dôležité považujem v tomto príspevku spomenúť aj články šesť a sedem Dohovoru. Nielen z hľadiska svojho významu a nutnosti zachovania kultúrneho dedičstva pre ďalšie generácie, článok šesť kladie zmluvným štátom povinnosť uznať, že dedičstvo nachádzajúce sa na ich území tvorí svetové kultúrne dedičstvo a následne v článku sedem predpokladá vytvorenie medzinárodného systému ochrany takto zadefinovaného dedičstva, ktorý bude akýmsi podporným mechanizmom pre jednotlivé štáty.

Dohovor z roku 1972 predstavuje prvú, v mnohých ohľadoch prelomovú, základnú a rámcovú úpravu v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva a nie je možné, aby obsahol všetky oblasti a celú problematiku ochrany. Preto práca expertov jednotlivých zmluvných štátov, za výraznej podpory generálneho riaditeľa UNESCO týmto Dohovorom len začala, a za jej ďalší míľnik je možné považovať Dohovor UNESCO na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva prijatý dňa 17. októbra 2003 na 32. zasadnutí Generálnej konferencie UNESCO. Generálna konferencia si tentokrát ako predmet záujmu a zároveň oblasť, v ktorej videla nedostatočnú právnu úpravu, či pozornosť vybrala nehmotnú časť (zložku) svetového kultúrneho dedičstva. Vo svojej preambule sa samotný Dohovor z roku 2003 odvoláva na základné medzinárodné dokumenty o ochrane ľudských práv, rovnako ako aj na Dohovor z roku 1972, ako na svoje myšlienkové základy a zároveň dokumenty, od ktorých sa odvíjal a ktoré museli byť vzaté do úvahy pri tvorbe jeho obsahu.² Text Dohovoru zdôrazňuje najmä postavenie nehmotného dedičstva ako nevyhnutného prvku pre vznik hmotného kultúrneho dedičstva. Čo je veľmi dôležité, preambula priamo uvádza, že práve pôvodní resp. domorodí obyvatelia sú mnohokrát "zodpovední" za tvorbu nehmotného kultúrneho dedičstva a tým sa podieľajú na jeho rozvoji, ochrane a napĺňaní cieľov, ktoré si UNESCO týmto Dohovorom stanovila. Vo svojom

¹ Čl. 1 Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva zo dňa 16. novembra 1972.

² Preambula Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva zo dňa 16. novembra 1972.

článku 2 nám potom podáva výpočet toho, čo si pod pojmom nehmotné kultúrne dedičstvo máme predstaviť. Už na prvý pohľad je jasné, že toho nie je málo a záhrňa tak postupy, schopnosti, či poznatky ako aj predmety, či miesta s nimi spojené.³ Dohovor predpokladá ochranu tohto dedičstva na troch úrovniach - miestnej, národnej a medzinárodnej. Za úlohu si kladie aj zvýšenie povedomia a vzdelávanie v tejto oblasti, pričom sa týmto sleduje podpora rozmanitosti a tolerancie v oblasti kultúry ako takej. S dôrazom na druhú časť predchádzajúcej vety, sa v nasledujúcich riadkoch pokúsim objasniť význam a ciele tretieho dohovoru prijatého na pôde Generálnej konferencie UNESCO, ktorý zároveň uzatvára triádu medzinárodných zmlúv dôležitých pre ochranu kultúrneho dedičstva z pohľadu pôvodného obyvateľstva. Je ním Dohovor UNESCO o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov prijatý 20. októbra 2005 a to aj napriek tomu, že stojí mimo dohovorov súvisiacich s dedičstvom v tom, že sa zameriava prednostne na rozmanitosť kultúrnych prejavov pri cirkulovaní a výmene prostredníctvom kultúrnych aktivít, tovarov a služieb najsúčasnejších prenášačov kultúry.

Prečo bolo teda jeho prijatie dôležité a v čom spočíva jeho prínos? Žijeme v roku 2015 v období, ktoré sa vyznačuje globalizáciou. Akokoľvek si uvedomujeme význam kultúry (a s tým spojenej jej ochrany) pre rozvoj jednotlivcov, národov a ľudstva ako celku, je nepochybné, že práve globalizácia môže byť tým dôvodom, pre ktorý sú niektoré kultúry zraniteľnejšie a viac ohrozené a mnohokrát žijeme v štandardizovanej spoločnosti, kde sa rozmanitosť postupne vytráca. Dohovor nemá len podporovať rozmanitosť kultúr dovnútra, každú samostatne, ale za úlohu si kladie aj ich vzájomnú interakciu. Rovnako ako Dohovor z roku 2003 vo svojej preambule venuje pozornosť domorodým obyvateľom a zdôrazňuje význam vedomostných systémov domorodého obyvateľstva a ich pozitívny prínos pre trvalý rozvoj, ako aj potrebu zabezpečiť ich primeranú ochranu a podporu.⁴ Odvolávajú sa na Všeobecnú deklaráciu ľudských práv a dohovory, ktoré chránia slobodu myslenia, prejavu a informácií, Dohovor zdôrazňuje, že práve kultúrnymi prejavmi, najmä tými tradičnými sa má zabezpečiť životaschopnosť kultúr. Pre kultúry domorodých národov je dôležité môcť tieto prejavy slobodne tvoriť a šíriť a tým ich odovzdávať, či už dovnútra z generácie na generáciu alebo navonok iným kultúram. Článok tri následne zdefinoval kultúrne prejavy ako prejavy ktoré sú výsledkom tvorivosti jednotlivcov, skupín a spoločností a ktoré majú kultúrny obsah.⁵ A práve tu je možné badať jeho prepojenie na Dohovor z roku 2003, ktorý práve tieto prejavy považuje za nehmotné kultúrne dedičstvo požijavúce ochranu medzinárodným spoločenstvom. Na rozdiel od predchádzajúcich dvoch spomínaných dohovorov, Dohovor z roku 2005 vo svojej prvej časti spolu s cieľmi, definuje aj zásady, ktorými sa treba riadiť pri výkone práv a povinností vyplývajúcich z Dohovoru. Jeho pozornosť sa v zásade rovnakej dôstojnosti a rešpektovania všetkých kultúr opätovne upriamuje aj na kultúry domorodých národov.

³ Čl. 2 Dohovoru na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva zo dňa 17. novembra 2003

⁴ Preambula Dohovoru o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov zo dňa 20. októbra 2005.

⁵ Čl. 3 Dohovoru o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov prijatý 20. októbra 2005

2.2 Pôvodní (domorodí) obyvatelia

Podľa medzinárodnej organizácie IWGIA je momentálne vo svete asi 370 miliónov ľudí, ktorých možno označiť za domorodých, počnúc Inuitmi na Arktíde a končiac Aboridžincami v Austrálii.⁶ Neexistuje univerzálna definícia, ktorú by bolo možné aplikovať a na jej základe jasne určiť, že ide o pôvodných obyvateľov, avšak sú tu isté prístupy, ktoré nám napovedajú a umožňujú bližšiu identifikáciu kedy pôjde o takéto skupiny ľudí. Najrozšírenejším prístupom je súbor kritérií na posudzovanie pôvodných obyvateľov, ktoré vypracovala Medzinárodná organizácia práce (ďalej len "MOP") v Dohovore č. 169. Základným elementom určenia, že ide o pôvodných obyvateľov, bude ich vlastné sebaurčenie, sebaidentifikácia. Spolu s týmto neopomenuteľným elementom idú ruka v ruke ďalšie aspekty, ktoré bude potrebné skúmať a pre ktoré postačuje ich alternatívne naplnenie. Konkrétne teda ide o tradičný spôsob života, kultúra a spôsob života odlišný od života majoritnej skupiny obyvateľstva (najmä spôsob uživenia sa, jazyk, či tradície), vlastné spoločenské organizácie a politické inštitúcie a život v komunite, ktorá kontinuálne a od nepamäti obýva určité územia alebo na územiach, ktoré boli neskôr osídlené iným, "nepôvodným" obyvateľstvom.⁷

2.3 Pôvodní obyvatelia v Amerike

Pokiaľ chceme teritoriálne ohraničiť Ameriku z pohľadu výskytu domorodého obyvateľstva za najlepší spôsob považujem spojiť územia tých štátov, ktoré sú členmi Organizácie amerických štátov (ďalej len "OAS"). V súčasnosti je týchto štátov 35 a územne pokrývajú celý americký svetadiel vrátane ostrovných štátov nachádzajúcich sa v Karibiku. Ako prvý sa pokúsím priblížiť severoamerický kontinent, ktorý v sebe zahŕňa problematiku domorodých obyvateľov Kanady a USA. Kanada v roku 1982 prijala ústavný zákon, ktorý zadefinoval tri skupiny domorodého obyvateľstva (nazývajú ich pritom rovnako ako v Austrálii "aboridžinci") na svojom území. Patria sem Indiáni, Inuiti a Métisovia. Čo sa týka Spojených štátov amerických, federálna vláda tu uznáva a rozoznáva asi 335 "kmeňov", v ktorých žijú domorodí obyvatelia. Opúšťajúc oblasť obratníka raka a blížiac sa k rovníku a obratníku kozorožca pribúda štátov, ktoré sú členmi OAS a priamo úmerne s tým aj pôvodných obyvateľov. Približne 40 mil. obyvateľov patriacich k asi 600 známym skupinám domorodého obyvateľstva predstavuje niečo cez 12% celkového počtu obyvateľov žijúcich v Amerike.⁸ Vzhľadom na vyššie uvedené je zrejmé, že ak budeme hovoriť o pôvodných obyvateľoch Ameriky, pôjde o rozsiahlu skupinu obyvateľstva čo do kvantity a do rôznorodosti.

⁶ Štatistika skladby pôvodného obyvateľstva vo svete, dostupné online: <http://www.iwgia.org/culture-and-identity/identification-of-indigenous-peoples>.

⁷ Convention (No. 169) Concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries. International Labour Organization, Geneva, June 27, 1989.

⁸ K skladbe pôvodného obyvateľstva v krajinách Latinskej Ameriky, pozri: Indigenous Peoples in Latin America - a general overview. Dostupné online: <http://www.iwgia.org/regions/latin-america/indigenous-peoples-in-latin-america>.

2.4 UNDRIP

Napriek skutočnosti, že tento príspevok sa má obmedziť na pôvodných obyvateľov Ameriky, nie je možné ich izolovať v priestore medzinárodného spoločenstva. Rovnako ako iní pôvodní obyvatelia vo svete, aj tí americkí požívajú ochranu momentálne najvýznamnejšieho dokumentu medzinárodnoprávneho systému ochrany práv pôvodného obyvateľstva, ktorým je Deklarácia OSN o právach pôvodných obyvateľov prijatá v roku 2007.⁹ Cesta k prijatiu tohto dokumentu na území severoamerického kontinentu však bola už od počiatku trnistá. Na pôde Valného zhromaždenia OSN tak Kanada ako aj Spojené štáty americké pôvodne hlasovali proti jej prijatiu. Svoj postoj následne prehodnotili a možno konštatovať, že dnes sú obe tieto krajiny jej zmluvnými stranami. Ustanovenia Deklarácie odrážajú medzinárodnú prax, ktorá v oblasti práv pôvodného obyvateľstva už existovala a vyvinula sa v zmysle rozhodovacej činnosti Výboru pre ľudské práva. Aj keď samotná Deklarácia nevymyslela nič nové, nezavádza žiadne nové práva týmto skupinám obyvateľov (odvoláva sa totiž už na existujúce dokumenty v priestore medzinárodného práva, ktoré vo svojom obsahu čiastkovo upravujú tieto práva) jej prínos je zreteľný v tom, že tieto kolektívne práva systematicky usporiadala a kladie štátom záväzok vytvárať istý hoci minimálny štandard podmienok vytváraných pre pôvodných obyvateľov na svojich územiach ako aj záväzok zdržať sa akéhokoľvek konania, ktoré by priamo viedlo, alebo mohlo mať za následok pozbavenie pôvodných obyvateľov ich skupinovej integrity, charakteristických znakov ich kultúrnej pôvodnosti, tradícií, spoločných hodnôt, či vo všeobecnosti ich etnickej identity.¹⁰ Práve zabránenie a eliminovanie snáh štátov o asimiláciu charakteristických znakov pôvodných obyvateľov alebo likvidáciu ich kultúrnych osobitostí je zdôraznené v samostatnom odseku článku 8 Deklarácie.¹¹

Deklarácia neopomenula ani kultúrne aspekty života pôvodného obyvateľstva a venuje sa im vo svojich čl. 11 a 12 a to osobitne prejavom hmotným a nehmotným.¹² Pokiaľ ide o kultúrne dedičstvo samotné, toto je *expressis* (*expressis* je vyššie) *verbis* vyjadrené v čl. 31 Deklarácie, podľa ktorého majú pôvodní obyvatelia právo na udržiavanie, kontrolu, ochranu a rozvoj ich kultúrneho dedičstva vo všetkých oblastiach a smeroch. Druhá veta tohto článku sa osobitne venuje ochrane ich duševného vlastníctva.¹³

Tieto články vnímam ako základ pre pomyselný most spájajúci medzinárodné nástroje na ochranu kultúrneho dedičstva s tými, ktoré chránia práva pôvodných obyvateľov. Dohovor z roku 1972 sa okrem iného venuje aj ochrane hmotného nehnuteľného kultúrneho dedičstva, ktorého nemalá časť sa nachádza na územiach obývaných (mnohokrát pôvodne patriacich) pôvodnými obyvateľmi. Pred prijatím Deklarácie títo obyvatelia neboli takmer vôbec zapojení do rozhodovacích procesov týkajúcich sa tohto svetového dedičstva, ktoré priamo ovplyvňovali pôdu a územia,

⁹ Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, GA. Res. 61/295, Sep. 13, 2007.

¹⁰ čl. 8 ods. 2, písm. a) Deklarácie OSN o právach pôvodných obyvateľov zo dňa 13. septembra 2007.

¹¹ čl. 8 ods. 1 Deklarácie.

¹² čl. 11 a čl. 12 Deklarácie.

¹³ čl. 31 Deklarácie.

na ktorých žijú. Deklarácia síce nepredstavuje univerzálne riešenie tejto nepriaznivej situácie, avšak opätovne upriamila pozornosť na tento pretrvávajúci problém a je podnetom pre vyvíjanie aktivít Komisie pre svetové kultúrne dedičstvo smerom k pôvodným obyvateľom.

Na to, aby Deklarácia bola "efektívna" zahŕňa v sebe rad mechanizmov, ktorými má byť inštitucionalizovaná. Ustanovenia čl. 41 a 42 deklarácie ukladajú OSN, jej orgánom, vrátane Stáleho fóra pre záležitosti pôvodného obyvateľstva, ako aj špecializovaným pridruženým organizáciám v systéme OSN na medzinárodnej úrovni a štáty na vnútroštátnej úrovni podporovať aplikáciu ustanovení deklarácie a dohliadať na jej účinné uplatňovanie. Nemenej dôležité je zahrnutie samotných príslušníkov pôvodných obyvateľov do týchto procesov.¹⁴

2.5 Regionálna ochrana kultúrneho dedičstva pôvodných obyvateľov - Amerika

Celý doteraz načrtnutý univerzálny systém ochrany práv pôvodného obyvateľstva je vo veľkej miere odzrkadlením procesov prebiehajúcich na americkom kontinente. Či už ide o aktivity samotných štátov alebo dôsledne prepracovaného regionálneho systému, ktorým táto časť sveta disponuje, tieto boli v mnohých smeroch základom pre regionálne systémy ochrany práv pôvodných obyvateľov aj v ostatných častiach sveta.

Ako už bolo uvedené, štáty sa zoskupili do Organizácie amerických štátov a na jej pôde tieto vyvíjali aktivity, ktoré vo veľkej miere prispeli k prijatiu univerzálne sa uplatňujúcich medzinárodných dokumentov, pričom nezastupiteľnú úlohu v týchto procesoch mali najmä latinskoamerické štáty. V regionálnom inter-americkom systéme ochrany práv pôvodných obyvateľov zohráva rozhodujúcu úlohu pôsobenie dvoch orgánov OAS, ktorými sú Inter-americká komisia pre ľudské práva a Inter-americký súd pre ľudské práva.¹⁵ Základom ich aplikačnej činnosti, keďže tieto rozhodujú na regionálnej úrovni, je Americký dohovor o ľudských právach.¹⁶ Nakoľko sa tieto dva orgány už od svojho vzniku venujú posudzovaniu najrôznejších aspektov života a s ním súvisiacich problémov v možnosti efektívneho uplatňovania práv pôvodných obyvateľov, dovoľm si tvrdiť, že práve preto je inter-americký systém akýmsi lídrom v ochrane práv pôvodných obyvateľov a podporovateľom kontinuálneho rozvoja ich práv v celosvetovom rozmere. Toto tvrdenie podporuje aj početná interpretačná doktrína orgánov inter-amerického systému predstavujúca vôbec najcitovanejšie závery a prístupy v oblasti medzinárodnoprávnej ochrany pôvodných obyvateľov. Podkladom pre tieto rozhodnutia a stanoviská je okrem spomínaného Amerického dohovoru o ľudských právach z roku 1969 aj Americká deklarácia práv a povinností človeka z roku 1948.¹⁷ Inter-americký systém si pred seba postavil výzvu prijať na regionálnej úrovni taký dokument - právny nástroj,

¹⁴ čl. 41 a čl. 42 Deklarácie.

¹⁵ K štruktúre Organizácie amerických štátov pozri bližšie, dostupné online: http://www.oas.org/en/about/our_structure.asp.

¹⁶ American Convention on Human Rights. Nov. 22, 1969. OAS Treaty Series No. 36, 1144 U.N.T.S. 123.

¹⁷ American Declaration of the Rights and Duties of Man (Apr. 1948).

ktorý by dostatočne vyjadril regionálny prístup k ochrane práv pôvodného obyvateľstva. Návrh tohto dokumentu bol v roku 1997 schválený Komisiou ako Návrh americkej deklarácie o právach pôvodných obyvateľov (ďalej len "Návrh").¹⁸ Tento Návrh by mal obsahovať niektoré prvky, ktoré sa z pohľadu znenia textu Deklarácie zdajú byť progresívne ba až odvážne. Do dnešného dňa prebehlo celkovo 14 stretnutí, na ktorých sa dojednávalo znenie textu, každé z nich za účasti reprezentantov pôvodných obyvateľov. Práve na doteraz poslednom v poradí 14. stretnutí konajúcom sa v apríli 2012 boli prijaté paragrafy 1 a 3 článku č. XXVIII - Ochrana kultúrneho dedičstva a duševného vlastníctva, kým paragraf 2, ktorý sa snaží obsahovo vymedziť, čo sa považuje za duševné vlastníctvo stále čaká na "odobrenie". V zmysle ustanovenia prvého paragrafu členské štáty OAS priznávajú pôvodným obyvateľom právo na uznanie a rešpektovanie ich vlastníctva ako aj ochranu hnutel'ného aj nehnuteľného kultúrneho dedičstva spolu s duševným vlastníctvom, ktoré sa predáva z pokolenia na pokolenie a má kolektívnu povahu. Tretí paragraf predmetného článku ukladá štátom povinnosť vytvoriť na takúto ochranu zodpovedajúce podmienky.¹⁹ Činnosť pracovnej skupiny, ktorá sa podieľa na vytvorení tejto deklarácie nie je ani zďaleka na konci, a preto nemožno s určitosťou hodnotiť aký dopad bude mať jej prijatie vo svetle regionálnej ochrany kultúrneho dedičstva pôvodných obyvateľov. Zrejme však je už v tomto okamihu, v roku 2015, teda viac ako 40 rokov od prijatia Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, že systémy, mechanizmy a nástroje na ochranu kultúrneho dedičstva pôvodných obyvateľov sa neustále dostávajú viac a viac do pozornosti medzinárodných organizácií, vlád a národných parlamentov ich členských štátov a v neposlednom rade aj mnohých regionálnych organizácií. Práve pôda regionálnych organizácií môže byť v mnohých smeroch prínosná pre medzinárodnoprávnu úpravu a neustále podnecovanie dialógu v oblastiach na medzinárodnej úrovni doposiaľ neupravených. Učebnicovým príkladom je OAS, ktorej orgány vypracovali početnú rozhodovaciu činnosť inšpirujúcu pritom iné regionálne organizácie pôsobiace na ostatných kontinentoch. Tieto orgány sa nebáli ísť vopred a stanoviť si za cieľ vypracovanie vlastného dokumentu, ktorý by mal autonómne a komplexne upraviť život a s ním súvisiaci rozvoj ako aj hrozby, ktorým pôvodní obyvatelia musia čeliť.

Záver

Amerika je hybnou silou. Udáva trendy. Nemám teraz na mysli ich ekonomiku, automobilový priemysel ani Silicon Valley. Amerika so svojim regionálnym systémom ochrany práv pôvodného obyvateľstva, ktorý je inštitucionalizovaný a združuje množstvo štátov, ktoré bok po boku riešia problémy tých, "ktorí tu boli

¹⁸ Proposed American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, approved by the Inter-American Commission on Human Rights at its 1333rd session, 95th regular session (Feb. 26, 1997). O.A.S. Doc. OEA/Ser.L/V/II.95, Doc. 7, rev. (1996).

¹⁹ Record of the current status of The Draft American Declaration on the Rights of Indigenous peoples. [GT/DADIN/doc. 334/08 rev. 7], dostupné online: http://www.oas.org/DIL/GT-DADIN-doc_334-08_rev7_eng.pdf.

prví” je jednoznačne lídrom. Už teraz je zrejmé, že všetky jej činnosti majú nesmierny vplyv na aktivity na celosvetovej úrovni v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva, ktoré nám ponúkajú pôvodní obyvatelia a ktoré je nevyhnutné ešte viac chrániť v časoch keď sa vytráca identita, individualita, rozmanitosť a všetci sa snažíme “zapadnúť”. Uvedomujúc si bohatstvo a múdrosť národov, ktoré tu boli pred kolonizátormi a rešpektujúc ich tradície a prejavy OAS neustále napreduje vo vytváraní takého dokumentu, ktorý bude príkladom aj pre ostatné regionálne organizácie a ktorý účinne ochráni toto kultúrne dedičstvo pre nás všetkých.

3 Spoločné kultúrne dedičstvo Európy

Jakub Kozák

Úvod

Európa, starý svet, sa vyznačuje svojou bohatou kultúrou a históriou. Samotná Európa síce nestala na počiatku ľudskej civilizácie, no napriek tomu sa môže pýšiť rozmanitou filozofiou, pestrým vývojom práva, vzdelaním a kultúrou pod záštitou najväčšieho svetového náboženstva - kresťanstva a predovšetkým svojim odvážnymi myšlienkami. Myšlienky, ktoré napomohli nielen Európe, ale celému svetu pohnúť sa ďalej dopredu. Európa sa stala aj bojiskom a hrobom mnohých národov. Bola centrom svetových konfliktov aj najväčšej hrôzy celého ľudstva – holokaustu. Aj napriek mnohým pochybným udalostiam je to práve Európa, ktorá sa začala zapodievať ochranou ľudských práv a ochranou kultúrneho dedičstva cez integráciu Rady Európy a Európskych spoločenstiev. V čom spočíva ochrana kultúrneho dedičstva Európy? Aké prínosy pre Európu a Slovensko majú jednotlivé projekty a programy Rady Európy a EÚ v rámci ochrany spoločného kultúrneho dedičstva?

3.1 Dedičstvo predkov

Na počiatku všetkého bolo slovo. Kultúrne dedičstvo Európy je postavené na základoch starogréckej filozofie a rímskeho práva. Antika nám zanechala bohatstvo, z ktorého čerpáme dodnes vo všetkých sférach: filozofia, právo, literatúra, umenie, obchod, vedy. Všetko to začalo v starovekom Grécku. Najprv to bolo hľadanie pralátky, neskôr z rozvojom obchodu, vied a umenia filozofi svoju pozornosť sústredili aj na človeka. Známe mená filozofov ako Sokrates, Platón, Aristoteles a ich neochvejná múdrosť sa zamerali na človeka v oblasti morálky, etiky a demokracie. O pár storočí neskôr Grékov vystriedali v dominancii Rimania, ktorí nám zanechali odkaz v podobe rímskeho práva ako matku moderného práva. Aj napriek rímskej sile, precíznosti a uvažovania Európu pohltili temné časy. Jediným svetlom v tejto dobe temna – stredoveku ostávalo kresťanstvo. Samotné stredoveké kresťanstvo v mnohých fázach si protirečilo. Na jednej strane stala perzekúcia voči heretikom a snaha získať nadvládu, na strane druhej to bolo vzdelanie a kultúra. Kresťanstvo, konkrétne katolicizmus je úžasným príkladom toho, ako sa prispôsobovaním doby môže časom vykryštalizovať do rôznorodých afektov. Po páde Konštantínopola nastáva obrodzenie, ktoré sa opäť hlási k návratu k antike a popritom preferuje humanizmus. Do popredia sa opäť dostáva človek. Striedajú sa umelecké smery ako renesancia, barok, klasicizmus, romantizmus, ktoré Európe zanechali bohaté nálezisko umenia v podobe hudby, literatúry, architektúry, maliarstva, sochárstva a predovšetkým myšlienok. Revolučných myšlienok. Myšlienok, ktoré ovplyvnili dianie nielen v Európe, ale aj vo svete. Sila myšlienok odštartovala revolučné a národnostné zápasy o boj slobody, práva jednotlivca a demokratických princípov. V dôsledku toho monizmus a dualizmus ustupujú do úzadia a na scénu vystupuje pluralizmus. Pluralizmus názorov, smerov, hnutí, ideálov, ktoré sa snažia na svoju stranu strhnúť masy. Európa je taktiež kolískou ideológií ako komunizmus, fašizmus a nacizmus. Ich relativizmus ľudskosti nás prinútil zaoberať sa hlbšie a detailnejšie otázkami ľudských práv a slobôd. Keďže sa

Európa v dôsledku dvoch svetových vojen a extrémnej genocídy stala hrobom pre milióny ľudí, musela sa po skončení hrôzy zapodievať otázkou ľudskosti a jeho základných práv a slobôd, a taktiež aj ochranou kultúrneho dedičstva.

3.2 Kultúrne dedičstvo ako program ochrany EÚ

Európske kultúrne dedičstvo, hmotné aj nehmotné, je našim spoločným bohatstvom. Pozostalosťou po predchádzajúcich generáciách Európanov a dedičstvom, ktoré zanecháme tým, ktorí prídu po nás. Naše kultúrne dedičstvo a spôsob, akým ho zanecháme a zveľaďujeme, je hlavným faktorom pri vymedzovaní miesta Európy vo svete a jej prítlačivosti ako miesta vhodného pre život, prácu a návštevu. Kultúrne dedičstvo je spoločným zdrojom, o ktorý sa delíme a spoločným statkom. Za starostlivosť o naše dedičstvo sme preto všetci spoločne zodpovední. Keďže ochrana kultúrneho dedičstva je predovšetkým záležitosťou vnútroštátnych, regionálnych a miestnych orgánov, Európska únia musí pri plnení svojej úlohy konať v súlade so zmluvami EÚ a musí dodržiavať zásadu subsidiarity. Európska únia si v prípade kultúrneho dedičstva vytýčila viacero rozmerov: kultúrny, fyzický, digitálny, environmentálny, humánny a sociálny. Vytýčené sú v ňom nástroje dostupné na úrovni EÚ, ktoré dopĺňajú vnútroštátne a regionálne programy s cieľom pomáhať chrániť a posilňovať vlastnú a spoločenskú hodnotu dedičstva, posilniť jej príspevok k hospodárskemu rastu a tvorbe pracovných miest. V súčasnosti má EÚ k dispozícii niekoľko projektov, ktoré sa pripravujú na podporu nových modelov správy kultúrneho dedičstva. Ich celkovým cieľom je pomôcť členským štátom a zainteresovaným stranám, čo najlepšie využívať značnú podporu na kultúrne dedičstvo Európy, postupovať smerom k integrovanejšiemu prístupu na vnútroštátnej úrovni a na úrovni EÚ a umožniť, aby sa Európa stala laboratóriom pre inovácie založené na kultúrnom dedičstve.¹

3.2.1 Medzivojnová a povojnová situácia

Aj napriek materiálnym a kultúrnym škodám, ktoré vznikli v dôsledku 1. svetovej vojny, nemôžeme sledovať európsku ani celosvetovú iniciatívu pri ochrane kultúrneho dedičstva. Ani samotná Spoločnosť národov sa v tejto otázke nijako neangažovala. Až po skončení druhej svetovej vojny, keď výsledkom vojny okrem iného boli aj zničené historické časti rôznych miest (napr. Rotterdam, Berlín, Drážďany...) sa ľudstvo začalo zaoberať problematikou nielen ochrany ľudských práv a slobôd, ale časom sa pozornosť upriamila aj na ochranu kultúrneho dedičstva. Na pôde OSN túto kultúrnu činnosť vykonáva UNESCO. V európskom meradle je to EÚ. Aj samotná Zmluva o fungovaní EÚ vo svojej XIII hlave v čl. 167 sa zapodieva toleranciou, podporou a ochranou kultúry vo vzájomnej spolupráci nielen medzi členskými krajinami EÚ, ale aj s tretími krajinami a s príslušnými medzinárodnými organizáciami ako je napríklad Rada Európy. Avšak, čo je predmetom spoločného kultúrneho dedičstva? Akým spôsobom, prostriedkami, ho Únia chráni (zdôrazňuje)?

¹ Oznámenie Komisie Európskej únie, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov Na ceste k integrovanému prístupu ku kultúrnemu dedičstvu Európy.

3.2.2 Angažovanie Rady Európy v kultúrnej činnosti

Rada Európy so sídlom v Štrasburgu bola založená 5. mája 1949 Londýnskou zmluvou. Jej členmi sú 47 štátov vrátane Ruskej Federácie, Turecka a kaukazských republík. Figuruje ako najstaršia medzinárodná politická organizácia Európy, ktorá pôsobí vo všetkých oblastiach výnimkou vojenskej činnosti.²

Základný rámec činnosti Rady Európy v oblasti kultúry a kultúrneho dedičstva tvorí Európsky kultúrny dohovor z roku 1954. Už v samotnej preambule Európskeho kultúrneho dohovoru stojí „že pre tieto ciele je žiaduce nielen uzavrieť dvojstranné kultúrne dohovory medzi členmi Rady, ale aj uskutočňovať politiku spoločných činov zameranú na ochranu a podporu rozvoja európskej kultúry“. Ďalšie ustanovenia dovoľávajúce sa ochrany a zodpovednosti kultúrneho dedičstva sú čl.1 a čl. 5 dohovoru. Nástrojmi konkrétnej činnosti na napĺňanie cieľov dohovoru a následných právnych dokumentov Rady Európy sú Riadiaci výbor pre kultúru (CDCULT) a Riadiaci výbor pre kultúru a krajinu (CDPATEP).

Plán aktivít vychádzajúci zo stanovených priorít zahŕňa množstvo konkrétnych programov, v ktorých sa pre oblasť kultúry a médií kladie dôraz najmä na vzdelávanie pre posilnenie demokratického občianstva, spoločné európske dedičstvo a nové informačné technológie. Medzi úspešné príklady aktivít v týchto oblastiach je možné zaradiť celoeurópsku kampaň Európa – spoločné dedičstvo, v rámci ktorej sa po celý rok 2000 uskutočnili stovky podujatí v európskych krajinách vrátane Slovenskej republiky.³

V oblasti kultúry boli okrem spomínaného Európskeho kultúrneho dohovoru prijaté ďalšie dohovory, odporúčania a dokumenty Rady Európy:

- *Európsky dohovor o filmovej koprodukcii* z roku 1992, ktorého cieľom je európska spolupráca v oblasti filmovej koprodukcie,
- *Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva* z roku 1992 zameraný na spoločnú ochranu archeologického dedičstva,
- *Dohovor o ochrane architektonického dedičstva Európy* z roku 1985, ktorý upravuje postupy zákonnej ochrany, zodpovednosti a sankcie pri ochrane architektonického dedičstva,
- *Európsky dohovor o ochrane audiovizuálneho dedičstva* z roku 2001,
- *Európska charta architektonického dedičstva* z roku 1975,
- Rezolúcie Výboru ministrov (napr. Rezolúcia (76) 28 (prijaté 14. apríla 1976), o prispôbení právnych a správnych predpisov požiadaviek integrovanej zachovanie architektonického dedičstva)
- Odporúčania Výboru ministrov členským štátom (napr. R (91) 13 Výboru ministrov Rady Európy členským štátom o ochrane architektonického dedičstva dvadsiateho storočia)

² Dostupné online: <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/medzinarodna-spolupraca/multilateralna-spolupraca/rada-europy-104.html>.

³ Dostupné online: <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/medzinarodna-spolupraca/multilateralna-spolupraca/rada-europy-104.html>.

Jednou z prioritných iniciatív Rady Európy na naplnenie jej misie (demokracia, ľudské práva, právny štát) vrátane prístupu k vzdelaniu a kultúre, zachovaniu identity v rozmanitosti, slobody prejavu a dialógu je program **Kultúrne cesty Rady Európy**. Program podporuje vytvorenie spoločného priestoru európskeho kultúrneho dedičstva a jeho základných hodnôt prostredníctvom cezhraničnej spolupráce a výmeny informácií medzi Európanmi.

Program Kultúrne cesty Rady Európy vznikol v r. 1987, odkedy sa stal nástrojom na zvyšovanie povedomia o spoločne zdieľanom európskom dedičstve, základným kameňom európskeho občianstva a zdrojom sociálneho, ekonomického a kultúrneho rozvoja. Program ako príklad pluralizmu a rozmanitosti európskej kultúry vyzdvihuje príspevok kultúrnej rozdielnosti k spoločnej európskej kultúre zdôrazňujúc medzi kultúrny dialóg, porozumenie medzi ľuďmi a základné hodnoty Rady Európy.

Ciele programu Kultúrne cesty pomáha implementovať Inštitút Kultúrnych ciest bol založený v r. 1997 a sídli v Luxemburgu. Zaoberá sa najmä poskytovaním informácií, technickou asistenciou, vedením archívu a programovej dokumentácie a prípravou rozhodnutí pre príslušné orgány.

V súvislosti s programom Kultúrne cesty vznikla 1. januára 2011 **Rozšírená parciálna dohoda (EPA)**. EPA je priravnávaná k dohodám ako Eurimages a Európske audiovizuálne observatórium. Jej cieľom je poskytovať poradenstvo a expertnú pomoc pre rozvoj, implementáciu, hodnotenie, informovanie a propagáciu programu Kultúrne cesty. Podporuje vytváranie sietí a výmenu medzi operátormi Kultúrnych ciest a ďalšími partnermi na poli kultúrneho turizmu.

V rámci členstva Slovenskej republiky v Rade Európy sa Ministerstvo kultúry SR (ďalej MK SR) pravidelne pripravuje na aktívnu účasť špecializovaných ministerských konferenciách Rady Európy. V roku 2001 sa za účasti delegácie MK SR vedenej ministrom kultúry uskutočnila **V. európska konferencia ministrov zodpovedných za kultúrne dedičstvo v Portoroži pod názvom Kultúrne dedičstvo a výzva globalizácie - nástroj dialógu a spoločenskej súdržnosti**. V rámci podpory a zapojenia sa do medzinárodného dialógu na aktuálne témy diania v Európe a vo svete zabezpečilo MK SR účasť štátneho tajomníka MK SR na **ministerskej konferencii Kultúra a konflikt**, ktorá sa konala pod záštitou RE v roku 2001 v Dubrovniku. MK SR zabezpečilo expertnú účasť na **Konferencii ministrov kultúry Rady Európy** s názvom „**Sociálna hodnota kultúrneho dedičstva v Európe**“, ktorá sa konala v r. 2010 v macedónskom Skopje.⁴

3.2.3 Celosvetová činnosť pri ochrane kultúrneho dedičstva

Na celosvetovej úrovni sa pri ochrane kultúrneho dedičstva angažuje Organizácia OSN pre výchovu, vedu a kultúru (angl. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) - UNESCO. Ide o medzinárodnú organizáciu patria do systému OSN, ktorá má mandát na rozvoj kultúrneho potenciálu svetového spoločenstva, kultúry, vedy a vzdelávania. UNESCO si stanovilo ako hlavnú prioritu ochranu, informovanie svetového kultúrneho dedičstva: prírodného, hmotného a nehmotného

⁴ Všeobecne o rade Európy, pozri webové sídlo Ministerstva kultúry SR. Dostupné online: <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/medzinarodna-spolupraca/multilateralna-spolupraca/rada-euroopy-104.html>.

kultúrneho dedičstva, dokumentárneho svetového dedičstva. Ďalej, zachovávanie a podpora kultúrnej rozmanitosti, tvorivosti a medzikultúrneho dialógu. Vytváranie a presadzovanie medzinárodnoprávných nástrojov: odporúčania, deklarácie, dohovory:

- Dohovor o ochrane rozmanitosti kultúrnych prejavov
- Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva
- Dohovor o zachovaní nehmotného kultúrneho dedičstva
- Dohovor o ochrane svetového kultúrneho dedičstva pod vodou
- Dohovor o opatreniach zákazu a zamedzenia nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov
- Dohovory o ochrane autorského práva
- Haagske dohovory o ochrane kultúrnych hodnôt v prípade ozbrojeného konfliktu⁵

Z medzinárodného hľadiska pri príležitosti 50. výročia Všeobecnej deklarácie ľudských práv, v r. 1998 OSN vydala Deklaráciu ICOMOS, ktorá definuje právo na kultúrne dedičstvo ako neoddeliteľnú súčasť práv (napr. právo lepšie chápať vlastné dedičstvo; právo múdro a primerane využívať dedičstvo; právo podieľať sa na rozhodnutiach ovplyvňujúcich dedičstvo a hodnoty, ktoré stelesňuje; právo vytvárať združenia na ochranu a podporu kultúrneho dedičstva). ICOMOS vyjadruje presvedčenie, že toto sú práva, ktoré sa musia rešpektovať, aby sa mohla zachovať a obohacovať svetová kultúrna diverzita.⁶

3.2.4 Angažovanie Európskych spoločenstiev a EÚ pri programe ochrany kultúrneho dedičstva Európy

Snahy o ochranu a zachovanie kultúrneho dedičstva rezonujú v Európe už niekoľko rokov. Aj vďaka dokumentácií (archívny, knižný, zbierkový či pamiatkový fond) sa nám darí ochraňovať kultúrne dedičstvo, pretože platí zásada: ak nemáme informácie o zbierkovom predmete, nepoznáme jeho hodnotu a následne nevieme, do akej miery a akým spôsobom tento predmet chrániť a zachovať.⁷

História EÚ siaha len niekoľko desaťročí dozadu. Dôvodom rôznych obranných a hospodárskych snáh európskeho zoskupenia (EHS, EOS) bolo oslabenie európskych štátov po druhej svetovej vojne a agresívny vplyv Sovietskeho zväzu v Európe. Aktívnu činnosť v tomto smere vyvíjal francúzsky politik lotrinského pôvodu Robert Schuman. Schumanov plán, resp. Montánna únia sa stala základom vzniku EÚ. S jedným základným cieľom európskeho zoskupenia je príslušnosť k spoločným hodnotám (na kultúrne dedičstvo sa odvoláva Zmluva o EÚ, aj Charta práv EÚ

⁵ Pozri: Webové sídlo Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, Sekcia pre kultúru. Dostupné online: https://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/slovensko_v_unesco-kultura.

⁶ DVOŘÁKOVÁ, V., HUSOVSKÁ, L.: Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch. Bratislava: KONTAKT PLUS, 2004. s. 66. ISBN 80-88855-56-X.

⁷ MAJCHROVIČOVÁ, V.: Múzejná dokumentácia. In: Ochrana a využívanie kultúrneho dedičstva 2008. Martin: Slovenská národná knižnica Martin, 2008. ISBN 978-80-89301-33-1, p. 32.

a Lisabonská zmluva ako reformná zmluva Zmluvy o EÚ a zmluvy o založení Európskeho spoločenstva).⁸

Kultúrny rozmer európskej integrácie bol prvý krát spomenutý v Maastrichtskej zmluve z roku 1992. Kultúrne iniciatívy sa však začali skôr. Napríklad úspešný program zameraný na každoročný výber európskeho hlavného mesta kultúry sa začal už v roku 1985.

EÚ realizuje programy na podporu určitých odvetví kultúrneho priemyslu – filmová a audiovizuálna produkcia, vydateľská činnosť, hudba a umelecké remeslá. Únia začleňuje kultúrny rozmer do mnohých ďalších oblastí politiky, akými sú napríklad vzdelávanie (vrátane jazykového), vedecký výskum, podpora nových informačných a komunikačných technológií a sociálny a regionálny rozvoj.

V máji 2007 Európska komisia navrhla prijať Európsku agendu pre kultúru založenú na troch základných cieľoch:

- podpora kultúrnej rozmanitosti a medzikultúrneho dialógu
- podpora kultúry ako katalyzátore kreativity
- podpora kultúry ako základného prvku v medzinárodných vzťahoch

Agenda bola odsúhlasená na Lisabonskom fóre v septembri 2007 a schválená Radou a následne Európskou radou v decembri 2007.⁹

3.3 Projekty, programy a iniciatívy na ochranu kultúrneho dedičstva v rámci EÚ

Ochrane kultúrneho dedičstva sa venuje veľká pozornosť v mnohých krajinách, ale aj v Európskej únii. Projekt Prechodové prvky v papieri (MIP – Transitional Metals in Paper) bol tematickou sieťou 5. rámcového programu EÚ. Tematická sieť bola obsahovo orientovaná na riešenie problémov spojených s procesmi, ktoré ohrozujú európske kultúrne dedičstvo. Podobné projekty, ktoré čiastočne nadväzujú na projekt MIP a sú súčasťou iných rámcových programov EÚ sú aj InkCor, Papyrus, Papertreat a ďalšie.¹⁰

Podporným programom EÚ je program Kultúra, ktorý je špeciálne zameraný na umenie a kultúru. Je jednotným, globálnym a uceleným nástrojom multikultúrnej spolupráce v Európe a je otvorený pre všetky kultúrne odvetvia a všetky kategórie kultúrnych subjektov. Predstavuje tretiu generáciu podporných programov. Ciele programu boli z pôvodných ôsmich, zdôrazňujúcich kultúrnu diverzitu a prístup občanov EÚ ku kultúre, zredukované na tri základné ciele. Program má interdisciplinárny charakter (zrušil predchádzajúci sektorový prístup k umeleckým projektom). Zároveň deklaruje snahu o zjednodušenie administratívnych procedúr voči žiadateľom a racionalizáciu manažmentu programu. Všeobecným cieľom programu je zlep-

⁸ Informačné listy o Európskej únii – Kultúra. Dostupné online: http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/sk/displayFtu.html?ftuid=FTU_5.13.1.html.

⁹ K pôsobnosti Ministerstva kultúry SR v oblasti kultúrnej politiky EÚ pozri bližšie, online: <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/medzinarodna-spolupraca/multilateralna-spolupraca/europska-unia-107.html>.

¹⁰ HANUS, J.: Európske projekty v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva. In: Ochrana a využívanie kultúrneho dedičstva 2008. Martin: Slovenská národná knižnica Martin, 2008. ISBN 978-80-89301-33-1, p. 73.

šiť spoločný európsky kultúrny priestor, ktorý sa zakladá na spoločnom kultúrnom dedičstve, prostredníctvom rozvoja kultúrnej spolupráce medzi tvorcami, kultúrny-
mi aktérmi a kultúrny-
mi inštitúciami krajín, ktoré sa na programe zúčastňujú, s cie-
ľom podporiť vznik európskeho občianstva. Program je otvorený pre účasť neaudio-
vizuálnych kultúrnych odvetví, najmä malých kultúrnych organizácií za predpokladu,
že tieto odvetvia konajú v pozícii neziskového kultúrneho subjektu. Špecifickými
cieľmi programu sú podpora nadnárodnej mobility osôb pracujúcich v odvetví kultú-
ry, podpora nadnárodného pohybu kultúrnych a umeleckých diel a produktov a pod-
pora medzikultúrneho dialógu.

Program Media 2007 je určený nezávislým európskym spoločnostiam, pôsobiacim v
oblasti audiovizie, a to v nasledujúcich oblastiach: tréning, vývoj audiovizuálnych
projektov (jednotlivé projekty a balíky projektov, podpora interaktívnych diel), pod-
pora TV vysielania (podpora výroby audiovizuálnych diel pre televíziu), i2i (prístup
k financiám), podpora distribúcie (výberová podpora, automatická podpora, podpo-
ra VOD a digitalizácie kín , podpora obchodných zástupcov), propagácia (podpora
festivalov, podpora sietí kín), podpora pilotných projektov a MEDIA International.

Azda najgracióznejším kultúrnym programom EÚ je Európska značka "Kultúrne
dedičstvo", resp. „Európske dedičstvo“. Návrh Komisie týkajúci sa značky sa zakladal
na medzivládnej iniciatíve z roku 2006 z podnetu francúzskeho ministra kultú-
ry Renauda Donnedieu de Vabres. Do tejto iniciatívy sa zapojilo 18 členských štátov,
ktoré sa neskôr usilovali o jej rozšírenie na projekt EÚ s jasnejšími cieľmi a kritéria-
mi. Značka bude dopĺňať existujúce iniciatívy ako je Zoznam svetového dedičstva
UNESCO.¹¹ Táto iniciatíva EÚ je navrhnutá na podporu nadnárodného európskeho
rozmeru kultúrneho majetku, pamiatok, prírodných alebo urbánnych lokalít, hmot-
ného a nehmotného, súčasného a tradičného dedičstva a lokalít, ktoré zohrávali klú-
čovú úlohu v európskych dejinách pri budovaní a zjednocovaní Európy.

Cieľom značky „Európske dedičstvo“ je posilniť pocit príslušnosti Európanov – naj-
mä mladých ľudí – k Európskej únii na základe spoločných hodnôt a prvkov histórie
a kultúrneho dedičstva Európy, ako aj úctu k národnej a regionálnej rozmanitosti,
a zároveň zintenzívniť medzikultúrny dialóg.

V rokoch 2013 - 2014 budú môcť členské štáty nominovať štyri miesta, ktoré dosta-
nú toto ocenenie. Nezávislí odborníci posúdia nominácie a vyberú tie, ktoré by mali
byť označené touto značkou. Od roku 2015 sa výber bude uskutočňovať každé dva
roky. Členské štáty budú môcť nominovať vždy najviac dve miesta a odborníci vybe-
rú maximálne jedno v každej krajine. Slovenská republika do zoznamu Európskeho
dedičstva navrhla tieto lokality:

- Predromanská cirkevná architektúra na Slovensku: Kostol sv. Margity Antiochij-
skej v Kopčanoch a Kostol sv. Juraja v Kostol'anoch pod Tribečom
- Hrad Červený kameň
- Mohyla na Bradle a rodný dom generála M. R. Štefánika v Košariskách

¹¹ Dosiahnutá dohoda o značke „Európske dedičstvo“, tlačová správa Európskej komisie, Brusel,
19.05.2011. Dostupné online: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-613_sk.htm?locale=en.

– Mincovňa Kremnica¹²

Titul Európske hlavné mesto kultúry bol vytvorený, aby prispieval k zblížovaniu európskych národov. Práve na základe tejto myšlienky bol zavedený na podnet pani Meliny Mercouriovej Radou ministrov Európskej únie v júni 1985. Odvtedy má tento titul vďaka mnohým návštevníkom čoraz väčší úspech u Európanov. Pozoruhodný je aj jeho kultúrny a sociálno-ekonomický dosah. V priebehu rokov sa toto podujatie vyvíjalo bez toho, aby stratilo svoj pôvodný cieľ: upozorniť na bohatstvo, rôznorodosť európskych kultúr a ich spoločné črty, prispieť k tomu, aby sa európski občania navzájom lepšie poznali, podporiť získanie povedomia príslušnosti k tomu istému „európskemu“ spoločenstvu. Titulom Európskeho hlavného mesta kultúry sa v roku 2013 pýšilo aj slovenské mesto Košice.

Dni európskeho kultúrneho dedičstva (DEKD)/European Heritage Days (EHD) sú významným celoeurópskym podujatím, organizovaným Radou Európy a Európskou Komisiou, ktoré upriamuje pozornosť najširšej verejnosti na mimoriadne hodnoty rozmanitého kultúrneho dedičstva v 49 účastníckych štátoch.

Základným cieľom DEKD, ktoré sa tradične konajú v septembri je zvýšiť povedomie obyvateľov o miestom dedičstve a prehĺbiť záujem o jeho ochranu, ako aj rozvinúť pocit spolupatričnosti s európskym kultúrnym dedičstvom. Počas DEKD sa otvárajú pre verejnosť mnohé historické budovy, pamiatky, areály, ktoré sú zvyčajne pre verejnosť uzavreté, alebo sa v bežne navštevovaných pamiatkach, múzeách a galériách usporiadajú špeciálne sprievodné podujatia.

Slovenská republika, ako člen Rady Európy a Európskej komisie, sa pripojila k organizátorom DEKD v roku 1993 a od vtedy sa každoročne konajú otváracie podujatia v niektorom historickom meste a každý ročník je zameraný na špecifickú tému. Koordinátorom DEKD na Slovensku je od roku 2010 Združenie historických miest a obcí SR.¹³

Združovanie zdrojov s cieľom umožniť využívanie najnovších technológií a podnietiť nové vedecké prístupy môže výrazne prispieť k zlepšeniu porozumenia, zachovávanía a šírenia kultúrneho dedičstva. Iniciatíva spoločnej tvorby programov Kultúrne dedičstvo a globálna zmena je inovačná a spoločná výskumná iniciatíva zameraná na zefektívnenie a koordináciu vnútroštátnych výskumných programov s cieľom umožniť účinnejšie a efektívnejšie využívanie obmedzených finančných zdrojov, využívať synergie a zabrániť duplicité. K tomu všetkému má napomôcť Horizont 2020 ako rámcový program EÚ pre výskum a inovácie. Možnosti pre výskum a inovácie v oblasti kultúrneho dedičstva budú k dispozícii v rámci všetkých troch pilierov programu:

- excelentná veda
- vedúce postavenie priemyslu
- spoločenské výzvy

Digitalizácia kultúrneho dedičstva prispieva k európskemu programu pre kultúru zlepšením prístupu verejnosti k rôznym formám kultúrnych a jazykových prejavov.

¹² Európske dedičstvo – Pamiatkový úrad SR, 13.06.2014, dostupné online: <https://www.pamiatky.sk/sk/page/europske-dedicstvo>.

¹³ Pozri: Dni európskeho kultúrneho dedičstva 2015, dostupné online: <http://www.muzeum.sk/?obj=&ix=dekd>.

Digitalizácia kultúrneho dedičstvom jeho sprístupnenie a podpora jeho hospodárskeho využívania patria k činnostiam, na ktoré sa zameriava Digitálna agenda pre Európu. Digitalizácia znásobuje možnosti k prístupu ku kultúrnemu dedičstvu a zapájania návštevníkov, zatiaľ čo digitálne nástroje (napr. 3D skenovanie), môžu uľahčiť zachovanie a obnovu fyzických kultúrnych statkov.¹⁴

Kultúrne dedičstvo je najvýznamnejším faktorom formovania a udržiavania kultúrnej identity. Kultúrne dedičstvo je významnou súčasťou ponuky cestovného ruchu a ekonomického profitu. Avšak, aj v tomto prípade je potrebné zabezpečiť, aby sa kultúrne dedičstvo využívalo primerane s ochranou a rozvojom.¹⁵ Za toto sú v prvom rade zodpovedné vnútroštátne a miestne orgány a sektor kultúrneho dedičstva, ale aj EÚ prispieva celým radom celoeurópskych iniciatív. Program Kreatívna Európa má za úlohu podporovať cezhraničnú spoluprácu s cieľom presadiť modernizáciu sektora kultúrneho dedičstva (podporovaním sietí a platforiem), pričom má za úlohu podnietiť predovšetkým mládež a imigrantov.

EÚ pomáha zvyšovať informovanosť o kultúrnom dedičstve prostredníctvom ceny Európskej únie za kultúrne dedičstvo (Europa Nostra).

Ďalším projektom na ochranu kultúrneho dedičstva je program Európskej pamiatky, ktorej cieľom je podnietiť k úvahám o príčinách totalitných režimov v moderných dejinách Európy¹⁶

Kultúra je aj v 21. storočí vo vzájomnom vzťahu s prírodným prostredím. Tento vzťah značne ovplyvňuje charakter kultúry. Zamestnanie obyvateľstva a s ním súvisiacu organizáciu spoločnosti – v konečnom dôsledku celý kultúrny komplex a jeho zložky obsiahnuté vo všetkých kultúrnych hodnotách a kategóriách kultúry. Kultúra je za určitých okolností predpokladom rozvoja cestovného ruchu. Čím je kultúrny inventár bohatší a zaujímavejší, tým sa môže cestovný ruch lepšie rozvíjať a môže nadobúdať špecifické formy (napr. duchovné potreby, kultúra, cestovanie, relax). Kultúra v určitých súvislostiach možno chápať a využívať ako tovar. Napriek tomu nemožno tolerovať ako sa z kultúry stane tovar za účelom získať čo najväčší zisk, čím dôjde k jej znehodnoteniu ako kultúrneho dedičstva. Preto je potrebná aj ochrana kultúry.¹⁷

Zachovanie, podpora a správa kultúrneho dedičstva je v súčasnosti na dobrej úrovni podporovaná v rámci štrukturálnych a investičných fondov EÚ. V rámci Európskeho fondu regionálneho rozvoja by investície do kultúry a kultúrneho dedičstva mali byť súčasťou integrovaných a udržateľných stratégií hospodárskeho rozvoja. Môžu pokrývať celý rad činnosti vo verejnom, neziskovom a súkromnom sektore. Napríklad, Európsky poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka bude aj naďalej podporovať starostlivosť o zachovanie a modernizáciu kultúrneho dedičstva vidieka.

¹⁴ Oznámenie Komisie Európskej únie, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov Na ceste k integrovanému prístupu ku kultúrnemu dedičstvu Európy.

¹⁵ LENOVSÝ, L.: Kultúrne dedičstvo v multikultúrnom svete. In Cestovný ruch a kultúrne dedičstvo, Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2008. ISBN 978-80-8094-229-8, p. 113.

¹⁶ Oznámenie Komisie Európskej únie, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov Na ceste k integrovanému prístupu ku kultúrnemu dedičstvu Európy.

¹⁷ ČUKAN, J.: Cestovný ruch, kultúra a ekonomika. In Cestovný ruch a kultúrne dedičstvo. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2008. ISBN 978-80-8094-229-8, p. 116-118.

Komisia podporuje rozvoj udržateľného, zodpovedného a kvalitného cestovného ruchu vrátane produktov spojených s kultúrnym a priemyselným dedičstvom. Okrem podporovanému programu Rady Európy týkajúceho sa kultúrnych trás EÚ poskytuje granty na vytvorenie alebo zlepšenie európskych kultúrnych trás prechádzajúcich viacerými krajinami a ich spájanie napr. ako trasa „EU sky route“.

Kultúra je základným prínosom pre oblasť verejnej diplomacie Európy. EÚ a jej členské štáty aktívne vystupujú v rámci multilaterálnych fór a organizácií, ktoré sú zamerané na politiky kultúrneho dedičstva, napr. Rada Európy a UNESCO, a uskutočňujú bilaterálne dialógy s tretími krajinami a regiónmi, kde dedičstvo zohráva významnú úlohu.¹⁸

Záver

Aj keď sú medzi členskými štátmi Európskej únie veľké hospodárske, sociálne a národnostné rozdiely, všetkých nás spája spoločné dedičstvo, ktoré sme prevzali od našich predkov, a ktoré by sme mali odovzdať pre ďalšie generácie – kultúra. Vzhľadom na to, že samotná EÚ je rozmanitý nadnárodný subjekt, aj kultúrne dedičstvo Európy, tzv. Európske dedičstvo sa vyznačuje rôznorodosťou, čím sa každá jej časť vyznačuje originálnosťou, ktorá si zaslúži dôslednú pozornosť. Pre lepšiu propagáciu kultúry nám napomáhajú programy, projekty a inovácie EÚ, ktorých úlohou je zvýdvihnúť záujem mladých ľudí o kultúru, o využití aspektov kultúry v cestovnom ruchu ako aj vzájomnej integrácii medzi jednotlivými členskými štátmi. V dôsledku bohatej, pestrej a jedinečnej kultúry, ktorej história siaha od čias antiky po stredovek a osvietenstvo až po súčasnosť, môže byť každý občan EÚ patrične hrdý na to, že je Európan.

¹⁸ Oznámenie Komisie Európskej únie, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov. Na ceste k integrovanému prístupu ku kultúrnemu dedičstvu Európy.

4 Inštitucionálna výstavba ochrany kultúrneho dedičstva v rámci EÚ

Milan Fedorišín

4.1 Kultúra, kultúrne dedičstvo a primárne právo

4.1.1 Kultúra a kultúrne dedičstvo

Na to, aby sme mohli definovať pojem kultúrne dedičstvo, ktorý je pre nás ústredným, pretože práve tomu, čo predstavuje tento pojem, poskytujú ochranu nie len jednotlivé štáty vo svojich vnútroštátnych zákonoch, ale aj inštitúcie a orgány Európskej únie, je vhodné definovať najprv pojem kultúra. Tú je však problematické definovať. Svoj pôvod má už v antike. Môžeme na ňu nahliadať z viacerých hľadísk o čom svedčí aj mnoho autorov, ktorí sa pokúsili o ucelenú charakteristiku. Jednou z najpresnejších je kultúra chápaná ako referenčný systém určitého sociálneho útvaru (celku), predstavujúci komplexný súhrn, spravidla sociálne prijatých materiálnych a imateriálnych, minulých a súčasných výsledkov ľudskej činnosti, preberaných a odovzdávaných ďalším generáciám príslušníkov sociálneho útvaru alebo iným sociálnym útvarom.¹

Pre definovanie kultúrneho dedičstva sa pokúsila Európska Komisia, ktorá ho charakterizovala tak, že zahŕňa prírodné, postavené a archeologické stránky; múzeá, pamiatky, umelecké diela, historické mestá, literárne, hudobné a audiovizuálne diela a poznatky, skúsenosti a tradície európskych obyvateľov.²

Ochrana kultúrneho dedičstva je pre jednotlivé členské štáty nesmierne dôležitá. Jeho zachovaním vzniká veľká šanca, že sa cestovný ruch v krajine dostane na rozsiahlejšiu úroveň, tým sa zvýši aj zamestnanosť v tejto oblasti a v konečnom dôsledku to bude predstavovať aj zvýšenie hospodárskeho rastu v štáte.

4.1.2 Kultúra v primárnom práve

Môžeme teda bez akéhokoľvek zaváhania povedať, že kultúra a ochrana kultúrneho dedičstva sú v záujme Európskej únie. Je to vyjadrené aj v primárnom prameni európskeho práva, v jednej zo zakladajúcich zmlúv, konkrétne v Zmluve o fungovaní Európskej únie a to v článkoch 6 a 167. V článku 6 je zakotvená najmä právomoc únie vykonávať činnosť v oblasti kultúry.

1) Únia má právomoc vykonávať činnosti na podporu, koordináciu alebo doplnenie činnosti členských štátov. Týmito činnosťami na európskej úrovni je okrem iných aj kultúra. Konkrétnejšie a špecifickjšie je oblasť kultúry upravená v Hlave XIII ZFEÚ, v článku 167 takto:

Únia prispieva k rozkvetu kultúr členských štátov, pričom rešpektuje ich národnú a regionálnu rozmanitosť a zároveň zdôrazňuje spoločné kultúrne dedičstvo

¹ BUOCO VÁ, Z.: Úvod do sociológie, Katedra politológie FF Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov, 2006, s. 93.

² Cultural Heritage Policy In The European Union, dostupné online: <http://epthinktank.eu/2014/12/16/cultural-heritage-policy-in-the-european-union>.

- 2) Činnosť Únie sa zameriava na podporu spolupráce medzi členskými štátmi a v prípade potreby na podporu a dopĺňovanie ich činnosti v nasledujúcich oblastiach:
 - zlepšovanie vedomostí a šírenie kultúry a histórie európskych národov,
 - zachovanie a ochrana kultúrneho dedičstva európskeho významu,
- 3) Únia a členské štáty podporujú kultúrnu spoluprácu s tretími krajinami a s príslušnými medzinárodnými organizáciami, najmä s Radou Európy.
- 4) Únia zohľadní kultúrne aspekty vo svojej činnosti podľa iných ustanovení zmlúv, a to predovšetkým tak, aby sa rešpektovala a podporovala rozmanitosť jej kultúr.
- 5) S cieľom prispieť k dosiahnutiu cieľov uvedených v tomto článku:
 - Európsky parlament a Rada v súlade s riadnym legislatívnym postupom a po porade s Výborom regiónov prijímú podporné opatrenia, ktorých účelom nie je zosúladiť zákony a iné právne predpisy členských štátov,
 - Rada na návrh Komisie prijíma odporúčania.³

Z konkrétnych ustanovení možno vyčítať určité skutočnosti. Ako už bolo spomínané, Európska únia má v záujme podporovať diverzitu kultúr členských štátov, cieľom je podpora a zviditeľnenie; chce dosiahnuť spoluprácu členských štátov navzájom medzi sebou. Zároveň má v záujme spolupracovať s tretími, teda nečlenskými štátmi a aj s medzinárodnými organizáciami; tieto ustanovenia taktiež oprávňujú inštitúcie únie prijímať na podporu a ochranu kultúry a kultúrneho dedičstva konkrétne opatrenia. Bezpochyby veľmi dôležitou skutočnosťou je aj to, že kultúra ako taká je vo výhradnej právomoci členských štátov. Úlohou Európskej únie je preto len podporovať a koordinovať politiku členských štátov v tejto oblasti o čo sa snaží prostredníctvom svojich inštitúcií, úradov a agentúr.

4.2 Inštitúcie a iné orgány Únie zaoberajúce sa kultúrou a ich vzťah k medzinárodným organizáciám

4.2.1 Inštitúcie Únie

Inštitúciami Únie, ktoré sa zaoberajú kultúrnou politikou sú:

Európsky parlament – táto inštitúcia je zástupcom záujmov občanov v Európskej únii. Je tvorená poslancami, ktorých si volia samotní občania vo voľbách v členských štátoch. Európsky parlament prešiel azda najvýznamnejšou zmenou oproti jeho vzniku najmä čo sa týka jeho právomocí. Spočiatku mal len poradnú funkciu, no teraz má spolu s Radou spolurozhodovacie právomoci a okrem iných má legislatívnu funkciu. Európsky parlament je teda spolutvorcom politik Únie.⁴

Parlament má široké pole pôsobnosti a preto zveruje jednotlivé okruhy otázok svojim menším štruktúram, konkrétne stálym výborom. Pre kultúru je podstatný Výbor pre kultúru a vzdelávanie (CULT). Pôsobnosťou Výboru je najmä zlepšovanie znalostí a šírenie kultúry, ochrana a presadzovanie kultúrnej a jazykovej rozmanitosti, ochrana a zachovanie kultúrneho dedičstva, kultúrne výmeny a umelecká tvorba. Patrí tu taktiež aj spolupráca s tretími krajinami v oblasti kultúry a vzdelávania a vzťahy s príslušnými

³ Zmluva o fungovaní Európskej únie, Úradný vestník EÚ, C 326/47, 26.10.2012, s. 6-7, 75-76.

⁴ JÁNOŠÍKOVÁ, M.: Repetitórium práva Európskej únie, Iuris Libri, Bratislava, 2013. s. 49.

medzinárodnými organizáciami a inštitúciami.⁵ Hneď pri prvej inštitúcii môžeme vidieť nadväznosť jej pôsobenia na ustanovenia v Zmluve o fungovaní Európskej únie.

Členovia výboru sa stretávajú na schôdzach, minimálne raz za mesiac a konzultujú aktuálne problémy v danej oblasti, rokujú s odborníkmi a navrhujú legislatívne dokumenty.⁶

Rada Európskej únie – je zástupcom záujmov členských štátov, kde každý členský štát zastupuje poverený člen štátu na ministerskej úrovni. Rada je spolu s Európskym parlamentom inštitúciou, ktorá má normotvornú funkciu. Skladá sa z formácií a jednou z nich, relevantnou pre kultúru, je Rada pre vzdelávanie, mládež, kultúru a šport (EYCS).⁷ Jej členovia sa schádzajú tri až štyrikrát ročne a je zložená z ministrov členských štátov zodpovedných za vzdelávanie, kultúru, mládež, médiá, komunikáciu a šport. Činnosti Rady v oblasti vzdelávania, mládeže, kultúry a športu sú zamerané na zachovanie kultúrneho dedičstva Európy, podporu jej odvetvia kultúry a tvorivej činnosti, povzbudenie študentov aj učiteľov k mobilite a na propagáciu pohybových aktivít a sociálneho zaradenia prostredníctvom športu.

V tejto oblasti môže Rada prijímať stimulujúce odporúčania a stanoviská. Ak to umožňujú zakladajúce zmluvy, môže pre konkrétny prípad prijať aj právne záväzné sekundárne právne akty. Je to najmä v oblasti audiovizuálnych záležitostí a vzájomného uznávania diplomov.⁸ Rada aj spolu s Európskym parlamentom prijímajú sekundárne právne akty, ktoré sú záväzné pre členské štáty, avšak len v rozmere koordinácie kultúrnej politiky a jej podpory.

Uvedieme niekoľko praktických príkladov aktov Rady a aktov Rady a Európskeho parlamentu v oblasti ochrany kultúry a kultúrneho dedičstva. Medzi akty Rady patria:

- Smernica Rady 93/7/EHS na o návrate kultúrnych statkov neoprávnenne vyvezených z územia členského štátu.⁹ Tá ma zabezpečiť, aby sa objekty, ktoré sú klasifikované ako kultúrne bohatstvo, ktoré boli neprávom odňaté z krajín EÚ, prinavrátili tam kam patria. Každý štát má poskytnúť jeden zo svojich orgánov, ktorý sa má o daný cieľ postarať.
- Nariadenie Rady (ES) 116/2009 o vývoze tovaru kultúrneho charakteru.¹⁰ Poskytuje pravidlá pre export kultúrneho majetku s dôrazom na jeho ochranu. Zabezpečuje, že kontroly na vonkajších hraniciach únie budú jednotné a budú prísne posudzované (napríklad potreba licencie).

Medzi najvýznamnejšie akty Rady a Európskeho parlamentu v oblasti kultúry patria tieto:

⁵ Európsky parlament, dostupné online: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getLastRules.do?language=sk&reference=RESP-CULT>.

⁶ Európsky parlament, dostupné online: <http://www.europarl.europa.eu/committees/sk/cult/meetings.html>.

⁷ JÁNOŠIKOVÁ, M.: Repetitórium práva Európskej únie, Iuris Libri, Bratislava, 2013, s. 53.

⁸ Rada pre vzdelávanie, mládež, kultúru a šport (EYCS) dostupné online: <http://www.consilium.europa.eu/sk/council-eu/configurations/eycs>.

⁹ Smernica Rady 93/7/EHS o navrátení kultúrnych statkov neoprávnenne vyvezených z územia členského štátu, Úradný vestník EÚ, 27.3.1993, L 74.

¹⁰ Nariadenie Rady (ES) 116/2009 o vývoze tovaru kultúrneho charakteru, Úradný vestník EÚ, 10.2.2009, L 39.

- Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1622/2006/ES o činnosti Spoločenstva na podporu projektu Európske hlavné mesto kultúry na roky 2007 až 2019.¹¹ Touto udalosťou sa dáva priestor európskym mestám, aby prostredníctvom jednoročného kultúrneho programu prezentovali najväčšie bohatstvo, diverzitu či spoločné vlastnosti európskych miest. Taktiež toto rozhodnutie približuje proces výberu miest na roky 2013 - 2019 a taktiež sa ním ustanovuje postup pre monitorovanie príprav pre rozhodujúci rok pre konkrétne mesto.
- Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1194/2011/EÚ, ktorým sa ustanovuje akcia Európskej únie na podporu značky Európske dedičstvo.¹² Táto iniciatíva je určená na podporu a zvýšenie európskej dimenzie kultúrneho dedičstva, pamiatok, sídel, prírodných lokalít a pod. Cieľom je upozorniť na spoločné kultúrne dedičstvo občanov a znovuoobjavenie pocitu účasti v únii a obnovenie dialógu medzi členskými štátmi.
- Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 445/2014/EÚ, ktorým sa ustanovuje akcia Únie s názvom Európske hlavné mestá kultúry na roky 2020 až 2033 a ktorým sa zrušuje rozhodnutie č. 1622/2006/ES.¹³ Nadväzuje na úspešnú iniciatívu Európske hlavné mesto kultúry. Cieľom tohto aktu je rozšíriť zoznam miest, ktoré sa budú prezentovať v rokoch 2020 až 2033, aby ostatným priblížili svoje čaro a taktiež spoločné črty európskych miest.
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1295/2013, ktorým sa ustanovuje program Kreatívna Európa (2014 až 2020) a zrušujú rozhodnutia č. 1718/2006/ES, č. 1855/2006/ES a č. 1041/2009/ES.¹⁴ Tento program reaguje na globalizáciu a digitalizáciu vo svete čo môže spôsobovať fragmentáciu trhu s kultúrou. Je ohraničený rokmi 2014-2020 a má široké pole záujmu. Pomáha najmä audiovizuálnemu, kultúrnemu a tvorivému sektoru prispôsobiť sa súčasným podmienkam a požiadavkám. Cieľom je aj zvyšovať konkurencieschopnosť európskych kultúrnych programov, audiovizuálnych diel, filmových festivalov či zvýšiť záujem o európsku kinematografiu.¹⁵

Európska komisia – Mohli by sme povedať, že Európska komisia je hnacím motorom Únie. V jej pôsobnosti sú záujmy Únie ako celku a snaží sa presadzovať uplatňovanie právnych predpisov únie v členských štátoch. Je akoby výkonným orgánom Únie.¹⁶ Prostredníctvom Európskej komisie sa uskutočňovali a uskutočňujú sa rôzne podujatia

¹¹ Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1622/2006/ES o činnosti Spoločenstva na podporu projektu Európske hlavné mesto kultúry na roky 2007 až 2019, Úradný vestník EÚ, 3.11.2006, L 304/1.

¹² Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1194/2011/EÚ, ktorým sa ustanovuje akcia Európskej únie na podporu značky Európske dedičstvo, Úradný vestník EÚ, 22.11.2011, L 303/1.

¹³ Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 445/2014/EÚ, ktorým sa ustanovuje akcia Únie s názvom Európske hlavné mestá kultúry na roky 2020 až 2033 a ktorým sa zrušuje rozhodnutie č. 1622/2006/ES, Úradný vestník EÚ, 3.5.2014, L 132/1.

¹⁴ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1295/2013, ktorým sa ustanovuje program Kreatívna Európa (2014 až 2020) a zrušujú rozhodnutia č. 1718/2006/ES, č. 1855/2006/ES a č. 1041/2009/ES, Úradný vestník EÚ, 20.12.2013, L347/221.

¹⁵ dostupné online: http://eurlex.europa.eu/summary/chapter/culture.html?root_default=SUM_1_CODED%3D10,SUM_2_CODED%3D1003&obsolete=false.

¹⁶ JÁNOŠÍKOVÁ, M.: Repetitórium práva Európskej únie, Iuris Libri, Bratislava, 2013. s. 55.

a programy na rozvoj a podporu kultúry. Po prijatí Lisabonskej zmluvy sa kultúre ako takej prisúdilo jedno z najprominentnejších miest v rámci záujmu EÚ. Komisia sa usiluje o spoluprácu medzi členskými štátmi navzájom v oblasti kultúry, aby umelcom bolo poskytnuté primerané a priateľské prostredie pre ich prácu. Ďalej je tu snaha o spoluprácu s rôznymi kultúrnymi európskymi, ale i celosvetovými organizáciami akou je napríklad UNESCO. Dôležitým je aj interkultúrny dialóg, kde po úspešnom roku 2008, ktorý bol rokom interkultúrneho dialógu, sa pokračuje v činnostiach podporujúcich výmenu poznatkov medzi toľkými kultúrami, ktoré Európskej únii majú toľko toho čo ponúknuť. Členské štáty si uvedomujú, že zvyšovaním a zveľaďovaním kultúry a kultúrneho dedičstva sa zväčšuje aj ich atraktivita a konkurencieschopnosť. Preto sa usilujú o najmä finančnú podporu zo strany Únie pre svoj kultúrny rozvoj. V neposlednom rade netreba zabúdať na programy, v ktorých Európska komisia pôsobí. Medzi tie najvýznamnejšie patria jednoznačne:

- Európske hlavné mesto kultúry, ktorého hlavným aktérom bolo v roku 2013 aj Slovensko, kedy boli pre návštevníkov z celého sveta prichystané mnohé podujatia, aby mohli spoznať mesto Košice. Úlohou Európskej komisie je pri tom zabezpečiť, aby pravidlá vytvorené na úrovni Európskej únie boli počas celého priebehu programu dodržiavané.
- Európske kultúrne ceny – Únia tu poskytuje ocenenia za prínosy a úspechy občanov Únie v rôznych oblastiach a Európska komisia určuje požiadavky, ktoré musia kandidáti na ocenenia spĺňať. Neskôr taktiež vyhlasuje ocenených.
- Dni Európskeho kultúrneho dedičstva – Je to iniciatíva, na základe ktorej sa otvárajú verejnosti miesta, ktoré sú počas celého roka zvyčajne nedostupné. A práve táto iniciatíva je pod správou Európskej komisie, Rady a národných koordinátorov.
- Známa Európskeho kultúrneho dedičstva – Túto akciu sme spomínali v predchádzajúcich riadkoch. Európska komisia začala v roku 2008 preskúmať možnosť prevziať túto akciu na európsku úroveň, keďže pôvod má táto akcia v iniciatíve niekoľkých národných vlád. Už vieme, že formálne v európskom formáte bola táto akcia vytvorená v roku 2011.¹⁷
- V rokoch 2007-2013 kultúrny program Európa, ktorého cieľmi boli podpora interkultúrneho dialógu a stimulovanie cezhraničnej mobility, umelcov a umeleckých diel, stimulovanie tvorivosti a prispievanie k vzájomnému obohacovaniu kultúr; pomoc kultúrnym organizáciám vytvoriť a implementovať kultúrne a umelecké projekty. Program MEDIA mal za úlohu podporiť európsky audiovizuálny priemysel a trval v rokoch 2007-2013. Oba programy fungovali pod záštitou Európskej komisie. V súčasnosti ich nahradil už vyššie spomínaný program Kreatívna Európa.¹⁸

Aj Európska komisia vydala pre oblasť kultúry niekoľko aktov. Ako príklad uvádzame:

¹⁷ Culture, Supporting Europe's cultural and creative sectors, dostupné online: http://ec.europa.eu/culture/index_en.htm.

¹⁸ Kultúrna politika EÚ po prijatí Lisabonskej zmluvy, dostupné online: http://fmv.euba.sk/files/Kulturna_politika_EU_po_prijati_Lisabonskej_zmluvy.pdf.

- Oznámenie Komisie KOM(2007) 242 Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o európskej stratégii pre kultúru v globalizovanom svete.¹⁹ Prihliada na existenciu globalizácie vo svete a potvrdzuje podstatnú úlohu kultúry vo svete. Snaží sa prezentovať novú stratégiu pre spravovanie kultúry v Únii, lebo tá má nezastupiteľné a popredné miesto v životoch občanov členských štátov Únie.²⁰ Tieto tvrdenia sú podčiarknuté cieľmi tohto programu - Podpora kultúrnej rozmanitosti a interkultúrneho dialógu; Podpora kultúry ako katalyzátora kreativity v rámci Lisabonskej stratégie; Podpora kultúry ako dôležitého prvku medzinárodných vzťahov Únie.

Oznámenie Komisie KOM(2008) 513 Rade, Európskemu parlamentu, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru Európske kultúrne dedičstvo sprístupnené jedným kliknutím myšou: pokrok pri digitalizácii kultúrneho materiálu, jeho dostupnosti online a pri uchovávaní digitálnych záznamov na celom území EÚ.²¹ Toto oznámenie prezentuje progres vyjadrený v založení Európskej digitálnej knižnice – Europeana, ktorá poskytuje jednoduchý prístup verejnosti k nahliadnutiu na európske kultúrne dedičstvo. Hlavnými záujmami v tejto súvislosti zostali digitalizácia, online prístupnosť, a digitálne uchovanie kultúrneho materiálu.

4.3 Orgány, agentúry a úrady Únie

Okrem inštitúcií sa kultúre v Únii venujú aj iné orgány, agentúry a úrady. Rozdiel oproti inštitúciám spočíva v tom, že zatiaľ čo inštitúcie oplývajú zákonodarnou, výkonnou alebo súdnou mocou, orgány, agentúry a úrady takýmito právomocami nedisponujú. Skôr pomáhajú inštitúciám vo výkone ich činnosti. A práve tu patrí Výbor regiónov, ktorý je poradným orgánom pre inštitúcie Únie. Reprezentuje záujmy regionálnych a miestnych orgánov členských štátov. Výbor je zložený zo šiestich komisií a kultúrou sa zaoberá Komisia pre vzdelávanie, mládež, kultúru a výskum (EDUC). Regióny sú zodpovedné za konkrétne opatrenia, ktoré prichádzajú od Únie a týkajú sa vzdelania mládeže, kultúry a výskumu. Sú aj prostriedkom, z ktorého čerpá Únia znalosti a skúsenosti aké problémy trápia občanov členských štátov na konkrétnych miestach. A práve Komisia EDUC reprezentuje ľudí z regiónov, ktorí prostredníctvom nej predkladajú svoje návrhy, podnety či sťažnosti konkrétnym inštitúciám. Je teda akoby spätnou väzbou na opatrenia zo strany Únie.²²

Agentúry EÚ – sú odlišné entity od inštitúcií Únie. Majú samostatnú právnu povahu a plnia úlohy vymedzené európskym právom. O agentúrach nie je zmienka

¹⁹ Oznámenie Komisie č. KOM (2007) 242 Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o európskej stratégii pre kultúru v globalizovanom svete, Komisia Európskych spoločenstiev, 10.5.2007.

²⁰ Dostupné online: http://eurlex.europa.eu/summary/chapter/culture.html?root_default=SUM_1_CODED%3D10,SUM_2_CODED%3D1003&obsolete=false.

²¹ Oznámenie Komisie KOM(2008) 513 Rade, Európskemu parlamentu, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru Európske kultúrne dedičstvo sprístupnené jedným kliknutím myšou: pokrok pri digitalizácii kultúrneho materiálu, jeho dostupnosti online a pri uchovávaní digitálnych záznamov na celom území EÚ, Komisia Európskych spoločenstiev, 11.8.2008.

²² Education, Youth, Culture and Research (EDUC), dostupné online: <http://cor.europa.eu/en/activities/commissions/educ/Pages/educ.aspx>.

v zakladajúcich zmluvách, pretože boli vytvorené samostatnými aktmi. Ich účelom je vykonávanie špecifických technických, vedeckých či manažérskych úkonov. Nie všetky agentúry majú vo svojom názve slovo "agentúra". Existujú aj pod názvami ako ústav, nadácia, úrad, a pod.²³ Existuje vyše štyridsať agentúr. Sú rozdelené do 4 základných skupín: decentralizované agentúry, výkonné agentúry, agentúry pre EURATOM, Európsky inštitút inovácie a technológie.

Najpodstatnejšou skupinou agentúr pre kultúru sú výkonné agentúry. Tieto sú poverované zväčša Európskou komisiou, ktorá prevádzkuje určité programy, na vykonanie ňou uložených úloh pri správe určitého programu. Komisia je zodpovedná občanom Únie za svoje činnosti a preto sa musí sústrediť na plnenie tých najzákladnejších úloh. Preto zveruje časť svojich právomocí výkonným agentúram. Za daný program je zodpovedná stále Komisia, preto musí dbať o správne vykonávanie úloh a rozhodovanie výkonných agentúr a kontrolovať najmä ich riadiace orgány.²⁴

Výkonnou agentúrou venujúcou sa kultúre je Výkonná agentúra pre vzdelávanie, audiovizuálny sektor a kultúru (EACEA). Sídli v Bruseli a funguje od roku 2006. Zakladajúcim aktom je rozhodnutie Komisie č. 2009/336/ES, ktorým sa zriaďuje Výkonná agentúra pre vzdelávanie, audiovizuálny sektor a kultúru na riadenie činnosti Spoločenstva v oblasti vzdelávania, audiovizuálneho sektora a kultúry pri uplatňovaní nariadenia Rady (ES) č. 58/2003 kde boli definované úlohy a kompetencie agentúry pre spravovanie programov vo vymedzených oblastiach.²⁵ Jej hlavnou úlohou je realizovať množstvo častí z viac ako pätnástich programov, ktoré sú financované zo zdrojov Únie, o oblastiach vzdelávania, odbornej prípravy, aktívneho občianstva, mládeže, audiovizuálneho sektora a kultúry. Vloženie týchto programov pod jednu agentúru má svoje výhody v tom, že je možné poskytnúť lepšiu koordináciu a účastníkom programov ucelený súbor služieb. EACEA má síce svoju vlastnú subjektivitu, ale zodpovedá trom generálnym riaditeľstvám Komisie – Generálne riaditeľstvo pre vzdelávanie a kultúru, Generálne riaditeľstvo pre informačnú spoločnosť a médiá, Úrad pre spoluprácu EuropeAid. Agentúra je riadiacim orgánom pre výkonné časti programov zahrňujúce vypracovanie výziev pre žiadosti, vyberanie projektov a podpisovanie dohôd o projektoch, finančné riadenie a sledovanie projektov. Všetky časti spravované agentúrou sú centralizované s podporou technických projektov, ktoré nezahŕňajú politické rozhodnutia.²⁶

4.4 Vzťah Únie a medzinárodných organizácií

Vyvstáva však otázka či si jednotlivé inštitúcie, orgány a agentúry Únie pri ochrane kultúry a kultúrneho dedičstva nezasahujú do svojich právomocí. Na prvý pohľad sa to tak javiť môže, keďže v predchádzajúcich riadkoch sme poukázali na viacero subjektov v rámci Únie, ktoré majú v poli záujmu aj problematiku kultúry. Pravdou však je aj to,

²³ PALÁČEK, M.: Základní dokumenty Evropské unie, Poradce, Praha, 2006. s. 49.

²⁴ POMAHAČ, R., HANDRLICA, J.: Evropské správní právo, C. H. Beck, Praha, 2012. s. 112-113.

²⁵ Rozhodnutie Komisie č. 2009/336/ES, ktorým sa zriaďuje Výkonná agentúra pre vzdelávanie, audiovizuálny sektor a kultúru na riadenie činnosti Spoločenstva v oblasti vzdelávania, audiovizuálneho sektora a kultúry pri uplatňovaní nariadenia Rady (ES) č. 58/2003, Úradný vestník EÚ, 21.4.2009, L 101/26.

²⁶ EACEA, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, dostupné online: http://eacea.ec.europa.eu/about-eacea_en.

že každá inštitúcia, orgán či agentúra Únie má presne vymedzenú svoju pôsobnosť v primárnom práve. Navyše, ako sme už spomínali v úvodnej kapitole, Európska únia a jej inštitúcie, orgány a agentúry majú za cieľ len podporovať a koordinovať kultúrnu politiku členských štátov, keďže kultúra je vo výhradnej právomoci práve členských štátov.

Ďalšou oblasťou, ktorá otvára priestor na diskusiu, je oblasť fungovania Európskej únie a medzinárodných organizácií v oblasti ochrany kultúry. Dokážu spolupracovať? Alebo vznikajú problémy pri výkone ich činnosti? Aké prostriedky používajú? Kultúra a ochrana kultúrneho dedičstva sú priestorom, v ktorom je záujem kooperácie zo strany všetkých zainteresovaných subjektov. Medzinárodná organizácia, kde sú kultúra a jej ochrana vnímané ako dôležitá agenda, je UNESCO. Štáty sa tu zaviazali k spolupráci, aby sa spoločnými silami snažili zachovávať mier vo svete. Európska únia a UNESCO uzatvárajú dohody v oblasti kultúry už od roku 1996. Zmluvami z rokov 2003 a 2012 sa tieto dva subjekty dohodli na spoločnej stratégii a zjednotenom úsilí v oblasti spoločného záujmu, ktorou je ochrana kultúry. Za Európsku úniu dohody uzatvárala Európska komisia.²⁷

Otázkou je aj to, aké prostriedky využíva Únia a medzinárodné organizácie k predmetnej ochrane. Európska únia v mnohých prípadoch podporuje najmä finančne najrôznejšie programy a iniciatívy, ktorých príklady sme uviedli v predchádzajúcej kapitole. Nemenej významným prostriedkom je aj to, že únia vopred schváleným zložkám hmotného či nehmotného kultúrneho dedičstva poskytuje propagáciu nielen v Európe, ale po celom svete. Príkladom je program Známkou európskeho kultúrneho dedičstva. UNESCO sa snaží kultúrne dedičstvo ochraňovať prostredníctvom deklarácií, kde sa štáty zmluvne zaväzujú k určitým ochranným činnostiam. Samozrejme, v akútnych prípadoch aj táto organizácia poskytuje finančné prostriedky.

Záver

Na základe vyššie uvedeného môžeme pozorovať niekoľko zaujímavých skutočností. Pojmy kultúra a kultúrne dedičstvo majú veľmi dôležité, ba priam nezastupiteľné miesto v záujmoch Únie. Vidno to na základe množstva inštitúcií, orgánov a agentúr Únie, ktoré sa kultúrou zaoberajú. Taktiež bolo prijatých niekoľko aktov, aby sa podporili určité iniciatívy či programy, aby sa spresnili pravidlá vo vymedzených oblastiach alebo aby sa podporila spolupráca členských štátov a otvoril interkultúrny dialóg.

Dospeli sme k záveru, že Únia má v úmysle podporovať rozvoj kultúry v členských štátoch. Je splnomocnená podporovať a koordinovať politiky členských štátov. Nezábúda ani na spoluprácu s medzinárodnými organizáciami, aby kultúra ešte viac rozkvitala. Dôležitá je pre ňu diverzita kultúry, keďže každý štát má iné historické korene a iné tradície. Zistili sme, že kultúru je potrebné rozvíjať a najmä ochraňovať, pretože toto krehké dedičstvo si to v dnešných neistých časoch určite vyžaduje.

Je teda možné vidieť, že Európska únia sa snaží na všetkých jej organizačných úrovniach bojovať s nástrahami a problémami, ktoré ponúka dnešná moderná spoločnosť a ktorá sa snaží odsunúť kultúru do úzadia. Pre ľudí je kultúra veľmi významná, preto-

²⁷ UNESCO & the European Union, dostupné online: <http://www.unesco.org/new/en/brussels/european-union>.

že tá z nás robí inteligentné stvorenia a dokážeme si pri nej vážiť a vychutnávať život a jeho pozoruhodné črty.

5 Únijné prostriedky podpory a rozvoja ochrany kultúrneho dedičstva

Timea Lazorčáková

Úvod

Kultúra predstavuje dôležitý faktor spoločensko-ekonomického rozvoja, ktorej ochrana prispieva k sociálnej súdržnosti a zachovávaniu histórie pre budúce generácie. Má význam pre kvalitu života a udržateľný rozvoj spoločnosti. Propagácia kultúrnej rozmanitosti je dôležitá pri posilňovaní demokratických hodnôt v Európe a prispieva k ekonomickej a spoločenskej súdržnosti.¹ Kultúra a jej činitele na úrovni celej spoločnosti ako aj jednotlivcov majú vplyv na rozvoj hodnôt, princípov či noriem čím môžu ovplyvňovať správanie sa ľudí. Kultúra plní celý rad funkcií ako napríklad výchovno-vzdelávacia, sociálna, integračná a zároveň má veľký vplyv na prevenciu kriminality a patologických javov, čo značí o jej nenahraditeľnom postavení v oblasti rozvoja osobnosti i samotnej spoločnosti. V dnešnom svete otvorených hraníc a vzájomného prepojenia kultúr zohráva taktiež významnú úlohu spájania ľudí rôznych národností a pôvodu.

1. Integrovaný prístup ku kultúrnemu dedičstvu Európy

Európske kultúrne dedičstvo je cenným zdrojom hospodárskeho rastu, zamestnanosti a sociálnej súdržnosti. Ochrana kultúrneho dedičstva je v prvom rade záležitosťou vnútroštátnych, regionálnych a miestnych orgánov, avšak k jeho zachovávaniu, propagácii a zveľadovaniu je potrebné pristupovať aj integrovanejším spôsobom, čo umožní zohľadniť jeho rôznorodý prínos k spoločenským a hospodárskym cieľom, ako aj jeho vplyv na iné verejné politiky.² Na úrovni Európskej Únie došlo k vytýčeniu nástrojov, ktoré sú doplnkom vnútroštátnych a regionálnych programov, s cieľom posilňovať a chrániť hodnotu dedičstva ale taktiež rozvíjať jeho vplyv pokiaľ ide o hospodársky rast, či tvorbu nových pracovných miest. Aktivity Európskej Únie (ďalej len „EÚ“) smerujú najmä k tomu aby bolo jednotlivým členským štátom, ale aj všetkým zainteresovaným stranám, umožnené čo najvhodnejším spôsobom využívať podporu, ktorá sa poskytuje kultúrnemu dedičstvu a zároveň využívať všetky dostupné nástroje EÚ. Tým sa má doceliť integrovanejší prístup ochrany, tak na úrovni EÚ, ako aj na úrovni vnútroštátnej a vytvoriť podmienky na to aby sa Európa stala zdrojom inovácií v oblasti kultúrneho dedičstva.

V roku 2007 bola prijatá európska stratégia pre Kultúru – Uznesenie Rady zo dňa 16. novembra 2007 o európskom programe pre kultúru, ktorej zmyslom bolo posilniť postavenie kultúrneho dedičstva v pracovných plánoch Rady v oblasti kultúry tak, aby zaujalo prioritnú pozíciu a aby sa spolupráca na úrovni EÚ rozvíjala formou otvorenej koordinácie.

¹ Informácie dostupné online: www.eeagrants.sk/6932/vyznam-podpory/.

² Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions from 22.7.2014. Towards an integrated approach to cultural heritage for Europe, COM (2014) 477 final, p. 4.

V súčasnosti je najmä potrebné zvýšiť informovanosť spoločnosti, čo sa týka politik, inovácií, využívania štrukturálnych fondov v oblasti kultúrneho dedičstva a o možnostiach využívania programov na jeho podporu, rozvíjanie a ochranu zo strany EÚ. Za týmto cieľom Komisia pravidelne vedie s občianskou spoločnosťou štrukturovaný dialóg.

a) Právny rámec – základ pre budúci rozvoj kultúrneho dedičstva

Európska Únia sa od svojho zrodu orientovala na hospodárstvo a obchod, avšak nadobudnutím účinnosti Maastrichtskej zmluvy v roku 1993, začala svoju pozornosť sústreďovať aj na oblasť kultúry s cieľom zachovávať, rozvíjať a šíriť kultúru v Európe. Priamo preambula Zmluvy o Európskej únii hovorí o tom, že jej signatári čerpajú „inšpiráciu z kultúrneho, náboženského a humanistického dedičstva Európy“. Zároveň článok 3 ods. 3 tejto zmluvy vyjadruje požiadavku na to, aby EÚ zabezpečila „zachovávanie a zveľádovanie európskeho kultúrneho dedičstva.“ V nadväznosti na to Zmluva o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“) venuje pozornosť kultúre vo svojom článku 167, v rámci ktorého sa zaväzuje prispieť „k rozkvetu kultúr členských štátov, pričom rešpektuje ich národnú a regionálnu rozmanitosť a zároveň zdôrazňuje spoločné kultúrne dedičstvo.“ Úloha EÚ sa vo vzťahu k členským štátom v oblasti zachovávaní a ochrany kultúrneho dedičstva európskeho významu zameriava na podporu spolupráce medzi nimi a v prípade potreby tiež na podporu a dopĺňovanie ich činnosti. Zámerom takejto činnosti je prispievať k rozkvetu kultúr krajín EÚ a zdôrazňovať spoločné kultúrne dedičstvo, pričom rešpektuje ich vnútroštátnu a regionálnu diverzitu.³ Na dosiahnutie týchto cieľov Európsky parlament a Rada po porade s Výborom regiónov prijímajú potrebné podporné opatrenia vo forme legislatívnych aktov, ktoré slúžia na harmonizáciu vnútroštátnej úpravy a zároveň Rada na návrh Komisie vydáva právne nezáväzné akty – odporúčania.

Vychádzajúc z článku 36 ZFEÚ, ktorý umožňuje zákazy alebo obmedzenia dovozu, vývozu alebo tranzitu tovaru na ochranu národného kultúrneho bohatstva, ktoré majú umeleckú, historickú alebo archeologickú hodnotu; a článku 107 ods. 3 písm. d) ZFEÚ, ktorý vyjadruje že „za pomoc zlučiteľnú s vnútorným trhom možno považovať pomoc na podporu kultúry a zachovania kultúrneho dedičstva, ak takáto pomoc neovplyvňuje podmienky obchodovania a hospodárskej súťaže v únii v rozsahu, ktorý odporuje spoločným záujmom“, možno konštatovať, že takáto úprava rešpektuje špecifickosť kultúrneho dedičstva pre zachovanie kultúrnej rozmanitosti a zároveň vyjadruje potrebu zabezpečiť jej ochranu v rámci jednotného trhu.⁴

b) Stratégia EÚ pre kultúru

Komisia v reakcii na proces globalizácie navrhla novú stratégiu v oblasti kultúry obsahom ktorej je štrukturovaná spolupráca a vymedzenie jej priorít v rámci EÚ.

³ Informácie dostupné online: www.europa.eu/legislation_summaries/culture/index_en.htm.

⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions from 22.7.2014. Towards an integrated approach to cultural heritage for Europe, COM (2014) 477 final, p. 1.

Takáto stratégia, spoločná členskými štátmi, európskymi inštitúciami a kultúrnemu a tvorivému sektoru zakotvuje 3 hlavné ciele v záujme posilnenia spolupráce v EÚ. Ide o tieto ciele:

- **Kultúrna rozmanitosť a medzikultúrny dialóg** – je potrebné pristúpiť k otvorenosti a výmene kultúr a za týmto cieľom podporiť mobilitu umelcov, rozvoj podnikavosti v kultúrnom sektore; zvyšovať kultúrne povedomie; rozvíjať partnerstvá kultúry a iných sektorov akými sú: komunikačné a informačné technológie, výskum či cestovný ruch.
- **Kultúra ako dôležitá súčasť medzinárodných vzťahov** – v súlade s Dohovorom UNESCO o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych javov, je potrebné vnášať kultúrny rozmer aj do vonkajších vzťahov EÚ a to prostredníctvom kultúrnych výmen medzi EÚ a tretími krajinami; umožnením prístupu na trh rozvojovým krajinám; využívať vonkajšie vzťahy na zabezpečenie kultúrneho dedičstva formou finančných a technických podpôr; mať na zreteli miestnu kultúru pri realizácii projektov, ktoré sú financované zo strany EÚ ako aj zvýšiť samotnú účasť EÚ na projektoch medzinárodných organizácií, ktoré sa zaoberajú kultúrou,
- **Pracovné metódy** – smerujú k vytvoreniu štrukturovaného dialógu v jednotlivých kultúrnych odvetviach, realizácii kultúrneho fóra, či sociálneho dialógu. Nová stratégia je budovaná najmä na vzťahu užšej spolupráce EÚ a členských štátov prostredníctvom mechanizmu otvorenej metódy koordinácie.

V nadväznosti na nové metódy stratégie prijaté v roku 2007, Rada opätovne vyzýva Komisiu aby analyzovala, aký vplyv má kultúrne dedičstvo v EÚ na hospodárstvo a socializáciu spoločnosti a prispela tak k vytvoreniu strategického prístupu ku kultúrnemu dedičstvu.⁵

c) Nástroje európskej politiky pre rozvoj a ochranu kultúrneho dedičstva

Európska Únia podporuje kultúrne dedičstvo prostredníctvom programov, snáh o zachovanie kultúrneho dedičstva, financovania, pomocou s výskumnými projektmi a taktiež podporuje spoluprácu s partnermi v EÚ aj mimo nej. Okrem toho prispieva k informovanosti prostredníctvom udeľovania cien, či ďalších iniciatív najmä v spolupráci s občianskou spoločnosťou.

Medzi hlavné projekty EÚ, ktorých cieľom je rozvoj a ochrana kultúrneho dedičstva možno zaradiť:

Kreatívna Európa:

Tento program vznikol prepojením predchádzajúcich programov MEDIA, KULTURA a MEDIA Mundus pre kultúrne a kreatívne sektory v záujme zlepšenia prístupu pre malé a stredné podniky a organizácie, využívania príležitostí, ktoré vznikli prechodom na digitálne technológie, v dôsledku globalizácie a ktoré majú umožniť riešiť problémy, ktoré vedú ku fragmentácii trhu. V súlade s Dohovorom UNESCO o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov, prispieva ku kultúrnej rozmanitosti na medzinárodnej úrovni a realizuje sa v období od januára 2014 do konca decembra 2020. Prostredníctvom nej sa uznáva jednak vnútorná/umelecká hodnota

⁵ Závety Rady o kultúrnom dedičstve ako strategickom zdroji pre udržateľnú Európu prijaté 21. mája 2014. [cit. dňa 04.04.2015] dostupné online: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=SK&f=ST%209129%202014%20INIT>.

kultúry a jednak jej ekonomická hodnota pokiaľ ide o jednotlivé sektory. Okrem členských štátov a zámorských krajín a území, ktoré sú oprávnené zúčastniť sa tohto programu, je tento program otvorený aj pre krajiny Európskeho združenia voľného obchodu, ktoré sú stranami dohody o Európskom hospodárskom priestore, pre Švajčiarsku konfederáciu ale aj pre prístupujúce, kandidátske a potenciálne kandidátske krajiny, či pre tretie krajiny, s ktorými hodlá EÚ spolupracovať. V rámci nej došlo k vymedzeniu 2 všeobecných cieľov, a to: chrániť, rozvíjať a podporovať európsku kultúrnu a jazykovú rozmanitosť a podporovať kultúrne dedičstvo Európy; a posilňovať konkurencieschopnosť európskych kultúrnych a kreatívnych sektorov, najmä audiovizuálneho sektora, so zámerom podporovať inteligentný, udržateľný a inkluzívny rast.⁶ Podprogram Kultúra sa orientuje najmä na rozvoj zručností, schopností a know-how aktérov, ktoré sú dôležité pri posilňovaní kultúrnych a kreatívnych sektorov a na podporu v súvislosti s prispôbovaním sa digitálnym technológiám, s inováciami pri rozširovaní publika, taktiež podporuje akcie na rozvoj medzinárodnej spolupráce v oblasti kultúry, a predstavuje podporu pre európske kultúrne a kreatívne organizácie a vytváranie medzinárodných sietí za účelom uľahčiť prístup k pracovným príležitostiam v tejto oblasti. Zároveň pôsobí v záujme realizácie medzinárodných podujatí, festivalov a výstav, podporuje cirkuláciu európskej literatúry a rozširuje publikum pokiaľ ide o záujem a prístup k európskym kultúrnym dielam, hmotnému a nehmotnému kultúrnemu dedičstvu. V záujme naplnenia týchto cieľov pomáha Komisii Výbor Kreatívna Európa a rozpočet pre tento program je stanovený na približne 1,5 mld. EUR.

Horizont 2020:

Predstavuje rámcový program na obdobie rokov 2014 – 2020 s rozpočtom približne 80 mld. EUR pre výskum a inovácie, v rámci ktorého dochádza zároveň k posilňovaniu postavenia Európskej Únie v zachovávaní, zvelaďovaní a obnove kultúrneho dedičstva a k rozvoju spolupráce medzi výskumnými pracovníkmi. EÚ si kladie v rámci tohto projektu za cieľ podporovať využívanie najmodernejších vedeckých postupov na ochranu kultúrneho dedičstva, a vypracovanie nových metód v oblasti šírenia a výmeny poznatkov o ňom. V rámci tohto programu došlo k vytvoreniu politického rámca pre výskum a vývoj a programu pre kultúrne dedičstvo, v rámci ktorých má dôjsť k zapojeniu väčšieho počtu organizácií a ľudí a prehlbovaniu podpory v oblasti kultúrneho dedičstva na úrovni EÚ ako aj na úrovni jednotlivých členských štátov. Výskum a inovácie sa zameriavajú najmä na prenos európskeho kultúrneho dedičstva, zmeny v oblasti formovania kultúrnej identity, kultúrnu úlohu Európy vo svete a na bohaté európske zbierky archívov, múzeí a knižníc s využitím technických možností, ktoré prináša digitalizácia kultúrneho dedičstva. Ďalej sa uplatňuje na stratégie, metodiky a nástroje potrebné na posilnenie dynamického a udržateľného kultúrneho dedičstva v Európe v rámci reakcie na zmenu klímy a prírodné nebezpečenstvá a katastrofy. Osobitný dôraz kladie na kon-

⁶ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1295/2013 z 11. decembra 2013, ktorým sa ustanovuje program Kreatívna Európa (2014 až 2020) a zrušujú rozhodnutia č. 1718/2006/ES, č. 1855/2006 ES a č. 1041/2009/ES, čl. 3.

vergenčné technológie a multidisciplinárnych výskum a inovácie metódik, produktov a služieb v oblasti kultúrneho dedičstva.⁷

V záujme zachovania európskeho kultúrneho dedičstva došlo k vypracovaniu projektu CHARISMA, v rámci ktorého si vymieňajú poznatky týkajúce sa ochrany, a pracujú na nových metódach v záujme prevencie pred poškodením, odborníci z múzeí, univerzít či výskumných ústavov. Koordinátor projektu prof. Brunetto Giovanni Brunetti vyjadril, že: „z výsledkov projektu očakáva, že bude zohrávať významnú úlohu vo výskume kultúrneho dedičstva a mať skutočný vplyv na politikov, výskumníkov, akademikov a výrobcov malých a stredných podnikov v dedičskej komunite.“ Má vplyv na zmenu vnímania zabezpečenia a ochrany európskeho kultúrneho dedičstva pre budúce generácie.⁸ Zároveň umožňuje upevnenie vôle Európy v medzinárodnom kontexte v oblasti kultúrneho dedičstva a identity.

Europeana:

Predstavuje digitálnu knižnicu, ktorá umožňuje prezeranie digitálnych zdrojov z európskych knižníc, múzeí, archívov či audiovizuálnych zbierok. Je spustená od roku 2008 a nateraz umožnila prístup ku viac ako 30 miliónom kultúrnych objektov od približne 2 500 organizácií. Prostredníctvom nej dochádza k zavádzaniu noriem a rozvoju spolupráce v tejto oblasti. Zároveň vytvára priestor na výmenu poznatkov z digitálnej oblasti medzi odborníkmi z oblasti kultúry a umožňuje Európanom participovať na kultúrnom dedičstve aj svojimi osobnými skúsenosťami. Ide najmä o projekty Europeana Regia – došlo k digitalizácii vyše 1 000 vzácných rukopisov zo stredoveku a obdobia renesancie; Europeana Creative a Europeana Space.

Európska Únia uznala film ako základnú súčasť európskeho kultúrneho dedičstva, v nadväznosti na čo Európsky parlament a Rada preto odporučili, aby členské štáty systematicky zhromažďovali, zachovávali a obnovovali svoje filmové dedičstvo a umožnili jeho použitie na kultúrne a vzdelávacie účely.⁹

Dni Európskeho dedičstva (EHD):

Po prvý krát boli zahájené v roku 1985 a od roku 1999 ide o akciu EÚ spolu s Radou Európy, na ktorej participuje 50 signatárskych štátov Európskeho kultúrneho dohovoru. Každoročne sa konajú v septembri a zúčastňuje sa ich približne 20 miliónov ľudí. Prostredníctvom EHD sa poskytuje prístup do tisícok zriedkavo otvorených lokalít a jedinečných podujatí v záujme zvýšenia povedomia o miestnom kultúrnom dedičstve, tradíciách, architektúre či umeleckých dielach. Za cieľ si kladie najmä:

- Zvýšiť povedomie o kultúrnom bohatstve a rozmanitosti Európe
- Zvýšiť ocenenie európskeho kultúrneho dedičstva
- Podporovať väčšiu toleranciu k iným kultúram v celej Európe
- Zlepšiť povedomie o potrebe chrániť kultúrne dedičstvo

⁷ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions from 22.7.2014. Towards an integrated approach to cultural heritage for Europe, COM (2014) 477 final, p. 7.

⁸ Informácie dostupné online: <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/news/protecting-cultural-heritage-europe>.

⁹ Odporúčanie 2005/865/ES o filmovom dedičstve a konkurencieschopnosti súvisiacich priemyselných činnosti.

- Vyzývať k potrebe reagovať na sociálne, politické a ekonomické výzvy v oblasti kultúry.¹⁰

Európske hlavné mesto kultúry (ECOC):

Predstavuje titul udeľovaný Komisiou a Európskym parlamentom, ktorý od roku 2011 získavajú 2 mestá z rôznych štátov Európy, ktoré na základe neho majú možnosť predstaviť svoj kultúrny život a rozvoj. Cieľom je najmä podporiť a osláviť bohatú kultúrnu rozmanitosť Európy a zdieľať aspekty nášho dedičstva a tým podporovať vzájomné porozumenie a medzikultúrny dialóg.¹¹

Je jedinečnou príležitosťou na obnovu miest, zmeny ich využitia, rekonštrukcie, posilnenia tvorivosti či šírenia informácií o architektonických a umeleckých zbierkach. Má značný význam pre dlhodobý rozvoj európskych miest a regiónov.

Značka Európske dedičstvo (EHL):

Upozorňuje na lokality kultúrneho dedičstva, ktoré sú oslavou a symbolom európskej integrácie, ideálov a histórie. Ide o opatrenia zamerané špeciálne na zachovanie pamiatky dôležitých udalostí v histórii európskej integrácie a najmä tragických udalostí, ako napríklad udalosti spájané so svetovými vojnami a ktoré presahujú históriu jednotlivých štátov.¹² Zameriava sa na posilnenie pocitu príslušnosti Európanov k Európskej únii na základe spoločných hodnôt a prvkov histórie a Kultúrneho dedičstva Európy. Vytvára možnosti najmä pre mladých ľudí, dozvedieť sa o spoločnej histórii, posilňuje pocit úcty k národnej a regionálnej rozmanitosti a zároveň zintenzívňuje medzikultúrny dialóg, čo môže významne prispievať k rozširovaniu kultúrneho turizmu. Na rozdiel od zoznamu UNESCO, značka Európske kultúrne dedičstvo prináša poznanie o Európe a jej histórii, a kladie dôraz najmä na podporu európskeho rozmeru miest a prístupu k nim (prostredníctvom rôznych vzdelávacích aktivít najmä pre mladých ľudí).

Cena Európskej Únie za kultúrne dedičstvo/ Europa Nostra Awards/:

Predstavuje prostriedok, ktorý napomáha rozširovať povedomie o našom kultúrnom dedičstve. Má predovšetkým podporiť vysokú kvalitu zručnosti v pamiatkovej starostlivosti a rozširovať cezhraničnú mobilitu kultúrneho dedičstva v celej Európe. Prostredníctvom nej sa oceňujú príkladné výsledky dosiahnuté v oblasti kultúrneho dedičstva. Dosiaľ bolo ocenených 387 miest a projektov. Slúži najmä na: zvýšenie povedomia o problémoch ktorým čelí toto odvetvie; uznanie úspechov pri ochrane európskeho kultúrneho dedičstva a podporovanie jeho uznávania.

Európa pre občanov:

Tento projekt vykonáva Výkonná agentúra pre vzdelávanie, audiovizuálny sektor a kultúru (EACEA) pod dohľadom Európskej Komisie v záujme zapojenia občanov a organizácií do procesu európskej integrácie. Cieľom tohto programu je prispieť k

¹⁰ Informácie dostupné online: http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/heritage-days_en.htm.

¹¹ European Commission: Mapping of Cultural Heritage actions in European Union policies, programmes and activities. 2014, p. 7. [cit. dňa 05.04.2015] dostupné online: http://ec.europa.eu/culture/library/reports/2014-heritage-mapping_en.pdf.

¹² Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions from 22.7.2014. Towards an integrated approach to cultural heritage for Europe, COM (2014) 477 final, p. 9.

pochopeniu občanov EÚ, jej histórii a rozmanitosti, zvýšiť povedomie o spoločnej histórii, hodnotách EÚ a cieľoch EÚ - konkrétne presadzovať mier, hodnoty EÚ a blaho svojich obyvateľov, či podporovať demokratickú a občiansku participáciu občanov na úrovni EÚ, a rozvíjať ich znalosti o zhotovení procesu tvorby politik EÚ, a podnietiť záujem a účasť na tvorbe politik EÚ.¹³ Jedným z podprogramov Európy pre občanov je aj Európska pamiatka - EÚ ako mierový projekt, ktorý podporuje iniciatívy, ktoré odrážajú príčiny totalitných režimov, reaguje na ďalšie určujúce momenty a zvažuje rôzne historické perspektívy. V rámci nej je prioritou pre projekty v roku 2015 tématika 2. svetovej vojny, konkrétne jej vplyv na rozšírenie zločinov proti ľudskosti a jej dôsledky pre povojnovú architektúru Európy.

d) Finančná a vonkajšia politika EÚ vo vzťahu ku kultúrnemu dedičstvu

EÚ okrem toho, že vytvára rôzne programy, udeľuje ceny, informuje spoločnosť či realizuje kultúrny dialóg, prispieva k rozvoju, zveľaďovaniu a podpore kultúrneho dedičstva aj finančnými prostriedkami zo svojich štrukturálnych a investičných fondov. Z Európskeho fondu pre regionálny rozvoj bolo v rokoch 2007 – 2013 pridelaných 3,2 mld. EUR na ochranu a zachovanie kultúrneho dedičstva, 2,2 mld. EUR na rozvoj kultúrnej infraštruktúry a 533 mil. EUR na kultúrne služby. Európsky poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka podporuje starostlivosť o zachovanie a modernizáciu kultúrneho dedičstva vidieka, na ktorú bolo v rokoch 2007 – 2013 využitých 1,2 mld. EUR a Európsky námorný a rybársky fond investuje projekty rozvoja kultúrneho dedičstva riadené komunitou, vrátane námorného kultúrneho dedičstva. Pokiaľ ide o financovanie v období rokov 2013 – 2020, zameriavať sa bude najmä na obnovu miest a lokalít kultúrneho dedičstva, udržateľný rozvoj či podporu malých a stredných podnikov.¹⁴ V oblasti financovania zohráva významnú úlohu aj Európsky parlament, ktorého pozícia od účinnosti Lisabonskej zmluvy vzrástla. Práve on iniciuje zvyšovanie rozpočtových prostriedkov na kultúru v záujme zlepšovania situácie pracovníkov v oblasti kultúry či v záujme väčšieho uznania európskeho kultúrneho dedičstva. Taktiež vyjadruje súhlas so znižovaním sadzieb DPH pre hudobné a filmové tovary a služby členských štátov ak tým nedôjde k ovplyvňovaniu vnútorného trhu. V uznesení z mája 2011 o uvoľnení potenciálu kultúrneho a kreatívneho priemyslu vyzdvihol úlohu vzdelávania v oblasti umenia a úlohu jazykovej rozmanitosti pri šírení kultúrnych diel. Jeho významnou iniciatívou v tejto oblasti je ocenenie LUX, ktoré sa udeľuje európskym filmom s cieľom posilniť diskusiu o európskej integrácii a uľahčiť distribúciu európskych filmov v Európe.¹⁵

¹³ Informácie dostupné online: http://ec.europa.eu/citizenship/europe-for-citizens-programme/index_en.htm.

¹⁴ Projekty financovania realizované prostredníctvom Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1303/2013 zo 17. decembra 2013, ktorým sa stanovujú spoločné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde, Kohéznom fonde, Európskom poľnohospodárskom fonde pre rozvoj vidieka a Európskom námornom a rybárskom fonde, ktorým sa stanovujú všeobecné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde a Kohéznom fonde a ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1083/2006.

¹⁵ NOGUEIRA, A. M., Prutsch, M. J.: 2014. Informačné listy o Európskej únii – 2015. In: Kultúra. No. 4, p.4. [cit. dňa 06.04.2015]. dostupné online: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/sk/FTU_5.13.1.pdf.

Pokiaľ ide o vonkajšie vzťahy EÚ, kultúra má veľký význam pre verejnú diplomaciu Európy. Prostredníctvom spoločných kultúrnych hodnôt a programov financovania dochádza k čoraz silnejšiemu prepojeniu jednotlivcov a organizácií ako aj k zvyšovaniu informovanosti o rizikách, ktoré ohrozujú kultúrne dedičstvo, o tom aký prínos predstavuje budovanie stratégie a politiky kultúrneho dedičstva pre trvalo udržateľný rozvoj a rast, a aký má význam pre udržanie mierových vzťahov. EÚ realizuje opatrenia na podporu kultúrneho dedičstva aj mimo Únie a to vo vzťahu k:

- Afrike – v záujme posilnenia hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva a boja proti nezákonnému obchodovaniu;
- Stredomorskému regiónu – Euromed heritage – ako program, ktorého záujmom je zlepšiť prístup ľudí k národnému a regionálnemu kultúrnemu dedičstvu, uľahčiť prístup k vzdelaniu a vedomostiam o ňom. V rokoch 1998 – 2008 sa orientoval najmä na nehmotné kultúrne dedičstvo;
- Juhovýchodnej Európe – realizácia ľubľanského procesu, ktorý zakladal na tom, že k stabilite a rozvoju demokratických, mierových a slobodných občianskych spoločností prispievajú aj programy kultúrneho dedičstva;

Východnému partnerstvu – kyjevská iniciatíva ako jednu z priorít stanovuje aj správu kultúrneho dedičstva.

Záver

Súčasná politická a ekonomická situácia v Európe stavia kultúru do novej pozície. Už nie je len oblasťou, ktorá prispieva k politickému vývoju, ale má tiež významný ekonomický potenciál a stáva sa strategickou dominantou vývoja spoločnosti.¹⁶ Je nástrojom rozvoja miest a regiónov. Vytvárajú sa tzv. kreatívne mestá, ktoré priťahujú množstvo talentovaných ľudí, ale aj investorov a sú zdrojom nových pracovných miest v oblasti kultúry. Zároveň od množstva kultúrnych ponúk a od toho akým spôsobom je chránené kultúrne dedičstvo sa odvíja aj cestovný ruch. Kultúra má v rámci zahraničnej politiky nezastupiteľnú úlohu pri riešení náboženských, politických alebo ekonomických konfliktov. To všetko značí, že kultúra má v súčasnosti veľmi silnú pozíciu a jej rozvoj a podpora má pozitívny vplyv na budovanie silnejšej pozície a zvyšovanie záujmu o kultúrne dedičstvo jednotlivých krajín, či rozvoja medzinárodnej spolupráce. Napriek tomu je nutné konštatovať, že práve Slovenská republika, ktorá má výnimočné postavenie z hľadiska kultúry v Európe a ktorá nám dáva možnosť využiť jej potenciál v medzinárodnom meradle, ju čoraz viac vytláča mimo svojej ekonomickej pozornosti.

¹⁶ Strategické priority rozvoja kultúry pre roky 2012 – 2016. Dostupné na: <http://www.scpen.sk/index.php/rozne/462-strategicke-priority-rozvoja-kultury-pre-roky-2012-2016>.

6 Značka „Európske dedičstvo“ ako prostriedok podpory spoločného kultúrneho dedičstva členských štátov Európskej únie

Milan Šimkovič

„Kultúra je to, čo urobilo, že človek je niečím iným než náhodným úkazom v prírode“.
André Malraux

Úvod

Kultúra je spravidla definovaná ako súbor zvykov, vzťahov, inštitúcií, umenia a iných črt, ktoré charakterizujú spoločnosť alebo sociálnu skupinu. *No v súčasnosti ľudia akosi nechápu, že práve kultúra nás odlišuje od iných foriem života. Je smutné, že sa dnes ľudia už vôbec nepozerajú vôkol seba a jednoducho ignorujú rôzne nádherné výtvory, ktoré zostali po našich praotcoch. Ved' pravé kultúra z nás robí to, čo sme a to aký sme. Preto by sme na ňu podľa môjho skromného názoru nemali zabúdať, ale naopak chrániť a zveľad'ovať ju.* V súčasnom svete je už len hŕstka ľudí, ktorí sa zaujímajú o naše dedičstvo, či prípadne dokážu oceniť mnohé úchvatné lokality a artefakty, ktoré nám zanechali naši predkovia. Povedomie verejnosti o lokalitách, ktoré zohrali významnú úlohu v dejinách, kultúre a rozvoji Európskej únie, klesol v súčasnosti na veľmi nízku úroveň.¹ Je potrebné konštatovať, že európske štáty prehrávajú boj s týmto nepriaznivým trendom na vnútroštátnej úrovni. Preto sa niektoré štáty Európy spolu s Európskou úniou rozhodli tento nepriaznivý stav, tykajúci sa povedomia obyvateľov Európy o kultúrnom dedičstve a znovu nájdenie hrdosti obyvateľstva na svoje dejiny, vyriešiť na medzinárodnej úrovni. Kde práve únia prispela veľkou mierou k propagácii a ochrane lokalít a pamiatok, ktorými sa ako Európania môžeme pýšiť.

6.1 Funkcie Európskej únie v oblasti kultúry

Medzi základne funkcie Európskej únie, ktoré vyplývajú priamo zo zakladajúcich zmlúv, Zmluvy o fungovaní Európskej únie a Zmluvy o Európskej únii, patria aj funkcie spojené s rozvojom a ochranou kultúry, kultúrnych pamiatok a samotného kultúrneho dedičstva ktoré sa zachovalo na území jednotlivých členských štátov Únie². Európska únia sa snaží, vychádzajúc zo samotných zakladajúcich zmlúv, čo v najväčšej možnej miere zachovať dedičstvo, ktoré nám odkázali naši predkovia a prostredníctvom svojej činnosti oboznámiť európske obyvateľstvo s históriou a dejinami, ktoré sa nachádzajú na európskom kontinente. Zamieriava sa najmä na rozkvet a rozvoj kultúry jednotlivých členských štátov, pričom sa snaží zachovať a podporovať národnú a regionálnu rozmanitosť každého štátu, ktorá je pri každom

¹ EÚ predstavila prvé lokality, ktoré získali značku Európske dedičstvo, TASR, 28. novembra 2013. Dostupné online: <http://www.teraz.sk/kultura/eu-dedicstvo-lokality-predstavenie/66051-clanok.html>.

² Zmluva o Európskej únii a Zmluva o fungovaní Európskej únie, konsolidované znenie. Dostupné online: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/1341/1342/html/index.sk.html>.

štáte veľmi pestrá a zároveň osobitá.³ Medzi jej primárne úlohy patrí predovšetkým pomôcť členským štátom a spolupracovať s nimi pri zachovaní histórie európskych národov a ochrane kultúrneho dedičstva európskeho významu.⁴ A však treba povedať, že Európska únia so svojou činnosťou nezostáva len pri rozvoji kultúr jednotlivých členských štátov ale zároveň sa zameriava aj na zdôrazňovanie spoločného kultúrneho dedičstva a dedičstva samotnej Európskej únie, ktoré svojou činnosťou sama vytvárala. Európska únia svoju pozornosť zameriava obzvlášť na „mladých Európanov“ u ktorých je nezáujem o kultúru najviac viditeľný. Predovšetkým sa snaží, aby sa čoraz viac mladých ľudí zaujímalo o dejiny a kultúru Európy a hlavne aby sa naučili niečo nové o európskej histórii a bližšie spoznali naše dejiny prostredníctvom programov, ktoré Európska únia vytvára. Tieto programy slúžia predovšetkým na podporu informovanosti u mladých ľudí o daných kultúrnych lokalitách a zároveň poukazujú na hodnoty a princípy ktoré prináša Únia. Pričom dôraz kladie hlavne na upevnenie pocitu príslušnosti k Únii. V súčasnosti Európska únia na podporu kultúry využíva niekoľko programov ktoré jej pomáhajú zdôrazniť kultúrnu diverzitu, rôznorodosť európskych kultúr a posilniť spoločnú európsku identitu. Medzi základne programy, prostredníctvom ktorých Únia dosahuje svoje ciele, patria Program Kreatívna Európa, Program Kultúra, Európske hlavné mesto kultúry a v neposlednom rade značka „Európske dedičstvo“.⁵

6.1.1 Európske dedičstvo

Značka „**Európske dedičstvo**“ sa radí medzi programy, ktoré vznikli práve v dôsledku poklesu záujmu európskeho obyvateľstva o históriu Európy a hodnoty a piliere na ktorých je postavená Európska únia. Po prvý krát sa zo značkou „**Európske dedičstvo**“ stretávame 28. apríla 2006 v španielskej Granade. S týmto programom prichádza trojica štátov Španielsko, Francúzsko a Maďarsko s cieľom dosiahnuť záujem čo najväčšieho počtu obyvateľstva o čo najväčší počet kultúrnych lokalít. Takýmto označením určitých zaujímavých lokalít sa snažia pozdvihnúť záujem obyvateľstva Európy o európske dejiny a zároveň ich priblížiť k hodnotám spojenými s európskou identitou a príslušnosťou k európskemu kontinentu na medzinárodnej úrovni.⁶ Činnosť Únie ohľadom značky „**Európske dedičstvo**“ sa začína prejavovať v roku 2008. Kde hlavným cieľom bolo premeniť medzivládnu iniciatívu členských štátov na program Únie. Preto Rada 20. novembra 2008 vyzvala Komisiu Európskej únie, aby jej predložila návrh a posúdila či považuje za vhodné aby sa Európska únia

³ Kultúrna politika EÚ po prijatí Lisabonskej zmluvy. Dostupné online: http://fmv.euba.sk/files/Kulturna_politika_EU_po_prijati_Lisabonskej_zmluvy.pdf.

⁴ Zmluva o Európskej únii (Konsolidované znenie) Ú. v. EÚ C 326, 26.10.2012, dostupné online: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:12012M/TXT>.

⁵ K pôsobnosti Ministerstva kultúry SR v oblasti multilaterálnej spolupráce v rámci EÚ pozri online: <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/medzinarodna-spolupraca/multilateralna-spolupraca/europska-unia-107.html>.

⁶ Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1194/2011/EÚ zo 16. novembra 2011, ktorým sa ustanovuje akcia Európskej únie na podporu značky Európske dedičstvo, dostupné online: http://www.pamiatky.sk/Content/Data/File/pamiatkovy_urad/ED/LexUriServ_SK.pdf.

podieľala na tomto programe⁷. Rada vychádzala predovšetkým z hodnotenia Komisie a uznala užitočnosť programu na základe medzivládnej iniciatívy. V danom programe však videla zjavný potenciál, pričom považovala za potrebné, aby sa Únia zapojila do programu s názvom „**Európske dedičstvo**“ a pomohla tak jej ďalšiemu rozvoju a zároveň zvýšila hodnotu značky. O tri roky neskôr v roku 2011 Európsky parlament a Rada prijala rozhodnutie č. 1194/2011/EU ktorým sa ustanovuje akcia Európskej únie na podporu značky Európske dedičstvo. Táto značka bola vytvorená, aby predovšetkým zabezpečila propagáciu lokalít a teda oboznámila obyvateľstvo s danými lokalitami a zabezpečila prístup k nim. Už v menšej miere sa má zameriavať ochranou lokalít, ktorú by mali zabezpečovať už existujúce režimy ochrany, ako napríklad programy s celosvetovou pôsobnosťou.⁸

Činnosť Európskej únie prostredníctvom tejto značky by však nemala byť prekážkou pri plnení úloh spojenými s ochranou a propagáciou kultúry inými organizáciami. Naopak Značka by mala predstavovať pridanú hodnotu vo vzťahu k iným iniciatívam a podporovať ich v aktivitách, ktoré realizujú.⁹

6.1.2 Výber lokalít

Oprávnenosť lokalít

Z môjho pohľadu je potrebné pri vymedzení, ktoré kultúrne pamiatky alebo lokality sú oprávnené ašpirovať o značku „Európske dedičstvo,“ konštatovať, že nie každá lokalita či pamiatka sa môže uchádzať o túto značku. A aj v tom prípade, keď je daná lokalita spôsobilá na nadobudnutie danej značky nie je vôbec ľahké túto značku získať. Na základe rozhodnutia Európskeho parlamentu a Rady konkrétna lokalita musí spĺňať určité náležitosti aby sa o značku mohla uchádzať. V rozhodnutí je uvedené, že musí ísť o pamiatky, kultúrne lokality, predmety a prvky kultúrnej hodnoty alebo nehmotné dedičstvo spojené s určitým miestom vrátane súčasného dedičstva, ktoré sa nachádzajú v rôznych členských štátoch a ktoré sa zameriavajú na jednu konkrétnu tému. Prípadne môže ísť o jednu lokalitu, ktorá sa nachádza na území aspoň dvoch členských štátov alebo to môže byť niekoľko lokalít, ktoré sa nachádzajú v tom istom členskom štáte, no znova podmienkou je, že musia byť zamerané na jednu špecifickú tému.¹⁰

⁷ Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1194/2011/EÚ zo 16. novembra 2011, ktorým sa ustanovuje akcia Európskej únie na podporu značky Európske dedičstvo, dostupné online: http://www.pamiatky.sk/Content/Data/File/pamiatkovy_urad/ED/LexUriServ_SK.pdf.

⁸ Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1194/2011/EÚ zo 16. novembra 2011, ktorým sa ustanovuje akcia Európskej únie na podporu značky Európske dedičstvo, dostupné online: http://www.pamiatky.sk/Content/Data/File/pamiatkovy_urad/ED/LexUriServ_SK.pdf.

⁹ Legislatívne uznesenie Európskeho parlamentu zo 16. decembra 2010 o návrhu rozhodnutia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa ustanovuje iniciatíva Európskej únie na podporu značky „Európske dedičstvo“ dostupné online: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/cult/dv/resolutioneuropeanheritagelabel/resolutioneuropeanheritagelabelsk.pdf.

¹⁰ Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1194/2011/EÚ zo 16. novembra 2011, ktorým sa ustanovuje akcia Európskej únie na podporu značky Európske dedičstvo, dostupné online: http://www.pamiatky.sk/Content/Data/File/pamiatkovy_urad/ED/LexUriServ_SK.pdf.

Kritériá výberu

Lokality, ktoré sa uchádzajú o danú značku sú posudzované podľa niekoľkých kritérií, ktoré musia byť splnené ak určitá lokalita chce byť označená touto značkou. V prvom rade lokality, ktoré sa uchádzajú o značku, musia mať symbolickú európsku hodnotu a zohrávať významnú úlohu v histórii a kultúre Európy alebo pri budovaní Európskej únie. Ďalej musí byť preukázaná povaha lokality a v neposlednom rade aké úlohy plnila v európskej histórii a pri presadzovaní spoločných hodnôt Európskej únie. Následne na to lokality predložia projekt v ktorom ich Komisia určila za lokality, ktorým by sa mala značka prideliť a ktorého realizácia sa musí začať najneskôr do konca roka. A však ak by sa daný projekt nezrealizoval alebo by realizácia nezodpovedala činnosti uvedenej v projekte mohla by byť značka lokalite aj odňatá.¹¹

V každom projekte musí byť uvedené:¹²

- akým spôsobom bude uskutočnené zvyšovanie povedomia o európskom význame lokality
- organizácia vzdelávacích činností, najmä pre mladých ľudí
- podpora viacjazyčnosti
- účasť na aktivitách lokalít EHL
- zlepšovanie prezentácie (propagácie) lokality v európskom meradle

Okrem projektu sú lokality povinné predložiť aj pracovný plán, ktorý pomôže predstaviť danú lokalitu a ukáže smer akým by sa mala lokalita uberať po pridelení značky „Európske dedičstvo.“ Rovnako ako pri projekte aj pri pláne musia byť konkrétne činnosti, ktoré budú uskutočňované pri propagácii lokality v súlade s činnosťou predstavenou v pláne.

Pracovný plán musí obsahovať:¹³

- ako bude zabezpečená riadna správa lokality, jej ochrana a zachovanie pre budúce generácie
- zabezpečenie kvality zariadení a služieb pre návštevníkov
- prístup pre čo najširšiu verejnosť (bezbariérovosť, viacjazyčnosť)
- propagáciu lokality ako destinácie udržateľného cestovného ruchu
- vypracovanie komunikačnej stratégie zdôrazňujúcej európsky význam lokality
- správu lokality čo najšetrnejšiu k životnému prostrediu

Po splnení všetkých podmienok, ktoré sú potrebné aby sa lokalita uchádzala o značku sa uskutoční výber. Výber sa realizuje v dvoch úrovniach. Tou základnou je predbežný výber na vnútroštátnej úrovni, ktorý realizujú členské štáty. Druhú rovinu predstavuje výber na úrovni Únie kde výber zabezpečuje skupina odborníkov.

¹¹ Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1194/2011/EÚ zo 16. novembra 2011, ktorým sa ustanovuje akcia Európskej únie na podporu značky Európske dedičstvo, dostupné online: http://www.pamiatky.sk/Content/Data/File/pamiatkovy_urad/ED/LexUriServ_SK.pdf.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

Predbežný výber

Členské štáty môžu lokality vyberať každé dva roky. Predbežný výber sa uskutočňuje na základe podmienok stanovených členským štátom a za výber v plnej miere zodpovedajú členské štáty. Štáty by sa však mali snažiť, aby išlo o postup čo najjednoduchší a najpružnejší.¹⁴ Výber danej lokality sa uskutočňuje na základe formulára, ktorý používajú všetky lokality, ktoré sa uchádzajú o značku. Formulár sa zasiela Komisii na základe čoho potom danú lokalitu eviduje.¹⁵

Komisia Európskej únie po výbere na štátnej úrovni vypracuje zoznam vybratých lokalít a uverejní ho aby sa k danému výberu mohli vyjadriť členské štáty alebo akékoľvek iné osoby. Zároveň informuje Európsky parlament a Radu aby mohli komisií zaslať prípadnú pripomienku.

Výber na úrovni Únie

Po ukončení výberu členskými štátmi a nasledovnom posúdení Komisiou sa začína výberové konanie prostredníctvom Európskej únie. Tento výber je uskutočňovaný prostredníctvom Komisie, ktorá zodpovedá za výberové konanie a skupinou 12 nezávislých odborníkov ktorý vykonávajú samotný výber.¹⁶ Vybrať sa môže najviac jedna lokalita za členský štát. Po výbere lokalít európska skupina vydá správu v ktorej je uvedené ktorým lokalitám bola značka pridelená a odôvodnenie na základe čoho bol výber uskutočnený a predloží ju Komisii.¹⁷ Komisia túto správu bezodkladne zašle Európskemu parlamentu, Rade a Výboru regiónov.

Monitoring

Po tom ako je značka pridelená určitej lokalite, so strany štátu prebieha pravidelná kontrola, ktorá má za cieľ zabezpečiť aby lokalita aj naďalej spĺňala kritéria na základe ktorých bola vybratá. Nazbierané informácie, štáty predložia Komisii vo forme správy. Komisia ju následne predloží Európskej skupine na preskúmanie, ktorá v prípade potreby predloží odporúčania, ktoré bude treba vziať do úvahy v nasledujúcom období monitorovania.¹⁸

¹⁴ Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1194/2011/EÚ zo 16. novembra 2011, ktorým sa ustanovuje akcia Európskej únie na podporu značky Európske dedičstvo, dostupné online: http://www.pamiatky.sk/Content/Data/File/pamiatkovy_urad/ED/LexUriServ_SK.pdf.

¹⁵ Európske dedičstvo, Pamiatkový úrad SR, dostupné online: <https://www.pamiatky.sk/sk/page/europske-dedicstvo>.

¹⁶ Návrh Legislatívneho uznesenia Európskeho parlamentu o pozícii Rady v prvom čítaní na účely prijatia rozhodnutia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa ustanovuje akcia Európskej únie na podporu značky Európske dedičstvo, 10303/1/2011, zo 6. októbra 2011: dostupné online: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2011-0331+0+DOC+XML+V0//SK>.

¹⁷ Rozhodnutie Rady z 1. decembra 2011 o praktických a procedurálnych opatreniach na vymenovanie Radou štyroch členov európskej skupiny pre akciu Európskej únie na podporu značky Európske dedičstvo (2011/831/EÚ) dostupné online: <http://old.eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:330:0023:0024:SK:PDF>.

¹⁸ Návrh Legislatívneho uznesenia Európskeho parlamentu o pozícii Rady v prvom čítaní na účely prijatia rozhodnutia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa ustanovuje akcia Európskej únie na podporu značky Európske dedičstvo, 10303/1/2011, zo 6. októbra 2011: dostupné online: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2011-0331+0+DOC+XML+V0//SK>.

Odňatie značky alebo zrieknutie sa značky

Značka Európske dedičstvo môže byť aj odňatá danej lokalite pokiaľ sa monitorin-
gom zistí, že lokalita nespĺňa kritéria alebo nedodržiava projekt a pracovný plán,
ktorý bol predložený pri jej výbere. Daná lokalita sa môže samozrejme značky aj
zrieknuť.¹⁹ V takomto prípade sa to oznámi dotknutému štátu, ktorý to nasledovne
oznámi komisii.

6.1.3 Európske dedičstvo a Slovensko

Slovensko sa medzi štáty ktoré stoja za značkou „Európske dedičstvo“ radí od roku
2007. Do dnešného dňa majú na Slovensku pridelenú túto značku štyri kultúrne lo-
kality.

Úplne prvá kultúrna pamiatka ktorej bolo pridelené toto označenie je obdivuhodná
stavba, hrad Červený Kameň, ktorý bol zaradený medzi pamiatky s touto značkou
28.mája 2009. Nachádza sa neďaleko mesta Modra, týčiaci sa nad dedinkou Častá.
Tento hrad bol vybraný a neskôr aj zaradený medzi pamiatky označené značkou
„Európske dedičstvo“ na základe jeho významu v Turzovsko-fugerovskej spoločnos-
ti, ktorá bola v rokoch 1494/5 – 1526 jednou z najväčších v Európe.²⁰ A pravé hrad
Červený Kameň je odrazom veľkosti a dôležitosti tejto spoločnosti.

V tom istom roku boli zaradené medzi lokality reprezentujúce značku „Európske
dedičstvo“ ďalšie tri pamiatky. Sú to zástupcovia slovenskej predrománskej cirkev-
nej architektúry, Kostol sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch a Kostol sv. Juraja v
Kostoľanoch pod Tribečom zaradené 5.júla 2009 a 25.júla 2009.²¹ Výnimočné hlavne
svojim osobitým typom európskej cirkevnej architektúry používanej v 6. až 11. sto-
ročí.²² A Mohyla na Bradle spolu s rodným domom generála Milana Rastislava Štefá-
nika v Košariskách. Predstavujú odkaz francúzskeho generála Dr. Milana Rastislava
Štefánika, ktorý je súčasťou dedičstva, ktorým prispel k budovaniu modernej Euró-
py.²³ Zatiaľ poslednou pamiatkou, ktorá bola pridaná medzi pamiatky s týmto ozna-
čením je Mincovňa v Kremnici, ktorá je jedným z najstarších nepretržite vyrábajúcich
výrobných podnikov nielen v Európe, ale aj na svete, pridaná v roku 2011.²⁴ Keďže

¹⁹ Návrh Legislatívneho uznesenia Európskeho parlamentu o pozícii Rady v prvom čítaní na účely prijatia rozhodnutia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa ustanovuje akcia Európskej únie na podporu značky Európske dedičstvo, 10303/1/2011, zo 6. októbra 2011: dostupné online: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2011-0331+0+DOC+XML+V0//SK>.

²⁰ Európske dedičstvo, Pamiatkový úrad SR, dostupné online: <https://www.pamiatky.sk/sk/page/europske-dedicstvo>.

²¹ Ibid.

²² Predrománska cirkevná architektúra na Slovensku: Kostol sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch a Kostol sv. Juraja v Kostoľanoch, Pamiatkový úrad SR, dostupné online: <https://www.pamiatky.sk/sk/page/predromanska-cirkevna-architektura-na-slovensku-kostol-sv.-margity-antiochijskej-v-kopcanoch-a-kostol-sv.-juraja-v-kostolanoch-p>.

²³ Mohyla a rodný dom generála Milana Rastislava Štefánika na Bradle, Pamiatkový úrad SR, dostupné online: <http://www.pamiatky.sk/sk/page/mohyla-a-rodny-dom-general-a-milana-rastislava-stefanika-na-bradle>.

²⁴ Kremnická mincovňa, Pamiatkový úrad SR, dostupné online: <http://www.pamiatky.sk/sk/page/kremnicka-mincovna>.

posledná pamiatka bola Slovenskou republikou navrhnutá v roku 2011 myslím si, že Slovensko by pri výbere pamiatok na vnútroštátnej úrovni malo byť jednoznačne aktívnejšie. Ak by sme porovnali Slovensko s okolitými štátmi, ako napríklad s Českou republikou, Poľskom, Rakúskom alebo Maďarskom s dvomi návrhmi na výber lokalít v roku 2015, Slovenská republika by v tomto smere významne strácala, pretože na tento rok zo strany Slovenska nebol predložený ani jeden návrh na značku „Európske dedičstvo.“²⁵ Je to veľmi nemilé, keďže máme na Slovensku mnoho krásnych pamiatok, ktoré by boli vhodné ako návrh pre túto značku. Z môjho pohľadu je adekvátny kandidát na značku „Európske dedičstvo“ určite Spišský hrad, ktorý je odrazom vývoja architektúry od 12. do 18. storočia a od nepamäti bol spojovacím článkom obchodných ciest v Európe.²⁶ Ďalší uchádzač o túto značku by mohol byť Kostol svätého Michala Archanjela v Dražovciach, ktorý patrí medzi najstaršie a najzaujímavejšie románske kostoly v Európe.²⁷

Záver

V tejto práci bolo poukázané na „Európske dedičstvo“ ako na program Európskej únie ktorým podporuje a pomáha šíriť kultúru štátov v Európe. Reálny prínos by mal hlavne spočívať v tom, že po pridelení značky bude daná lokalita môcť používať logo značky „Európske dedičstvo“ prostredníctvom ktorého bude Európska únia dané lokality propagovať, čím sa lokality jednoznačne zviditeľnia. Podľa môjho názoru je propagácia lokalít týmto spôsobom veľmi užitočná, keďže ľudia o rôznych lokalitách nemusia mať vedomosť a práve propagácia prostredníctvom loga umožní obyvateľom Európy dozvedieť sa o lokalitách, nie len európskeho, ale aj svetového významu, o ktorých by sa nemali možnosť dozvedieť iným spôsobom. Plus informácia, že za daným programom stojí Európska únia môže lokalite iba pomôcť.

Okrem toho sa v súčasnosti kultúra dostáva do úplne novej pozície. Nie je len oblasťou, ktorá prispieva k politickému vývoju, ale má aj významný ekonomický potenciál a stáva sa strategickou dominantou vývoja spoločnosti. Dnes Európska únia vynakladá veľké úsilie na to, aby popri svojich ekonomických cieľoch podporovala aj ciele zamerané na rozvoj európskeho kultúrneho dedičstva a zabezpečila tak zároveň plnenie kultúrnych cieľov. Dôvodom môže byť hlavne to, že chce podporiť spoluprácu medzi členskými štátmi, upevniť súdržnosť medzi nimi a zároveň upevniť vzťah medzi štátmi a Európskou úniou. A aspoň takýmto spôsobom štáty spojiť pri ochrane spoločných záujmov súvisiacich so šírením kultúry európskych národov.

²⁵ European Heritage Label: 36 sites submitted, News, European Commission, dostupné online: http://ec.europa.eu/culture/news/2014/20140314-label_en.htm.

²⁶ Pre informácie o Spišskom hrade, pozri bližšie online: <http://www.spisskyhrad.sk>.

²⁷ Pre informácie o kostolíku v Dražovciach pozri bližšie online: <http://www.apsida.sk/c/7/drazovce>.

7 Prístup Európskej únie ku kinematografickým dielam ako podstatnému prvku kultúrneho dedičstva Európy

Valéria Lásková

Úvod

Kultúrne dedičstvo je v súčasnosti živou témou rozoberanou z rôznych hľadísk, či už historického, sociologického, technického, právneho. Je predmetom mnohých debát, na úrovni jednotlivcov, skupín, organizácií, štátov, zoskupení štátov. Je výsledkom vývoja spoločnosti, vedy náboženstva, filozofie, umenia, dôsledkom vývoja spoločnosti, občanov, národnostných menšín, etnických skupín a jednotlivcov. Globalizácia, ako sprievodný jav dnešnej doby, nás priviedla k záujmu o témy týkajúce sa nielen nášho územia, ale aj územia patriaceho do Európskej únie a celého sveta. V tomto kontexte možno hovoriť o kultúrnom dedičstve Európy. Vstupom Slovenska do Európskej únie sa na nás vzťahujú normy európskeho práva a ich súlad s normami vnútroštátneho práva je nevyhnutný pre fungovanie štátu ako súčasť tohto zoskupenia. Mechanizmy na docielenie tohto stavu sú vytvorené a ich dodržiavanie je zaručené. Na mieste je zamerať sa na jednotlivé témy, ktoré Európska únia považuje za dôležité a v súvislosti s nimi aj jej tlak na členské štáty, aby sa nimi zaoberali nie len na úrovni diskusie a teórie, ale aj ich reálne právne zakotvili v právnych predpisoch.

7.1 Európske kultúrne dedičstvo a kinematografia v ňom

Na úvod je potrebné si vysvetliť, čo pod pojmom „kultúrne dedičstvo“ rozumieme. Podľa Deklarácie Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva možno kultúrne dedičstvo definovať nasledovne :

„1. Kultúrnym dedičstvom sú hmotné a nehmotné hodnoty, hnutel'né a nehnuteľné veci vrátane importovaných diel a myšlienok, ktoré našli na Slovensku miesto a uplatnenie.

2. Nehmotnou hodnotou kultúrneho dedičstva sú najmä jazykové a literárne prejavy šírené ústne alebo zvukovými nosičmi, diela dramatického, hudobného a tanečného umenia, zvyky a tradície, historické udalosti, zemepisné, katastrálne a miestne názvy.

3. Hmotnou hodnotou kultúrneho dedičstva sú najmä archívne dokumenty bez ohľadu na spôsob zaznamenania informácie, historické knižničné dokumenty a fondy, diela písomníctva, scénografie, kinematografie, televíznej a audiovizuálnej tvorby, zbierky múzeí a galérií, diela výtvarného, úžitkového a ľudového umenia, dizajnu, architektonické objekty, urbanistické súbory, archeologické nálezy a lokality, objekty ľudového staviteľstva, pamiatky výroby, vedy a techniky, historické záhrady, parky a kultúrna krajina.“¹

Táto Deklarácia vychádza z princípov zakotvených v medzinárodných zmluvách, dohovoroch a odporúčaniach medzinárodných organizácií na ochranu kultúrneho

¹ Pozri: Uznesenie 91/2001 Z.z. Deklarácia Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva.

dedičstva, najmä dokumentov UNESCO a Rady Európy² a podľa čl. 44 Ústavy Slovenskej republiky. Z uvedeného bodu 3 vyplýva, že kinematografia je súčasťou kultúrneho dedičstva na Slovensku. Otázkou je, či taký istý stav vyplýva aj z práva Európskej Únie. Odpoveďou nám môže byť Oznámenie Komisie Európskeho parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov Na ceste k integrovanému prístupu ku kultúrnemu dedičstvu Európy³, z ktorého vyplýva, že Európska únia uznala film ako základnú súčasť európskeho kultúrneho dedičstva. Európsky parlament a Rada Európskej únie tak učinili z viacerých dôvodov. Vzhľadom k tomu, že kinematografia je zaznamenaná na ľahko poškoditeľnom nosiči, bolo nutné, aby verejné orgány urobili kroky k zaisteniu jej uchovania. Diela tohto typu majú nie len kultúrnu hodnotu, ale sú aj historickým zdrojom informácií. Prostredníctvom filmov sa dozvedáme o spôsobe života našich predkov, je v nich zachytená kultúra a spôsob ich myslenia. Nazeráme na minulosť v „ priamom prenose “ a snahou orgánov Európskej únie je, aby aj nasledujúce generácie mali možnosť skúmať a nazeráť na kultúru súčasnosti aj vďaka filmom. Preto Európska únia uznesením Rady zo dňa 24. novembra 2003 o archivácii kinematografických diel v Európskej únii vyzvala členské štáty, aby zaviedli účinné systémy ukladania a uschovávaní kinematografických diel tvoriacich súčasť ich audiovizuálneho dedičstva v národných archívoch, filmových ústavoch a podobných inštitúciách, pokiaľ tak ešte neurobili. ⁴ V súčasnosti už všetky členské štáty zaviedli systémy pre uschovávanie a zhromažďovanie kinematografických diel tvoriacich ich audiovizuálne dedičstvo. Väčšina týchto systémov je založená na zákonnej alebo zmluvnej povinnosti ukladať všetky filmy alebo aspoň tie, ktoré sú financované a podporované z verejných finančných prostriedkov. ⁵ Potreba systematického zhromažďovania, katalogizovania, uschovávaní a reštaurovania vždy v súlade s autorským právom a právom s ním súvisiacim je nevyhnutná pre dosiahnutie cieľa, ktorý si Európska únia vytýčila a to predanie európskeho filmového dedičstva budúcim generáciám. Samozrejme, z povahy autorského práva vyplýva, že prevodom držby kinematografických diel na subjekty poverené ich archivovaním nedôjde k prevodu autorského práva a práva s ním súvisiacim na tieto subjekty. V tejto súvislosti je namieste uviesť v stručnosti slovenské právne status quo.

Podľa slovenskej právnej úpravy je predmetom autorského práva aj audiovizuálne dielo, predovšetkým filmové dielo, ktoré je výsledkom vlastnej tvorivej duševnej činnosti autora. Osobnostné práva k dielu sú neprevoditeľné a smrťou autora zanikajú. Majetkové práva práva k filmu trvajú počas života hlavného režiséra,

² Napríklad Medzinárodná charta o ochrane a obnove pamiatok a pamiatkových sídel, Benátky 1964, Konvencia o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO, Paríž 1972, Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva, Rada Európy, Malta 1992.

³ COM (2014) 477 final.

⁴ Odporúčanie EP a Rady zo 16. novembra 2005 číslo 2005/865/ES o filmovom dedičstve a konkurencieschopnosti súvisiacich priemyselných činností.

⁵ Odporúčanie EP a Rady zo 16. novembra 2005 číslo 2005/865/ES o filmovom dedičstve a konkurencieschopnosti súvisiacich priemyselných činností.

autora scenára, autora dialógov a autora hudby, ktorá bola osobitne vytvorená pre toto dielo, a 70 rokov po smrti posledného z nich.⁶

7.1.1 Opatrenia zachovania kinematografie zavedené Európskou úniou

Okrem Odporúčania Európskeho parlamentu a Rady o filmovom dedičstve a konkurencieschopnosti súvisiacich priemyselných činností 2005/865/ES Európska únia zaviedla aj ďalšie opatrenia smerujúce k dosiahnutiu cieľa ako napríklad zriadenie expertnej skupiny pre kinematografiu/podskupiny skupiny pre filmové dedičstvo. Na filmové dedičstvo je zamerané aj nové oznámenie Komisie: Európsky film v digitálnej ére: Prepojenie kultúrnej rozmanitosti a konkurencieschopnosti,⁷ a mnoho ďalších.

Reakcia Slovenskej republiky na Odporúčanie Európskeho parlamentu a Rady zo 16. novembra 2005 o „filmovom dedičstve a konkurencieschopnosti príslušných priemyselných odvetví“ (ďalej len „odporúčanie“)

Európska únia sa v odporúčaní zamerala hlavne na tieto oblasti:

1. Zhromažďovanie
2. Katalogizácia a vytváranie databáz
3. Zachovávanie
4. Rekonštrukcia
5. Sprístupnenie archivovaných kinematografických diel na vzdelávacie, kultúrne, výskumné alebo iné nekomerčné účely podobného charakteru
6. Odborná príprava a mediálna gramotnosť
7. Archivácia
8. Spolupráca medzi určenými subjektmi

Členské štáty majú každé dva roky informovať Komisiu o svojich krokoch vo vyššie spomínaných oblastiach. Predkladajú správy, v ktorých presne odpovedajú na vytýčené otázky, čo je účinným hnacím mechanizmom na dosiahnutie cieľa. V súčasnosti boli Komisií predložené správy v rokoch 2008, 2010, 2012 a 2014. Otázky v dotazníku predloženého Komisiou však nie sú v spomínaných rokoch identické a aj vyššie uvedené oblasti sa rozšírili. Týmto oblastiam je adekvátny aj rozsah odpovedí uvedený jednotlivými členskými štátmi.

Jednou z podstatných informácií, ktoré zo správ možno vyčítať je definícia pojmu kinematografické dielo. Keďže je zaradené do fondu audiovizuálneho dedičstva, význam nájdeme práve v audiovizuálnom zákone. Slovenské kinematografické dielo je definované ako slovenský „hraný film, animovaný film, dokumentárny film alebo iné

⁶ Zákon č. 618/2003 Z.z. Autorský zákon.

⁷ Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – European film in the digital era Bridging cultural diversity and competitiveness, European Commission, Brussels, 15.05.2014. Dostupné online: http://ec.europa.eu/culture/library/reports/com272_en.pdf.

audiovizuálne dielo pôvodne určené na uvádzanie na verejnosti audiovizuálnym predstavením“ (t. j. predvedením v kine).⁸

Azda najpodstatnejší a najviditeľnejší spôsob ako zachovať kinematografiu živú a prístupnú ľuďom nie len prostredníctvom internetu a televízie je zriadenie inštitúcií na ich uchovanie ďalším generáciám zároveň aj súčasné jej šírenie prostredníctvom projektov, na ktorých tieto inštitúcie participujú ako aj ich činností ako takých. Inštitúcie zaoberajúce sa filmovým dedičstvom vrátane inštitúcií s regionálnym alebo miestnym charakterom sú v Slovenskej republike nasledovné:

- Slovenský filmový ústav – je príspevková organizácia štátu finančnými vzťahmi zapojená na štátny rozpočet prostredníctvom rozpočtovej kapitoly Ministerstva kultúry SR. SFÚ uschováva, ochraňuje a obnovuje audiovizuálne dedičstvo ako neoddeliteľnú súčasť kultúrneho bohatstva Slovenskej republiky. Cieľom SFÚ je zachovávanie hodnôt slovenskej audiovizuálnej tvorby, spracovávanie a šírenie poznatkov z oblasti audiovizuálnej kultúry, osobitne kinematografie a audiovizuálneho umenia Slovenskej republiky.⁹ Pôsobnosť oblasti ochrany audiovizuálneho dedičstva je vymedzená § 25 audiovizuálneho zákona, podľa ktorého SFÚ vykonáva štátnu správu v oblasti ochrany audiovizuálneho dedičstva a metodicky usmerňuje katalogizáciu, ochranu a obnovu fondu audiovizuálneho dedičstva a posudzuje audiovizuálnu hodnotu audiovizuálnych diel, zvukovo-obrazových záznamov a zvukových záznamov podľa § 32 audiovizuálneho zákona.¹⁰
- Slovenská televízia – v tretej správe z roku 2012 sa uvádza zmena názvu, keďže došlo k spojeniu Slovenského rozhlasu a Slovenskej televízie. Bola zriadená zákonom č. 532/2010 Z. z. o Rozhlase a televízii Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov Rozhlas a televízia Slovenska (ďalej len RTVS), ktorá je verejnoprávna, národná, nezávislá, informačná, kultúrna a vzdelávacia inštitúcia, ktorá poskytuje službu verejnosti v oblasti rozhlasového vysielania a televízneho vysielania a svoju činnosť zahájila dňa 1. januára 2011.¹¹

Obe tieto inštitúcie sa podieľajú na projektoch schválených vládou SR za účelom záchranu kinematografických a audiovizuálnych diel a ich postupného sprístupňovania verejnosti. Či už ide o reakciu na ratifikovaný Európsky dohovor na ochranu au-

⁸ Zákon č. 343/2007 Z.z. o podmienkach evidencie, verejného šírenia a uchovávaní audiovizuálnych diel, multimediálnych diel a zvukových záznamov umeleckých výkonov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (audiovizuálny zákon).

⁹ Ministerstvo kultúry SR: Slovenský filmový ústav, dostupné online: <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/media-audiovizia-a-autorske-pravo-/media-a-audiovizia/slovensky-filmovy-ustav-cd.html>.

¹⁰ Ministerstvo kultúry SR: Projekt systematickej obnovy audiovizuálneho dedičstva Slovenskej republiky, dostupné online: http://new.mksr.sk/projekt-obnovy-audiovizualneho-dedicstva-149.html?admin_preview_mode=dbd4a1d2f666a6621029407cfac8ccf4599f869c.

¹¹ Dotazník týkajúci sa realizácie odporúčania Európskeho parlamentu a Rady zo 16. novembra 2005 o „filmovom dedičstve a konkurencieschopnosti príslušných priemyselných odvetví, dostupné online: http://ec.europa.eu/archives/information_society/avpoliccy/docs/reg/cinema/report_3/slovakia_sk.pdf.

diovizuálneho dedičstva, ako to bolo v prípade Projektu systematickej obnovy audiovizuálneho dedičstva Slovenskej republiky a jej aktualizácie na roky 2013 až 2015, ktorý sa však týka len SFÚ, alebo spolupráca medzi oboma spomínanými inštitúciami v projekte Digitálna audiovizia. Je to národný projekt, ktorý sa realizuje s podporou z Operačného programu Informatizácia spoločnosti (OPIS) na základe zmluvy o poskytnutí NFP zo 6. 3. 2012 medzi Ministerstvom kultúry SR a Slovenským filmovým ústavom (SFÚ). Je to projekt, ktorý je súčasťou Stratégie rozvoja pamäťových a fonďových inštitúcií a obnovy ich národnej infraštruktúry.¹² SFÚ taktiež spolupracuje s filmovými školami pri prezentácii tvorby študentov na Slovensku aj v zahraničí a mnoho ďalších. SFÚ v rámci činnosti Národného kinematografického centra (NKC) zabezpečuje kontakty medzi odborníkmi a inštitúciami z audiovizuálnej oblasti na Slovensku, a v zahraničí. SFÚ je prostredníctvom NKC od roku 2006 členom medzinárodnej organizácie European Film Promotion zameranej na prezentáciu audiovizuálnej kultúry a priemyslu členských krajín v celosvetovom meradle, ako aj na prepájanie odborníkov a rozširovanie kontaktov v audiovizuálnej oblasti. SFÚ od roku 2001 členom Medzinárodnej federácie filmových archívov (FIAF). V rámci siete FIAF sa SFÚ zúčastňuje medzinárodnej komunikácie a projektov archívov členských štátov na celom svete.¹³

Cieľom tejto časti nie je dopodrobna rozoberať správy predkladané SR pre Európsku úniu, ale poukázať na mechanizmy, ktoré Európska únia zaviedla a stále zavádza. Považujeme ich za dostatočné aj vďaka aktívnemu prístupu členských štátov.

7.2 Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ o nelegálnom sťahovaní filmov

Azda najviditeľnejšie možno badať vplyv Európskej únie na členské štáty prostredníctvom jej rozhodovacej činnosti. Súdny dvor EÚ je každodenne vystavený, okrem iného, otázkam týkajúcich sa výkladu právnych predpisov EÚ za účelom dosiahnutia zabezpečenia ich rovnakého uplatňovania vo všetkých členských štátoch EÚ.

Jednou z týchto otázok bola aj smernica Európskeho parlamentu a Rady 2001/29/ES z 22. mája 2001 o zosúladení niektorých aspektov autorských práv a s nimi súvisiacich práv v informačnej spoločnosti. Súdny dvor EÚ sa otázkou zaoberal na žiadosť holandského najvyššieho súdu. Právny stav v Holandsku umožňuje fyzickým osobám vyhotovenie rozmnoženiny zverejneného diela pre osobnú potrebu bez potreby súhlasu autora a bez náhrady. Spôsob vyhotovenia rozmnoženiny a z akých zdrojov je vyhotovená definované však v právnej úprave nie sú. Podobná situácia je aj na Slovensku a tak sa nás rozhodnutie Súdneho dvora dotklo v rovnakej miere. Na vec existovali dva názory. Dôležité pritom bolo, či bola kópia vyhotovená z nelegálneho alebo legálneho zdroja. Nejasnosť vyššie uvedenej smernice vyplývala aj z tejto dvojitej interpretácie. Holandský najvyšší súd v prípade rozhodovania o žalobe o spôso-

¹² Rozhlas a televízia Slovenska: Digitálna audiovizia, dostupné online: <http://www.rtvs.sk/televizia/clanky/76619/digitalna-audiovizia>.

¹³ Dotazník týkajúci sa realizácie odporúčania Európskeho parlamentu a Rady zo 16. novembra 2005 o „filmovom dedičstve a konkurencieschopnosti príslušných priemyselných odvetví, dostupné online: http://ec.europa.eu/archives/information_society/avpoliccy/docs/reg/cinema/report_3/slovakia_sk.pdf.

be výpočtu výšky autorského poplatku za prázdne pamäťové médiá kompenzujúceho vytváranie súkromných kópií, požiadal o výklad Súdny dvor EÚ.¹⁴

Súdny dvor EÚ v danej veci C-435/12 rozhodol nasledovne:

1. Právo únie sa má vykladať v tom zmysle, že bráni vnútroštátnej právnej úprave, akou je právna úprava dotknutá vo veci samej, ktorá nerozlišuje medzi situáciou, v ktorej je zdroj, z ktorého sa vyhotoví rozmnoženina na súkromné použitie, legálny, a situáciou, v ktorej je tento zdroj nelegálny.¹⁵

Z uvedeného vyplýva, že zhotovovanie kópií diela na súkromné účely z nelegálnych zdrojov predstavuje zásah do riadneho fungovania trhu a zvyšuje obchodný obrátok falšovaných, alebo pirátskych diel. Podľa súdu nemožno tolerovať vnútroštátnu právnu úpravu, ktorá nerozlišuje medzi rozmnoženinami na súkromné použitie vyhotovenými z legálneho zdroja a rozmnoženinami vyhotovenými z falšovaného alebo pirátskeho zdroja.

To znamená, že sťahovanie obsahu porušujúceho autorské práva z úložísk ako uloz.to a podobných, je aj na Slovensku trestné. Podľa súdu nemožno tolerovať vnútroštátnu právnu úpravu, ktorá nerozlišuje medzi rozmnoženinami na súkromné použitie vyhotovenými z legálneho zdroja a rozmnoženinami vyhotovenými z nelegálneho zdroja, akým je aj vyššie uvedená stránka uloz.to.¹⁶

7.3 Dopad rozhodnutia SD na Slovenskú republiku

Právna úprava týkajúca sa autorských práv a práv s nimi súvisiacich je v súčasnosti v procese tvorby vzhľadom na prijatie nového Autorského zákona, ktorý onedlho nadobudne platnosť a účinnosť. Pomerne stručná úprava pôvodného zákona bola nedostatočná aj vzhľadom na požiadavky Európskej únie. Musíme však konštatovať, že aj keď uplynula už pomerne dlhá doba od kedy Súdny dvor EÚ rozhodol vo veci nelegálneho sťahovania, viditeľné zmeny v našich zákonoch, okrem pripravovaného Autorského zákona, nenastali. Trestný zákon bol doteraz voči osobám, ktoré sťahovali filmy pre osobnú potrebu bez následného vyhotovovania rozmnoženiny, zhovievavý. Netrestanie previnilcov za sťahovanie filmov, aj keď len pre osobnú potrebu, môžeme prikladať aj nejasnosti výkladu smernice Európskeho parlamentu a Rady 2001/21/ES, ktorej objasnenie nám už Súdny dvor poskytol. Slovenská republika neostala nečinná a na rozhodnutie reagovala návrhom novely Trestného zákona, ktorá mala priniesť postih len pre užívateľov, ktorí filmy a nelegálny obsah sťahovali za účelom následnej distribúcie, predaja, šírenia a sprístupnenia. Ďalšou podmienkou trestnosti sťahovania filmov mala byť škoda väčšia ako 265 eur. Výstrahou malo byť až dvojiročné odňatie slobody. Problém by tak mali mať tí, ktorí vedome podobný obsah porušujúci autorské práva na svojich serveroch sprístupňujú, prípadne ho na

¹⁴ Digitálny svet pod lupou: Sťahovanie filmov a seriálov je od štvrtka na Slovensku nelegálne, dostupné online: <http://www.dsl.sk/article.php?article=15458>.

¹⁵ Rozsudok Súdneho dvora (Štvrtá komora), vo veci ACI Adam a i., C-4335/12 z 10. apríla 2014.

¹⁶ CABAN, B.: Sťahovanie hudby a filmov bude naďalej trestné, ale až od škody vo výške aspoň 266 eur in: Mój android, dostupné online: <https://www.mojandroid.sk/stahovanie-hudby-a-filmov-trestne-skoda-266-eur>.

servery nahrávajú za účelom zisku.¹⁷ Návrh však parlamentom neprešiel a tak zostáva aj naďalej v platnosti doterajšia právna úprava.

Súčasný stav je taký, že k zatváraniu drobných pirátov za stiahnutie filmu do väzenia pre vlastnú potrebu nedochádza. Trest ich však nemíňa a dosiahne ich v podobe pokút podľa autorského zákona prihliadajúc na nepatrnú závažnosť.

Podľa autorského zákona je na vyhotovenie rozmnoženiny zverejneného diela oprávnená fyzická osoba, avšak pre vlastnú potrebu a na účel, ktorý nie je priamo ani nepriamo obchodný. Za takýchto podmienok nevzniká povinnosť tejto osobe uhradiť autorovi odmenu a súčasne ani nenapĺňa skutkovú podstatu žiadneho trestného činu.

Pre zaujímavosť však predsa len uvádzame tabuľku s počtom odsúdených za porušovanie autorských práv na Slovensku:

Rok	Počet odsúdených
2014	13
2013	17
2012	19
2011	11
2010	18
2009	12 ¹⁸

Zhrnutie spomínaných udalostí je teda nasledovné: Súdny dvor EÚ svojím verdiktom z 10. apríla 2014 vniesol precedens, že stiahnutie filmu či seriálu z iných než oficiálnych zdrojov je v únii nelegálne, bez ohľadu na to, či budú použité na vlastnú potrebu, alebo na ďalšie šírenie. Pokiaľ dôjde k sťahovaniu filmov z legálnych zdrojov, je členskému štátu daná diskrečná právomoc rozhodnúť o tom, či má autor právo rozhodnúť o vyhotovení rozmnoženiny svojho diela pre osobnú potrebu fyzickou osobou, alebo nie. V prípade, ak bude vyhotovovanie rozmnoženiny povolené, tak má autor nárok na kompenzáciu. Kompenzácia však nesmie nahrádzať aj straty z rozmnožovania z nelegálnych zdrojov, ktoré má byť protiprávne, keďže dochádza k nezákonnému zásahu do práv autora.

Diskusia, ktorá sa spustila v členských štátoch, bola teda predpokladaná a jej obsahom bolo prioritne či sa k rozsudku priklonia, alebo ich prístup k bežným používateľom bude tolerantnejší.¹⁹ Slovenská republika sa rozhodla plávať prúdom Európskej únie a tak vyhliadky na miernejšie tresty pravdepodobne nebudú žiadne.

Záver

Európska únia bola zriadená prvotne za cieľom ekonomickej integrácie. Otázkou je, prečo sa jej obzor rozšíril aj na ochranu kultúrneho dedičstva? Dôvodom je fakt, že kultúrne dedičstvo je hnacou silou pre kultúrny a kreatívny sektor priemyslu a v poslednom rade je dôležitým faktorom pre hospodársky rast, zamestnanosť

¹⁷ Sťahovanie filmov a hudby bude na Slovensku aj naďalej nelegálne, PRAVDA.sk, dostupné online: <http://vat.pravda.sk/komunikacia/clanok/320761-stahovanie-filmov-a-hudby-bude-na-slovensku-aj-nadalej-nelegalne>.

¹⁸ Ministerstvo spravodlivosti SR; štatistika sa netýka výlučne internetových plagiátorov.

¹⁹ Hospodárske noviny, streda, 11.marec 2015, str. 3.

a sociálnu súdržnosť. Ponúka možnosť oživiť mestské a vidiecke oblasti a podporovať udržateľný cestovný ruch. Druhou otázkou je, či môžeme kinematografiu zaradiť do európskeho kultúrneho dedičstva. Európska komisia definuje ako európske kultúrne dedičstvo prírodu; postavené a archeologické náleziská; múzeá, pamiatky; umelecké diela; historické mestá; literárne, hudobné a audiovizuálne diela.²⁰ Dovolíme si tvrdiť, že filmový priemysel je v rámci kultúry najväčší generátor ziskov a tak niet pochýb o tom, že kinematografia je súčasťou európskeho kultúrneho dedičstva. Európska únia nám to dáva na vedomie rôznymi spôsobmi, či už sú filmy určené odborníkom alebo len bežným užívateľom médií a milovníkom filmov. Film je odrazom doby, v ktorej vznikol a preto nemožno ani len na moment pochybovať o správnosti tohto zaradenia. Úroveň techniky dnešnej doby nás priviedla k sedavému spôsobu života a uponáhľaná doba nás núti siahnuť po umení z pohodlia našej obývačky. Divadlo a kultúrne pamiatky sa dostávajú do pozadia a naopak, tvorba kinematografie rastie. Či je to správny prístup ľuďstva k nazeraniu na kultúru? S poľutovaním sa opovážime tvrdiť, že nie. Doba je však rýchla a my sa musíme prispôbiť. Film je forma umeleckého prejavu a je potreba ho chrániť. Členstvo v Európskej únii nám dáva možnosť prezentácie filmovej tvorby aj v zahraničí a tak môže náš národný poklad byť na očiach všetkým Európanom. Je na nás, ako tú šancu využijeme.

²⁰ European Commission: Supporting cultural heritage, dostupné online: http://ec.europa.eu/culture/policy/culture-policies/cultural-heritage_en.htm.

Ochrana kultúrnych hodnôt prostriedkami medzinárodného a regionálneho práva

Zborník príspevkov z VIII. študentského sympózia konaného dňa 20.-21. apríla 2015 v Danišovciach

Zostavovatelia: JUDr. Adam Giertl
JUDr. Ľudmila Elbert, PhD.

Ústav európskeho práva, Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Odborné poradenstvo: Univerzitná knižnica UPJŠ v Košiciach
<http://www.upjs.sk/pracoviska/univerzitna-kniznica>
Rok vydania: 2015
Náklad: 100 ks
Rozsah strán: 154
Vydanie: prvé
Tlač: EQUILIBRIA, s. r. o.

Účelová publikácia, nepredajná.

ISBN 978-80-8152-313-7 (tlačенá publikácia)

ISBN 978-80-8152-314-4 (e-publikácia)